

КРАЙНОЩІ

КНІВЬСЬКА РУСЬ

КНИГА VI

7514 рік

**Приєднуйтеся до літопису
нового часу та простору
української літератури!**

Як у фізіології життя чергується із смертю, а відпочинок організму з його активністю (накопичення й витрата енергії), так і в суспільному житті періоди рівноваги й спокою заступаються періодами порушень і боротьби. З того циклічного чергування явищ життя витворює свої «генеральні» напрямні, що, mimo ілюзорних переривань і зигзагуватості, творять загальну лінію розвитку.

«Націократія»
Микола Сціборський

КИЇВСЬКА РУСЬ

передплатний індекс 94978

Головний редактор:

Дмитро СТУС

Заступник головного редактора:

Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО

Редактори:

Катерина БАБКІНА, Наталя ГАУК

Верстка:

Роман МАРЧИШИН

Суспільна рада:

Василь ГЕРАСИМ'ЮК, Володимир ЄШКІЛЄВ,
Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, Олександра КОВАЛЬ,
Юрій КОВАЛЬСЬКИЙ, Марія МАТІОС,
Павло МИХЕД, Борис ОЛІЙНИК,
Ірен РОЗДОБУДЬКО, Володимир РУБАН,
Микола РЯБЧУК, Василь СЛАПЧУК,
Максим СТІХА, Тарас ФЕДЮК,
Максим ЦУГУНОВ, Юрій ЧЕКАН,
Василь ШЕВЧЕНКО, Григорій ШТОНЬ

Засновник ТОВ «Видавництво «Київська Русь»

Директор департаменту PR та маркетингу

Галина АНДРЕЄВА
andreeva@kiev-rus.com.ua

З питань ділової співпраці звертатися:

uprava@kiev-rus.com.ua

З питань творчої співпраці звертатися:

svarga@kiev-rus.com.ua
stus@kiev-rus.com.ua

Наша адреса:

м. Київ, 01030,
вул. Б.Хмельницького, 51а, 01030

Телефонуйте:

(044) 2397395

в Тараса ПРОХАСЬКА Поезія Тетяна КАПЛУНОВА Апокриф Культиватор Іван АНДРУСЯК
НШО Рільке і потреба смерті Проза Віталій ТРУШИН Маленька п'єса про одну ніч К
ранкція Ультрареалізм Щоденник пам'яті Чорнотоп Любко Дереш Н
атакана Ірена Карпа Метод Керечана КРИТИКарка Ярослава СТРИХА Такий різний Т
овець Володар Перстенів Фоліо видавництво **Чоловік** насамперед видає укра
Олександр КРАСОВИЦЬКИЙ Переоблік Ім'я рози Умберто ЕКО досвід екстазу в мистецт
дан ЖОЛДАК Фази поминання **любов** літератури Морис БЛАНШО Рі
нець Recording Маленька п'єса Світлана ПОВАЛЯЄВА про зраду І не риба, Ганна УЛЮБ
рг Марічка НАБОКА Не рецензія Ірена Карпа Перламутрове порно Супермаркет сам
ОЛЕНСЬКА Козацька молодість Гоголя Володимир Денисов **Може** КОКОТЮХ
вора з Тихого Затону детектив Райнер Марія РІЛЬКЕ Простір літератури Пошук прав
нощі Дмитро СТУС Крайнощі Апокрифи Ірен РОЗДОБУДЬКО Нотатки топографічного
Барабан Марина ГР **стаття** збирання українських літераторів **критика**
ть Тараса ПРОХАСЬКА Культиватор Іван АНДРУСЯК Поезія Тетяна КАПЛУНОВА Апокриф
НШО Рільке **потреба смерті** Проза Віталій ТРУШИН Маленька п'єса про одну ніч К
ксандр МИХЕД Абстракція Ультрареалізм Щоденник пам'яті Чорнотоп Любко Дереш Н
атакана Ярослава СТРИХА Такий різний Толкін Ірена Карпа Метод Керечана КРИТИК
овець Володар Перстенів Фоліо видавництво **Свнухом**, насамперед видає укра
Олександр КРАСОВИЦЬКИЙ Переоблік Ім'я рози Умберто ЕКО досвід екстазу в мистецт
в Богдан ЖОЛДАК Фази поминання **але** **ГОЛОБОРОДЬКО** Текст-шоу Лускунчик-
ording Олександр ІВАНЕЦЬ Маленька п'єса про зраду **критика** Ганна УЛЮРА І не ри
рг Марічка НАБОКА Не рецензія Ірена Карпа Перламутрове порно Супермаркет сам
ОЛЕНСЬКА Козацька молодість Гоголя Володимир Денисов ПРОза Темна вода Пошук
вора Андрій КОКОТЮХА з Тихого Затону детектив Райнер Марія РІЛЬКЕ Простір літерату
нощі Дмитро СТУС Крайнощі Апокрифи Нотатки топографічного **критика** Ірен РОЗ
расті **Свнух** ІМІЧ Сім або Виховання українських літераторів Барабан Дмитр
тиватор Іван АНДРУСЯК Поезія Тетяна КАПЛУНОВА **критика** Тараса Прохаська А
НШО Рільке і потреба смерті **любов** Віталі **не** ШИН Маленька п'єса про одну ніч К
ко Дереш **Надія** Олександр МИХЕД Абстракція Ультрареалізм Щоденник пам'яті Ч
атакана Крайнощі Дмитро СТУС Ярослава СТРИХА Такий різний **стане** **К**Карка О
овець Володар Перстенів Фоліо Поезія Тетяна КАПЛУНОВА **любов** видає українсь
Олександр КРАСОВИЦЬКИЙ Переоблік Ім'я рози Умберто ЕКО досвід екстазу в мистецт
а Катерина БАБКІНА Фази поминання Текст-шоу Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО Лускунчик -
онець Recording Маленька п'єса **про зраду** Ганна УЛЮРА І не риба, І не птіця Світла
рг Марічка НАБОКА Не рецензія Ірена Карпа Перламутрове порно **любов** Суперм
димир Денисов Козацька молодість Гоголя Юля СМОЛЕНСЬКА ПРОза Темна вода Анд
вора з Тихого Затону **критика** Райнер Марія РІЛЬКЕ Простір літератури Пошук прав
інощі Дмитро СТУС Крайнощі Апокрифи Ірен РОЗДОБУДЬКО Нотатки топографічно
растів Сім а **чоловіком** українських літераторів Марина ГРИМІЧ Барабан Дмитро
сть Тараса Прохаська Поезія Тетяна КАПЛУНОВА Культиватор Іван АНДРУСЯК Апокри
НШО Рільке і потреба смерті Проза Віталій ТРУШИН Маленька п'єса **про одну ніч** К
ксандр МИХЕД Абстракція **ультрареалізм** Щоденник пам'яті Чорнотоп Любко Дереш
атакана Ірена Карпа Метод Керечана КРИТИКарка Ярослава СТРИХА Такий різний Т
овець Володар Перстенів Фоліо видавництво **ніколи** насамперед видає укра
Олександр КРАСОВИЦЬКИЙ Переоблік Ім'я рози Умберто ЕКО **любов** мистецт
в Богдан ЖОЛДАК Фази поминання Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО Текст-шоу Лускунчик-
онець Recording Маленька п'єса про зраду Ганна УЛЮРА І не риба, І не птіця Світлана
рг Марічка НАБОКА Не рецензія Ірена КАРПА Перламутрове порно **Повтора** Суперма
ОЛЕНСЬКА Козацька молодість Гоголя Володимир Денисов ПРОза Андрій КОКОТЮХА

передплати,
бо ризикуєш розминутися!

Індекс	Назва видання	Періодичність виходу на 2-ге півріччя 2006 року	1 міс			3 міс			6 міс		
			Вартість приймання передплати			Вартість видання з доставкою					
94978	ЖУРНАЛ «КИЇВСЬКА РУСЬ» (укр.) Сучасна проза, поезія, есеї, інтерв'ю, огляди книжкової новинки, ексклюзивні інтерв'ю й оригінальні судження. Видання в липні не виходить. Передплату на лютий не приймає. Тел.: (044) 239-73-81 ОБСЯГ РЕКЛАМИ – 1%	5	0,35	0,80	1,00	12,68	38,04	5 міс.	63,40		

Державний комітет зв'язку та інформатизації України ф.СП-1

ПВ	місце	лігерт.

ДОСТАВНА КАРТКА – ДОРУЧЕННЯ

На журнал **94978**

індекс видання

Журнал «Київська Русь»

Вартість	передплата	_____ грн. ____ коп.	Кількість комплектів	
	переадресування			

на 200__ рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

поштовий індекс _____

код вулиці _____

буд. корп. кв.

місто _____
село _____
область _____
район _____
вулиця _____

прізвище, ініціали _____

Дмитро
Стус

Головний редактор
часопису
«Київська Русь»

Полюси, кажуть, притягуються

Щоправда, це може бути фактом лише в фізиці, де заряджені позитивно й негативно електрони притягуються одне до одного.

У гуманітарних сферах це виглядає не так однозначно.

Скажімо, приклад із політики. Комуністи й ОУН, тиранія держави й терор, авторитаризм й анархія. Всі вони пов'язані між собою, себто постання якоїсь із названих опозицій зумовлює з'яву своєї протилежності. Так завжди було. Так і буде, маю надію, до кінця світу. Буде бодай для того, аби підважувати право сильного в нав'язуванні суспільству поділу на «добро» й «зло»: усе залежить від точки зору (системи координат) на той чи інший факт чи подію.

У культурі ж усе значно складніше. Тут опозицій просто немає. Хоча й присутнє чергування провідних естетичних доктрин: на зміну класицизму приходять романтизм, а реалізм обов'язково мусить скінчитися модернізмом.

Усе як і скрізь: високе й низьке, світле й темне... Утім, усі ці міркування мають сенс лише для тих, хто замислюється... Інші живуть у святому невіданні: керманіччі знають, що творять; вони приймають рішення, формують простір, — їм і нести відповідальність за наслідки. «Моя хага скраю», говорить давнє українське прислів'я, добре й зле однаковою мірою. Добре, бо завдяки йому ми не втручалися в «чужі» конфлікти й збереглися як нація, зле, бо надто довго не докладали зусиль до творення власної держави, а коли створили, то не завдали собі труда подбати за контролем над нею. Тому й «маємо те, що маємо»...

Сьогоднішня книга «КРусі» присвячена саме цій проблемі. В її осерді два тексти: світовий (публікація

розділу «Рішке й потреба смерті» з книги Моріса Бланшо «Простір літератури») та вітчизняний (скорочена версія роману Андрія Кокотюхи «Темна вода», що став переможцем цьогорічного конкурсу популярної літератури «Коронація слова»). Бланшо на матеріалі творчості Р.М.Рішке розмірковує про категорію смерті в нашому бутті та літературі, Кокотюха ж у різний спосіб «мочить» кількох персонажів, виводючи на цьому детективний сюжет.

Відчуйте різницю.

Мені довелося говорити з багатьма членами журі «Коронації слова», й більшість переконували мене, що «Темна вода» не найкращий з-поміж тих рукописів, які надійшли на конкурс. Утім колективна думка (підкреслю, чесна колективна думка!) визначила його як найкращий!

Не скажу, що за текстом Андрія Кокотюхи можна виносити судження про українську літературу загалом, але певен, що в умовних системах координат культури він і Моріс Бланшо займають полярні (кращі чи гірші, не має значення) позиції.

Молода дослідниця Ярослава Стріха в шостій книзі порівнює різні переклади на українську всесвітньовідомого Толкіна, а Олександр Михед аналізує «два ймення-бренди/торговельні марки, що постійно на слуху в читаючого люду» — Любка Дереша та Ірену Карпу.

Поетичні сторінки журналу опанувала Тетяна Каплунова, яка «в натовпах граматик» реанімує зчовгані слова про високе, аби розмова про вічні теми тривала.

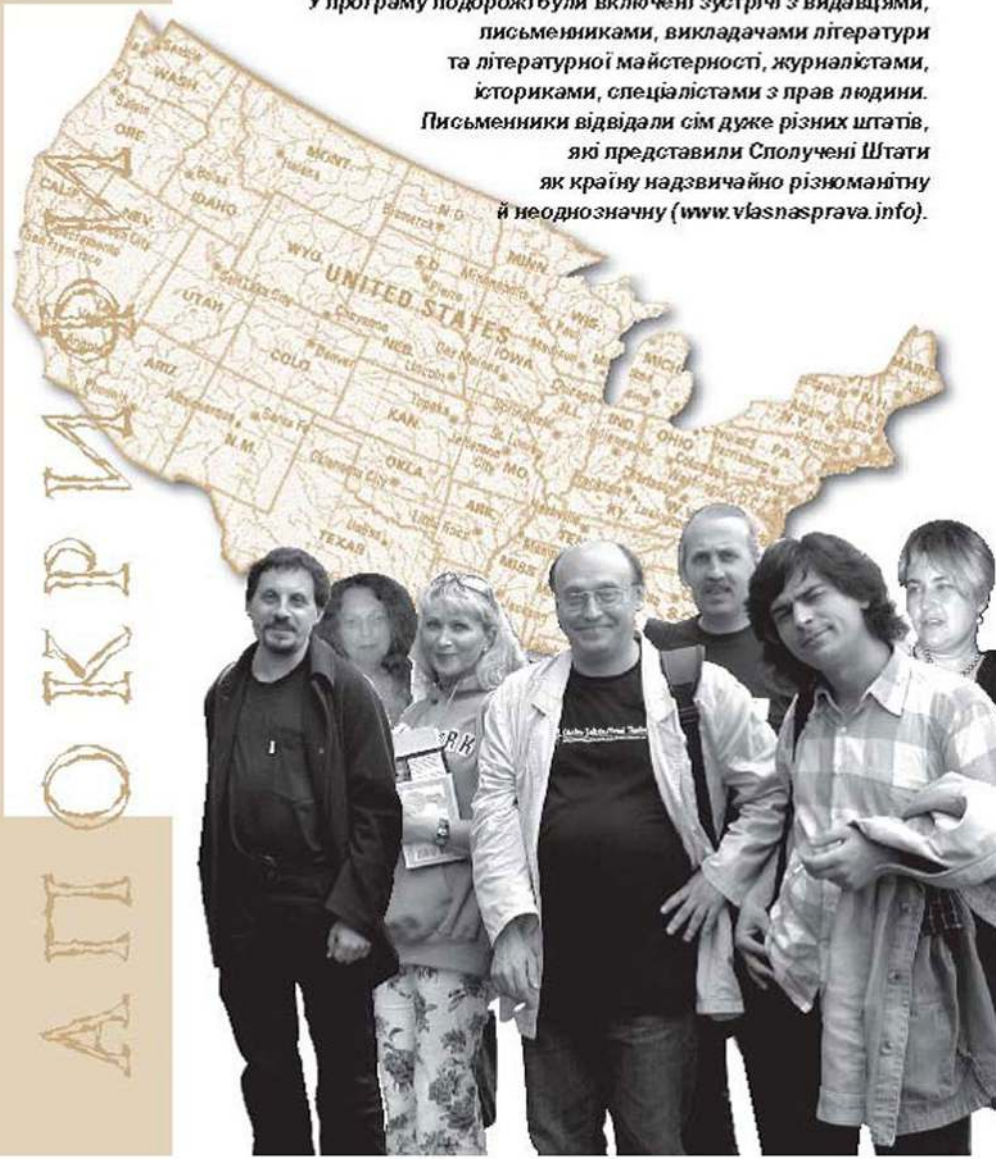
Звертаю увагу й на «Маленьку п'єсу про одну ніч» 17-річного Віталія Трушина, який школярем ходив на літературну студію поета Василя Герасим'юка, а дебютує в нашому журналі вже студентом.

Отож, наші полюси: від середини ХІХ до початку ХХІ ст., від філософії Бланшо до маскультури за Кокотюхою, від невідомої класики до новітнього романтизму, який заперечує тотальне падіння моралі дня сьогоднішнього.

У цьому просторі й творять явища культури, довкола яких ми будемо ті чи інші книги нашого журналу.

Але про явища – в наступних книгах, у цьому числі – про протилежності... ✨

Нещодавно в новітній історії українського літературного процесу сталася безпрецедентна подія: Держдепартамент США запросив групу українських письменників, видавців та критиків на тритижневу професійну поїздку до Сполучених Штатів. У групу увійшли Марина Гримич, Ірен Роздобудько, Галина Пагутяк, Василь Габор, Сергій Васильєв, Олег Сидор-Гібелінда та Олександр Бойченко. У програму подорожі були включені зустрічі з видавцями, письменниками, викладачами літератури та літературної майстерності, журналістами, істориками, спеціалістами з прав людини. Письменники відвідали сім дуже різних штатів, які представили Сполучені Штати як країну надзвичайно різноманітну й неоднозначну (www.vlasnasprava.info).

Нотатки топографічного кретина

Ірен РОЗДОБУДЬКО

Розділ перший ЦІЛКОМ СЕРЙОЗНО

Як нам повідомили на зустрічі з представниками програми «Міжнародні візити» в амбасаді департаменту «Меридіан» у Вашингтоні, це була перша поїздка митців із України за всю історію існування програми (а існує вона вже понад 60 років!). Подорож тривала три тижні, охопила п'ять штатів і сім міст країни. Її мета – ознайомлення з життям звичайних американців, руйнування міфів про американську дійсність та, звісно, ознайомлення з видавничою справою, культурою, літературою й тим, як живуть американські письменники.

Географія подорожі: Вашингтон–Нью-Йорк–Берлінгтон–Сан-Дієго–Луїзвіль–Цинциннаті–Чикаго.

Місця відвідування: від музеїв, департаментів, видавництв, редакцій газет, ісламських, індіанських центрів та закладів, які захищають права нелегалів до гостювання в родинах пересічних громадян.

Часом програма розширювалась завдяки колишнім землякам-емігрантам або їхнім нащадкам.

Після повернення мене питали: «Ну, як там все було?»

Відповідаю: апріорі – суперказкова й корисна поїздка. Жоден навіть найобізнаніший турист не потрапив туди, куди нас заносила доля (в особі працівників Держдепартаменту). Звісно, негативні міфи було знівельовано, дружбу між письменниками налагоджено та історію американської демократії вивчено й занотовано в блокнотах.

Але оскільки я не вмію писати задовгих і серйозних «звітів» (яких, слава Богу, ніхто в українському відділі культури при посольстві США в Україні й не вимагав), скористаюся своїми «подорожніми нотатками». Сподіваючись на те, що мої колеги – Марина Гримич, Галина Пагутяк, Василь Габор, Олег Сидор-Гібелінда, Олександр Бойченко та Сергій Васильєв – зроблять це набагато краще...

Отже, від мене – це короткі й зовсім несерйозні спостереження. Адже під час навіть самих «великих подій» у голову часто лізе всяка маячня. Тому сподіваюсь, що ні одноплемінники, ані шановні працівники Держдепартаменту не втратили почуття гумору...

Подальші розділи

ЦІЛКОМ НЕСЕРЙОЗНО

Як мені набридло це Сан-Дієго!

Ми сиділи на великому камені, котрий омивали довгі хвилі Тихого океану. Купатися було неможливо: хвилі океану зовсім не схожі на хвилі будь-якого, навіть найбільшого, моря. Вони виявилися такими потужними й високими, що одразу збивали з ніг. З ними треба було подружитися, впізнати на дотик, вивчити їхні підступні прийомчики. А на це у нас зовсім не було часу. І тому скупатися наважився лише Сашко Бойченко, котрого кілька разів таки добряче закурило.

Роздягнута (до купальника) й розгублена неможливістю пірнути, Гая Пагутяк, походивши берегом, присіла поруч.

– Як мені вже набридло це Сан-Дієго! – сказала вона.

Каліфорнія... Довкола розкинулися принади району Ля Хойя – вільні мільйонерів на самому березі океану. За парканом «біча» завмер ув очікуванні наш «майже-лімузин». На п'ятиметрових бурунистих гребенях гарцювали серфінгісти. Неподаляк, за скелями, випасали лискучі морські котики.

Власне, поїздки в цей район могло б і не бути, якби не дивна зустріч ув арт-кав'ярні на околиці Сан-Дієго. Там щочетверга збирається неприбуткова незалежна організація «Письменники Сан-Дієго». Кав'ярня дуже нагадує київський «Купідон» або львівську «Ляльку». Напівтемрява, пахощі кави, богемна атмосфера, старовинні

пошарпані меблі. Письменники так само мало відрізняються від наших (щоправда, не палять і не вживають алкогольні напої. Лише – творчість, не затьмарена ніякими допінгами!). Хіба що серед них багато людей похилого віку, котрі зовсім не комплексують у колі своїх молодих колег.

Нам запропонували спільне засідання. Як повідомила керівник організації, вечірка розпочинається з «письмових імпровізацій на загадану тему», і поставила завдання: «Випадкова зустріч». Усі, як старанні учні, заглибились у написання текстів. Потім, прочитавши щось на кшталт «молитви» для найбільшого розкряпання творчої енергії, всі читали написане «через одного»: спочатку гість (тобто українець), потім – американець. Давно я не складала такого іспиту! Власне, я його й не складала. А точніше – не озвучила.

Сподіваюсь, написаний у Сан-Дієго пасаж колись знадобиться для якої-небудь історії.

Засідання продовжилось дружньою балачкою, під час якої захоплена Мариною Цветаєвою американка попросила Марину Грімич прочитати вірші улюбленої поетеси мовою оригіналу. Марина блискуче впоралась із цим завданням і зірвала купу оплесків від американських побратимів. Тоді в дружній турнір вступила худорлява жінка похилого віку й несподівано проспівала: «На вулиці скрипка грає...». Тут уже аплодувати довелося нам.

Виявилось, що цю пісню жінка запам'ятала від своєї матері, котра приїхала в Америку з України перед 2-ю Світовою війною. «Ольга Міс-ліф-чик» – назвалася елегантна пані. А потім, відвівши в бік нашу перекладачку, домовилася, що завтра надішле за нами авто та повезе до себе в гості – у район Ля Хойя.

«Міс-ліф-чик» – за паспортом батька, котрий ми хором переклали, – виявилось прізвищем «Мисливчук». Пані Ольга не розмовляє й не розуміє українською, бо народилася тут, в Америці. І навіть не знала, що її батько замолоду був чоботарем, як записано в його «трудовій книжці», привезеній з України в 20-х роках минулого сторіччя. Сама пані виявилася відомим модельєром і господинею торгової марки «McNamara», чий магазини розташовані на центральних вулицях Нью-Йорка. Нині пані Ольга продала бізнес і живе в престижному районі Сан-Дієго зі своїм молодшим за себе «бой-френдом» на віллі, облаштованій італійськими й французькими старовинними меблями, скульптурами й фонтаном на подвір'ї. Вона пише мемуари. Вражаюче стильна жінка. У свої майже 90 років...

Розцілювала на прощання. Сіла в авто.

Вона подарувала нам незабутній день – просто так. Розбивши міф про прагматичність і скупість американців. Власне, вона й не американка...

...Тепер я сиджу за своїм комп'ютером на околиці Києва, уявляючи Галю на околиці Львова. За вікном накрапає дрібний дощик. Жінки під парасольками... Купка чоловіків під навісом пивної ятки... Ларьок із написом «Кури-гриль»...

«Як мені набридло це Сан-Дієго!»

Як нас чорти водили

Нарешті я зрозуміла, чому мені (а якщо бути точніше – нам із Галею Пагутяк) довелося блукати спекотним Вашингтоном по кілька годин у пошуках потрібної «авеню». Спочатку ми списали це все на свій топографічний кретинізм. Потім я забобонно подумала, що не треба було мені знущатися в рідному Києві з такої самої «хвороби» Лариси Денисенко! Ось, догралася – сама блукаю в трьох «блдингах» у той час, як більш досвідчена Марина Гримич безпомилково ширяє просторами Моллу – центральної «музейної» вулиці міста. Про Сидора-Гібелінду годі й говорити: він відчуває музеї на нюх, як справжній мистецький критик. А ми...

– Це нас чорти водять! – сказала я, після двогодинного пошуку шляху до готелю.

Галя з цим погодилася.

Вулиці були порожні. Жодного перехожого. Величні адміністративні будинки в стилі «розквіту сталінізму» схожі один на одного, як тільки ти віддаляєшся від галасливого Моллу.

Звечоріло. На думку спадали лише дурниці. Наприклад, із фільму «Джентльмени удачі»: «А в готелі зараз – вечерея... Макарони...» Запити шлунку й утомлених ніг розвіюють враження від споглядання шедеврів Родена, Гойї, Вермейєра, імпресіоністів – у Музеї мистецтв, Індіанських старожитностей – в Індіанському музеї, скульптур у Музеї сучасного мистецтва.

– Якби я побачила Капітолій – то б одразу зорієнтувалась! – із виглядом знавця кажу я.

Галя з надією дивиться на мене.

Я з надією вдивляюсь у довгий проспект – безрезультатно. Будемо ночувати поруч із чорним бомжем, що гарненько влаштував-ся у великій картонній коробці обабіч дороги.

– Ви чого такі червоні? – раптом чуємо ми.

Буквально з-за рогу на нас виходить спасіння у вигляді Марини Гримич. Виявляється, ми стоїмо зовсім поруч із готелем! Вибач мені, дорога Денисенко. Більше ніколи не буду сміятися з твоєї топографічної орієнтації. Обіцяю.

...А блукали ми так само й решту мандрівки: в Нью-Йорку (у пошуках виходу на Бродвей – двічі особисто я – тричі), в Луїзвіллі, Цинциннаті та Чикаго.

Особливо небезпечними виявились «молли» (велетенські універмаги) та супермаркети. Там, серед кілометрових кронштейнів зі шматтям та їжею, можна жити й померти в глибокій старості, так і не знайшовши дороги ні до каси, ані додому.

– Так буває, – заспокоїла мене добра Марина, – коли тут (вона постукала пальцем по моїй голові) змішується час – адже у нас зараз ніч! – то може зміститися й відчуття простору.

Я втішилася. Можливо, коли повернусь – усе стане на свої місця. Побачимо...

Країна контрастів (Вибачайте за банальність)

Приємна несподіванка: виявляється, книжки українських письменників зберігаються в найбільшій у світі Національній бібліотеці Американського конгресу. Це підтверджено роздруківками, які нам вручили в цьому величному закладі (на своїх сторінках, крім переліку книжок, я знайшла навіть невеличкий «доробок» із «Книжника-review»!).

З одного боку, здається, що тут нікому нічого непотрібно. Вулицями ходять досить огрядні громадяни з літровими паперовими склянками пепсі-коли в одній руці та пакетами чипсів чи поп-корну – в другій. Суцільне задоволення життям. З другого – ось така велетенська культуро- й технопоглинаюча машина, котра по дрібці підгрибає все, що «здається, нікому непотрібно». Цим пояснюються й вражаючі колекції шедеврів світового мистецтва (адже у свій час скуповувалося все – із виправданими розрахунками на майбутню славу невизнаних митців), і найсучасніші технології. Добре, якби у нас так ставилися хоча б до своїх вчених, художників, акторів, музикантів. Адже скільки прізвищ українського походження ми познайомили в театральних програмках та туристичних буклетах!

З одного боку, всі піклуються про своє здоров'я. Якщо призначено випивати по вісім великих склянок води на день – п'ють. Корисно бігати – всі бігають. Будь-де: в самому центрі міста трусять громадяни з навушниками (бігають переважно під музику з плеєра) та з брасле-

том на зап'ястку, що слїдкує за тиском і диханням. З другого – дивує, що цей «оздоровчий бїг» переважно триває біля самої автостради, над якою висить суцїльний смог.

Нїде не палять. Боронь Боже! «Ноу смокінг!» – і розпашїлі від злостї «курці» годинами сперечаються з портєе на рецепшенї готелїв, вибиваючи собі «смокінг-рум». Пропаганда здорового способу життя – і синтетичне швидке харчування. Перед закоханою парочкою в ресторанї – велетенськї ємностї, котрї важко назвати «тарїлками». На них – цїлі піцци, гамбургери, пересмажена у фритюрї картопля, схожа на чипси, та баддї, до половини наповненї шматками льоду – туди заливають кока-колу.

До речї, «без льоду американськїй стїл – кривий!» Як у нас – без солї. Лїд – магїчна приправа до будь-якої рїдини. Спочатку на стїл несуть лїд – потїм решту. За один день тут з'їдається пів-Антарктики. Коли тобі пропонують попиту, твоє «No ice!» звучить майже як особиста образа. «Айс» має бути у всьому, що п'ється!

Бродвейськї мюзикли – дивовижне видовище, культурний шок від голосїв, гри й декорацїй. Усе це можна назвати одним словом – професїоналїзм. Зїзнаюсь, на «Фантомї опери» я майже ридала. «Другий бїк» полягає в супернепомпезностї театрїв. Можна – в драних джинсах та кросївках, хочеш – надягай вечїрню сукню з декольте на пїддупи. Можна жувати поп-корн. Можна вийти на вулицю й запросто зайти назад – квиткїв нїхто не перевіряє. Можна пїд час антракту пїти по сусїднїх театрех – подивитися іншї вистави. Прочитанї програмки, використанї квитки чи обгортки з-пїд цукерок – на пїдлогах. Жодна театрально тїтонька-наглядачка не зробить зауваження. В самому серцї богеми дозволено все! Тим паче, що з першими акордами музики рїзнобарвна публїка завмирає, немов зачарована. «Шикати» нема на кого.

...Країна картонних «будиночкїв Наф-Нафа» (не дивно, що їх увесь час здуває ураганами!) і величних, майстерно стилїзованих пїд середньовїччя палацїв.

Країна з викорененим мїсцевим населенням – їндїанцями та ще не вивїтреними ку-клус-кланївськими наслїдками, котра шалено вболїває за свою демократїю.

Країна Фолкнера, Фїцджеральда, Селїнджера, Джека Лондона, Гемїнгвея і – Дена Брауна.

Зуби сера Генрї

Зрозумїло, чому Солженїцин обрав для свого «заслання» Вермонт. Маленькїй зелений штат, який навїть не позначено на картї: назва

перевищує масштаб. Це – найкраще місце для творчості. Про цю місцевість згадую як про справжню «американську (точніше – українського письменника) мрію». Хоча починалося все доволі небезпечно, коли ми побачили, яким літаком мусимо летіти з Нью-Йорка до Берлінгтона. Зловісно чорний «кукурудзник» із короткими крилами. До того ж, накрапав дощ. Ми зайшли в літак, як заходять до звичайної маршрутки. В середині він так само мало відрізнявся від вітчизняного виду транспорту. І якби не стюард, ми з Мариною нізащо б не сіли в цей катафалк! Стюард нас вразив.

Він сором'язливо посміхався.

Був білявим і таким високим, що його голова впиралася в стелю літака. Мав бездоганні жіночі манери. Перевіривши, чи пристебнулися пасажирки, кокетливий блондин влаштувався навпроти своєї перелітної пастви й склав ручки на колінах.

Він нагадував балерину перед виходом у па-де-де. І трохи – лагідного маніяка, котрий має доставити заручників прямо в пекло.

На диво, літак летів рівно. І паперові пакети нікому не знадобились. Хоча я взяла два...

Берлінгтон... Чудове містечко, точніше «вілледж» у штаті Вермонт.

Зовсім порожнє. Будиночки в стилі «хатка для Барбі». Бужкові зарості. Запах лісу й дощу.

Готель – затишний прихисток для втомлених нью-йоркським хаосом. Двокімнатний номер із кухнею. Камін у холлі. Велетенський кіт біля нього.

Уранці подорож у Венусі, зустріч із мером і головним менеджером міста. Містечко – їхня гордість. Хоча воно й таке порожнє, здається, в ньому мешкають лише ці двоє.

Багато років воно вимидало, аж поки місцевий геній, що закінчив Гарвард, не розробив план відродження. Всі, хто брав участь у відбудові, – нащадки корінного населення. Відтворити місто свого дитинства для них – «справа любові». Це було помітно, адже мер хіба що не збирав з асфальту друзочки, як це робить господаря у власній квартирі після того, як пропилюсосила килим...

У сусідньому «вілледжі» – коледж. Зустріч із викладачами-політологами: «Вибачте, чи буде зручно поставити питання про війну в Чечні, адже Чечня входить до складу України?» (Нічого дивного! В Нью-Йорку, наприклад, старенький гід діставав мене трьома запитаннями: чи є в Україні «цар і царівна», чи п'ю я зранку горілку й скільки коштує в нас червона ікра).

Містечко Мідлберрі. Будинок-музей такого собі сера Генрі Шелдона – дивака-англійця, який зібрав колекцію для «кунсткамери». За склом: опудало величезної кішки – труп своєї улюблениці серу Генрі подарувала місцева пані, дерев'яна скринька, в котрій на повний зріст лежить (я б теж сказала – труп) камінна скульптура «переляканого індіанського хлопчика», красиві – кольє, сережки, сумочки, серветки, майстерно сплетені з людського волосся, і нарешті – в коробочці десяток великих довгих жовтих зубів. «У сера Генрі до вісімдесяти років були чудові зуби, – повідомляє екскурсовод, – це вони!»

Будинок, за словами Галі Пагутяк, відає «готикою та вампіризмом». Усі жінки, що дивляться суворими поглядами зі старовинних портретів, померли в цьому будинку від сухот. Високі коміри, мережані очіпки, нудно-аристократичні обличчя джентльменів. Атмосфера старої Англії. Скрізь – дух сера Генрі. Його зуби, його палиця, його ліжка, його карти. Не вистачає опудала самого сера. Принаймні його привид тут точно блукає вночі...

«Та штука» з Кентаккі

Перед усіма дружинами наших колег-чоловіків засвідчую: за три тижні жоден не з'їв найменшої стеблини афродізіяку! – ніяких (як це часом буває серед менш свідомої та морально стійкої «сильної половини людства») суто чоловічих жартів, котрі засвідчували б тритижневу розлуку з рідною домівкою. Хлопці трималися купи, міцні напої на людях не вживали, в номерах не бешкетували. Шанувалися, одним словом. Дійшло до того, що на одному з прийомів у американській родині Василь Габор на питання, як проводять час українські письменники, коли збираються разом, авторитетно відповів:

– Українські письменники ЗОВСІМ не п'ють горілки!

Після чого вражені американці запропонували нам скуштувати справжнє кентаккське віскі.

На одному з прийомів на фермі, де збираються місцеві митці – художники, скульптори й поети, нам як сувенір запропонували майже двометрові відполіровані палиці з «золотою» табличкою на них.

З раннього дитинства американці учать вважати себе особистостями, відповідальними за їхню власне місце в житті та їхню власну долю. Американці вважають, що ідеальна людина має бути особистістю, самовневленою й незалежною людиною, яка сама робить свій вибір і висловлює свої погляди. Вони – люди, що живуть за принципом «зроби це сам» і горді своєю роботою, тому б незнаючи вона не була (Ронда КОУСТ на www.ucbl.us).

Табличка свідчила, що на цьому знарядді прадіди (а можливо, навіть винищені індіанці) сушили важке листя тютюну. І палиці ніколи не ламалися, бо це якесь особливе дерево. Сувеніри наважились взяти ми з Мариною та Сашко Бойченко. Решта вирішили, що з таким вантажем буде тяжко подорожувати далі, особливо – в літаках. Перекладачка Люся запропонувала запакувати їх ув один довгий згорток і здавати як багажне місце.

Про те, як пакували палиці, ми з Мариною Гримич досі згадуємо зі сміхом.

Пізно увечері вона принесла до мене в номер свій дрючок. Я дістала скотч. «Треба покликати й Сашка. Він же теж виявив бажання запакувати палиці разом», – вирішили ми. І раптом нашттовхнулися на ситуацію, штучно створену суперцнотливою атмосферою, яка склалася в товаристві. Сашка в номері не було – їхню групу повезли в гості до дідуся-американця. Ми вирішили написати записку. Почали писати: «Сашко, коли повернешся, занеси... свою (закреслено), свій (закреслено)...»

Наступний варіант виглядав так: «Сашко, коли повернешся, занеси свою штуку...» Далі знову – зупинка. Куди?

– Я не хочу, щоби в такий пізній час до мене хтось заходив, – сказала я. – Хлопці такі серйозні...

– Я теж, – сказала Марина.

Трохи подумавши й пореготавши, ми склали остаточний варіант. Виглядав він так: «Сашко, коли повернешся, занеси свою штуку до... Галі».

Галі ми написали записку: «Галю, коли прийде Сашко зі своєю палицею – занеси її в номер до Ірен. Ми будемо пакуватися».

Безрезультатно зачекавши ще годину, я передзвонила Галі:

– Чи не заходив до тебе Сашко з палицею?

– Я вже лежу! – повідомила сонним голосом Галя Пагутяк, чим викликала в нас чергову бурю веселощів.

Зрештою, нам довелося потелефонувати Сашкові. Виявилось, що записки він не бачив, бо її не помітив і кудись закинув Сергій Васильєв. Ми благополучно запакували свої кентаккські сувеніри. (Забігаючи наперед, скажу: перетнувши більшість кордонів усередині Америки, до Борисполя «ці штуки» не доїхали...)

П'ять сомалійських біженців

Історію про «одинадцять лисих, котрі йшли, взявшись за руки», здається, розповідала Пеппі Довгопанчоха. Авторка історії про п'ятьох сомалійських біженців – Галя Пагутяк...

Узагалі, про Галю, її особистість і творчість, я б хотіла написати велику аналітичну статтю. Але хочу як краще, а виходить – як завжди...

Галина – це теж враження від Америки. Раніше я знала її лише за текстами.

Людина «на своїй хвилі» (дуже поважаю таких), самодостатня, дивна, за її ж словами – «не тусівочна», а за моїми спостереженнями – дуже мало пристосована до цього часом жорстокого й незрозумілого світу. Обоюдно котів і собак, а також усіх пригноблених. Наприклад, біженців. І тому працює в організації з їхнього захисту. Здається, половину зустрічей з усіх наших мандрів було присвячено саме цій проблемі. Коли нас везли до чергового закладу, Галя божилася, що не замовляла таких зустрічей. Але, мабуть, в Держдепартаменті вирішили: якщо серед українських письменників є такі фахівці – треба показати «боротьбу за демократію» в повному обсязі. І тому на цих зустрічах «віддуватися» за всіх доводилося Галі Пагутяк.

Тут ми й дізналися, що крім чотирьох котів, у Галі було прописано... п'ятеро сомалійських біженців, що Галя відчайдушно бореться з «поліцією», яка час від часу стукає в її вікна на першому поверсі на околиці Львова. Маленька дивна жінка, чудовий прозаїк...

Галя, яка через свою тактовність ніяк не хотіла йти під мою парасолькою, коли ми вночі заблукали в Нью-Йорку й змогли до кісток.

Галя, в номері якої завжди стояла «льодовня», бо вона не могла впоратися з кондиціонером.

Галя, в якій загубилася валіза на рейсі «Відень–Вашингтон».

Галя, яка кинулася на пошуки цигарок у респектабельному районі Сан-Дієго, де їх не могло бути апіорі й... таки знайшла!

Галя, з якою ми необачно вискочили з приміщення аеропорту на вулицю в Чикаго під час транзитного перельоту та вдруге проходили «паспортний шмон».

Галя, «шопінг» з якою проходив під гаслом: «Ми з Тамарою ходимо парою». (Через це у нас купа однакових речей. Добре, що живемо в різних містах!)

Галя Пагутяк, інопланетянка зі свого Королівства...

Наприкінці подорожі Галя запросила всіх нас зібратися в неї під час Львівського форуму видавців. «Може не відчинити... Втече до мами в село!» – пожартував Василь Габор. Галя побожилася, що відчинить. А якщо й ні – на Галю ображатися просто неможливо! Людина – на своїй хвилі.

Американські письменники

Висновок перший: свідомі американці не люблять Дена Брауна. Він для них – попса. «Є письменники хороші, а є – популярні!» – мудро сказав нам один мешканець США.

Про письменників у США:

...із середини XIX

*сталітня вистелетя відбілююв
від центральних трибун
Сполучених Штатів на
мафієнсьи публічного життя.
Іє же саме можна сказати й
про письменників, чие місце
в Сполучених Штатах десь
на узбіччі. Там, у США немає
цензури, і списки бестселерів
очолоють автори, які
відверто демонструють своє
неприязняття політичси чинного
президента. Ніхто не обмежує
свободу творчості в США, але
мало хто сфаймає творчих
моделі дуже серйозно.*

Про Україну:

*...А взагалі, Україна – далеко
не найкраще місце на землі.
Я дуже багато подорожую і
знаю, що кажу. В Україні чимало
гарних міст, гарна природа,
багато освічених людей. Тут є
центральне опалення, водогін,
каналізація, електрика.
Зрештою, тут немає такого
страшного засилья вісьськових,
як у В'єтні, тут не стріляють, як
на Балканах! Хоча українським
письменникам є про що писати
однак, гадаю, українців
не варто сфайжестися на
долі! (літератор, керівник
Міжнародної письменницької
програми Кристофер Мервін,
із вступом для «Дзеркала
тисня»).
»*

Висновок другий: американські письменники нічим не відрізняються від українських. Тобто не живуть за рахунок нечуваних гонорарів, тяжко «пробивають» свої твори у видавництвах, мріють надрукуватися в «Рендон Хаузі» (монстрі-видавництві, котре поглинуло решту дрібних) та «Нью-Йоркері» – журналі, в якому починали Селінджер, Гемінгвей та інші. Зачувши про нашу ситуацію, вони здивовано цокали язиками. Виявилось, що в нас у цьому плані більше свободи й розмаїття.

Висновок третій: досить дивні люди... Переважно – похилого віку, котрі відпрацювавши, почали писати книжки. «Наймолодшому поколінню» – за сорок. Побачили б вони наших Любка Дереша чи Таню Мальярчук...

Проте в деяких редакціях газет, а також у коледжах і спеціальних центрах вчать «на письменників і поетів». Мета таких закладів – якщо не відкрити новітніх геніїв, то принаймні «навчити висловлюватись на папері». За словами керівника проекту «Молоді письменники» в Берлінгтоні, «навіть інженеру потрібно вміти грамотно скласти інструкцію!»

У Цинциннаті існує літературний жіночий центр із дивною назвою – «Жінки, котрі НАРЕШТІ пишуть про зміни».

У Чикаго – літературний факультет при коледжі. (На ньому навіть, за словами викладачки, навчається «одна «дівчинка з України» на ім'я «Ксюша».

Напевно, Оксана? Прізвище залишилось невідомим... Може, колись почуємо...)

За навчання у двох останніх закладах треба викласти чималу, навіть для американського гаманця, суму. Що робити потім із такою купою письменників – поки що нікому невідомо.

І наостанок – потік свідомості з нотатника (замість закінчення)

...Завжди прокидаюсь о третій.

Дивлюсь за вікно й варю каву, бо в номерах є кавоварки.

Увійшло в традицію викидати все, що вдень купила на вечерю: щось воно не те...

«Хеллоу-у, хау ар ю?» – питають продавчині. «Велл!» – відповідаю.

«Найс міт ю!» – кажу я по десять разів на день.

...У Вашингтоні – спека. Парад байкарів – ветеранів війни у В'єтнамі. Мотоцикли без глушників. Сотні, тисячі літніх пар у бандах!

Потяг «Вашингтон–Нью-Йорк». Школярі тоннами жеруть чипси й лід у буфеті.

...У Нью-Йорку ввечері – злива. Він увесь блищить.

Негр дзюрить під колеса червоного лімузина на Бродвей.

Будинок зі свічками – перед ним убили Джона Леннона.

Трохи далі живе Майкл Дуглас, Мія Ферроу, Дастін Гофман.

Парк. Ніч, дощ... Еклектика. Простір. Живе місто. Чарівний хаос...

Ранок. Дощ. П'ята авеню... Чотири години пошуків зворотного шляху: Медисон авеню, Лексингтон авеню, 46-а стріт, а мені потрібна 72-а... Увесь час йшла в протилежний бік. Дощ. Увесь час – дощ.

Повертаюсь через парк – він зовсім порожній. Тільки на лавах сплять під коробками бомжі. У кожного з них – своя територія, яку він має прибирати щоранку. Якщо живеш у цьому «квадраті», ніхто тебе не чіпатиме, але – маєш прибирати довкола свого картонного будиночка за іншими.

Нічний Бродвей. Мережа театрів. Мюзикли. Ріка на сцені, вогники, що вириваються із туману й перетворюються на театральні канделябри...

Місце, де стояли «близнюки», розчищено й підготовлене до нового будівництва.

Ось він, Гарлем. «Чорні блюзи» Ленгстона Хьюза:

Гарлем – район у «верхній» частині Нью-Йоркського округу Мангеттен, традиційно вважається афроамериканським діловим і культурним центром міста (<http://ru.wikipedia.org>).

Втомився, втомився, втомився

Втомився я вже зранку..

Мабуть, час помирати...

...У Каліфорнії прокидаюсь о п'ятій двадцять сім.

Де готель «Каліфорнія»? Та-та-та-тата-тата-тата... Кажуть, в іншому штаті. Несправедливо.

Сан-Дієго. Велике курортне місто. Поруч Мексика. Нелегали-мексиканці обробляють полуничні лани й живуть у кущах біля вілл мільонерів.

Змирилася з гамбургерами. А що вдієш?

Кентаккі. Саме Кентаккі, а не Кентуккі.

– Що таке Американська мрія? – питаю на одній вечірці.

– Вона така, якою кожен її уявляє. Залежно від того, хто ти є й чого хочеш..

Занадто розпливчасто, як на мене.

– Це – мрія про свободу... І... про те, аби кожна родина могла поставити на святковий стіл курку.

Це вже ближче до конкретики.

– А я мрію виграти в лотерею купу грошей. І – не працювати!

Я теж..

На шляху в Огайо – село «Париж». «Ірен, ти хотіла в Париж – ось він!»

Зупинить авто, крейзі Бобе (старий водій, «Іван Сусанін», що завозив настуди, де не ступала нога людини), я зійду! Принаймні сфотографуюсь біля облізлої таблички – «Paris»..

Луїзвіль, Цинциннаті. Мене починають дратувати наглухо зачинені вікна готелів. Тільки – кондиціонер. А якщо я хочу ковтнути свіжого повітря?! Скляні стіни. «Скляне життя?»..

Порожні вулиці. Чорнобиль. Тихо. Немає дітей, що бавляться на вулиці – все винесено за місто. На подвір'я картонних будиночків.

У Міжнародному ісламському центрі молода жінка – Інна з Рівненщини – заговорила до нас українською. Захопилась Кораном, залишилась у штатах, прийняла іслам. Американка...

Вечеря в родині кухаря Дена. Тигрові креветки, баранячі реберця, сир у сиропі шовковиці, хрусткі млинці з м'ясом, тюфтельки, саморобні чипси. Купа людей з усієї околиці. «Ми так хвилювалися, – пояснює мачо Ден, – що покликали всіх своїх друзів для підтримки бесіди!» Гарна, жива вечірка. Майже – безлад. Віскі...
...Чикаго.

Чикаго і – додому. Мій дев'ятий готель за місяць...

«Українське село» – вулиця, де розмовляють українською. В магазині – знайомі оселедці, чорний хліб, шоколадки «Світоч», «Корона», пиво «Славутич»...

Прокидаюсь о сьомій двадцять сім (враховуючи зміщення в часі – це та сама п'ята). Варю каву.

«Нічне життя» – негритянський джаз у клубі до третьої години. Музика, якдим сигари, – в'ється й не закінчується.

Озеро Мічиган. Нереально бірюзова вода...

...Завтра – божевільний багатогодинний переліт: Чикаго–Вашингтон–Відень–Бориспіль–Київ і... Троещина. Часова яма. П'ятнадцять годин – коту під хвіст!

...Америка – справді Велика країна, побудована емігрантами.

У ній, мабуть, не складно жити, якщо маєш голову на плечах.

Тепер зрозуміло, чому вони так шанують своїх президентів. Принаймні тих, хто – до нинішнього... Побудувати такий конгломерат різних культур, всотати в себе все, що тільки є в світі.

Імперія... Велетень, що бавиться дитячим трамвайчиком...

Кінг-Конг, котрий видирається на дах неіснуючого хмарочоса...

Мрія для тих, хто тут «не був ніколи»...

«Гуд бай, Америко, о-оу!..» ✨

Сім, або Виховання українських літераторів в умовах, цілком придатних до життя...

Спростування Марини ГРИМИЧ того,
що написала Ірен РОЗДОБУДЬКО

1. НЕ ДУЖЕ СЕРЙОЗНО

Дорога Іренко!

Невже ти думаєш і справді, що «горькая» правда гірша за «сладкую» брехню?

Ось наприклад, чому ти не розповіси, що насправді сталося з нами в тому злочасному (або, як сказала Галя Пагутяк, «готичному») музеї в містечку Мідлберрі (штат Вермонт), музеї, просякнутому духом старої Англії, музеї, де сер Генрі поназбирував за своє життя купу всляких збоченецьких артефактів? Чому ти не скажеш відверто, що чоловіча частина нашої групи – Габор, Сидор-Гібелінда, Васильєв і Бойченко – на цілу ніч підступно залишили напризволяще нас, беззахисних українських письменниць, у тому страшному місці, де ми зазнали різноманітних знущань від староанглійських привидів?

Але все спочатку. Екскурсовод, чемна жіночка а ля міс Марпл, категорично заборонила нам фотографувати в Музеї, бо, мовляв, не відомо, чим це закінчиться. А Галя Пагутяк дуже хотіла мати фотку переляканого індіанського хлопчика, який скарлючився, немов після «Останнього дня Помпеї» у своєму чи то «гробіку», чи то скрині. А той, хто знає Галю, не дасть збрехати: краще їй не перечити, бо не дай Бог уночі підстереже тебе якийсь упир.

Отже, ми – я, Іренка, Галя та наша перекладачка Люся Дейвіс – вирішили сховатися від міс Марпл у маленькій темній комірчині під сходами, аби пізніше нафотографувати досхочу всляких збочень

сера Генрі. Там було дуже тісно і, крім того, дуже заважала якась фігня, що періодично починала крутитися, як пропелер, проте ми мужньо все витримали і, як нам здалося, через 10 хвилин вийшли на волю. Яким же було наше здивування, коли замість 11-ої години ранку ми застали в староанглійському будиночку глупу ніч.

Про фотографування вже не могло бути й мови, ми з жахом усві-

домили, що нам доведеться тут ночувати. У будинку було якраз чотири спальні, де ми – чотири відчайдушні українські жінки – й розмістилися на мережаних простирадлах під романтичними балдахінами. Ми лягли спати всі окремо, щоб нас ніхто не запідозрив у нетрадиційній орієнтації, хоча тут і не було кому висловлювати підозри, хіба що староанглійським привидам, тьфу, тьфу, тьфу, тіпун мені на язика! А тіпун би не завадив, бо рівно опівночі з кабінету сера Генрі, тобто кімнати, де зберігалися різні збоченецькі експонати, почулося надривне скиглення переляканого індіанського хлопчика, несамовите нявчання опудала облізлої кішки, загрозливе клацання зубів господаря й кашель усіх чахоточних леді, що померли в цьому будиночку.

Ясна річ, що спати в такій атмосфері ми не змогли, тому вчотирьох зустрілися в одній із віталень з холодним каменем із чорного граніту, з якого в усіх нормальних країнах роблять надгробки. Ми не знали, що робити. Якщо я скажу, що нам було страшно, то нічого не скажу. Треба було заспокоїти тих духів, що населяли кабінет сера Генрі, невдоволених нашої присутністю, а заодно й нас самих. Але як це зробити?

І от ти, Іренко, згадала, що «та фігня, яка була в комірчині» дуже подібна до спиритичного столика, і ми вирішили з його допомогою викликати духа господаря будинку, щоб із ним помиритися.

За столик сіла, звичайно, Галя Пагутяк, кровно споріднена по материнській лінії Басарабів із графом Дракулою, і почала цілком професійно (неначе щодня цим займається у своєму Сихові) викликати духів предків. А ми – я, ти, Іренко, і Люся Дейвіс – спостерігали за нею з острахом і захопленням водночас.

І нарешті вони, тобто духи, почали до нас приходити. Першим з'явився граф Дракула й сказав, що його нащадкиня Галя добре справується з різними містичними справами, і що він нею пишаєть-

*– Ми прибули мавсолого
тижся. Скоро ми наведемо тут
порядок, як і на Землі. – Чоловік
роздратовано помахав своєю
посвідченням, вказуючи на
дві. – То, може, ви розкажете
мені, що це за штука?
– Салок із привидами, якщо
це вам до вподобу (Рей ВРЕДВЕРІ
Марсіанська хроніка).*

ся перед своїми колегами, зокрема перед графом Каліостро й Нострадамусом.

Другим з'явився граф Ланцута – предок Люсі Дейвіс, уродженої Ланцута, яку доля носила різними латиноамериканськими маршрутами й нарешті разом із чоловіком-аргентинцем і дітьми закинула до маленького містечка під Нью-Йорком. Старий граф виявився досить суворим і спитав Люсю, чому вона досі не спромоглася дослідити своє генеалогічне древо давнього шляхетського роду Ланцута. Люся – жіночка не з полохливих (після кількох років життя в екстремальних умовах у Панамі їй вже важко було налякати), так що скоро не граф Ланцута погрожував Люсі, а навпаки, саме вона «ставила на місце» свого предка.

Поки Галя та Люся розбиралися зі своїми родичами, ми, Іренко, з тобою лише перезиралися, бо до нас ніхто не прийшов, і ми дуже образилися.

«Значить ми нікому не потрібні?» – розридалися ми.

«Нужні! Нужні!» – в один голос стали заспокоювати нас Дракула й Ланцута, які виявилися в принципі непоганими мужиками, і почали промовляти дивні закляття, від них навіть Галине руде волосся, що й без того завжди стирчить у різні боки, стало дибки у вигляді золотої аури.

Нас усіх пройняв містичний дрозж. Ми вже були пошкодували, що взялися викликати моїх і Ірениних предків, як тут почувся страшний гуркіт і прямо зі стелі провалилися на нас украй незадоволені наші родичі. Однак коли ми – я і ти, Іренко, – на них подивилися, то одночасно промовили без ентузіазму: «Краще б ми нікому не були потрібні!»

Один, а точніше одна, прийшла в шкіряних шортах, ліфі та черевиках на високих підборах, прикрашених срібним черепом, із срібними наручниками й нагайкою, сплетеною з кінського волосся, довге смолянсте волосся сягало шкіряних шортиків баришні, а червоні губи прагнули впитися в кого-небудь фатальним поцілунком.

А друга на перший неуважний погляд могла б справити цілком позитивне враження: дорога сукня доби Людовіка XIV й дивна, проте цілком сприйнятна для моєї й твоєї естетики кількаповерхова біла перука, що нагадувала середньовічний Единбурзький замок у снігу. Якби та пані не зняла перуку, то було б зовсім нічого. Але вона чомусь це зробила жестом, яким чоловіки її епохи зазвичай знімали капелюха. Ми побачили бездоганної форми поголену голову з татуванням «амор» на потилиці. І лише тоді ми звернули увагу на її обличчя: воно було вкрите грубим шаром білої пудри, на ньому губилися її абсолютно

прозорі очі. Вона витягла із сумочки набір для паління та стала складати пальцями з кількясантиметровими кривавими нігтями мундштук, припала цигарку, по запаху якої ми зрозуміли, що то марихуана, і посміхнулася. Коли вона посміхнулася, то виявилось, що її зуби помальовані чорною фарбою. Вона тяжко зітхнула й мовила потойбічним голосом, після якого у нас пішли мурашки по шкірі: «Ту а промі!»

Як тільки ми оговталися після першого шоку, то почали з тобою, Іренко, сперечатися: хто чия предкиня – ми щиро бажали розібратися в цьому принциповому питанні, проте Дракула й Ланцуга так і не дали нам з'ясувати це: замість того, щоб дати нам поспілкуватися зі своїми предкинями, вони стали упадати біля двох екзотичних дам і повністю заволоділи їхньою увагою.

А потім прийшов сер Генрі, господар будиночку з привидами, і почастивав усіх присутніх вином зі справжнього людського черепа, після чого ми довго танцювали містичні танці, горлали, як на сільському весіллі, для Галі «А вона, а вона, сидітиме сумна» (пісню, яку свого часу присвятив їй колишній її чоловік Костя Москалець), приміряли одяг старих дам, лякали один одного переляканим індіанським хлопчиком, грали на поцілунки в бридж химерними картами з вампіричними малюнками та ще робили багато чого іншого, про що в пристойному товаристві, як правило, не розповідають...

Уранці ми – я, Ірен і Галя – прокинулися на підлозі, цілковито виснажені й замордовані, всі в синцях і подряпинах, проте цілком задоволені життям. Саме в такому вигляді прийняли нас назад до себе Габор, Васильєв, Сидор-Гібелінда, Бойченко і Таня Пахаренко, наша друга перекладачка, делікатно ні про що не спитавши, за що ми їм щиро вдячні.

2. НАПІВСЕРЙОЗНО

Дорога Іренко!

Чому ти не розповіси всієї правди про те, що з нами сталося під час автоподорожі штатами Кентуккі та Огайо? На цей час наша група із семи чоловік – «піонервожата» (тобто я), «Проктер енд Гембл» (Габор і Сидор-Гібелінда), «Перелякана українська дівчинка» (тобто

У спробах навести лад у минулому, як завжди, стають у природі не так науковці, як українські письменники, котрі, за моїми підозрами, спілкуються з історичними персонажами на спиритичних сеансах. Недарма ж у сучасній історичній белетристиці наявний мотив асторських видів/сів, ба навіть зустрічей із привидами (Олена РУСВИНА «Містична риторика переможців і переможених»).

Гая), «Міс Втілення американської мрії» (тобто ти), «Міс Накручувалка кучериків» (Таня Пахаренко), «Міс Героїня латиноамериканського серіалу» (Люся Дейвіс-Ланцута), «Містер Поціновувач кентуккійського Бурбону» (Сергій Васильєв) і «Автор хіта про румунську дівчинку» (Сашко Бойченко) – нагадувала, за твоїми, Іренко, словами, «тамбовський хор» із фільму «Соло для флейти». Ми – обідрані, з поламаними чемоданами й нігтями, збитими каблуками на взутті, з гострим гастритом від фаст-фуду та перебивання (в кращому випадку) або недоїдання (з метою економії – в гіршому), з відірваними гудзиками та подолами на спідницях, з почуттям вселенської туги в очах, хіба що не вагітні – подорожували сільськими просторами американської глибинки...

Так і хотілося заспівати: «І днем і ночу думай обо мне! А-а-а!»

Пам'ятаєш, Іренко, нашого водія Боба з вираченими від постійного вживання віскі очима й голосом, який нагадував ерихонську трубу? Боба, який привозив нас за годину до початку всіх зустрічей, а ми влаштовували йому за це обструкцію? А пригадуєш його дружка, дуже подібного до хрещатицького бомжа, який возив у своїй «антилопі-гну» наші чемодани, бо вони не вміщались у мікроавтобус Боба? Коли ми спитали, чому в нього побита мордяка, то він, не зморгнувши оком, відповів, що це його подряпав пес. Пам'ятаєш?

У мікроавтобусі на місці праворуч від водія спершу сиділа Люся Дейвіс-Ланцута, однак у неї дуже скоро здали нерви: ерихонська труба не переставала трубити в набат. Пожалівши Люсю, на її місце сіла ти, Іренка, сказавши: «Я з ним всеодно не буду розмовляти». Проте дуже швидко він дістав і тебе. Однак ти мужньо трималася й лише один раз, споглядаючи безкрайній кентуккійський пейзаж за вікном, сказала з ностальгією: «Хочу в Парижі!»

Подорожуючи в штаті Кентуккі, ми зрозуміли, що слова мають здатність матеріалізуватися. Рівно через півгодини після твоєї фрази ми опинилися в маленькому симпатичному містечку під назвою «Парижі».

Спершу ми не звернули увагу на цей збіг: в Америці багато різних містечок із назвами «Київ», «Одеса», «Москва»! Що тут дивного?

І тому, коли на вахту біля водія сіла я, мимоволі промовивши: «Так нудно! Непогано було б заблудитися», на це також ніхто не відреагував.

А даремно. Спершу ми довго шукали ферму, на якій нас чекала зустріч із групою письменників та митців «Арткрофт». Наші тривалі пошуки були винагороджені теплим прийомом, прекрасним обідом, чудовим спілкуванням і оригінальними подарунками – палицями для

сушіння тютюну. На кожній із палиць була прикріплена металева табличка з вигравіруваним написом: «Kentucky tobacco stick».

Кожен із нашої групи розпорядився своєю палицею по-своєму. Хтось (тобто ті, які мають цілковито раціональний підхід до життя) їх не взяв (Галя Пагутяк, Сергій Васильєв, Тая Пахаренко), а решта – заплхали їх у Бобів мікроавтобус, хто – із жадібності (типово українського почуття), а хто – із романтичних спонук (сподіваюсь ми, Іренко, належимо до останніх).

Коли група рушила з ферми, то мої слова про те, що непогано було б загубитися, почали справджуватися. Ми таки заблукали. Наш мікроавтобус петляв маленькими стежинами безкрайніх кентуккійсько-огайських просторів (ми вже не знали, де знаходимося: чи ще в штаті Кентуккі, чи вже в Огайо), які так нагадували рідну Полтавщину з її безкінечними пагорбами, ярами, закрученими пугівцями й закинутими хуторами. Ось так ми блудили, поки в Боба не закінчився бензин. Це сталося біля якоїсь закинутої ферми з напіврозваленим будиночком, де наша група й змушена була кинути якір, поки водій Боб і безіменний герой із роздряпанним обличчям ходили на пошуки бензину.

Коли ми зрозуміли, що тут нам доведеться заночувати, то, звичайно, пересварилися.

Спершу всі накинулися на мене: чому я накаркала нинішню ситуацію? Ну, мені, зрозуміло, палець до рота не клади. «Разговорчікі в строю!» – сказала я на правах піонервожатої, і всі знічено замовкли.

Тоді стали зганяти злона беззахиснішої особі, тобто на Галі Пагутяк. Ми їй пригадали, що саме через неї, а точніше через її роботу в організації з захисту прав біженців, ми змушені були в Сполучених Штатах пройти повний курс із прав людини. Нам довелося досконало вивчити історію «американської підземки» (тобто нелегальних шляхів утечі чорних рабів на північ), руху за громадські права чорного населення в 60–70-х рр. ХХ ст., а також особисто побувати в місцях проживання нелегального мексиканського населення. Галя мужньо оборонялася, виправдовуючись, що вона цієї програми в Держдепартаменті США не замовляла, однак їй ніхто не вірив. Тоді Галя перестала опиратися й сказала, що ми бездушні люди й що знедолених треба захищати. Хай навіть вони й чужі. Я як етнолог уголос погодилася з нею, інші делікатно промовчали. Всі, крім Сидора-Гібелінди. За що він і поплатився... Уночі до нього приходив дхампір і намагався видурити «Тіффані», яку він придбав для своєї дружини.

А потім курці посварилися з некурцями: у перших закінчилися сигарети, і вони вирішили зігнати зло на нас, тобто тих, що ведуть здоровий

спосіб життя. Вони знайшли за хатинкою зарослу грядочку місцевого тютюну та вирішили просушити листя на палицях, які нам подарували письменники й мигці «Арткрофту», неначе передбачаючи нашу нинішню ситуацію. А ми – тобто некурці – уже встигли розвісити на тих палицях свою «тамбовськорохову» білизну! А вони, тобто курці, стали примушувати нас познімати білизну, щоб прив'язати тютюнове листя для просушки. Ми, тобто некурці, не піддавалися, і в хід пішли кентуккійські палиці. Виявилось, що ті мають просто універсальне бойове призначення!

Дхаміп (данип, вантіл) – фізичний син вантіла, тобто син чоловіка-вантіла й жінки-людини (жінка-вантіп не може завагітніти). Виявочю чоловічої статі, має незламно вие сексуальне бажання до жінок, з часом стає професійним мисливцем за вантірами (<http://area51.kosmopolsk.org>).

Урешті-решт ми, тобто некурці, перемогли, бо нас було більше. Тоді переможно посідали й стали зализувати свої бойові рани. Проте коли ми побачили, що робиться з бідними курцями через відсутність тютюну, то самі добровільно віддали їм палиці, де вони с'як-так, зовсім не за технологією, просушили тютюнове листя.

Однак на цьому все не скінчилося. Хтось (напевно, це була ідея

Сашка Бойченка, бо тільки він міг до такого додуматися) сказав, що на Кубі листя скручують у сигару кубинки на своїх спітнілих стегнах, а оскільки з усієї дівчачої половини найбільші стегна мали я та Люся, то курці примусили нас займатися цим неподобством. Ми з перекладачкою Люсею, уродженою Ланцута, проклали всіх і все, проте в результаті вийшли досить автентичні сигарки й сигарочки. І ми вирішили, що на схилі літ, коли Люся вже не зможе перекладати, а в мене закінчиться фантазія, щоб писати романи, забажаємо собі спільний тютюновий бізнес в Україні. Принаймні все необхідне у нас для цього є: кентуккійські палиці та добрі стегна.

А потім ми, тобто сім українських літераторів і дві перекладачки, захотіли їсти й згадали про те, що на безкраїх просторах Кентуккійщини та Огайщини пасуться величезні стада корів без пастухів, бо тут вони так виховані, що господар раз на день скликає їх особливим гортанним гуканням. Корови при цьому біжать на голос аж перекидаються, а газда перераховує їх, доїть і пускає на свободу до наступної зустрічі.

І от ми вирішили зімітувати поклик кентуккійсько-огайського пастуха, мо' якась худобина й прибіжить?

Знайте і пам'ятайте: потяз до тютюну йде в підсвідомість і завжди готовий «пропатися» назовні та знову опанувати вашою свідомістю! («Для тих, хто хоче кинути курити», на www.aids.edu.vn.ua)

Спершу в нас нічого не виходило. Якісь поросячі виски та вороняче каркання. Але чим голоднішими ми ставали, тим краще в нас виходило. Проте, напевно, жодна з дурних корів не ототожнювала наші верески з голосом свого улюбленого пастуха.

Зате на наш поклик прибігли цілковито щасливі наші водії – Боб та його дружок із роздряпаним обличчям, сказавши, що якби не наш гвалт, вони в житті нас не знайшли б.

Водії принесли із собою канистру бензину, після чого ми вирушили в славне місто Цинциннаті.

Пізніше з кентуккійським палицями сталася така метаморфоза. Габор віддав свою палицю Люсі (тепер обидва сувеніри прикрашають її обійстя під Нью-Йорком), а Сидор-Гібелінда лишив свою палицю в готелі, попередньо відкрутивши пилочкою для нігтів табличку. Лише найбільші поціновувачі нестандартних предметів – я, ти, Іренко, і Сашко Бойченко – виявили найбільшу вірність палицям і вирішили будь-що довести їх до Києва.

Щодо твоєї розповіді про те, як ми у Цинциннаті пакували палиці – мою, твою і Сашкову, – я нічого не маю проти. Все описано з історичною достовірністю, однак чому ти затаїла той факт, що палиці в дорозі загубилися, і довгий час мандрували різними літаками й аеропортами, доки не дісталися до Києва на мою домашню адресу?

Коли я їх розпакувала, то побачила, що не можу розрізнити, де чия палиця, бо вони в дорозі дуже змінилися. Одна з них завагітніла, і тепер ми – я, Ірен Роздобудько й Сашко Бойченко – чекаємо приплоду. Ми вирішили організувати «Клуб любителів кентуккійських палиць для сушіння тютюну» на кшталт Клубу з розведення породистих цуценят. І коли в однієї з наших палиць народяться паличенята, сподіваємося з фірмовою табличкою «Kentucky tobacco stick», ми їх продаватимемо (замовлення приймаються вже). Щоправда, ми не знаємо, який термін вагітності в палиць для тютюну – чи такий, як у кішок, чи такий, як у слонів, – але це не проблема. Ціна договірна. Я думаю, що за палицю від Роздобудько, Бойченка та Примич не шкода викласти будь-яку суму. ✨

*...Нехай Бог і Дух Гешефту
благословлять цю не безмежну
справу (Марина ГРИМИЧ).*

шукайте в Україні

Львів-Фраєшівськ

• Лілея-НВ (вул. Незалежності, 12/2)

Одеса

Українська книга на Молдаванці
(вул. Мечнікова, 31)

• Просвіта (вул. Пушкінська, 19)

Львів

Українська книгарня (пр. Шевченка, 8)
Центр укр. книги (вул. Володимира Великого, 34)
• Старобілиця (вул. Фурманська, 5, кв. 28)

Рівне

• Іскра (вул. С.Бандери, 36а)

Кривий Ріг

• Книжник (пр. 200-річчя Кривого Рогу, 7а)

Миколаїв

• Дельта (пр. Леніна, 141, кв. 76)

Суми

• Книголюб (вул. Козацький вал, 2)

Дніпропетровськ

• Класика (вул. Університетська, 4)

Тернопіль

• Навчальна книга (вул. Подільська, 44)

Черкаси

• Книжковий світ (вул. Хрещатик, 200)

Дніпропетровськ

• Букініст (пр. К.Маркса, 94а)

• Кліо (бульв. Слави, 8)

Чернівці

• Букініст (вул. Головна, 31)

• Художня книга (вул. Кобилянської, 37)
Центр укр. книги (пл. Центральна, 10)

шукайте поруч

дніпропетровськ

Ятка в переході (ЛП «Мельничук»)

Ятка в переході (ЛП «Бобохін»)

Університет

Ятка в підземному переході напроти виходу
з метро (ЛП «Приймак»)

Низьки

Ятка при виході до авт. №13, 90 (ЛП «Дзус»)

Петрівка

Книжковий ринок «Петрівка». Ряд 46, місце 7
Книжковий ринок «Петрівка». Ряд 48, місце 7

шукайте в Києві

• Сяиво (вул. Червоноармійська, 6)

• Адамкнига (вул. В.Вернадського, 79)

• Берегиня-2 (вул. Г.Юри, 5)

• Книги (вул. Алла-Атинська, 9/2)

• Авіац (вул. Стрілецька, 13)

• Книги (пл. Контрактова, 4)

• Українська книга (пл. Слави, ПЦ «Квадрат»)

• Наукова думка (вул. М.Грушевського, 4)

• Нора Друж (вул. Пушкінська, 33а)

• Урожай (вул. 40-річчя Жовтня, 128)

• Книжковий супермаркет
(Ленінградська пл., вул. Будівельників, 4)

• Книжковий супермаркет «Орфей»
(пр. Московський, 6)

• Євростар (пр. Перемоги, 48)

• Євростар (вул. М.Раскової, 3г)

• Євростар (вул. Прозька, 1)

• Євростар (вул. Героїв Космосу, 4)

• Київський бібліотечний ювілеатор (вул. 40-річчя
Жовтня, 100/2)

• Книжкова лавка (вул. Ш.Руставелі, 31б)

Дмитро
Стус

Тарас
Прохасько

Справжність Тараса Прохаська

...народився 16 травня 1968 р. в Івано-Франківську. Перші роки життя провів у горах.

Намагається надовго не відійти з Івано-Франківська. Вийнятів було лише три: два роки війська, навчання у Львівському університеті (1986–1992) та три місяці в

Кракові. За фахом – ботаник.

Понад усе на світі любить родину.

Аще – гори та вода.

Найбільший екстаз – гра в баскетбол.

Літературну діяльність розпочав із співпраці з журналом «Четвер».

Бібліографія: «Інші дні Анни» (Ж, 1998), «FM-Галичина» (Івано-Франківськ, 2001), «НепрОсті» (Івано-Франківськ, 2002), «Лексикон таємних знань»

(Л, 2003); «З цього можна зробити кілька оповідань» (Івано-Франківськ, 2005);

Перша премія в номінації «Белетристика» літературного конкурсу, проведеного журналом «Кореспондент», 2006).

Автор видавничих проєктів Лілеї-НВ «Інший формат» та «Агресивна бібліофілія».

Переклади на польську: «Інші дні Анни» (Чарне, 2001), «НепрОсті» (Чарне, 2005).

БАРБАНИ

Дмитро СТУС Тарасе, після Ваших книг хочеться розпочати з дуже простої і, можливо, банальної речі: всякий хороший письменник

вигворює в читача плетиво асоціацій, образів, вражень. Беручи до рук нову книжку Прохаська, я очікую зустрічі з автентикою, природним світом, геть позбавленим позерства й, так би мовити, дешевого інтелектуалізму. А що для Вас означає автентика?

*Автентика 1. Новели Імператора Юстиніана та Інші Імператорські накази.
2. Оригінальні акти («Великий тумачачий словник: сучасної української мови» онлайн).*

Тарас ПРОХАСЬКО: Мені здається,

що коли ми говоримо про автентіку, то часто маємо на увазі різні речі. Тобто, використовуючи це слово чи це поняття, ми означаємо зовсім інакші речі. З одного боку, коли йдеться про автентіку, сприймаємо її суть як щось природне, архаїчне, якісь речі, пов'язані з історією; а з іншого – слово «автентіка» означає справжність, натуральність, а тому я переконаний, що, говорячи про автентіку стосовно літератора й літератури, не варто зациклюватися й зупинятися лише на першому значенні цього слова. Воно більше пасує для музикантів, які грають автентичну музику.

А стосовно літератора як людини, яка дивиться, мислить – я веду мову не лише про себе, а про літераторів узагалі, – то автентікою можуть бути речі, які, з точки зору пересічної газетної лексики, часом здаються зовсім не автентичними. Цілком природно, що для когось автентікою може бути якийсь промисловий український район – запилужені заводи, жовті хмари, життя в робітничих селищах, рівень взаємин між людьми...

Для мене ж автентіка є дійсно природним середовищем людини, яка пише. Та основа, той базис, без якого, мабуть, нічого не твориться навіть тими письменниками, які пишуть фантастичні твори чи повісті з закордонного життя. Для всіх людей завжди залишається актуальним той базисний набір справжніх переживань, правдоподібно пов'язаних із дитинством, із первісним сприйняттям світу, які можна вважати автентичними. І, мені здається, природність і певний талант полягає в тому, щоби не відкараскатися, не відвернутися від цієї автентичності, не настрашити її й не настрашитися нею, не заперечувати свого коріння чи кореневої системи. І в цьому сенсі я схильний вважати автентікою багато різних речей.

Д.С.: Власне, про це й мова. Лише прості, зрозумілі кожній людині речі і є тією «нетленною», яка в усі часи цікава читачеві. Під цим оглядом байдуже, як промаркують написане літературознавці – есей так есей, попса так попса, роздуми так роздуми, шкіци так шкіци... Власне, те, що Ви пишете, важко назвати белетристикою, це радше роздумування, роздумування, споглядання в потоці буття над життям. Скажіть, не було лянчо порушувати у своїх текстах літканони?

Т.П.: У мене є кілька принципів, які взагалі тримають мене в літературі. По-перше, без жодного самолюбубання, і навіть без оцінки «добре» це чи «погано» я усвідомлюю, що вмію бачити певні речі, й хочу про це бачення розказати кільком сотням чи кільком тисячам – уже як там вийде – читачів. Знову ж таки, в жодному разі це не є якоюсь місійною роботою, а просто щирим наміром вказати на такий кут зору. Мені здається, що цей особистий досвід може виявитися комусь цікавим. Коли б я був атлетом, скажімо Кличком, і мав би досвід «роблення» свого тіла, мені б, можливо, хотілося написати про це книжку. Наприклад, «Фітнес для всіх» чи «Боді-білдинг для дітей». Тобто, це є нормальним щирим бажанням подарувати якісь знання тим, хто довкола тебе.

Я вірю, що часом це може комусь допомогти. Насамперед тому, що я відчуваю себе органічно й добре у світі, в якому живу, і підозрюю, що це не випадково, а якимось пов'язане з тим специфічним, моїм особистим баченням світу й розумінням певних речей, тому я маю щире сподівання, що це може комусь стати в пригоді. А коли це допоможе бодай одній людині, то буде ліпше всім. Не лише комусь одному, а всім, тому що це ще один важливий принцип – що більше врівноважених людей навколо нас, то кращий стан суспільства взагалі. Крім того, мені дуже не хочеться обмежуватися чимось у літературі: я розумію посередність свого вміння, розумію, що в літературі багато всього набрало на значно вищому за мене рівні, багато що сказано, може, влучніше й точніше. А я лише ніби актуалізую те, що вже існує в культурі та втілено в бездоганних літературних творах, які, властиво, говорять про те ж, що важливо сказати й мені.

Д.С.: Чи можете назвати щось конкретне?

Т.П.: Мені б не хотілося виокремлювати якийсь один твір. Я говорю про літературу й мислення вцілому: починаючи від досократиків і аж до теперішнього часу, хай буде до пост-пост-модерністів. В усіх справжніх творах насправді йдеться про найважливіші речі, про те,

як жити щасливо людині у світі. Про все це дуже добре розказано, і мені б не хотілося йти тим шляхом, який подолано задовго до мене.

До речі, можу сказати таку, для вас, напевне, приватну, річ. Свого часу, повернувшись із армії, я вчився на біологічному факультеті Львівського університету і якось випадково почав писати свої перші поезії, під впливом Антонича. Я прочитав Антонича, і мені захотілося щось писати. І в якийсь час я писав, перебуваючи в абсолютній ізоляції від інших поетів (тоді я ще не читав ніяких журналів, а їх добрих і не було) – чогось такого модерного, українського, – то був кінець 1980-х років. А потім, після прочитання кількох машинописних віршів Василя Стуса, я перестав писати. Бо збагнув, що цього не варто робити бо-дай тому, що я – біолог. І коли в своєму біологічному середовищі я

й уявляв себе поетом, то був ним лише в середовищі людей, які, окрім фахової літератури, мало що читали, тому й вважали мене одним із найцікавіших сучасних українських поетів.

Та й як було щось читати після шкільної літератури, тієї програми, в яку ще не ввели нічого нового. Ми закінчували 10 клас вивченням М.Рильського чи, в кращому разі, В.Сосюри з П.Тичиною. Звісно, що порівняно з ними, моя поезія здавалася далеким від гуманітаристики людям супермодерною, та ще й **українською**. Я думав так само, доки не прочитав того, що було невідомо, тоді перестав віршувати.

Тексти Тараса Прохаська не сприймаються вказів, як через призму його особистості. Волога за фахом, його часто називають «рослинно-філософом». Мабуть, щось у цьому є, адже цей письменник як ніхто вийнято близький до природи, єднання з нею. Він бачить світ природи немов зсередини, відтак і у творчості з'являється та неспадковість, щирість, самозаглибленість і вслухання в вийнятий світ... (Оксана КВРІК, АртВертен)

Коли я пишу твір, який вважаю літературною діяльністю, в мене ніколи не виникає бажання користуватися напрацьованими, витвореними іншими талановітшими авторами способами, методами, речами, ідеями та образами. Звісно, якоюсь мірою все це перегукується з моєю малою освіченістю, бо більшість того, що відбувається у світовій літературі, особливо нині, я не дуже знаю, а тому, коли мені здається, що я роблю щось, ніким не зроблене, то, звичайно, маю на увазі лише поле власного знання. Бо, зрозуміло, хтось у світі про це вже писав...

Д.С.: Ви говорите про природні реакції людини на дійсність, що її оточує. Люди завжди рефлексували з цього приводу. Але дуже часто думки людей, не лише письменників, висловлені сто, двісті чи й тисячу років тому, потребують модернізації. Не тому, звісно, що застаріли, а просто ми про щось звикли думати й говорити інакше, може, іншими словами, аніж наші попередники. Це, звісно, якщо дивитися на літературу й взагалі мистецтво як на ще один спосіб пізнання дійсності. Тільки не на науковому, а емоційному рівні, який хоча й не має точного знання про деталі, проте допомагає сприймати світ як цілісність, чого ніколи, напевне, не досягне наука. Якщо виходити з цих міркувань, то, може, дійсно не варто знати всього, що діється довкола. Але коли не мати уявлення про пошуки письменників інших країн, то ризикуєш видатися комусь із читачів невігласом. Як на мене, проблема багатьох українських письменників полягає в тому, що більшість із них не є читачами. В сенсі: «я пишу власні враження, а чужі мене не цікавлять». А чи усвідомлюєте Ви себе читачем?

Т.П.: Властиво, перш ніж стати автором, я дуже багато читав, і ніколи не читав з метою запізнати літературу як взірць. Я читав тому, що мені це давало насолоду, приємність, радість – мені було добре. І читаючи, я не мав жодної програми, жодної системи. Пізніше, коли вже почав сам писати, зрозумів, що є обов'язкові речі, які не можна оминати, якщо ти вже став письменником. Це як шкрібник у різьбі: смішно починати щось різьбити по дереву, не знаючи шкрібника. Так само й у літературі – бодай задля того, щоби раптом не виявилось, що написане тобою (хоча це, звісно, великий комплімент) стоїть десь непрочитане на твоїх же полицках, мусиш знати принаймні те, що називається класикою. Бо інакше може стати недоречною твоя робота. Але надзвичайно вагомими для мого світосприйняття, почування себе у світі є спілкування, мова. Хоча не можу назвати себе знавцем мови. Я не філолог і, на жаль, не знаю якихось тонкощів. Я володію мовою, що є достатньо регіональною, але не про те навіть ідеться. Мені страшенно подобається сама можливість говорити про найрізноманітніші речі за допомогою певних мовних конструкцій. Навіть у житті без літератури я би таку можливість дуже поцінував. Тому для мене література не є ні інструментом пізнання, ні способом віддзеркалення світу, адже мовне спілкування між людьми я вважаю однією з найважливіших речей у світі взагалі.

Я усвідомлюю, що написане мною є жалюгідним-жалюгідним відтворенням всього того, що відбувається довкола мене. Бодай уже тому,

*Мова моя тоді спокійніша,
коли кожна мовина не лише
добра, але й споріднену собі
всіма сторонами знаходить
роботу (Г.Сковорода).*

що я не здатен ні запам'ятати, ні відтворити у своїх творах те реальне життя в мові, яке існує довкола. Я вже казав у «НепрОстих», що, на моє переконання, наше життя залежить від того, як ми говоримо. І власне це говоріння, це вимовляння життя є для мене основою, найсправжнішим із усього, що є в житті.

Д.С.: Мова, природність, органіка, вміння жити й бути, говорити й чути, відчувати й віддавати... Багато що зі сказаного Вами в цьому інтерв'ю й у Ваших книгах дуже близьке до ідеї «сродної праці» Григорія Сковороди. Але як це все пов'язується особисто у Вас? Адже якщо відкинути зайву патетику й договорити до кінця, то цілком очевидно, що ідея природності приводить до переживання світу в собі, а відтак – до творення світу довкола себе. А це вже відхід, відхід від конкретного пейзажу, від життя, від якихось політичних моментів до вічних цінностей, які апіорі аполітичні. Сковорода колись зважився на такий відхід. А чим є цей дивний філософ для Вас? Як у Вас поєднуються ідеї світової й національної душі?

Т.П.: Почну з останнього. Я дуже багато про це думаю, і якщо і є певні речі, які мене турбують, то, як би пафосно це не звучало, одна з головних – проблема української долі. Ця проблема постійно нагадує про себе. Я можу, скажімо, вранці гуляти з псом – і раптом починаю думати про якийсь аспект національного буття, що його уявляю зовсім не так, як є насправді, в реальному житті. Хоча особисто в мене немає поділу на національне й інтернаціональне. Напевно, це моя індивідуальна особливість сприймання, але я настільки «сродно» переконаний українець, що весь світ для мене фактично є Україною. І це українство для мене настільки ж важливе, як для мурашки, скажімо, її мурашник, який є усім її світом. Весь мій світ – також український. І коли я думаю про якусь іноземну літературу, вона стає для мене своєрідним українським текстом. Тобто я читаю Е.Гемінгвея українською, і уявляю собі своє українське тіло, коли він описує щось. Коли ми щось читаємо, то, особливо в юнацькому віці, часто ставимо себе на місце героя, ніби приміряючи всі відчуття до себе. Тому для мене розподілу на всесвітнє й українське немає.

Знаю, що почуваяся ні в тих ні в сих, коли приїжджаю в іншу країну і не володію мовою її мешканців. Скажімо, в Німеччину. Але знову ж таки, в Німеччину я привожу частину України і там думаю по-ук-

раїнськи, бачу, як усі люди, речі, навіть мури співвідносяться з моїм українським світобаченням. Тобто з тим **моїм**, що є програмово українським. І навіть там, де я не можу себе ідентифікувати з якимось середовищем, у мене включається щось таке, майже натурознавче: я раптом перетворююся на натураліста. От, скажімо, коли спостерігаю життя німців, то усвідомлюю, що якісь нюанси залишаються незбагненними для мене, а тому почуваю себе, немов який обсерватор... Миклухо Маклай, який думав про далекі землі по-українськи, і є представником України.

Це зовсім не свідчить про якусь мою ворожість до іншого. В жодному разі. Мені цікаво все це бачити. До того ж, знаючи біологію, я розумію, що в основах і методах мислення всі люди є однаковими (звісно, що на біологічні основи накладається історія та культура), але все те інакше життя залишається в межах мого розуміння. Для мене ворожого світу ще ніколи не було й нема. Не знаю, може, ще буде, але сподіваюсь, що – ні.

А щодо Сковороди, то мені він дуже подобається. Утім, як і чимало інших філософів, на приватному, так би мовити, рівні. Тобто я ставлюся до них як до якихось знайомих, до приятелів, які мешкають десь поруч чи щось таке. Так само я думаю про котрогось зі своїх друзів, з яким ми тридцять років живемо в одному кварталі. Я знаю про нього якись фрагменти, пам'ятаю кілька зустрічей, можу мати якусь характеристику цієї людини, але не можу знати достеменно, як і чим він живе, адже хоча ми й вітаємося щодня, проте не мали нагоди добре поспілкуватися. Так само й зі Сковородою. Я його сприймаю дуже приватно, як когось свого. Знаю про нього кілька історій, і мені часом здається, що кілька таких історій ми могли би пережити навіть спільно. Але, відверто кажучи, читати його я не зміг. Просто я зрозумів, що взяв усе необхідно з тих кількох сторінок, які подумав прочитати. Тобто, я розумію, що він – мислитель, але попри все сприймаю його на приватному рівні.

Д.С.: Ви торкнулися цікавої теми. Особливості нашого приватного спілкування з філософами, письменниками, непересічними особистостями, з якими розминулися в часі. А якби була можливість, кого б запросили до свого індивідуального простору?

Т.П.: Я підозрюю, що виникла би страшенно прикра ситуація, якби таке дійсно могло статися. Так я ніби спілкуюся з кожним у своєму індивідуальному просторі. А чи варто тут, на землі, «обсадитися»

видатними персонами? В цьому, власне, полягає одна з речей, що може відлякувати в думанні про життя після смерті. Спробуйте бодай уявити собі, що всі ці особи зберуться і сядуть, аби нарешті поговорити один про одного й про все, що хотіли, але не змогли сказати... Це дійсно є одним із стимулів для того, щоб трошки ще пожити, відтягнути мить такої зустрічі. Я знаю, що там уже страшно не буде, бо не буде ні образ, ані амбіцій... Там усе з'ясується...

Щодо кола особливо важливих імен зі світової літератури, то я багато разів говорив про це в інтерв'ю. Для мене вибудувався такий приватний олімп, в якому обов'язково мав би бути Данило Кіш, Сергій Довлатов, Антон Чехов. Дуже подобається Стефаник. З поетів давніших – залишився Б.-І.Антоніч. Поетів в згагалі згадував би лише українських, і ще трохи російських. Мені видається некоректним поговорити про перекладну поезію, адже поезію треба читати мовою оригіналу, а я на цьому рівні володію лише українською, російською та польською. Мені дуже подобається Інгебор Бахман, проте не романи, а оповідання. Не обійтися й без Е.Гемінгвея, хоча останнім часом моє ставлення до нього змінилося. Тобто сьогодні до нього в мене абсолютного пошанівку нема, але є абсолютна й дуже велика любов та приязнь. І знову ж таки, мені йдеться не лише про твори, а в згагалі про образ письменника.

Д.С.: За великим рахунком, Гемінгвей як людина викликає більший інтерес, ніж його текст. Це цікавий мір, цікаве життя. Я б навіть сказав, що він – повна протилежність до Вас, передусім, на мою думку як до спостерігача, який споглядає на світ із певної відстані, а тому готовий шукати розуміння. Це як притягування протилежних полюсів?

Т.П.: Це ніби про якусь абстрактну територію проживання, я хочу мати сусіда, який може на щось таке запросити, в щось втягнути, але принаймні є надія, що його будуть вважати аферистом, або треба буде ходити годувати його котів, коли він у від'їзді, а між іншим можна поглянути й на його книжки. Але я розумію, чому Ви ведете мову про сепарацію цих понять і відчуттів у літературі. Я ще раз хочу наголосити на тому, що недостатньо освічений у всіх цих речах, а отже, мушу покладатися на інтуїцію. Тому я не можу бути експертом у книжковій сфері.

А щодо сприйняття життя, то я справді тихіший, замкнутіший за того ж Гемінгвея. Втім, я не написав нічого такого, чого би не трапилося зі мною. Отож, довіра до власного досвіду, бажання перейти через

різні стани й пройти різні життєві випробування властиві й мені. Інша річ, що мене приваблюють не так гучні речі, як більш тихі, але від того не менш інтенсивні. Зрештою, мою задіяність у житті також не можна назвати менш інтенсивною. Я розумію, що то є великою вадою літератора, адже я не можу по-справжньому вивільнитися, піти в поля уяви, де би можна було щось вигадувати. Я мушу твердо стояти на чомусь безпосередньо відомому, вибудовувати з нього якісь конструкції. Зрештою, зізнаюся, що користуюсь своєрідним методом снів, котрі допомагають поєднувати й змішувати різноманітні речі в часі та просторі, але кожен зі складових елементів узятий із мого особистого досвіду.

Д.С.: Тарасе, Ви заробляєте на хліб журналістикою, а не літературою. Не заважає?

Т.П.: Мені легше, ніж іншим. Я пишу переважно в газету, редактор якої погоджується, що мої матеріали можуть відрізнятися від журналістських канонів. Мені дозволяють писати матеріали, наближені до публіцистики чи есеїстики. З іншого боку, моя метода писання полягає в тому, що я люблю писати короткі тексти, вважаючи етап написання книжки останнім у її створенні. Впродовж тривалого часу я щось обмірковую, конструюю, однак сісти за стіл й написати книжку можу за кілька ночей. А вигадувати книгу мені нічого не може зашкодити.

Д.С.: Чи є в цьому світі люди, вчинки яких Ви не в змозі вибачити навіть тоді, коли здатні зрозуміти?

Т.П.: На жаль, нині таких речей стає все менше. Є вчинки, які я можу зрозуміти та пробачити, але після того співіснування з людиною чи групою людей стане цілком інакшим. Тобто я просто унікатиму їх. Я не хотів би вважати це помстою чи осудом, просто знаю, що деякі речі викликають у мене дискомфорт, який породжує байдужість.

Франциск вважав себе людиною поверхневою. Любив поверхні. Почувався на них невпевнено. Не знав, чи є сенс залазити глибше, ніж бачить око. Хоч завжди пристиховувався до того, що звучало за будь-якими перетинками. І приховувався до струменя, що виривався з пор. Дивився на кожен рух, але, дивлячись на когось, не намагався уявити - що хто думає. Не міг проаналізувати сутність, бо поверховність зовнішніх деталей давала достатньо відповідей. Він не раз зауважував, що цвітом задовольняється тільки поясненнями різних явищ, які даються побачити, не потребуючи доступу до знань про глибини зв'язки між речами (Г. ПРОХАСЬКО «НефОсть»).

Д.С.: Чому «на жаль»?

Т.П.: Це, мабуть, втома чи втрата ідеалів... Можливо, якась зневіра. В цьому сенсі не можна погоджуватися зі світоустроєм. Я розумію, що на особистісному рівні це може бути виправданим, але на рівні суспільно-громадському так бути не повинно... Проте моя позиція не є універсальною. Існувати в суспільстві філософів та обсерваторів було б жахливо. Як і в суспільстві воїнів. Я не можу сподіватися від суспільства, щоби воно дозволило собі керуватися тим, чим я дозволяю собі керуватися в особистому житті.

Д.С.: А що Ви думаєте про Каїна?

Т.П.: Думаю, що це одна з найважливіших постатей в історії людства. Він доводить, що навіть коли людей мало і вони дуже близькі до Бога, однак здатні на щось таке. Це також закладене Богом у той набір можливостей, з яких людям доводиться обирати.

Д.С.: Творчість кого із сучасників Вам найближча?

Т.П.: Найближчим є Юрко Андрухович. Ми поруч живемо, і мені подобається те, що він робить. Близький і Олег Лишега. Може, тому, що я маю відчуття, ніби він на кілька кроків попереду від мене в тому відчутті й розумінні світу, якого я хотів би досягнути. Коли ж говорити про інших письменників, то все інакше: це або товариші, і не має значення, що вони ще й письменники, або ж мені близькі тексти, і не має значення, хто автор.

Д.С.: Якою Тарас Прохасько бачить ідеальну книжку? Про що б хотілося написати?

Т.П.: Це мав би бути багатосторінковий список словосполучень, кожне з яких складалося б із двох, трьох чи чотирьох слів і було б означенням якогось тонкого стану, явища, того, що бачиш у реальності. Це мало би бути щось на кшталт словника. Це було б ідеальним, а тому я знаю, що такого ніколи не зроблю. Не знаю, чи можна назвати це літературою, а втім, літературою можна назвати все, що завгодно. ✨

Тетяна
Каплунова

апокриф

...нар одилася взимку 1976 року на Слобожанщині (Луганська область). Відбуваючи приписи долі — як не як, «третє династичне покоління вчителів» — здобула педосвіту й на півроку стала вчителькою української мови та літератури. Праця, хоч і смисувала, здавалася сізифовою, відтак — зламала родинну традицію й пішла в журналістику. Остання стала на змаг із потягом до прози. Перемогла поезія як більш законічна художня форма. Тексти Тетяни Каплунової присутні в низці поетичних збірок і на сторінках періодичних палат («Сучасність», «Література плюс» та ін.), також виходили друком у матеріальній книжці «Русалії» (Луганськ, 2000), втілилися в інтернет-збірці «ІНША» (www.poetry.uazone.net). Решта доробку впокоєна в шухляді у вигляді збірки «ЗмієLove, я Твоя».

На малій батьківщині відбула традиційне для національно свідомого східноукраїнця членство в «просвітах» та «рухах», очолювала осередок місцевої націоналістичної організації та радикальне, бо україномовне, мистецьке угруповання «Зоккола». Переміг Київ, де й працює, пише прозу й провадить ідею творчого чину східної України.

Член АУП

апокриф

Іва райські сливи їла
соком пахло її тіло
златовиде Змієня
в'юнило вінок зрання
Ткач-павук їй сукню плів
із розмотаних світлів
там клубком котилась Ницька
устигавчи дивиться
як з ребристих кісточок
поміж білих квіточок
народжає в тім садку
не у щастя ні в біду
а в бурхливий світу тан
розрайований Іван

I

попсовисько мрій
 (на тлі лабіринтів тривоги
 пасеться предтеча
 взаємонерозумінь
 коли тебе знудить
 від зав'язі цієї дороги
 ти станеш обабіч
 і сам собі скажеш амінь

як гірко як файно
 як терпко як гидко хотіти
 любити свій нарід
 і долю свою золоту)
 коли тебе нишком
 всього лиш забули зустріти
 коли тобі в мрію
 всього лиш дали німоту

2

та вряди-годи вичавить з вагіни
господня длянъ поморщене чоло:
мертворожденного героя України
могольський крик у судомах звело

мурашки вен зашпортять по тілу
зітхання боже вітром зшелестить
маленьке тіло зношеного звіра
на гравіях доріг зарушених сидить

3

жалоба неба
 набула впаки
 напнутий вітром
 гілкам вербовим
 ми тут самі
 ми тут ословим
 забуту мову
 своїх ітак

забуте небо
 уроч в жінках
 півострів світу
 лицем на захід
 там стане син
 закутий в лахи
 впаде з долоні
 вербовий цвях

4

бруківка очей застилає дорогу до нього
дорогу додому дорогу до рогу де
дари на прощання гордую тобою гордую
дешева діптянка у пошуках десни бреде

де дерть деревів здеревіла попелом де
дейнека дервгу міня на дзвінкого джмеля
де твій бождеревок у дерні ніхто не побачить
де дощ у долонях затишне денце вистеля

долівка дірчава долівка у лона дивчань
добігти добірних дрібних колекційних доброт
незайманий дім домігає домоклове «доля»
і пильно досада пантрує уздовж загород

дзиг'ар дибуняє в довірливій тиші дивот
щодвадцять чотири твоя десятина з життя
дівицю дитину діткає дихання спокут
а дідик причинний сумирно плете каяття

у долонях твоїх
 мої руки — тонкі і тендітні
 візерунки прозорі —
 невпинно гаптує життя
 десь тихесенько серце
 в цім миттю засміженім квітні
 сподівається бути
 вщерть наповненим
 почуттям

у долонях твоїх
 мої руки і ластівок крила
 вогкий травень віщуєть
 в неросяний сонячний день
 я сиджу із тобою
 безмовна і краплю щаслива
 лиш у слова чеканні
 десь серце ледь чутно:
 тельє..

6

ти не уникнеш
виправдань безплідних
в дужки узятих
ніжних сподівань
бо можна все життя
бажати зустріти
а потім все життя
жадати прощань

ти не уникнеш
розпачу і болю
бо крапка з «і»
стікає в кому знов
лиш раз один
заручишся любов'ю
і свої втрати
назовеш любов

переступивши мовчки
 божу благодать
 щасливій буць
 з тобою чи без тебе
 благословінь набравшись
 і всотав проклять
 краплину яблучного
 з вуст зітерти

краплину соку
 як краплину крови
 з отерплих вуст
 знервовано прибрать
 у кожного своя
 історія любови
 лиш рима в них одна
 рівняння з двох сум'ять

з двох невідомих
 підсумки спокут
 помножені на стигми
 й покарання
 між них блукаючи
 знайти свій п'ятий кут
 до втрат звикати
 й накопичувать прощання

8

підперти щоким
кутиками губ
(сльозинку вперту
ти зцілуєш ніжно)
ногу розсвітом
усі седмиці згуб
я ретязь сумніву
я літописець вірний

ословлю всі
тони і півтони,
вречевлю твої зустрічі
й прощання
(лише себе
мій смутку хорони
від берегів
втоленого жадання)

псалом тобі
моя тяжко крилата
(осанна розпачу
і розговіння вуст)
в тобі не пізнано
ні мужа ані брата
лиш в лагідь серця
вкам'янілий мус

В

І

З

Ж

О

Ш

9

одна на двох
 умовність казкового
 зникаюча рівність
 між «буття» і «бути»
 чиясь причетність
 у прицілі зоровім
 одного з нас
 чия печаль у груди

зависне вічне
 поміж літом завтрашнім
 вохри сущіття
 втисне в сторінки
 як гарно бути
 із тобою ранішнім
 із тебе сумно так
 вечірньою іти

Ю

слова шукати в готових граматах розтерти в мах відміннів конфітури
 монументальний звести край із сірників і схожі павцем вичовгати
 хремати слів утнути замужку в ц' яструнів сліди від кавалів
 кості од фігур у гуртлицю струснути: кілька літер
 вчанаєа кудларих і вухарих цнотливих
 мазониваних і відних гоші в домова
 чозом в граматику
 тебе

II

я скоро любитиму каву з твоїми вустами
— у глечику злегка ледь гірко пахатиме дим —
закрутиться в плетиві диму янголик між нами
і — все в аморі тлумачити стане святим

у гамах летітиме осени ліс ре-мінору
де місто блукає у пошуці втрачених снів
я зліва подільна місцина просвітлено хвора
без кави не може — без мене і погорів

12

ти вмієш її цілувати ти любиш морелі
ти вмієш прощати
ти прагнеш увічнити вогником трепетним свіч
її силуети
ти вдих її видиху світло пітьми її ти
ти тінь її тіні
і в тім

ти вмієш її ненавмисне зустріти деінде
ти знаєш де захід
ти в стеблах трави і багать бачиш
пахощі тіла її
ти думаєш фатум то знати коли прийде осінь
і думатъ про вічне
а в тім

ти вмієш її цілувати ти любиш морелі
бо ти її він

ІЗ

Аз Твої Букви і Веди

розвію

у силі

де перспективи

зневажають

масштаб

де припливи

плоті

аз розвію

на гої

де всі

маковію

зеро зерцадля

серпанком напне

ОКОВИТИМ

зеро од звуку

озорого

медом

капне

І4

даруй мені, жінко без імени,
власні ймена неіснуючі
я спокій на тебе виміняв,
на сенси незримі полюбив

або назовися вільною
хіба заболить самотністю
сторожко кинутим вір мені
присмак філігранні умовності

даруй мені, жінко без імени,
на чорно сюжет закручений
я ще опираюсь втіленню
ім'я моїм словом озвучене

Дмитро СТУС

Чернеткові сюжети

Усі ми, навіть найменші з нас, як і найбільші, пишемо власний життєвий сюжет. Поза нашою волею його вписано в більші буттєві контексти – народу, держави, світу, історії. Ми – піщинки, гілочки, набубнявілі бруньки роду, а тому не лише від нас залежить, всохне гілка життя чи існуватиме далі. Адже коли всихає дерево, гілки стають ламкими.

Певно, в ХІ столітті саме в цьому контексті й варто думати про високе – народ, відповідальність перед родом та майбуттям.

Проте хоча ми й залежні від дерева, але й дерево залежить від кожного. Його волі, його зусиль, його не-переступів.

Так і пишемо книгу буття.

Жінки щось розуміють тонше за чоловіків. Чуттєвіше. Точніше. Думають не про дерево, а про відповідальність паростку. Адже поки існує шанс, із нього треба користати. Чоловіча, справжня чоловіча поезія, – більше про дерево, аніж гілку, більш про суму загальних зусиль, аніж власний стан, більш про абстрактне й уявлене, аніж особисте й конкретне. Без фальші це мало кому вдається. Та сьогодні, зрештою, йдеться про жіночу поезію. Добру жіночу поезію. Поезію чуття.

Слобожанка Тетяна Каплунова в нашій літературі гість ніби й не новий (як-не-як має збірку й кілька добірок віршів), але майже не знаний поза поколіннєвим колом тридцятилітніх.

Для інших вона все ще жінка «без імені». Втім, жінка обдаровуюча (зрештою, як і кожна «розкрита») надією...

*даруй мені, жінко без імені,
на чорно сюжет закручений
я ще опираюся втіленню
ім'я моїм словом озвучене*

Утім, аби здобутись на слово, мусиш пройти випробування, пройти крізь «попсовисько мрій на тлі лабіринтів тривоги», збаналізовані

сенси сакрального, вичовгані слова й, що найгіркіше, на попіл виверті й виставлені на розпродаж ідеали:

*як гірко як файно
як терпко як гидко хотіти
любити свій на́рід
і долю свою золоту)
коли тебе нишком
всього лиш забули зустріти
коли тобі в мрію
всього лиш дали німоту*

Найвищі слова й почуття в цинічному й прагматичному сьогодні давно стали позою, а любов до народу – банальним загальником з виступу держмужів. Триває час німоти й не-чуття. Час не-трагедії. Час не-тапопривсе-буття.

Утакий час говорити про високе – фальш особлива.

Тетяна Каплунова пробує, розпочинаючи свій романтично-апокрифічний сюжет від самого низу:

*та вряди-годи вичавить з вагіни
господня длань поморщене чоло:
мертворожденного героя україни
могольський крик у судомомах звело*

Кохання від початків скривавлене. Тому й проростає з загальної безнадії: бо від народження гілка несе пам'ять усього дерева. А в його історії було стільки зустрічей, що вибухали зрадою. Але ж чи можна жити без сподівання? без надії? І, з іншого боку, чи можна дозволити собі усвідомити, що твоє дерево усихає? Тоді ж лише паразитувати, лише з останніх сил тягнутися до чужих стовбурів.

Тому всі ми, навіть найменші з нас, як і найбільші, пишемо власний життєвий сюжет. Повторюємо у власних апокрифах про Івана та Іву вічний сюжет про Адама та Єву, пізнання добра й зла, відповідальності та відступництва. Плекаємо на всохломому дереві свою гілку долі.

Так пишуться сучасні апокрифи. І хоча нема надії, що вони увійдуть до канонічної великої історії, проте життєва енергія завжди пульсуватиме лише в них. ✨

Моріс
Бланшо
(22.09.1907 – 20.02.2003)

Народився в містечку Кван у Франції. Напередодні Другої світової був близьким до нацистів і навіть писав статті антисемітського характеру, але після нападу Німеччини на Францію в 1940-му, якочився в активну боротьбу з окупантами. Був активним учасником руху опору і навіть співпрацював із комуністами.

В середині 1940-х збридився політикою і присвятив себе літературі. У 1960-ті емігрував до США. Філософ помер у лютому 2003-го, не залишивши заповіту щодо власної творчої спадщини.

Твори: романи «Темний Тома» (1941) і «Амінадава» (1942); повісті «На порозі смерті» (1948), «В жданумить» (1951), «Остання людина» (1957) та ін.; збірка критики та есеїстики «Лотреамон і Сад» (1949). З 1970-х імена Бланшо нагадують коктейль, основними інгредієнтами якого є фрагменти філософських та белетризованих текстів — «Крок по той бік» (1973). Роздуми про літературний авангард XVIII—XX ст.: «Простір літератури» (1955), «Безідечна розмова» (1969), «Дружба» (1971), «Письмена краху» (1980), які вплинули на теорію та практику структуралізму й «нового роману».

Центральний розділ книги «Простір літератури» — «Різьба і потреба смерті» — залюб'язної згоди видавництва «Кальварія», де нещодаві вийде ця книга, ми пропонуємо нашим читачам.

Рільке і потреба смерти

(Із книги «Простір літератури»)

Коли Рільке, щоб бути вірним своєму поетичному приділенню, намагається зануритися у такий вимір самого себе, який включав би досвід його власної смерти, йому неможливо закинути, що він намагається уникнути труднощів цього досвіду. Адже він сміливо дивиться у вічі тому, що сам називає жахіттям. Це – щось винятково страшне. Це – просто-таки неохопна для нас потуга, це – наша власна потуга, що набагато перевершує нас самих, а тому не розпізнається нами, та саме з цієї причини ми повинні прилучити її до себе, зробити близькою і, через неї, наблизити себе до того, до чого близька й вона.

Часом Рільке говорить про необхідність перевершити смерть. Слово «*перевершити*» є одним із тих слів, яких потребує його поезія. Перевершити означає подолати, усталивши, однак, при цьому те, що перевищує нас, не відвертаючись і не заглядаючи потойбіч цієї межі. Либонь, саме в цьому сенсі Ніцше розуміє слова Заратустри: «*Людина – це те, що потрібно перевершити*»; йдеться не про те, що людина повинна сягнути чогось такого, що виходить за її межі: вона нічого не повинна сягати, їй і так притаманний надмір, та вона не може ні володіти цим надміром, ані сама бути ним. Отож, «*перевершити*» аж ніяк не означає «*опанувати*». Одна з помилок самогубства полягає в прагненні зробитися володарем свого кінця і нав'язати свою форму й термін цьому остатньому порухові. Таким є виклик Ігітура: поставити між випадковому, вмерти у власному лоні, в прозорості події, яку

■ Ассюль КОНОНОВИЧ

письменник і перекладач з французької. Автор однієї з найрезонансніших книг останніх років — «Тема для медитації» (2005), а також: «Повернення» (2004).

Переклав «Символічний обмін і смерть» Ж.Бодрієра, «Маленького принца»

А. де-Сент-Екзюпері, трилогію Ж.-П.Сартра «Шляхи свободи».

дорівнює до себе, звів на ніщо і яка без насильства може звести на ніщо й тебе самого. Самогубство залишається пов'язане з бажанням помирати, обходячись без смерті.

Коли Рільке міркує про самогубство молодого графа Вольфа Калькройта, що лягло в основу одної з його поезій, то від такого стибу смерті його відштовхує те, що виявляється в ній як нетерпіння і недбалість. Нетерпіння – це гріх по відношенню до глибинної зрілості, яка протистоїть бруталномутиску сучасного світу, отій марнотній метушливості, що стремить до дії і збурюється від порожньої необхідності щось зробити. Нетерпіння є також гріхом стосовно страждання:

відмовляючись страждати від жахливого, уникаючи нестерпного, ми ухиляємося і від того моменту, коли все перевертається і найбільша небезпека обертається найголовнішою, сутнісною безпекою і певністю. Нетерпіння добровільної смерті є відмовою чекати, відмовою від того найвищого стану, коли ми зможемо виявити себе у власній надмірності.

*Ти не гадав, що буде цей тягар
такий нестерпний, – надто гнобить він,
якщо є достеменний².*

Отож, як бачимо, надто кваплива смерть скидається на дитячу примху: це невміння чекати, недбалий жест, який відчужує нас від нашого ж кінця, дозволяючи, попри незворотній характер події, вмирати в стані відторгненості й невідповідності. Той, хто вмирає з надто великою охотою, людина, що надто перейнялася власною смертністю і чимдуж прагне покласти край своєму життю, немов би вилучається зі смертним же насильницьким поривом, який вириває його з життя.

Герметична філософська новість «Літур», або Шаленство Ельбенона» Стефана Малларме (1842–1898) в перекладі українською мовою надрукована в книжці «Вірші та проза» (К.: Юніверс) класика французької літератури, якого після смерті Поля Верлена було проголошено «королем поетів». Малларме ще називають батьком символізму: він видавав модний жіночий журнал і створював систему символізму як способу пізнання неосвядненого. Досвідно з латини «Літур» можна перекласти як «отже».

² Переклад з німецької Микола Бажан. За вид.: Рільке Райнер Марія. Поезії. – К.: Дніпро, 1974, С.151. Тут і далі у підвалі тексту подаються примітки перекладача.

Не треба надто бажати смерти, не треба затуляти смерть, кидаючи на неї тінь надмірного бажання. Либонь, є два типи недбалої смерти: та, в якій ми не визріли, та, що нам не належить; і та, що не визріла в нас, а ми сягнули її насильницьким чином. В обох цих випадках, оскільки це не наша смерть, оскільки це радше наше бажання, а не смерть, ми постаємо перед загрозою пропасти від нестачі смерти, піддавшись фінальній недбалості.

I. ПОШУК ПРАВЕДНОЇ СМЕРТИ

Видається, що, незалежно від будь-яких релігійних чи моральних систем, врешті-решт усе одно постає питання про те, чи ж існує добра і недобра смерть, можливість умерти достоєним чином, згідно з законами смерти, і водночас загроза вмерти недобре, мов за недоглядом, смертю несуттєвою і неправдивою, причому до такої міри, що все життя могло б залежати від цього точного відношення, від проникливості цього погляду, що прозирає у самісіньку сутність праведної смерти. Коли ми переймаємося турботою про властиву, праведну смерть і необхідністю пов'язувати слово «смерть» і слово «достоєнність», себто тією потребою, якої в різних формах болісно зазнавав Рільке, то переконуємося, що для нього вона брала свій початок із двох витоків.

A. ВМЕРТИ ВІРНИМ СОБІ

*О Господи, дай кожному його єдину смерть.
Вмирання з кожного життя іде,
Тут він кохав, творив і горя мав уцерьт².*

Це бажання бере свій початок в особливій формі індивідуалізму, яка належить кінцю XIX століття і якій Ніцше, завузько потрактований, надав гордовитого значення. Ніцше теж хотів померти своєю смертю. Звідси ж та перевага, якої надавав він добровільній смерті. **«Своєю смертю помирає той, переможний, хто її творить...»** «Та ненавиджу... вашу смерть, що корчить гримаси, що підкрадається, накульгуючи, наче злодій». «А то ваша смерть буде для вас невдатною». Вмерти самому, своєю самобутньою смертю, вмерти, до самого кінця залишаючись унікальним і неподільним індивідом: тут угадується те тверде осереддя, що не бажає

²Переклав з німецької Олег Жупанський. За вид.: Двадцять австрійських поетів XX сторіччя. – К.: Юніверс, 1998, с.43.

піддаватися тліну. Людина хоче вмерти, але у свій час і на власний шгиб. Вона не хоче вмирати бозна-як, чужою смертю. Зневага до безіменної смерті, про яку мовиться «*всі вмирають*», становить собою замаскований жах, що породжується анонімним характером смерті. Або ж по-іншому: всі хочуть вмерти, це шляхетно, та тільки не сконати.

Страх перед анонімною смертю

У скромній і мовчазній особистості Рільке зневага не відіграє ні найменшої ролі. Та його страх перед анонімною смертю є свідченням того, що в ній теж гніздився той неспокій, який породив погляди Зіммеля, Якобсена й К'еркегора. У «*Мальте*»⁴ цей страх набуває певної форми, яка була б невід'ємною від цієї книги, якби за нашої доби безособова смерть і та її подоба, яку вона накладає на людей, не осмислювалася геть упритул. До того ж, тривога Мальте радше пов'язана з безособовим буттям великих міст, з тими злигоднями, що обертають людей у мандрівців, які випали за межі самих себе і за межі світу, вже мертві незнаною смертю, яка все не може дійти свого реченця. Оце і є властивий круговид цієї книги: знайомство з вигнанням, доторк до помилки, яка прибирає конкретної форми безпритульного існування, в яке сповзає молодий сторонєць, позбавлений звичних умов життя, викинутий у небезпечність простору, де він ніколи не зміг би ні жити, ні вмерти «*самим собою*».

Цей страх, що потроху піднімається в Мальте, і призводить до того, що в кожній часточці повітря він починає відкривати «*щось жакливе*», страх перед гнітючою сторонністю, коли втрачається будь-яка захисна певність і раптом зазнає краху саме уявлення про людську природу, про людський світ, в якому можна знайти притулок, – всього цього Рільке зазнав із цілковитою тверезістю і мужньо тримався, коли залишився в Парижі, у цьому надто великому й «*ущерть переповненому тугою місті*», залишився «*саме тому, що це важко*». Це було для нього вирішальним випробуванням, тим, що змінює, навчає бачити, випробуванням, після котрого можна «*розпочати достеменно своє власне життя*». «*Якщо вдається працювати тут, то можна йти далі*». Однак коли він силкується втілити це випробування в третій частині «*Книги годин*», то здається, ніби він чомусь відвертається від смерті, такої, якою він її бачив, себто від жаского наближення порожньої маски, і замінює її надією на іншу смерть, що й не чужою була б для нас, і не важкою. Чи ж оця віра, ця думка про те, що можна померти поря-

⁴Йдеться про роман Райнера Марії Рільке «Нотатки Мальте Лаурідиса Брігге».

тованим своєю, звичною і дружньою смертю, – чи не означає вона такого стану, коли він ухиляється від випробування, підмінюючи його надією, що покликана тішити його серце? Не можна, звичайно, омінати увагою й відступництво, та є тут ще один аспект. Мальте пізнає страх не лише у вигляді чистого жахиття, а й відкриває його у вигляді відсутності страху, в незначущій повсякденності жакливого. Ніцше теж завважив це, та він прийняв його, як виклик: «Немає більшої банальности, ніж смерть». Смерть як банальність, смерть, що звелася до вульгарної нікчемности, ось що змушує Рільке відступити, – той момент, коли вона відкривається такою, якою вона є, коли вмерти і завдати смерти мають не більше значення, ніж «випити ковток води або зрубати капустину». Смерть як масове явище, смерть серійна, смерть, що виготовляється, гуртова смерть для всіх, де кожен поспішно зникає, смерть як анонімний продукт, як річ, позбавлена будь-якої цінности, як і всі речі сучасного світу, від якого Рільке завжди відвертався: вже з цих порівнянь видно, як від сутнісної безособової смерти він приходив до думки, що ця безособовість є лише тимчасовою історичною формою, стерильною смертю великих міст*. Часом, коли його охоплює страх, він відчуває потребу почути анонімний гук «вмирання», яке відбувається зовсім не від того, що прийшов час, й не через людський недогляд: за всіх часів усі ми мремо, наче мухи, яких осінь заганає до кімнат, де вони гаснуть наосліп у недвижному кружелянні, залишаючи на стінах плями від своєї недоречної смерти. Та ось він долає страх і підбадьорює себе, згадуючи щасливіший світ

** Діалог очевидно, що у зв'язку із переважністю виробництва смерти кожна індивідуальна смерть виконується неясно, та це неважливо. Важливі лише кількості. Хто ще здатний оцінити добре виконану смерть? Ніхто. Навіть багаті, що могли б дозволити собі цю розкіш, перестали цим переїматися: бажання мати свою власну смерть стає дедалі більшого рідкістю. Ще трохи, і воно зробиться такою ж рідкістю, як і власне життя (Р. М. РІЛЬКЕ «Нотатки Мальте Лаурідса Брґге»).*

минулих часів, і ця нікчемна смерть, од якої він здригався, видається йому всього лиш свідченням убозтва епохи, що потрапила під владу марноти і розваг. «Коли я згадую, як було **вдома** (там більше нікого не лишилося), то мені завжди здається, ніби раніш усе відбувалося інакше. Раніш усі знали, – чи, може, тільки здогадувалися, – що ми носимо в собі смерть, наче камінчик у серцевині плоду. В дітей вона мала, в дорослих велика. Жінки несли її в своєму лоні, чоловіки у грудях. Вона була в нас, наша смерть, і усвідомлення цього надавало нам гідности і мовчазної гордості». Тоді й виникає в

нього образбільш гордовитої смерті, смерті камергера, де самовладність смерті, що своєю монументальною могуттю перевершує звичні людські перспективи, принаймні зберігає риси мистецької вищости, якими можна захоплюватися, хоча вони й викликають страх.

Завдання вмерти і мистецьке завдання

У страхіві перед серійною смертю криється печаль мистця, який шанує гарно зроблені речі, прагне творити і зробити своїм витвором навіть смерть. Власне смерть від початку пов'язана з таким тяжким для з'ясування порухом, як мистецький досвід. Це не означає, що, як вважали найбільш видатні представники Відродження, ми повинні бути мистцями по відношенню до самих себе, що повинні зробити мистецтвом наше життя і нашу смерть, а з мистецтва вчинити розкішне усталення власної особистости. Рільке незнайома супокійна невинність цієї гордині, а також її наївність: він не впевнений ні в собі, ні в творінні, залишаючись сучасником тієї критичної доби, що зобов'язує мистецтво відчувати себе невиправданим. Мистецтво, може, і є дорогою до себе, Рільке перший почав про це думати, і, можливо, воно є дорогою й до своєї смерті, та тільки де воно, мистецтво? До нього провадить невідомий шлях. Звичайно, творіння потребує праці, практики, знання, та всі ці форми осягнення грузнуть у болоті невігластва. Творіння завжди означає: не знати, що вже існує мистецтво, не знати, що вже існує світ.

Пошук своєї смерті, саме завдяки тому, що темні шляхи його, кидає світло на труднощі з мистецькою «реалізацією». Коли розглядаєш образи, що служать для підтвердження думки поета (смерть зріє в нашому лоні, смерть – це плід, плід солодощів і мороку, або ж несолодкий, вічно зелений плід, і ми, кора і листя, повинні виношувати і живити його)*, то видно, що він намагається вчинити з нашого кінця щось інше, аніж випадковість, яка приходить іззовні, аби хутко покінчити з нами: не лише в остатній момент повинна приходити до мене смерть, але й бути в моему житті від його початку, причому в найзатаєніших глибинах цього життя. Тож смерть має бути частиною існування, жити за рахунок мого життя, в самісінській його серцевині. Має бути

** Там смерть. Не та, чий голос ми чий
так озивавсь до них в дитинстві о свідній,
а смерть-недоліток, що ходить поруч з ними,
своя ж кончина висить в них, мов пилд,
зржа, зелена й виспріти не може...
Бож ми усі – лишень кора і листя.
І смерть велика, що ми носим в зрудах,
це пилд, що все тільки доокруг себе.*

зроблена з мене й, можливо, для мене, як дитина для своєї матері, ці образи не раз подибуються в Рільке: ми народимо свою смерть або ж пустимо на білий світ мертво дитя нашої смерти, – і він просить:

*І після мук і болістей жіночих
Пошли ж нам достеменно материнство.*

Картини ці значні й хвилюючі, однак таїни своєї вони не розкривають. Образ рослинного чи органічного визрівання існує в них лише для того, щоб повернути нас до смерті, з якою ми не любимо вступати у стосунки, показати, що вона відзначається своєрідним існуванням, привернути до цього існування нашу увагу й пробудити в нас бажання перейнятися ним. Вона існує, але якого штибу це існування? Який зв'язок установлюється через цей образ поміж тим, хто живе, і фактом смерті? Можна було б вважати, що це природний зв'язок, гадати, що я, приміром, породжую свою смерть, як тіло породжує рак. Та це не так: навіть якщо ця подія відзначається біологічною реальністю, завжди потрібно абстрагуватися від органічного феномену і ставити перед собою питання про сутність смерті. Ми ніколи не помираємо лише від хвороби, але також і від смерті, й саме тому Рільке так рішуче відмовлявся дізнаватися, від чого він помре, не бажаючи встановлювати поміж собою і своїм власним кінцем пов'язаність загальним знанням.

Отож, глибина мого зв'язку зі смертю видається недоступною. Вона існує в мені не як чуйність, що притаманна видові, й не як життєва потреба, яка, виходячи за межі моєї особи, відповідає найширшим устремлінням природи. Всі ці натуралістичні концепції чужі для Рільке. Я відповідальний за цю недоступну для мене глибину: згідно з невизначеним вибором, що випав мені, я можу померти великою смертю, яку ношу в собі, але можу вмерти і нікчемною, гіркою та зеленою смертю, що так і не визріла, смертю, з якоїя так і не зміг витворити гарний плід, або ж смертю чужою й випадковою:

*...не наша власна смерть, а перша-ліпша
збавляє нас віка, бо не вчинили
ми зрілою свою властиву смерть.*

Чужа смерть, що змушує нас помирати в горі й відчуженні.

Моя смерть повинна дедалі більш проникати в мене: треба, щоб вона зробилася немов би моєю незримою формою, моїм порухом, мовчанням моєї найприхованішої таїни. Я повинен працювати для цього,

для цього я повинен зробити все, вона мусить стати моїм творінням, алетаким, що перебуває поза межами мене самого, вона мовби та частина мене, яку я не освітлюю, якої я не можу досягнути і над якою я не владний. Часом Рільке, поважаючи працю і завдання, що виконані з найбільшою старанністю, каже про таку смерть: «...це була смерть, доглибно сформована ретельною працею, ота властива смерть, що так потребує нас, тому що ми живемо нею і ніколи не буваємо до неї так близькі, як тут». Тож смерть – це нестача, яку ми повинні заповнити, істотна бідність, що схожа на бідність Бога, «цілковита відсутність допомоги, що потребує нашої допомоги», і страшна вона лише через ту печаль, що розділяє нас із нею: підтримувати, творити своє небуття – ось в чому наше завдання. Ми повинні бути виконавцями і поетами нашої смерті.

Терпіння

Таким є наше завдання, яке щоразу змушує ставити поетичну працю поруч із тією працею, що повинна привести нас до смерті, хоча від цього ні та, ні інша не стають яснішими. Залишається лише відчуття, що ця діяльність винятково своєрідна, неохопна, сутнісно відмінна від того, що зазвичай називають «діяти» і «робити». Образ повільного дозрівання плоду, невидного зростання плоду-дитини наводить на думку про неспішну роботу, де стосунки з часом зазнали докорінних змін, а разом із ними змінилися і взаємини з нашою волею, що породжує задум і втілює його на ділі.

Rainer Maria Rilke (Rainer Maria Rilke, Рене Карл Вільгельм Йозаф Йозеф Марія Рільке, 4 грудня 1875 р., Прага, Чехія – 29 грудня 1926 р., Ван-Монт, Франція) – австрійський поет-символіст, предтеча екзистенціалізму. Автор збірок поезій «Квазика картин» («Buch der Bilder», 1902), «Stundenbuch» (1905), «Neue Gedichte» (I-II, 1907–1908), «Дуванські елегії» («Duisener Elegien»), «Сонети до Орфея» («Die Sonette an Orpheus», 1923). Поета Рільке вирізняється ліризмом, символічністю і глибокою філософською стриманістю внутрішнього життя й довголітньої діяльності. Рільке мав великий вплив на українську модерну поезію. Врештеш Рільке з відвідом Україну 1899 і 1900 років відвідав у цілці «Книга про чернече життя», збірці «Часослов» та книжці коротких розповідей «Про Господа Бога та наше» (1900, два оповідання з української тематики – «Як старий Йовофій умирав співуючи» та «Пісня про правду»). Врештеш від мандрів Україною знаходили у поезії «Карл XII, шведський король, їде степами України» з «Книги про наголювання». Тоді ж Рільке зацікавився «Словом о полку Ігореві» й переклав його у 1902–1904 рр. (опубліковане 1930 року). Твори Рільке перекладали М.Зеров, М.Йогансен, Ю.Кюн, Л.Мосендз, М.Орест, О.Зуєвський, М.Бажан, В.Стус.

* Так само постійно звертається до терпіння Ван Гог: «Що означає мавовати? Чому ми мавовемо? Це означає про бивати невидну завізанку стіну, яка перебуває поміж тям, що відчували і тям, що можеш. Як же пройти через цю стіну, адже гучно стукати в неї марна річ, треба хіба підготуватися під неї або ж тямати терпінням, помагу і терпіння, як мені видається». «Я не мистець, - нефістоюно було б навіть думати так про себе, - чи можна було б не зроби́тися терпінням, не навчатися терпіння у природи коли бачили, як мовчки сходять озимина, як зростають речі, чи можна вважати річ настільки мертвою, що вона не здатна навіть рости... Кажу це, аби показати, наскільки безглуздо го ворити про обдарованих і нео бдарованих мистців».

** Якщо порівняти це терпіння з небезпечною рухомістю романтично і думати, то воно може бути і злибивною властивістю, а також і і внутрішньою наузою, спокуютою в самісильному лоні гріха (хоча в Рільке терпіння часто означає бивши сформне відношення, повернення до мовчазного спокую речей на протипагу гарячому сум'яттю завдан, або же поперу надивно, яке притягуючи річ до центру рівноваги чистих потуг, призводить до того, що вона опиняється і зазирає у своїй незрушній повноті).

Хоч і в іншій перспективі, та ми знаходимо такий же осуд нетерпіння й у Кафки, відчуття того, що найкоротший шлях є злочином проти нескінченності, якщо провадить він до того, що ми хочемо досягнути, та не дає досягнути того, що перевершує будь-яке бажання*. Час, що виявляє себе в нашій повсякденній праці, є часом, що розділяє й заперечує, це квапливий рух від однієї точки до іншої, й у жодній немає затримки. Терпіння ж свідчить про інший час, іншу працю, якій не видно кінця, яка не передбачає для нас якоїсь мети, що її можна було б досягнути одним коротким стрибком. Терпіння – це найголовніше, бо не можна уникнути нетерпіння в цьому просторі (адже в ньому існує наближення смерті й наближення творіння), де немає ні меж, ні форм, де доводиться відповідати на безладний поклик далекого, від якого не можна ухилитися і на який потрібно конче відповідати, – той, хто не буде нетерплячим, не матиме права й на терпіння, не пізнає того великого полегшення, коли в найглибшому сум'ятті приходить відсутність будь-яких бажань. Терпіння є випробуванням нетерпіння, його визнаєш і приймаєш, і завдяки йому розуміння можливе навіть у скрайньому сум'ятті**.

Це терпіння, хоч воно й віддаляє нас від будь-яких форм повсякденної діяльності, все ж не є безділлям. Та в який спосіб воно діює, так і залишається таємницею. Наше завдання, що полягає у витворенні власної смерті, дозволяє тільки здогадувати-

ся про це: схоже, ми повинні зробити щось таке, чого насправді не повинні робити, таке, що не залежить від нас, те, від чого ми залежимо і навіть не залежимо, тому що воно від нас утікає і ми теж утікаємо від нього. Сказати, що Рільке утверджує іманентність смерті по відношенню до життя, було б, звичайно ж, правильно, та слід поглянути на його думку і з другого боку: ця іманентність не є даністю, її треба створити, вона є нашим завданням, і це завдання полягає не лише в тому, щоб олюднити або ж опанувати терплячою дією чужість нашої смерті, але й пошанувати її «трансцендентність»; потрібно почути в ній цю чужість, упокоритися тому, що перевершує нас, і бути вірними тому, що вилучає нас із неї. Що ж треба зробити для того, аби вмерти, не зрадивши тієї високої потуги, якою є смерть? Отож, перед нами стоїть подвійне завдання: померти смертю, яка не зраджує мене самого, – і вмерти самому, не зрадивши істину й сутність смерті.

Б. ПОМЕРТИ ВІРНИМ СМЕРТІ

Тут ми знаходимо ще одну потребу, з якої в Рільке виник образ власної смерті. Страх перед анонімною смертю, страх перед «усі вмирають» і надія на те, що «я помру», на якій ґрунтується індивідуалізм, спочатку спонукають його витворити **своє** наймення і **свій** образ для моменту смерті: він не хоче вмерти, мов комаха, в кишинні глупоти й нікчемства, йому хочеться мати свою смерть і бути названим, запрошеним цією неповторною подією. І саме тому його невідступно переслідує образ «я», що прагне вмерти собою, це залишок потреби в безсмерті, сконцентрованої в самому факті вмирання, причому таким чином, що моя смерть виступає моментом моєї найбільшої достеменності, до якої моє «я» поривається, як до можливості, що цілковито притаманна мені, що притаманна лише мені й утримує мене в прикрій самоті чистого «я».

Проте Рільке міркує не лише про страх перестати бути собою. Він мислить також про смерть, про найвище випробування, яке в она становить, про те жаске випробування, яким вона є, жахіття смерті відштовхує нас від неї, і смерть збіднюється цим відстороненням. Люди відсахнулися від цієї темної частини самих себе, відштовхнули її й вилучили з себе, а тому вона зробилася чужою для них, стала їхнім ворогом, нечистою потугою, від якої вони ховаються в постійних розвагах, потугою, яку вони самі ж спотворили своїм власним страхом. Все це дуже прикро, бо внаслідок цього наше життя перетворюється в пустелю, де панує страх, і подвійно збіднюється, – як убозством цього поганого страху, так і самою смертю, яку через цей страх наше життя

* у цьому зусиллі «сажити довірчої близькості зі смертю через найглибші радощі її пам'яті життя». Рільке намагається передовсім узяти гору над нашим страхом. І, чого ми боїмося як не відомості, є невідомим лише через оману нашого страху, який заважає його пізнати. Наш власний жах витворює жахотність. Можуть майбутнього виключення випадає в нас жах бути виключеними з себе. Рільке не ставить смерті на найближчій її едестал, він силкується передовсім знайти замирення з нею: йому хочеться, щоб ми увійшли в довіру з цією нітьомою її таким чином вона освітлює. Та, як завжди буває під час роздумів, те, що було реальністю її незмірно вищею від нас потугою, в мисленні стає нам співмірно її ризикую втрапити безлічність свого значення. Подолана чужість розчиняється у прискій близькості, яка відкриває нам те, що ми її так знаємо. Рільке каже про смерть: «Зрозумійте лише те, що вона друг, найближчий ваш друг, може, єдиний, якого нінаше ставлення до нього, ні поведінка ніколи, ніколи не відвернуть від нас». Можливо, такий досвід перестає збивати нас із шляху, та все ж ми її надані зацікавлюємо на давньому шляху звичної дієвості. Аби «пробуджувати», треба, щоб цей досвід був «чужий». Не можна заразом наближатися до себе смертю і сподіватися, що вона відкриває нам істину далекого. Рільке її сам каже:

вперто виштовхує назовні. Отож робити смерть своєю смертю тепер уже не означає утримуватися в рамках свого «я» до самої смерті, а означає розширювати своє «я» до смерті, відкритися їй, не вилучати її, а включати в себе, розглядати її як свою, прочитувати її як мою таємну істину, як жах, в якому я пізнаю, що ж я є, перевершую сам себе, стаю абсолютним самого себе або ж абсолютною величчю.

Так утверджується турбота, яка потроху починає займати чільне місце в думках Рільке: чи будемо ми й далі розглядати смерть, як незрозумілу чужість, чи, може, навчимося вполювати її в життя, обертаючи в друге наймення, другу сторону життя? Ця турбота стає дедалі більш нав'язливою та болісною, й причиною цьому війна. Жах війни понуро висвітлює все, що є для людини нелюдського в цій отхлані: так, смерть є супротивником, незримим ворогом, який нівечить у нас щонайкраще, який убиває всі наші радощі. У Рільке закрадається підозра, що випробування 1914 року буде справжнісіньким лихом. Звідси ж походить та енергія, яка дала йому спромому не опустити очей перед тим, що підводиться з могил. У «Бардо Тьодол», тибетській Книзі Мертвих, мрець у період невизначеності, коли він ще вмирає, знаєцька бачить перед собою спочатку ясне віковичне світло, потім зустрічається із мирними богами, а далі бачить жаскі личини розгніваних богів. Якщо в нього не вистарчить снаги впізнати себе в цих образах, якщо він не по-

бачить у них проекції своєї лякливої, захланної й жорстокої душі, якщо він намагатиметься втекти, то наділить їх реальністю й плоттю, а сам випаде в блуд існування. Рільке запрошує нас пройти таке очищення ще за життя, з тією лише різницею, що смерть не розвінчує ілюзорну позірність, в якій ми живемо, а утворює з життям одне ціле, широкий простір єдності двох площин. Віра в життя й, во ім'я життя, в смерть: відкидати смерть, те ж саме, що відкидати важкі й серйозні сторони життя, – якщо від життя ми залишимо тільки незначні його сторони, то й утіхи теж будуть незначними. «Хто не визнає жакливого в житті, не вітає життя радісними вигуками, той ніколи не стане владарем непоборних потуг свого життя, залишиться обч і в рішучий момент не буде ні живим, ні мертвим»*.

Досвід Мальте

Досвід Мальте став для Рільке вирішальним. Таїна цієї книги в тому, що вона кружеляє довкруг якогось прихованого осереддя, до якого не зміг наблизитися автор. Це осереддя – смерть Мальте, момент його загибелі. Його провіщає вся перша частина книги, всі випробування спрямовані на те, щоб в основі життя відкрити доказ його неможливості, бездонний простір, в який воно сповзає, провалюється, та це падіння приховане від нас. Більше того, ця книга, в міру того, як вона пишеться, начебто розвивається лише для того, щоб забути цю істину, заглиблюється в дедалі більші абстракції, тож невиражене подає нам знаки здедалі більшого далека. У своїх листах Рільке завжди говорив про юного Мальте, як про істоту, що зазнає випробування, від якого їй судилося загинути. «Чи ж не правда, що це випробування стало йому не по силі, що він не зміг його витерпіти, хоча й перейнявся думкою про його необхідність, причому настільки, що переслідував його з такою інстинктивною переконаністю, що воно врешті-решт зрослося з ним, аби ніколи його вже не полишити? Книга

«Смерть не перевіряє нашої сили; вона як ввіця ваза: ми наповнюємося щоразу, коли хочемо досягнути її, і бути наповненим означає для нас бути важкими, ось і все». Тут смерть є ознакою повноти існування. Страх смерті означає не що інше, як страх перед паягarem, що дає змогу відчутти свою повноту і достатність, означає, що ми обираємо повноту й нестачу. Бажаючи померти, навпаки, виражає потребу в повноті, це стремління сагнути по ввіці, тиск рідни, що прагне вицурти заповнити вазу. Та хвіба досить сагнути по ввіці? «Вихопитися» – ось воно, потаємне прагнення рідни, яка не знає меж. А вихід за межі означає не повноту, а порожнечу, надір, по відношенню до якого повнота перебуває у нестачі.

«Мальте Лаурідіс Брігге», якщо розглядати її як написану, буде книгою лише одного відкриття, що показано через людину, для якої воно виявилось понадмірним. Може, вона все-таки успішно витримала випробування, бо написала про смерть камергера. Та, як і Раскольников, якого до дна вичерпав його вчинок, ця людина зупинилася напівдорозі, нездатна діяти далі в той момент,

коли дія тільки повинна була розпочатися, так що насилу завойована свобода обернулася проти неї ж самої і, не зустрівши відсічі, знищила її.

Відкриття Мальте – це відкриття тієї завеликої для нас потуги, якою є **безособова** смерть, надмірної потуги, що здатна вичерпати нас до дна і знову стати для нас чудесною силою, якщо нам пощастить знову оволодіти нею. Відкриття, яким він не може скористатися, не може зробити його основою свого мистецтва. Що ж відбувається? «Упродовж якогось часу я ще зможу писати про все це і бути його свідком. Та настане днина, коли моя рука перестане користися

мені, і якщо я звелю їй писати, вона писатиме слова, на які я не давав згоди. Час інших пояснень настане тоді, коли слова розв'яжуться і кожне значення нависне, як хмара, і проллється, неначе дощ. Поприймій страх, я все ж таки скидаюся на людину, що стоїть на порозі великих звершень, пам'ятається, такі осяяння бували зі мною, коли я збирався писати. Та цього разу я сам буду написаний. Я і є тим враженням, що має змінитися. Ще трохи, і я зміг би – ох! – все збагнути і на все погодитися. Всього лиш крок, і моя гірка доля обернулася б у блаженство. Та цього кроку я не можу зробити; я впав і не можу підвестися, тому що геть понівечений». Можна сказати, що на цім розповідь закінчується, в цьому її остаточна розв'язка, після якої все мусить замовкнути, та дивна ж річ: ці сторінки є всього лиш початком книги, вона не тільки продовжується, але й помалу, впродовж усієї другої частини, дедалі більше віддаляється від особистого випробування й лише натякає на нього зі стриманою обережністю, й хоча Мальте і говорить про похмуру смерть Карла Хороброго чи про його божевілля, та це лиш для того, щоб не говорити про власну смерть і

11 вересня, rue Toullier (вул. Тульє в центрі Парижа, на якій Рільке мешкав у 1902 р.)

Сюди, значить, приїжджають, щоб жити, а ж думаю, що тут полирають. Я виходив. Я бачив: лікарів. Бачив людину, яка похитувалась і впадала. Її оточили, я був розбалаканий від баченого. Бачив вазиліну. Вона важко брела вздовж високої темної стіни і весь час обмакувала її, мовби перевіряла чи вона нісуди не зникла. Ні, стіна нісуди не зникла (Р.М. Рільке «Записки Мальте Лаурідса Брігге»).

власне божевілля. Все відбувається так, наче Рільке заховав кінець книги в її початку, щоб показати самому собі, що після цього кінця щось залишається, що кінець не є жахливою фінальною межею, після якої вже немає чого сказати. Попри це відомо, що завершення «Мальте» буде для того, хто його написав, початком тяжкої кризи, що триватиме десять років. Звичайно, в цієї кризи були й інші причини, та сам автор завжди пов'язував їх із цією книгою, де, як йому здавалося, він сказав усе, та водночас, приховав найголовніше, тож його герой, його двійник, так і блукає довкола нього, мов непохований мрець, намагаючись залишитися в полі його зору. «Я ще не одужав од цієї книги» (1912). «Чи можеш ти збагнути, що я лишився немов би пережитком цієї книги, геть зануреним у самого себе, розгубленим, бездіяльним, незайнятим?» (1911) «У тому відчаї, котрий мене переслідує, за всім стоїть Мальте, до певної міри, навіть за смертю, так що для мене вже все неможливо, навіть померти» (1910). На ці слова слід звернути увагу, вони рідко трапляються в Рільке і засвідчують його відкритість тій темній царині, де смерть постає вже не як чиста можливість, а як глибіню, що позбавлена неможливості, як площина, від якої він найчастіше відвертається, та в якій він все ж таки блукатиме цілих десять років, бо його покликало туди творіння й потреба творчості.

Це випробування він зносить терпляче, з болісним подивом і неспокоєм блукальця, що втратив зв'язок із самим собою. Слід зауважити, що впродовж чотирьох з половиною років Рільке п'ятдесят разів переїжджає з місця на місце. В 1919 році він пише знайомій: «Мій внутрішній світ зробився ще більш замкненим, неначе для того, щоб захиститися, навіть для мене самого він недоступний, і тепер я не знаю, чи є ще в мені сила ввійти у стосунки зі світом і брати участь у них, чи там у цілковитому безгомінні зберігається лише могила моєї колись живої душі». Звідки ж ці труднощі? Проблема в тому, що йому не вдається відштовхнутися від тієї точки, в якій зламалося «минуле». Як зробити почин із неможливого? «Ось уже п'ять років, закінчивши «Нотатки», я почуваю себе початківцем, який насправді нічого не починає». Згодом, коли терпіння і згода із самим собою виведуть його із цієї «площини втрати і порожнечі», дозволяючи знову віднайти своє істинне поетичне слово в «Елегіях», він прямо скаже, що в цьому новому творінні, яке зробило **неможливим** існування «Мальте», життя знову стає можливим, а ще скаже, що вихід він знайшов не відступаючи, а, навпаки, все далі крокуючи цим нелегким шляхом.

II. ПРОСТІР СМЕРТІ

«Ствердження життя і смерті в «Елегіях» стає єдністю. Визнати одне без другого, як це з'ясовується і урочисто стверджується в «Елегіях», – це, зрештою, тільки обмеженість, що ігнорує все нескінченне. Смерть – то лише інша, невидима й неосвітлена нами сторона життя. Ми повинні прагнути до вищої свідомості нашого буття, яка у себе вдома в обох нерозмежованих між собою сферах буття і живиться із невичерпних джерел обох... Істинне життя охоплює обидві сфери, велике коло кровообігу проходить через ту й іншу, немає ні цього, ні того світу, є лише один величезний простір...»¹

Цей лист до Гулевича настільки відомий, що думки, якими Рільке намагався прокоментувати свої поезії, зажили більшої слави, ніж самі поезії, і це засвідчує, наскільки полюбляємо ми підмінювати суто поетичне стремління цікавими ідеями. Вражає те, що й сам поет увесь час намагається звільнитися від неясності слова не виголошуючи його, а пояснюючи, – неначе в сум'ятті слів, які він покликаний лише виголошувати, а не читати, він хотів переконатися, що попри все розуміє сам себе, має право на читання і розуміння прочитаного.

Інший бік

Читачі Рільке «піднесли» частину його творів до рангу думок. Вони розшифрували його досвід. Як відомо, Рільке відкидає християнську концепцію: саме в цьому світі, «в суто земній, глибоко земній, щасливо-земній свідомості» смерть є тим потойбіччям, яке ми повинні пізнати, зазнати і прийняти, – може, навіть здійснити. Тож виходить, що воно є не лише в момент смерті: за всіх часів ми одночасні йому. Чому ж тоді ми не маємо прямого доступу до цього іншого боку, до того, що є самим життям, тільки трохи по-іншому співвіднесеним до нас, життям, що стало іншим, іншим відношенням? Оскільки ж доступитися до цієї царини неможливо, то визначення її може бути таким: смерть «не обернута до нас і не освітлена нами». Отож, вона є тим, що по суті недоступне, щось таке трансцендентне, про неї навіть неможливо сказати, чи має вона значення і реальність, знаємо ж ми тільки те, що «відвернуті» від неї.

Та чому «відвернуті»? Що ж робить нас неспроможними за своїм власним бажанням обернутися в її бік? Здається, наші межі: адже ми обмежені істоти. Коли ми дивимося перед собою, то не бачимо

¹ Райнер Марія Рільке. Поезії – К.: Дніпро, 1974, с. 267.

того, що позаду. Коли ми тут, то лише завдяки тому, що відмовляємося від буття там: межі тримають нас, затримують, заганяють нас у себе, наворачтають нас до нас, відвертають від іншого, чинять із нас відвернених істот. Доступитися до іншого боку означало б отримати свободу, що вільна від меж. Та хіба зараз і тут ми не є, в певному розумінні, вільними істотами? Може, я й бачу тільки те, що переді мною, та я ж бо можу уявити й те, що позад мене. Чи ж не є я володарем і власником іншого, перебуваючи не там, де я є насправді, завдяки моїй свідомості? Так, це правда, та в цьому і криється наше лихо. Завдяки свідомості ми уникаємо теперішності, та опиняємося під владою уявлень. За допомогою уявлень ми відновлюємо у своєму внутрішньому світі обмеженість, адже перебуваємо віч-на-віч із собою; ми вдивляємося в себе навіть тоді, коли з відчаєм намагаємося поглянути за межі самих себе.

Це зветься долею: стоять навпроти [...] і тільки так, і повсякчас навпроти².

Така людська доля: стосуватися тільки тих речей, що здатні лише відвертати, і, якщо серйозніш, бути присутнім у собі й у цій присутності перебувати напроти речей, бути відокремленим від них оцією ситуацією «віч-на-віч» і відокремленим від себе оцією своєю інтерпозицією.

Тепер можна сказати: те, що вилучає нас із безмежжя, якраз і робить нас істотами, які позбавлені меж. Нам здається, ніби кожна закінчена річ змушує нас відвернутися від нескінченності всіх речей, та від цієї речі ми теж відвернулися, бо вихоплюємо її зі світу, щоб зробити нашою в уяві, щоб учинити з неї об'єкт, об'єктивну реальність, усталити її у світі нашого вжитку, вилучаючи з чистого простору. «Інший бік» існує там, де ми перестанемо існувати, як відокремлена річ, відвернені від неї тим, як ми на неї дивимося, своїм власним поглядом.

*Всіма очима весь відкритий світ
тварина бачить. Тільки наші очі
мов навпаки, розставлено всебіч...²*

Доступитися до іншого боку означало б для нас змінити спосіб доступу. Головну нашу ваду Рільке вбачав у свідомості, якою її розуміли за тієї доби. В листі від 25 лютого 1926 року він уточнює,

¹ Там само. – С.187.

² Там само. – С.186.

що слабкий «ступінь свідомости» є перевагою тварини, оскільки він дозволяє їй входити в реальність, і не бути центром її. «Під Відкритим розуміємо ми не небо, не повітря, не простір, – адже для спостерігача вони все ж таки об'єкти, а значить, і непрозорі. Тварина, квітка – оце і є Відкритість, несвідома, а тому перед ними, потойбіч них, існує ця неймовірно відкрита свобода, яка для нас існує хіба що у біжучій миті, в перших моментах любови, коли людина бачить в іншому, в коханій істоті, немов би продовження себе, або ж у зверненні до Бога».

Зрозуміло, що Рільке має тут справу з ідеєю свідомости, що замкнена на собі, населена образами. Тварина перебуває там, куди вона дивиться, і цей погляд не відбиває ні її, ні ту річ, на яку вона дивиться, а відкриває її для цієї речі. Другий бік, що його Рільке називає ще «чистим відношенням», тут і є чистотою відношення, фактом буття в цьому відношенні, поза собою, в самій речі, а не в уявленні про неї. В цьому сенсі смерть рівнозначна тому, що називають інтенційністю. Через смерть «ми дивимося в зовнішній світ відкритим поглядом тварини». Через смерть наші очі обертаються, й це обернення і є другим боком, і цей другий бік означає, що ми вже живемо не відвернувшись, а обернувшись, долучившись до таїни обернення, не позбувшись свідомости, а свідомо усталивши себе поза свідомістю, заглибившись в екстаз цього поруху.

Поміркуймо ж над цими двома перепонами, одна з яких пов'язана з місцезнаходженням істот, з їхньою часовою чи просторовою локалізацією, тобто з тим, що можна було б назвати **лихою тяглістю**, коли одна річ заступає собою іншу, бачити її можна лише тоді, коли вона закриває ту річ тощо. Друга ж трудність впливає з **лихої внутрішності**, це внутрішність свідомости, в якій ми, звичайно ж, вільні від обмежень посейбічного світу, і там, у глибині власного духу, розпоряджаємося геть усім, та завдяки цій замкненості ми відлучені від справжнього доступу до всього і, крім того, відлучені від речей завдяки владному, насильницькому стосунку до них, отією діяльністю, яка чинить із нас власників, виробників, що турбуються про результати і захланно тягнуться до речей.

Отож, з одного боку, лихий простір, з другого лихе «внутрішнє»: з одного боку, все ж таки реальність і потуга зовнішнього, з другого – глибіню особистого, свобода і безгоміння невидного. А може, є якась точка, де простір водночас був би і внутрішнім, і зовнішнім, де зовні він був внутрішньою духовністю, а всередині нас реальністю зовнішнього, і в цьому просторі ми були б і внутрішньо замкнені у

зовнішньому, і широко відкриті у це зовнішнє? Такий висновок випливає з досвіду Рільке, спочатку «містичного» (якого він зазнав на Капрі й Дуїно*), а потім і поетичного характеру, досвіду, який змусив його визнати чи, принаймні, помітити, відчути і, можливо, звернутися до цієї теми у віршах. Цей досвід він назвав **Weltinnenraum**, внутрішнім простором світу, не менш внутрішнім, ніж наш власний духовний світ, це простір, що вільно сполучає обидва світи, це вільна і нестримна потуга, в якій усталюється чиста міць невизначеного.

*Через усі істоти струмить єдиний простір:
внутрішній простір світу. Летять безмовно птахи
крізь нас. О як рости я хочу! І дивлюся зовні,
й бачу, як дерево росте в мені!***

Внутрішній простір світу

Що можна про нього сказати? Яка ж вона, ця внутрішність зовнішнього, ця тяглість всередину нас, де «нескінченне западає так глибоко, неначе вечірні зорі тихо спускалися в його груди», як висловився Рільке з приводу свого досвіду на Капрі? Чи справді можна сягнути цього простору? І яким чином, якщо нашим приділенням є свідомість, тож ми не можемо звільнитися від неї, і якщо в ній ми ніколи не перебуваємо у просторі, а віч-на-віч із уявленнями, а, поза тим, завжди зайняті дією, роботою і посіданням? Рільке ніколи не відхиляється від рішучого ствердження Відкритості, та завжди по-різному оцінює нашу спромогу досягнути її. Часом здається, ніби людина в нього геть позбавлена цієї можливості. Деколи він залишає надію на «великі поривання любови», коли людська істота переступає через того, кого любить, залишається вірна жорстокості цього поривання, що не знає ні супокою, ні меж, не хоче й не може зупинитися на особі, до якої він змагає, нівечить або ж долає її, щоб вона не була заслоною, яка приховує від нас зовнішнє: цей стан до того тяжкий, що змушує радше відмовлятися від любови. Любити завжди означає любити когось, мати когось перед собою, дивитися лише на нього, а не поза нього, хіба що випадково, в безцільному пориві пристрасти, тож врешті виходить, що любов радше відвертає нас, ніж привертає. Навіть дитяча любов, хоч вона набагато ближча до небезпеки безпосереднього життя.

** Розповідь про це знаходимо в «Пригоді I» і «Пригоді II» з «Прозових фрагментів».*

*** Вірш датується серпнем 1914 року.*

*...ми ще з перших літ
 маляток приневолюєм, навчивши
 їх бачити обернено всі форми,
 а не відкритий світ, у зорах звірів
 такий глибокий...¹*

І навіть звір, з його «буттям безкраїм, неспроможним бодай збагнути дійсний стан його, і чистим, наче погляд його чистий», звір, який «там, де ми майбутнє бачим, бачить Усе й у Всім себе – здоровим завше» часом теж «в собі несе тягар великої печалі», страх бути відлученим від первісного блаженства і немов віддаленим від потаємної глибини своєї сутності.

Тож можна сказати, що Відкритість геть непевна і що ніколи, в жодному обличчі й у жодному погляді, не зможемо ми вгледіти навіть відблиску її, адже будь-який відкид є віддзеркаленням образної реальності. **«Завше світ такий: там без нічого не буває ніде»**. Оця непевність має сутнісний характер: підійти до Відкритого, як до чогось певного, вочевидь означало б утратити Відкрите. Тут вражає у Рільке та особливість його світобачення, що він аж так певен у цій непевності, всіляко боронить її від сумніву, усталює радше з надією, ніж зі страхом, не втрачаючи віри, яка нітрохи не зважає на трудність цього завдання, а знову і знову з радістю провіщає про нього. Неначе він певен, що в нас, в нашій «відверненості», ще залишається можливість навернення, надія на сутнісну оберненість.

Справді, якщо ми повернемося до тих двох перепон, які утримують наше життя в наверненості до життя обмеженого, то схоже, що головна перепона, – якої не знають тварини, адже ми бачимо, що їм доступне те, що закрите для нас, – полягає в оцій нашій лихій внутрішності, в оцій лихій свідомості, яка, однак, із потуги, що відторгає і розлучає, здатна обернутися потугою, що приймає і прилучає, – не тим, що відвертає нас від реальних речей, а тим, що усталює їх для нас на тому рівні, коли вони вислизують із подільчого простору, щоб увійти в сутнісну тяглість. Наша лиха свідомість не тому лиха, що вона всередині нас, і не тому, що є свободою без будь-яких об'єктивних обмежень, а тому що вона не досить внутрішня і недостатньо вільна, в ній, як у лихому зовнішньому, владарюють речі, погоня за результатом, прагнення володіти, жадова, що прив'язує нас до володіння, потреба в безпеці та постійності, потяг до знання, котре приносить

¹ Райнер Марія Рільке. Поезії... – С.186.

певність, потреба «здавати собі звіт», що неухильно переростає у схильність підраховувати і все зводити до підрахунку, – одне слово, приділення сучасного світу.

Тож якщо і є в нас надія навернутися, то тільки дедалі більше відвертаючись, і здійснитися вона може лише завдяки наверненню свідомості, яка, замість того, щоб звертатися до так званої реальності, котра є всього лиш реальністю об'єктивною, реальністю, в якій ми перебуваємо під захистом стабільних форм і розділених сутностей, замість того, щоб утримувати свідомість на поверхні, в світі відображень, що є всього лиш двійниками речей, – повинна звертатися до більш глибокої потаємності, до більш внутрішнього й невидимого, коли ми вже не переймаємося тим, щоб діяти і робити, а звільняємося і від себе, й від реальних речей, і від речових примар, «покинуті, виставлені на вершинах серця», так близько біля того моменту, коли «внутрішнє і зовнішнє поєднуються в єдину безперервну тяглість».

Новаліс, певна річ, виражав таке ж устремління, коли казав: «Ми мріємо мандрувати у всесвіті. Та хіба цей всесвіт не всередині нас? Ми нічого нікому не знаємо про глибини нашого духу. У ті глибини провадить таємничий шлях. Вічність всередині нас, із усіма її світами, минулим і майбутнім». Немає жодного сумніву, що Рільке збагнув щось зі сказаного К'єркегором, коли той звертається до глибини суб'єктивності, прагне звільнити її від категорій і загальних можливостей, повернути їй своєрідність. Проте досвід Рільке має свої особливості: вона чужа владному й магічному насильству, завдяки якому в Новаліса внутрішнє усталює і плекає зовнішнє. Так само чужий він будь-якому подоланню земного: поет стремить до найглибшої глибини не для того, щоб відродитися в Богові, а щоб утілитися в зовнішньому й бути вірним землі, повноті й щедротності земного існування, коли воно перелюпується за власні межі в пориві надмірної могуті, що не піддається ніякому обрахунку. Крім того, досвід Рільке має свої власні завдання. Ці завдання пов'язані головним чином із поетичним словом. І саме тут його

НОВАЛІС (псевдонім Фрідріха Леоольда фон Харденберга, 1772-1801) – представник раннього романтизму в німецькій поезії. У доробку лірика «Глини до Ночі», релігійні пісні, фрагменти біографічного роману.

К'ЄРКЕГОР Серен (1813-1855) – данський філософ, якого вважають попередником екзистенціалізму. Виокремлював три стадії екзистенції – естетичну, етичну та релігійну – які долає людина на шляху до Бога. Головний мотив творчості – дослідження екзистенційного страху.

думка піднімається до найвищого виміру. Тоді відступають теософські спокуси, які обтяжують і його думки про смерть, і гіпотези свідомості, й навіть розмисли про Відкритість, яка потроху починає обертатися в реально існуючу площину і перестає бути потребою існування чи надмірною, безмежною глибинністю цієї потреби.

Навернення: перетворення в невидиме

Однак що ж відбувається, коли ми, дедалі більше відвертаючись від зовнішнього, спускаємося в той уявний простір, яким є глибіння нашої душі? Можна було б припустити, що свідомість дощукується тут підсвідомого, як свого початку, що вона мріє загубитися в засліпленні інстинкту, де вона врешті знайде високу чистоту тваринного невідання. Та це не так. За винятком Третьої елегії, де промовляє стихійне, Рільке зазнає цього занурення всередину радше як перетворення самих смислів. У своєму листі Гулевичу він говорить, що йдеться про те, «*аби зробити найбільш усвідомленим наше існування*», й у тому ж таки листі твердить: «*Ми повинні не просто користуватися всіма формами, від сучасних і далі, аж у глибіню сторіч, а потрібно підносити їх, – скільки нашої змоги, – до найвищих смислів, часткою яких ми є...*» Слова «*найвищі смисли*» вказують, що це занурення всередину, яке докорінно перевертає приділ свідомості, очищаючи її від усього, що вона представляє і породжує, від усього, що робить її заміником тієї реальної мети, яка називається світом, – це навернення, котре неможливо порівняти з феноменологічною редукацією, хоча таке порівняння й напрошується, – стремить не до порожнечі невідання, а до вищих і складніших смислів, які, можливо, ближчі до свого джерела і до бурхливого серця цього джерела. Ця свідомість глибша, а тому більш усвідомлена, і для Рільке це означає, що «*ми сягаємо її крізь даність, яка не залежить від часу, простору й земного існування*» (йдеться тільки про ширшу, просторішу свідомість), та це означає й ще одне: така свідомість чистіша і ближча до тієї потреби, що лежить у її основі, і робить з неї не лиху потаємність, яка замикає нас у собі, а потугу подолання, в якій потаємна глибіння обертається вибухом і виверженням зовнішнього.

Та яким чином стає можливим це навернення? Як воно здійснюється? І що надає йому ваги і реальності, якщо воно не зводиться до непевності «*вкрай минутих*» і, можливо, завжди нереальних станів?

Через навернення все обертається досередини. Це означає, що й ми обертаємося, а водночас обертаємо і все навкруги, всі речі, до яких маємо відношення. Оце і є найголовніше. Людина пов'язана

з речами, вона перебуває серед речей, і якщо вона відмовляється від творчої й зображальної діяльності, якщо позірно занурюється в себе, то не для того, щоб покінчити з усім, що не належить до неї, з низькими і хирлявими сутностями, а радше для того, щоб захопити їх із собою, змусити їх брати участь у зануренні всередину, де вони втрачають свою споживчу вартість, свою фальшиву природу, свою обмеженість, щоб сягнути справжньої глибини самих себе. Таке навернення видається величезною працею, в якій речі перетворюються і стають внутрішніми для нас і для самих себе: це перетворення видимого в невидиме й невидимого в ще більш невидиме, коли сам факт перебування в тіні розуміється не як позбавлення, а як доступ до іншої сторони, *«невидимої й неосвітленої нами»*. Рільке по-різному повторював це, і його вирази найкраще відомі нашому читачеві: *«Ми – бджоли Невидимого. Ми загарливо збираємо мед зримого, щоб носити його до нашого золотого вулина, яким є Невидиме»*.

Кожна людина покликана повторити місію Ноя. Вона повинна стати заповітним і чистим ковчегом для всіх речей, прихистком, у якому вони знайдуть притулок, у якому вони не будуть незмінними, такими, якими вони себе уявляють, обмеженими, ветхими, життєвими заманками, а будуть перевтілюватися, втрачати свою форму, втрачати себе для того, щоб проникати у найзаповітніші глибини, туди, де вони немов би захищені від самих себе, незачеплені, невинні, в чисте осереддя невизначеності. Авжеж, кожна людина – це Ной, та якщо придивитися, то виходить, що її місія дуже химерна і полягає не в тому, щоб рятувати речі від потопу, а в тому, щоб, навпаки, топити їх якомога глибше, аби вони передчасно і дощенту пропадали. По суті, в цьому і полягає покликання людини. І якщо все видиме повинне зробитися невидимим, якщо мета саме в цьому перетворенні, то скидається на те, що наше втручання тут навіть зайве: перетворення пречудово відбувається саме по собі, адже все тлінне, адже, як пише Рільке в тому ж таки листі, *«тлінне провалюється в глибоке буття»*. То що ж ми тут вдіємо, ми, найбільш недовговічні, найбільш приречені на зникнення? Що ми можемо посвятити цій справі спасіння? Тільки одне: нашу готовність до зникнення, нашу здатність до загину, нашу вутлість, нашу кволість, наш дарунок смертності.

Простір смерті і простір слова

От ми і підійшли до істини нашого приділення й головної трудності нашої проблеми. Наприкінці «Елегій» Рільке вживає таке

словосполучення: *«нескінченно мертві»*, поняття невиразне, та про людину можна сказати, що вона нескінченно смертна, трохи більше, ніж смертна. Будь-яка річ тлінна, та ми найдужче тлінні, всі речі минаються, змінюються, та ми прагнемо змінитися, прагнемо минутися, і наше прагнення є цим перетворенням. Звідси ж і заклик *«Полюби перетворення»*, *«Wolle die Wandlung»*. Треба не залишатися незмінним, а минатися. *«Нема такого, що існує вічно»*, *«Bleiben ist nirgends»*. *«Все, що замкнулося на існуванні, вже закам'ягло»*. За своєю суттю жити означає відпускатися, бути відпущеним і відпускати все, що є. Та ми можемо випередити це розлучення й, дивлячись на нього так, мов би воно вже відбулося, вчинити з нього момент, коли ми починаємо торкатися безодні, мати доступ до глибинного буття.

Таким чином видно, що навернення, рух до найбільш внутрішнього, творіння, під час якого ми міняємося, перетворюючи все довкруги, має стосунок до нашого кінця – і це перетворення, це втілення видимого у невидиме, яке покладено на нас, є самісінькою справою вмирання, яку нам аж до цього моменту важко було розпізнати, це праця, та вона вочевидь докорінно відрізняється від праці, під час якої ми створюємо предмети і передбачаємо наслідки. Тепер ми бачимо, що ці дві праці геть протилежні одна одній, навіть якщо між ними і є спільне, тому що в обох випадках ідеться про *«перетворення»*: речі в світі **перетворені** в об'єкти, щоб їх можна було сягнути, застосувати, вчинити більш певними, з відчутними, твердими границями, усталеними в однорідному й подільному просторі, – та в просторі уяви вони **перетворені** у невовиме, недоступні для вжитку й зуживання, не лише не належать нам, але й змагають до непідвладности, яка позбавляє і нас самих, і цих речей: вони зливаються з глибинно ризику, де ні для них, ні для нас більше немає жодного прихистя, а просто є така собі місцина, куди нас помістили без нашого відома й де нас ніщо не тримає.

Ув одному з своїх останніх віршів Рільке пише, що внутрішній простір *«перекладає речі»*. Він змушує їх перекладатися з однієї мови на іншу, з чужої, зовнішньої мови на мову найбільш внутрішню і навіть на внутрішність самої мови, коли ця мова називає в безгомінні й через безгоміння і робить зі слова реальність безгоміння. Тож *«Простір [який] перевершує нас і [який] тлумачить речі»* є вищою мірою перетворювачем, перекладачем. Та ця вказівка змушує нас замислитися й над іншим: а чи немає іншого перекладача, іншого простору, де речі перестануть бути зримими, щоб перебувати у своїй незримій потаємності? Звичайно, ми можемо з усією зухвалістю назвати його: цей головний перекладач – це поет, а цей простір – площина вірша,

в якій уже ніщо, як таке, не присутнє, де, в самому лоні відсутности, все промовляє, все стає духовним розумінням, відкритим й аж ніяк не закам'янілим, а центром вічного руху*.

Якщо перетворення видимого в невидиме є нашим завданням, якщо воно є істиною навернення, то існує така площина, де ми бачимо, як воно здійснюється, не гублячись у розпорощенні «скрайньо минущих» станів, і ця площина – слово. Промовляти означає в самісінській суті перетворювати видиме у невидне, вхопити у неподільний простір, в потаємну глибіню, що існує поза собою. Промовляти – значить, утверджуватися в тій точці, де слово, щоб прозвучати й бути почутим, потребує простору, і простір, стаючи рухом самого слова, обертається глибинню і трепетом розуміння. «Хіба ж можна втримати, хіба можна порятувати видиме, не витворивши мову з відсутности, з невидного?» – запитує Рільке у тексті, написаному французькою.

Відкритість – це поезія. Простір, де все повертається у глибинне буття, де існує нескінченний перехід між двома площинами, де все помирає, та смерть виступає мудрою подругою життя, де страх є райським блаженством, де прославляння оплакується, а плач прославляє, простір, до «якого стремлять усі світи, як до найближчої і найдостемненнішої реальности», простір, де замикається найбільше коло і відбувається нескінченне перетворення, – це простір поезії, орфічний простір, куди й сам поет не має доступу, він потрапляє туди лише для того, щоб зникнути, сягає його лише зіллявшись із потаємною глибинню розриву, яка перетворює його в уста, мову яких ніхто не почує, а того, хто слухає – в тягар безгоміння: це творіння, але творіння як джерело.

Пісня як джерело: Орфей

Коли Рільке прославляє Орфея, коли він прославляє пісню, що становить собою буття, йому йдеться не про пісню, що походить від людини-співця, й навіть не про повноту пісні взагалі, а про пісню як джерело і про джерело пісні. Справді, постать Орфея має в собі щось сутнісно двозначне, ця двозначність належить мітові, що несе в собі цього персонажа, та пов'язана вона і з непевністю розмислів Рільке, з його схильністю під час випробовування потроху зводити нанівець сутність і реальність смерті. Орфей не Янгол, в якому завершилося перетворення і який не знає про небезпеку, а також і про благо та

**Заохотюючись поезією
Якобсона Рільке говорить:
«Невідомо, де закінчується
словесний ряд і починається
простір».*

значущість цього перетворення. Орфей – це самісінький чин перетворення, не той Орфей, що подолав смерть, а той, що постійно вмирає, той, що є потребою смерті, той, що вмирає у смертній тривозі, тривозі, яка обертається піснею, словом, чистим порухом умирання. Орфей умирає трохи більше, ніж ми, він – це ми, проте він володіє попереднім знанням про нашу смерть, знанням про потаємну глибину зниклості. Він є поезією, тією, що могла б утілити собою поета, ідеал і вірець поетичної повноти. Та водночас він становить собою не доконану поезію, а щось набагато таємничіше і вимогливіше: джерело поетичного твору, момент посвяти, який більш не є примиренням двох площин, він є прірвою втраченого бога, нескінченним слідом відсутності, моментом, до якого Рільке, може, найближче підходить у цих трьох рядках:

*О боже загублений! Ти – слід нескінченний в імлі.
А що роздерла тебе ворожнеча прелюта —
то придбали ми слуху й стали устами землі².*

Ця двозначність виявляється по-різному. Часом видається, ніби для Рільке слово робиться то тяжке, чуже чистоті становлення, то, з тієї ж таки причини, більш промовистим, більш придатним для своєї місії, бути переходом із видимого в невидиме, де промовляє Відкритість.

*Шир, крізь який птахи стремлять, це не той
простір глибинний, що обличчя твоє осяває...
Простір – це вище від нас, речі тлумачить воно,
аби дерева сутність в тобі оселилась,
тож накидай круг нього внутрішній простір,
який у тобі промовляє. Оточи його стриманістю.
Йому краю нема. Лише форми набувши
в твоєму відчуженні дерево стане собою*.*

**Вірш, датований червнем
1924 року*

*** Принаймні у зміні «Моя у
святю».*

Завдання поета – бути медіумом, і вперше це завдання висловив і прославив Гельдерлін**. Приділення поета полягає в тому, щоб підкоритися силам невизначеності і чистої жорстокості

² Переклад з нім. Василя Стуса. Подається за вид.: Василь Стус. Твори в 6-ти томах (9-ти книгах). Том 5 (додатковий). – Л.: ВС «Просвіта», 1997, С.18.

буття, проти яких він геть нічого не може вдіяти, і мужньо підтримувати їх, а також стримувати, ставляючи перед ними заслон, втілений у формі. Вимога, по вінця переповнена ризиком:

*Чому потрібно, щоб хтось, мов пастух,
На варті стояв, геть відкритий незмірності впливу?*

Однак завдання поета полягає не в тому, щоб підпорядковуватися невизначеності буття, а в тому, щоб надавати йому визначеності, чіткості і форми, або ж, як він каже, «вчиняти речі зі страху», підносити непевність тривоги до рішучості точного слова. Відомо, наскільки турбота про те, щоб промовляти речі і промовляти точними, викінченими словами, які відповідали б істині, була важлива для Рільке: все, що не піддавалося слову, було для нього не вартим уваги. Промовляти – це наше завдання, промовляти завершені речі завершеним чином, який виключає незавершеність, – це наша здатність, позаяк ми самі – скінченні істоти, переймаємося цією скінченністю і здатні досягнути у скінченному завершенні. Тут Відкритість замикається у межах настільки визначеного слова, що, не перетворюючись у чисте середовище, де здійснюється навернення до внутрішнього й перехід до невидного, вона сама перетворюється в осягну річ, стає словом для всіх, словом, у якому речі не перетворюються, а знерухомлюються, застигають у їхньому видимому аспекті, як часом відбувається у його творах експресіоністського періоду, в «Neue Gedichte», творах зору, а не в творіннях серця, Herzwerk*.

Або ж навпаки, поет звертається до найбільш внутрішнього, як до джерела з чистим безгучним потоком, що потрібно оберігати. Й тоді справжній поетичний твір є вже не словом, яке, промовляючись, вкриває собою замкнений простір мови, а самим подихом потаємної глибини, в якому поет марнує себе, щоб побільшити простір, і розчиняється в ритмі: це внутрішня рана довкола цілковитого ніщо.

**Так, створюючи «Neue Gedichte»,
Рільке говорить до себе:
Завершено роботу зору,
Займись тепер творінням серця.*

*Дихай, вірше незримий мій!
Всесвіт, що міниться вічно,
тебе звідусіль оточив. Противага, в якій*

виповнююсь я ритмічно,
[...] прагнення ширу твоє².

Або в іншому сонеті:

*Бо іншим духом повен справжній спів.
Це дух в ніщо. Дух в Бозі. Вітер².*

«Це дух в ніщо»: саме тут лежить істина вірша, – він усього лиш мовчазна погаємна глибінь, чисте марнування, якому присвячене все наше життя, й не заради якогось результату, не задля того, щоб підкорити або здобути, а задля нічого, згідно з чистою логікою, яка тут символічно іменується Богом. «*Бо іншим духом повен справжній спів*»: це вже не та мова, що становить собою осяжне і досяжне твердження, не домагання і перемогу, не подих, що насичує через віддих, що постійно дошукується чогось, що триває і прагне тривати. У співі промовляти означає переходити в позасвіття, погоджуватися на цей перехід, що становить собою не що інше, як занепад, й мова є не що інше як «*ота глибинна невинність людського серця, завдяки якій воно здатне під час неухильного падіння, що провадить до цілковитого занепаду, накреслити пряму лінію*».

Це перетворення постає як радісне марнування буття, коли воно доостанку переймається цим порухом, який нічого не оминає, нічого не здійснює, не втілює, не зберігає, який є чистим щастям падіння, його втіхою, його радісним прославлянням, що, перш ніж розчинитися у ньому, один-єдиний раз промовляє вустами загибелі:

*Тут, між минучих, будь у царстві погасання
кристалом, що бринить і в трепеті свого звучання
розсіпався на друзки.*

Відразу потрібно наголосити, що Рільке дуже охоче уявляє собі це перетворення як перехід у вічність, а уявний простір як звільнення від руйнівного часу. «*Мені видається майже несправедливим називати часом те, що було радше станом свободи і, як дуже виразно відчувалося, – простором, площиною довкруг Відкритості, а не дією переходу*»¹.

**Klein Vergeben. Тут Рільке
протиставляє «досвід» і
«відкритість» марнуванню часу,
надвіно в небуття.*

¹ Райнер Марія Рільке. Поезії... – С.225.

² Василь Стус. Твори... Том 5. – С.8.

У своїх останніх творах інколи він, схоже, натякає на доконаний час, який так і залишатиметься в чистій сучасності, поки вічність не стане чистим часовим колом, що замкнене на собі. Та чи є цей простір часом, що стоїть над миттєвістю, чи простором, що «спиває відсутню присутність» і обертає тяглість у безчасся, він усе ж постає як осереддя, в якому триває те, чого більш немає, і наше покликання в тому, щоб, уставивши себе там разом з усіма речами, не зникати, а тривати – рятувати речі, чинити їх невидимими, та робити це для того, щоб речі ці воскресли в невидності. Отак швидка смерть, що є нашим приділом, обертається надією на порятунок, і вже наближається та мить, коли смерть зробиться для Рільке уникненням смерті, таким собі химерним вивітренням його досвіду. Що ж воно означає і як все це відбувається?

III. ПЕРЕТВОРЕННЯ СМЕРТИ

У Дев'ятій елегії Рільке говорить про властиву нам, украй мину-чим істотам, здатність рятувати те, що триває довше від нас:

*І речі оті, що живуть
умиранням своїм, зрозуміють твоє славослов'я,
бо вони, всі минучі, на нас, іще більше минучих,
склали надії свої на рятунок.
Вважають, що мусим
перетворити цілком їх у серці незримім
в нас – безкінечно у нас, якими кінечно ми станем².*

У цьому наш привілей: він, звісно, пов'язаний із дарунком зникомості, та саме у зникомості й виявляється здатність зберігати, й у смерті ще швидше заявляє про себе воскресіння, радість перетвореного життя.

Ми непомітно зближаємося до тієї миті, коли в досвіді Рільке «померти» означатиме вже не померти, а перетворити факт смерті, коли його зусилля навчити нас, щоб ми не відкидали скрайнього моменту й цілком поринали у тривожну глибинність власного кінця, закінчується спокійним твердженням, що смерті немає, «хто близько смерті, той не бачить смерті». Тварина, що живе у Відкритості, «позбута смерті». Та, в

міру того, як життя постає перед нами як обмежене й ув'язнене в цих межах, *«передбачаєм смерть лиш ми»*.

*...передбачаєм смерть лиш ми, а звірі
загин свій мають завше позад себе,
а перед себе – бога; хай у вічність
іде, що йде, як то ідуть струмки².*

«*Передбачаєм смерть лиш ми*» – ось у чому помилка обмеженого життя і не до кінця оберненої свідомості. Смерть є самісінькою потребою обмежувати, яку ми запроваджуємо в буття, вона є плодом і, можливо, знаряддям неправильного перетворення, через яке з усіх речей ми вчиняємо об'єкти, замкнені, завершені реальності, доценту просякнуті нашою потребою кінця.

*Хто близько смерті, – той не бачить смерті,
Вдивившись в б і к великим зором звіра².*

Тепер уже не можна говорити, що смерть – це той бік життя, від якого ми відвернулися, вона є всього лиш помилкою цієї схильності, помилкою відвернення. Скрізь, де ми відвертаємося, існує смерть, а те, що ми називаємо моментом смерті, є скрайністю відхилення, завеликою крутизною на повороті, межею, після якої все стає з ніг на голову й докорінно міняється. Це настільки правда, що у випробуванні наверненням, – оберненням до внутрішнього, завдяки якому ми входимо в себе поза нами, – від смерті нас рятує те, що ми переступаємо смертну межу непомітно для самих себе, бо надто далекі, байдужі й немовби неухважні, недбалі, щоб пізнавати під час цього якийсь людських почуттів (страху, прив'язаності до світу, бажання **вчинити** що-небудь), й у цій недбалості смерть забувається, ми забуваємо померти.

Після розповіді про два містичні переживання на Капрі й у Дуїно, де він уперше зазнав того, що з 1914 року називав внутрішнім простором світу, Рільке, мовлячи про себе в третій особі, додає: *«Насправді ж вільний він був уже давно й ніщо не заважало йому померти, крім одного: якось із недбалості він не помітив приходу смерті й тепер, щоб наблизитися до неї, повинен був повертатися назад, а не йти впе-*

¹ Там само. – С. 186.

² Там само. – С. 187.

ред, як роблять усі. Він уже був у зовнішньому, серед реальних речей, якими граються дїлахи, і гине у них.

Глибинність невидної смерті

Може видаватися дивним, що Рільке так мало переймався отим вивітренням свого власного досвіду, якому присвятив усього себе, та причина в тому, що вивітрення виражає спрямованість, до якої поет уже тяжів у глибині свого ества. Як будь-яка річ повинна зробитися невидною, так повинно зробитися невидним і все, що робить річ зі смерті, все, що надає їй властивостей грубого факту. Смерть набуває невидимості, міняє свою темну машкару на прозору, свою жакливу реальність на чарівливу ірреальність, й упродовж цього переходу й сама стає навершенням, а в цьому навершенні стає чимсь невловним, невидимим і, водночас, джерелом будь-якої невидности. І тут зненацька стає зрозуміло, чому Рільке завжди обходив мовчанням, навіть для самого себе, смерть Мальте: не завважити цю смерть означало надати їй єдиний шанс бути достеменною, вчинити з неї не фатальну помилку жакливої межі, об яку розбиваєшся дощенту, а розкішну щасливу мить, під час якої вона, переходячи у внутрішнє, губиться у власній глибині. Й чи не тому під час своєї смертельної недуги йому не хотілося знати, що він помирає й від чого він помирає? *«Із розмов Рільке з лікарем дуже добре видно, що він хоче, аби хвороба була тільки його справою... Це були дивні бесіди, розповідає лікар Гемерлі, який весь час підводив хворого до того, щоб той вимовив слово «смерть», але той зненацька обачно замовкав...»* Цю обачність важко витлумачити, адже хтозна, чи не означає бажання «не бачити смерть» страх побачити її, ухилення, втечу від незбагненого, чи ж навпаки, глибоку близькість до неї, яка породжує безгоміння, зобов'язує до мовчання і обертається невіданням, щоб не перебувати у рамках обмеженого знання.

Тут дуже добре видно, наскільки змістилися погляди Рільке з того часу, як він запраг смерті. Як і колись, – хоча він і не надто підкреслює цю різницю, – він готовий говорити про подвійну смерть, одну як чисту, прозору, другу ж як нечисту й каламутну. І як колись, навіть чіткіше, він бачить різницю поміж цими смертями в праці, в перетворенні: лиха смерть, із її грубою раптовістю й випадковістю, залишається незмінною і не сягає своєї потаємної сутности, та в істинному вмиранні вона стає глибинним перетворенням.

У його поглядах набуває чіткого визначення й те, що праця перетворення, яка безмірно перевищує нас і не може витікати із нашої здатності діяти і чинити в цьому світі, здійснюється у нас лише самою смертю, – начеб тільки у нас самих вона могла б очиститися, набути глибинності й до самої себе застосувати потугу перетворення, – силу невидности, для якої вона є глибинню і джерелом. І чому саме в нас, людях, найбільш минулих з-поміж усіх істот, знаходить вона це втілення? Тому що в цьому падолі занепаду ми не просто минуці, ми – ті, хто погоджується з цією минуцністю, ті, хто каже «так» зникомості, ті, через кого зникомість промовляє, стає словом і співом. Тому смерть у нас є чистотою вмирання, адже в нас вона може сягнути того ступеня, коли обертається у спів, бо саме в нас вона знаходить «цю... тотожність відсутности і присутности», що виявляється у співі, скрайню межу крихкості, що на зламі відлунює, вібрає і врешті-решт вибухає чистим акордом звучання. Рільке стверджує, що смерть є «*der eigentliche Ja-sager*», достеменно тією, що каже «Так», тільки «Так». Та відбувається це лише в істотах, що мають здатність говорити, так само як говорити є «говорити», себто сутнісним словом, тільки в цьому абсолютному «Так», де слово дає змогу промовляти глибинності смерті. Таким чином поміж умиранням і співом існує потаємна, прихована тотожність – поміж смертю, як перетворенням видимого через невидиме, і співом, у лоні якого здійснюється це перетворення. Тут ми повертаємося до того, що намагався висловити Кафка, принаймні в тих фразах, які ми в нього запозичили: *«Я пишу, щоб померти, щоб дати смерті таку змогу існувати, завдяки якій вона буде смертю як такою, джерелом невидности, та водночас я можу писати лише тоді, коли смерть пише в мені, чинить із мене пороженчу або ж точку, де устаюється безособове».*

Нічия смерть

Слово «безособове», яке ми тут запроваджуємо, вказує на різницю поміж ранніми поглядами Рільке й їхньою еволюцією в пізньому віці. Якщо смерть – це осереддя прозорості, де вона постійно перетворюється сама в себе, то вже не може ставитися питання про особисту смерть, де я вмираю в усталенні своєї власної реальності і свого одиничного існування, коли я стаю в ній вищою мірою невидним, а вона стає видимою в мені (в усій своїй монументальності, котрою вона відзначається ще за життя камергера Бригге), і я вже не можу звернутися до неї з молитвою

*О Господи, дай кожному його єдину смерть.
Вмирання з кожного життя іде,
Тут він кохав, творив і горя мав уцерьт.*

Тепер вона звучатиме так: *«Дай мені смерть, та не мою, а нічию, дай мені вмирання, що є правдивим джерелом смерті, де мені не доведеться умирати, бо не подія вона, – та, що властива мені й відбувається зі мною самим, – а нереальність і відсутність, де ніщо не відбувається, де не йдуть поруч зі мною ні любов, ні відчай, а є тільки чиста відмова від усього».*

Звичайно, Рільке не хоче повертати смерті її низьку безособовість, яка вчинила б із неї щось менш, ніж особисте, та ще й одвічно нечисте. Безособовість, до якої змагає в ньому смерть, є ідеальною, вона стоїть вище особистого, не грубий факт і не байдужність випадку, а вивірювання самого факту смерті, його перетворення в самому собі. Крім того, двозначність слова *elgen (der eigene Tod, «власна смерть»)*, яке означає і «особистий», і «достеменний» (здається, довкола цієї двозначності кружляє Гайдеггер, коли говорить про смерть як цілковито власну можливість, себто як скрайню можливість, що стосується скрайніх меж самого Я, а також як про найбільш особисту подію в самому Я, подію, де воно усталюється найбільш непохитно і найбільш достеменно), й ця роздвоєність дозволила Рільке звернутися до своєї давньої молитви: *«Дай кожному його власну смерть, ту, що, власне, і є смертю, сутнісною смертю й по суті смертю, та заразом і моєю суттю, бо в мені вона очистилася і через навернення до внутрішнього, через згоду і глибинність мого співу зробилася чистою смертю, очищенням смерті через смерть, а отже, моїм творінням, творінням як переходом речей у лоно смертної чистоти».*

Справді, не слід забувати, що це зусилля піднести смерть до неї самої, аби точка, де вона губиться у собі, збіглася із точкою, де я гублюся поза самим собою, є не звичайною внутрішньою справою, а накладає величезну відповідальність перед речами і можлива лише за їхньою посередністю, лише завдяки довіреній мені можливості підносити їх до вищої реальності й істини. Це головне в Рільке. Завдяки цьому подвійному стремлінню він зберігає для поетичного буття ту напругу, без якої воно, може, і розчинилося б у прісній ідеальності. Жодна з цих двох площин не повинна приноситься в жертву іншій: видиме необхідне для невидимого, воно рятується в невидимому, а водночас воно і саме рятує невидиме, в цьому й полягає *«святий закон протилежностей»*, що встановлює рівноцінність поміж двома полюсами:

Між посеїб'ччям і потойб'ччям, що так химерно поєднуються у тобі, різниці немає.

Досвід екстазу в мистецтві

Прихована впевненість у тому, що «потойб'ччя» є всього лиш іншим способом буття в «посеїб'ччі», коли я вже перебуваю не лише в собі, а у внутрішньому, біля самісінької широти речей, постійно відсилає мене до їхньої «видимости», яка обертає мене до них таким чином, щоб це обернення здійснилося й у мені. У певному розумінні, я сам знаходжу порятунок у речях тією ж мірою, якою й рятую їх, відкриваючи їм доступ до невидимого. Все тут розігрується у площині зору, коли мій погляд раптом перестає стреміти вперед, у нескінченну зміну часів, що належать до планів майбуття, а обертається, щоб дивитися «немов би через плече, назад, у бік речей», аби сягнути в їхнє «замкнене існування», котре бачиться мені як уже завершене – воно постає переді мною не як виснажене і змінене в ході активного життєвого зуживання, а бачиться яким воно є, в усій невинності буття, тож я дивлюся на речі незацікавленим і трохи відстороненим поглядом людини, яка щойно їх покинула.

Цей незацікавлений погляд, без майбуття і немов би з лона самої смерті, завдяки якому «всі речі бачаться трохи віддалено і водночас більш достеменно», є поглядом містичного досвіду в Дуїно, та заразом це і погляд «мистецтва», і справедливо буде сказати, що досвід мистця екстатичний і що він є досвідом смерті, як і те, що було пережито в Дуїно. Бачити правильно – це, по суті, вмирати, себто запроваджувати у видиме таке обернення, як екстаз і як смерть. Це не означає, що все занурюється у порожнечу*. Навпаки, речі по-

стають у невичерпній щедрості їхнього смислу, яка зазвичай недоступна для нашого бачення, що здатне розглядати їх лише під одним кутом зору: «Барвінок, що ріс поруч і чий голубий погляд йому вже доводилося зустрічати, тепер доторкнувся до нього крізь більш духовний простір, та зна-

«Хоча, кажучи про світ «досвід» на Капрі, Рільке визнає: «простір» там настільки мало в собі має людського, що люди «назвали б його лише одним словом: порожнечу».

чуєність його була така невичерпна, що, здавалося, в ньому вже немає нічого прихованого».

Звідси ж і постійне дружнє ставлення до речей, перебування поруч з ними, до чого Рільке закликає впродовж усього життя, вважа-

ючи це найкращим способом наближення до своєї достеменности. Можна сказати, що, міркуючи над словом «відсутність», він має на увазі «присутність» речей, буття річю: смиренне, мовчазне, вагоме, покірне чистому тяжінню сил, супокій у мережі розмаїтих впливів і в рівновазі порухів. Наприкінці свого життя він ще казав: «Мій світ починається поблизу речей...» «Я... маю виняткове щастя жити за рахунок речей».

*Жодної речі немає, в якій би себе не знайшов я,
Не лише мій голос співає: все резонує в мені*

Рільке з жалем відзначав у малярстві схильність до віддалення від «предмета». Він вбачав у цьому вплив війни і нівечення, що сформулював у думці з приводу Пауля Клее: «Під час війни мені часто здавалося, що я відчуваю саме оце зникнення «предмета» (адже від того, якою мірою ми сприймаємо предмет, залежить наше стремління виразити себе через нього: понівечені істоти знаходять найкращий вираз для себе в уламках і шматках...), та зараз, читаючи сповнену розсудливості книгу Гаузенштайна, я відкрив у собі незмірний спокій і збагнув, що, попри все, будь-яка річ залишається для мене цілісною. Потрібно мати в собі впертість міщанина (а Гаузенштайн і є ним), аби насмілитися вважати, ніби все більше не існує: я міг би відродитися із першовоцвіту; справді, ніщо не заважає мені розглядати речі невичерпними і незайманими: на що ж, справді, опертися мистецтву, як не на цю радість і напругу нескінченного почину?»*

**23 жовтня 1921 року Райнер Марія Рільке і Меріна Листувачка.*

Цей текст не лише цікавим чином проливає світло на уподобання Рільке, але й ставить нас перед фактом глибинної двоїстості його досвіду. Він каже: мистецтво бере свій початок з речей, та з яких? У незайманих речах, – **unverbraucht** – коли вони не перебувають під владою вжитку, не зужиті внаслідок застосування у світі. Тож мистецтво не повинне витікати з ієрархізованих і «впорядкованих» речей, що їх пропонує нам «пересічне» життя: в світовому порядку вони розташовуються згідно з їхньою цінністю, кожна річ має власну ціну, й одні речі вартують більше, ніж інші. Мистецтво не знає цього порядку, реальність цікавить його під кутом зору абсолютної незацікавленості, через нескінченну дистанцію, якою є смерть. Витікаючи з речей, воно не робить різниці поміж ними: воно не вибирає, його початок у самій відмові обирати. Якщо ж мистець серед речей починає

віддавати перевагу «гарним» речам, то він зраджує буття, зраджує мистецтво. Рільке ж, навпаки, відмовляється «обирати поміж гарним і негарним. Кожна річ є всього лиш простором, можливістю, і на мені лежить обов'язок сповна чи несповна наділити її змістом». Не обирати, нікому не відмовляти в доступі до видимості, а через цю видимість і до перетворення, відштовхуватися від речей, та від усіх речей, – ось та умова, від якої він завжди потерпав і про яку, напевне, розповідав Гофмансталью. Той у своєму есе 1907 року «Поет і сучасна доба» писав про поета: «Його очі немов без повік»; він нічого не випускає з поля зору, відкритий кожній істоті, кожному фантазму, який породжений людською уявою, кожній думці. І водночас у тому ж таки 1907 році в листі до Клари Рільке сам Рільке пише: «Залишається лише один вибір: той, хто творить, не може відвернутися від жодної істоти; найменша похибка в чому-небудь розлучає його з благодаттю, робить у всьому виним». Якщо поет не хоче зрадити себе, зраджуючи буття, то він ніколи не повинен «відвертатися», позаяк унаслідок цього відвертання утвердить у правах лиху смерть, яка обмежує і розділяє. Поет ні від чого не повинен закриватися, адже по суті, поет – незахищена людина:

*Істота без шнаралуці, відкрита для болю,
Замучена світлом, тремляча від кожного звуку.*

Рільке часто використовував образ первоцвіту, який якийсь бачив у Римі. «Він так пишно розцвів за днини, що закритись не зміг уночі». Ув одному із сонетів до Орфея він прославляє дар нескінченного прийняття як символ поетичної відкритості: «О ти, прийняття і потуга стількох світів!» Тут **Entschluss**, «рішення», відлунюючи словом **entschlussen**, «відкриватися», проливає світло на одне з джерел слова

Entschlossenheit у Гайдеггера, що розуміється як рішуче прийняття. Таким повинен бути мистець, таким повинне бути життя мистця, та де його знайти?

*ГОФМАНСТАЛЬ Гуго фон
(1874–1929) – австрійський
письменник, який у
неоромантично-символістських
драмах «Смерть Тифана»,
«Авантюрист і співачка»,
«Літератор і відьма» та
«Багита» досліджував проблеми
життя й смерті, культа
краси, незбагненності мистецтва
життя, естетизував фатум і
натологічну чуттєвість.*

Та коли, в якому з життів є ми нарешті істотами, що відкриваються для прийняття?

Якщо поет справді пов'язаний із таким прийняттям, яке не вибирає, і шукає свій почин не в тій чи

тій речі, а у всіх речах, і якщо брати глибше, то навіть поза речами, в невизначеності буття, якщо він повинен утримуватися на середхресті нескінченної кількості відношень, у відкритій і немовби нульовій місцині, де перехрещуються різні долі, тоді він може радісно сказати, що бере свій початок у речах: те, що він називає «речами», є лишень глибиною безпосередньої даності і невизначеності, а те, що Рільке називає почином, є наближенням до точки, де ніщо не починається, «напругою нескінченного почину» – оце й є мистецтво як джерело чи як досвід Відкритості, пошук достеменної смерті.

Тамниця подвійної смерті

Ось ми й повернулися до того осереддя, звідки струмує неоднозначність нашого пошуку. Авжеж, потрібно починати з речей: їх слід рятувати, бо саме в них, достеменно до них обертаючись, навчаємося ми наvertатися до невидимого, зазнавати процесу перетворення і, в цьому процесі, преображати саме перетворення до такої міри, аж поки воно не стане чистотою смерті, очищеною від умирання, смерті як неповторної пісні, що каже «так» і в повноті цього «так» є повнотою і втіленням співу. Звичайно, рух до цієї мети – річ тривала, тяжка й копітка, та він принаймні недвозначно вказує нам, з чого ми повинні виходити: хіба ж речі довколишнього світу не дано нам від початку? «Я міг би відродитися із первоцвіту; справді, ніщо не заважає мені розглядати речі невичерпними і незайманими». Так, «ніщо не заважає», – от тільки за умови, що я звільнюся від усіх завад, від будь-яких обмежень, та це звільнення буде примарним, якщо з першого ж кроку воно не стане докорінним наверненням, яке вчинить із мене «того, хто ладен на все, нічого не відкидає», «істоту без шкаралуші». Отож, для того, щоб уможливити наближення достеменної смерті, потрібно виходити не з речей, а з глибини самої смерті, аби наvertнутися до глибинності речей, «лобачити» їх достеменно, незацікавленим поглядом того, хто не тримається сам за себе, хто вже не може казати «Я», хто є ніким, безособовою смертю.

Виходити зі смерті? Та де ж вона, ця смерть? Можна зробити висновок, що Рільке робить усе, аби «ідеалізувати» випробування смертю: він силкується вчинити її невидимою для нас, хоче очистити її від брутальності, бачить у ній обіцяння єдності, надію на ширше розуміння. Якщо смерть – це скрайність, то, слід зауважити, скрайність ця вкрай необтяжлива, вона всляко намагається не підірвати нашу віру в можливість буття в єдиному, нашу схильність

до всезагального і навіть наш страх перед смертю, бо вона непомітно зникає сама в собі. Та саме це зникнення, в котрому є щось заспокійливе, має в собі й щось жаске: це немовби інша личина її несумірності, відбиток того, що робить із неї чисту трансцендентність, те, чого ми ніколи не зустрічаємо, те, чого не можемо сягнути, – невловне, цілковито невизначене. Хоч справжня реальність смерті становить собою не просто те, що ми, перебуваючи збоку, називаємо «*пті з життя*», хоч вона й геть відрізняється від людських уявлень про неї, хоч вона завжди ховається, відвертається, – все ж таки цей порух із його непомітністю і сутнісною потаємністю дає нам змогу відчутти його глибинну ірреальність: смерть – це прірва, не основа, а відсутність і втрата будь-якої основи.

І саме тут з досвіду Рільке впливає несподіваний результат, що немовби осяває нас усупереч самому авторові, неначе крізь свої заспокійливі інтенції цей досвід знай промовляє до нас своєю тяжкою первинною мовою. Ця потуга, від котрої він усе узалежнює, відірвана від миті, коли вона є реальністю остатнього моменту, постійно вислизає й від нього, і від нас: це неухильна та недоступна смерть; це прірва в теперішності, час без теперішнього, з яким немає у мене зв'язку, те, до чого я не можу пориватися, адже **я** в ній не помираю, тут я позбавлений здатності вмирати, – в ній **помирають**, і нема цьому спину і не видно кінця.

Виходить так, ніби в цьому прагненні очистити смерть, стираючи з неї наліт випадковости, Рільке мусив укорінювати випадковість у самісіньку сутність смерті, замикати її в цілковитій невизначеності, тож замість того, щоб бути просто невластивою і невчасною подією, вона, у глибині власної невидимости, зробилася тим, що й подією перестало бути, тим, що не відбувається, та все ж таки є, – частиною події, яку не може реалізувати її втілення.

Твердження Рільке, що знайшло відгук у філософії й полягає у тому, що існує подвійна смерть і два типи стосунків із нею, один з яких ми називаємо достеменним, а другий недостеменним, всього лиш відображає **подвоєння**, під захист якого відступає смерть, щоб уберегти порожнечу своєї таїни. Неухильна, та недоступна; певна, та недосяжна; та, що наділяє смыслом, небуття як здатність заперечувати, потуга заперечення, кінець, виходячи з якого людина є рішенням бути без буття, загрозою відмови від буття, від історії, від істини, смерть як надмір потуги, як найчистіша моя спромога, – але і смерть, яка ніколи не відбувається зі мною, якій я ніколи не можу сказати Так, з якою неможливі достеменні стосунки, від якої я ухилиюся саме тієї миті, коли

начебто вже опанував її, рішуче прийнявши, тому що саме цієї миті я відвертаюся від того, що чинить її сутнісно недостеменною і по суті неіснуючою: в цій перспективі для смерті неприйнятно «бути **за** смерть», у ній немає стійкості, яка змогла б підтримувати такий стосунок, вона є тим, що ні з ким не відбувається, невпевністю і нерішучістю того, що ніколи не відбувається, тим, про що я не можу думати поважно, адже в ній немає поваги, вона є наклепом на саму себе, марнуванням, порожнім триньканням – не кінцем, а нескінченністю, не власне смертю, а якоюсь кончиною, не істинною смертю, а, як говорить Кафка, «насмійшкою верховної помилки».

Орфічний простір

У цій еволюції Рільке особливо разючим є, зокрема, те, як сила поетичного досвіду провадила його (майже несвідомо) від пошуку особистої смерті – цілком очевидно, що саме ця смерть йому була найбільш до вподоби, – до зовсім іншої потреби. Вчинивши попервах з мистецтва «*шлях до себе*», він дедалі дужче відчуває, що цей шлях повинен привести його до тієї точки, коли всередині себе належиш внутрішньому, й провадити туди, де ти вже не є сам собою, де, мовлячи, промовляєш не ти, де ти не можеш промовляти. Зустріч з Орфеєм – це зустріч із голосом, що перестав бути моїм, зі смертю, що зробилася піснею, та не є моєю смертю, хоча саме в ній належить мені доценту зникнути.

*Бо це Орфей, що в своїй одміні
сповна існує. Не в найменні сурь*

*і нам шукати. Він існує зрідка
лиш піснею, що гинучи бринить².*

Складається враження, ніби це слово є тільки відлунням античної думки, згідно з якою існує лише поет, лише верховна потуга слова, що «*то тут, то там відгукується крізь століття в умах, що служать йому*». Це те, що Платон називав ентузіазмом, а ближчий до Рільке Новаліс й собі стверджує це в такій формі, на яку його, як видається, надихнула Орфеева поезія: «*Клінгсор, вічний поет, не вмирає, залишається у світі*». Та якраз Орфей умирає й не залишається: він «*у тім і*

в цім». Орфей не є символом гордової трансцендентності, відлунням якої начебто виступає поет і яка змушує його проголошувати: не сам я промовляю, Господь говорить через мене. Він не втілює вічність і незмінність поетичної сфери, а навпаки, пов'язує «поетичне» з вимогою зникнути, яка перевищує будь-які межі, він є заклик до щонайглибшого умирання, він закликає повернутися до скрайності в умиранні:

*Орфей іде, куди шляхів немає,
Поклавши на решітку струн долоні,
І ловить збіглий погук і зникає².*

Через Орфея нам нагадують про те, що поетичне мовлення і вмирання належать до глибини одного стремління, про те, що співець повинен цілком віддатися грі й урешті загинути, адже промовляє він лише тоді, коли передчуття близької смерті, передчасна розлука, дочасно мовлене «прощай» стирають у ньому хибну певність у бутті, розсіюють захисні остороги, віддають його під владу необмеженої беззахисності. Орфей вказує на все це, та сам він є ще більш таємничою вказівкою, він захоплює і притягує нас до тієї межі, де сам він, вічна поезія, входить у свою зникомість, ототожнює себе з потугою, що роздирає його на клапті, і стає «чистим протиріччям», «загубленим богом», відсутністю бога, одвічною порожнечою, про яку мовиться в Першій елегії, де згадується міт про Ліна, порожнечою, що через нажаханий простір розливає «новину безперервну, котра з безгоміння постала», – шемрання нескінченності. Орфей – це містичний знак, що вказує на джерело, туди, де бракує певності в існуванні, надії на істину, на богів, та бракує там і поезії, де здатність промовляти і здатність чути, почувачись у їхній недостатності, зазнають випробування неможливістю.

Лін (гр. Linos) – за однією з версій син Аполлона й Псамати, за іншою – син Амфімара й Уранії, великий знавець музики. Наважився поставити себе в листянощі музики поряд із Аполлоном, за що бог його вбив. Чісно пов'язаний із Аполлоном та музикою. Лін вважався уособленням зароджуваного листянощі; йому приписували винайдення триструнної ліри поезії, пісні й ритму. Згодом його вважали за граматика, філософа, вчителя Орфел та Мусея. Північні мити зображували Ліна мудрецем, який навчав Геракла гри на кітарі. Коли Лін покарав свого учня, Геракл ударив його кіталою і вбив. На честь Ліна складали жалобні пісні (threnoi), що являли собою мелодійні повтори; про нього співали на бенкетах і в танцях. Лін був уособленням тужливої пісні, пізніше персоніфікував радісне життя, яке по виміє закінчується смертю.

² Там само. – С. 8.

Це стремління – «чисте протиріччя». Воно пов'язане з нескінченністю перетворення, що не лише провадить нас до смерті, але й нескінченно міняє саму смерть, робить з неї невпинний порух умирання, а з умируючого – нескінченно мертвого, немов би в таємній глибині смерті він повинен умирати дедалі більше й більше, до нескінченності, щоб усередині самої смерті подовжувати можливість перетворення, котре не повинне припинитися, понадмірність ночі, **Nacht aus Uebermass**, де з небуття потрібно вічно повертатися до буття.

Отак ружа стає для Рільке zarazом і символом поетичної роботи, й символом смерті, коли та є нічиєю смертю. Ружа становить собою немов би чуттєву присутність орфічного простору, того простору, що тільки зовнішній і тільки глибинний, тієї понадмірності, де речі не обмежені, де вони не наступають одна на одну, а в спільному розквіті додають ширю, замість того, щоб захарашувати його, і постійно «перетворюють світ зовнішнього... в пригірщ, переповнену внутрішнім».

*Ледь-ледь окресленість, незмірна чистість,
чудесна ніжність, самопроменистість,
яка себе осяює до дна, –
чи є щось інше, схоже на таке?²*

Поезія, – а через неї й поет, – є тією глибинністю, що відкрита світові й беззастережно посвячена буттю, поезія – це світ, речі й буття, що безупину перетворюються у внутрішнє, поезія – глибинна таїна цього перетворення, котре позірно виглядає спокійним і м'яким порухом, та насправді становить собою найбільшу загрозу, тому що в поетичному творі слово торкається найглибшої потаємності, й не лише вимагає позбутися будь-яких зовнішніх опор, але й ризикує сама собою, підводячи нас до тієї межі, коли в бутті нічого не може бути сказано, нічого не може бути зроблено, де все нескінченно починається й починається – й навіть умирання не сягає свого кінця.

*Rose, oh reiner Widerspruch, Lust,
Niemand Schlaf zu sein unter soviel
Liedern.*

*О ружо, чисте протиріччя, втіха,
Того, що ти нічийний сон під стількома
Повіками.*

Рільке і Малларме

Якби ми захотіли виокремити основну рису Рількового досвіду, ту, що закладена в його поезії поза образами й формами, то її довелося б шукати в особливому стосунку з негативним: в напрузі, що обертається згодою, в терпінні, що скоряється, та все ж простує за межі («*де, куди шляхів немає*»), в цій повільній і немовби непомітній дії, що не має наслідків, та все ж позбавлена ваги, яку протиставляє він діяльній потузі світу і яка в пісні виступає таємничою злагодою зі смертю.

Як і Малларме, Рільке обертає поезію в стосунок із небуттям, та наскільки ж несхожий досвід цих двох поетів, що позірно видаються такими близькими, які ж різні потреби мають вони у площині однакового пошуку. Тоді як для Малларме відсутність залишається **потугою** негативного, яка розлучає з «*реальністю речей*», звільняє нас від їхнього тягара, то для Рільке відсутність є й присутністю речей, буття річчю, де зосереджується прагнення до безгучного, непорушного і нескінченного падіння в самісіньку глибину. Слово Малларме виголошує буття із рвильністю потуги, що має в собі руйнівний шал, потуги, що змушує зависати істоти й сама зависає у блискавичному навіженстві миті: це слово несе в собі рішучість вчинити з відсутності щось діяльне, зі смерті зробити свідомий учинок, у якому ми безроздільно пануємо над небуттям, котре обертається тією винятково поетичною подією, яку вивела на світ божий спроба «ігітуру». Однак Рільке, який теж звернувся до смерті як до джерела поетичної спромоги, шукає глибшого стосунку з нею, у добровільній смерті бачить лише символ насилля і владного духу, а на цьому ґрунті поетична істина вирости не може, він бачить у самогубстві злочин проти самої смерті, переоцнення її потаємної сутності і терплячості її незримі потуги.

Відсутність пов'язана в Малларме з раптовістю **миті**. Отієї миті, коли чистота буття сяє один-однісінький мент, аж поки все не переходить у небуття. Тієї миті, коли відсутність світу стає чистою присутністю світу, й коли щезає, то постає зникомість, котра є чистою ясністю позірного, унікальною точкою, де світло струмує з п'ятьми, а день із ночі. У Рільке відсутність пов'язана із **простором**, який, можливо, й сам вільний від часу, та все ж, завдяки повільному перетворенню, яке його освячує, стає немовби іншим часом, способом наблизитися до того часу, який був би вже часом самого вмирання чи сутністю смерті, часом, що геть відрізняється від нетерплячої й жорстокої метушні нашого часу, причому настільки, як результативна дія відрізняється від неефективної дії поетичного слова.

У цьому часові, коли нам, у блуканні нескінченності і в застої безмежного блуду, доводиться перебувати поза самими собою, поза світом і немовби вмираючи поза самою смертю, Рільке хоче визнати скрайню можливість, усе ще порух, близькість пощади і поетичної відкритості – щасливе злиття з Відкритістю, звільнення орфічного слова, в якому усталює себе простір, той простір, що іменується «Нікуди без ні». І тоді промовляти – це виняткова прозорість. Не вимовляти, не називати. Промовляти – це оспівувати, а оспівувати – це прославляти, вчиняти зі слова чисте марнування, що сягає своїм промінням усіх усюд, що знай промовляє, коли вже нічого сказати, що не дає наймення безіменному, а приймає його в себе, волає до нього і прославляє його єдиною мовою, в якій ніч і безгоміння заявляють про себе, не припиняючись і себе не виявляючи:

*О поете, скажи, що ти робиш? – Оспівую я.
Але як же терпиш, як приймаєш ти
Усе смертне й потворне? – Оспівую я.
А як же, поете, звертаєшся ти
До отого, що ймення не має, обличчя? – Оспівую я.
Звідки право береш ти правдивим бути,
Коли всюди личини і одіння брехливі? – Оспівую я.
Чому ж знають про тебе мовчання і гнів,
Зорі чисті та бурі шалені? – Тому що оспівую я.*

Переклад з французької Леонід КОНОНОВИЧ

ДОБРИЙ ДИТЯЧИЙ ЖУРНАЛ

найкращі художники України,
а також провідні письменники
Марина і Сергій Дачанки

Мариса Денисенко

Ірен Роздобудько

Юрій Андрухович

Оксана Забужко

Іван Андрусяк

Ліна Костенко

СО
Наш
ЖУК

казки вірші оповідання
книгоманія
як правильно виховувати
батьків
конкурси загадки
скоромовки
інтер'ю поради таємниці
легенди повір'я традиції
модельник мандрівника
крило роги та хвости
комікси

періодичний
індекс
74454

Маленька п'еса про одну ніч

Віталій Кувшинів

...народився в Києві 1988 року.
Закінчив Гуманітарний ліцей
Київського національного
університету
ім. Тараса Шевченка.
Дебют у «Київській Русі».

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Ян – типовий безтурботний студент. Явний екстраверт.

Хома – теж студент. Явний інтроверт, особистість мрійлива й незрозуміла.

Дільничний – біс його знає, екстраверт він чи інтроверт, але точно молодий.

ЯВА I

Сцена розділена навпіл тонкою перегородкою. Права частина освітлена насиченим жовтим, вона простора, стіни та задник оббиті також жовтою тканиною. Посередині цієї частини – невеликий столик із комп'ютером та телефоном, за яким обличчям до залу сидить **Ян**. Він у доброму гуморі, його пальці швидко рухаються клавіатурою. Комп'ютер випромінює на його обличчя зеленаве світло. Ліва частина – темна. Обстановка там така ж, як у правій частині, але єдине джерело світла – комп'ютер. Його біле світло виділяє в темряві **Хома**, що сидить на стільці трохи далі від столу. Він сидить, скорчившись і охопивши голову руками.

Так продовжується певний час. Тоді **Хома** піднімає бліде втомлене обличчя, бере телефон і набирає якийсь номер. Справа дзвонить телефон, і **Ян** піднімає слухавку.

Ян: Ало!

Хома: Слухай, я маю до тебе питання.

Ян: Ага, і тобі привіт. Як ся маєш?

Хома: Я маю до тебе питання.

Ян: Та хоч два! Чого тебе в універсі не було?

Хома: Слухай, я хотів спитати...

Ян: Ти таке пропустив! Вчора лектор щось розказував, потім замовк і довго у вікно дивився. В аудиторії тиша стояла, тільки столи риплять, і тут він як розплачється! Сидить і плаче, і так голосно схлипує. А потім раз – і перестав, і далі бадьоро так розповідає! Ха-ха! А пам'ятаєш, я тобі казав, що він, мабуть, того? Я так думаю – хто дуже розумний, у того з головою не все о'кей. Правда ж?

Хома: Ага. (Убїк.) Ну виговорися ж ти вже...

Ян: А взагалі погано, що тебе нема. Я сидів з Жєкою, так він мені двадцятьхвилин розповідав, як важливо уважно слухати лекції, а потім вмостив голову на руках і заснув. Чудило.

Хома: Ага. Я от що хотів спитати...

Ян: А позавчора сходив на той американський фїльм, не пам'ятаю назви, так ото повна лажа, а не кіно, там тільки ота дївчи-на класна, не пам'ятаєш, як її, чорнява така...

Хома: ...як найкраще себе убити?

Ян: ...ота чорнява така, як же її... гарно грає... Що ти сказав?

Хома: Ну мені не для себе, так, цікаво...

Ян: І ти чудило. Ну, є багато способів. Тут треба іти від обставин.

Хома: Ну треба так, щоб померти. Ну ти як би себе убив?

Ян: Я? Себе? Ні, я почекаю, я себе люблю.

Хома: Ну уяви.

Ян: Слухай, тобі зайнятись нічим, і ти час витрачаєш на пусті балачки!

Хома: Ха-ха-ха!

Ян: Чого ти регочеш, чудило?

Хома: Вираз смїшний – «пусті балачки»!

Ян: Чим смїшний?

Хома: Із твоїх вуст смїшно виходить!

Ян: Та пішов ти... Сидить там, про самогубство думає, я йому хоч трохи розповів, що у світі без нього дїється...

Хома: Нічого я не думаю! Просто цікаво. І все-таки, як би ти себе убив?

Ян: Ну, не знаю. Якось так, щоб люди сказали «ух ти!». Стрибнув би з чогось високого десь у центрі міста. Щоб тут же натовп зібрався, а в цьому натовпі ще когось затоптали б.

Хома: Я серйозно питаю.

Ян: А я майже серйозно сказав. Ну, стрибнув би з вікна – це красиво.

Хома: Це страшно, коли падаєш. Я би в останню мить злякався й відступився б.

Ян: А я, якщо задумав би, то стрибнув. З підвіконня страшно, так я з кімнати розбігся й вистрибнув би.

Хома: Фу... аж мороз шкірою, як уявлю... ні, не підходить.

Ян: Але я точно не різав би вени у ванній і не шивався б. Це складно й огидно.

Хома: Ага.

Ян: А якщо так, для себе, просто щоб померти, я б наковтався чогось там: аспірину чи снодійного, і ліг би перед телевізором, і вое.

Хома: О, те, що треба.

Ян: Або випив би склянку води з битим склом! Хоч це дуже боляче, мабуть... Або, я чув, випиваєш склянку оцту – і смерті! Так навіть іти ні за чим далеко не треба!

Хома: О! От дякую, друже, ти – геній! Оцет... Те, що треба! Ну, бувай здоровий!

Ян: Бувай... (Кладе слухавку.) Дивак...

У лівій темній частині одночасно з тим, як Хома кладе слухавку, згасає світло комп'ютера. Останнє, що воно вихоплює, – обличчя **Хоми** з широченною посмішкою. Із настанням темряви в лівій частині **Ян** задумується, потім встає й підходить до перегородки. Прислухається, прикладає вухо. Хвилюється.

Ян: Чорт... Що ж я наробив... Дурень... Треба було його розговорити й перевести тему, а я, ідіот, я ж його й убив... Він ходив похмурий, весь у собі, потім зовсім щез із очей, і тільки подзвонив, а я йому про польоти й про оцет... Він там уже лежить мертвий, сто відсотків, чорт! Що ж я наробив!

Вибігає.

ЗАВІСА

ЯВА 2

Сцена темна. Справа зверху на довгому то встому дроті – «лампочка Ілліча». Вона слабо освітлює, до того ж – істерично мерехтить. У лівій частині сцени стоїть стіл, що освітлюється настільною лампою. За столом спить **Дільничний**, підперши голову рукою. З темряви виходить **Ян**. У нього неспокійний вираз обличчя. Він беззвучно сідає за стіл з іншого боку, глибоко дихає й мовчить.

Дільничний (не змінюючи положення, навіть не відкриваючи очей): Якого біса тобі тут знадобилося о такій порі, студент?

Як: У мене друг помер.

Д: Знаєш, люди мають таку здатність – помирати. Але інші люди тоді сідають і випивають за упокій, а не бігають ночами по дільничних.

Як: А мого друга вбили.

Д: Оце вже ближче до справи. Хоч я не лейтенант Коломбо, і вбивць не шукаю, тому твоїм другом, а точніше його вбивцями, будуть займатися більш компетентні органи. Але скажу тобі по секрету, я дуже сумніваюся, що вони їх знайдуть. Я б узагалі не шукав. Я в органах – людина випадкова. Бо не розумію, навіщо шукати й карати вбивць, якщо у світі від цього не меншає ні вбивць, ні жертв, ні смерті. І вибач, що я таким байдужим тоном про твого друга. Просто спати дуже хочеться. Друг – це прекрасно, а ти його втратив. Хоча, не факт. Як на мене, головне, що він тебе не зрадив, тому друга ти не втратив. Ти його не втратив. Але його більше нема. Як на мене, тут існує межа, хоч і дуже ламка, між «нема» і «втратив»... Випити хочеш?

Як: Ви ж на службі.

Д: Та до біса!

Як: Не хочу.

Д: Ну, зараз будемо дзвонити... Чи краще я тобі дам адресу, і ти підеш і розкажеш, про друга, про вбивство...

Як: Це щоб знайти його вбивць? Але ж...

Д: Тільки не починай! Зараз соплі тут пускатимеш: ну і що, ну знайдуть, а людини вже нема, а людину не оживити... Ясен бик, не оживити!

Як: Я не до того.

Д: Слухай, я бачу, що ти розумний, що в тебе глибока чуттєва натура, але я вже купу часу на тебе вбив, а ти тут загадками говориш... Що тобі від мене треба?!

Як: Нічого... Не знаю...

Д: Ти дурень?

Як: Ні, я – убивця.

Д: Що?

Як: Ну, це я друга вбив.

Д: От гімнюк! Ти мені одразу не сподобався. Ну і за що?

Як: Я ненавмисне.

Д: Ти не дурень. Ти – ідіот. Між дурнем та ідіотом межа досить чітка. Так от ти – точно ідіот. Я тебе бачити не хочу. Іди звідси. Мені плювати, як ти його убив, ось тобі адреса, іди туди, або ховайся, але тільки іди геть з моїх очей і дай поспати. У мене ще знаєш скільки справ? От учора на

моїй дільниці... Клята дільниця... Так от, якийсь маніяк гнався за жінкою й догнав. Повалив на асфальт, затулив їй рота, зробив свою брудну справу, штрикнув її ножем і задоволений розвернувся, щоб іти. А вона з останніх сил його питає: пане, а як поживає ваш син? Чи вже одужав від грипу? Впізнала його, чи просто вгадала, а він так розхвилювався, загубив ножа, вирішив з нею голими руками покінчити, а в нього не виходить, давай ножа шукати. А здалека чуються голоси. Жінка зраділа, закричала... Але в цьому гидотному світі хеппіенди тільки в кіно. Поки ці добігли – він ножа знайшов та її дорізав, а сам, істеричка срана, знову ножа загубив. Коротше, не сьогодні-завтра його за цим ножем знайдуть. І чого я тобі, ідіоту, розповів? Все, забирайся, тільки якщо що, ти сюди не заходив.

Ян: Ахто все це бачив?

Д.: Що бачив?

Ян: Ну звідки вам відомі такі подробиці... Оге, що вона сказала...

Д. (розгублено вчитується в папери): Свідки, чи що... Та ні...

Ян: Дивно, правда?

Д. (скоріше до себе): І звідки взагалі ця справа? Що за... (До Яна.)

Ти ще тут? Іди, гуляй, привіт другові, як стрінеш!

Ян: Що?! Що ви сказали?

Д.: Сам не знаю. Хай все йде до біса. Спати хочу.

ЗАВІСА

ЯВА 3

Темна сцена. Слабкий червонуватий промінь із прожектора падає на красиву паркову лавку. Під нею – стара зібгана газета. На лавці обличчям до спинки, згорнувшись клубочком спить Ян. З темряви виходить Хома й сідає на інший край лавки.

Хома: О, Ян! У нас же семінар завтра?

Ян: Угу.

Хома: А що ти тут робиш уночі?

Ян: Лежу.

Хома: А ще казав, що я чудило. Ти ж як від себе пішов, метро вже не ходило.

Ян: Угу.

Хома: Побіг до мене, почав у двері вламуватись.

Ян: Угу...

Хома: Потім гасав вулицями, як навіжений.

Ян: Угу...

Хома: Потім пішов набридати бідному дільничному...

Ян: ???

Хома: І от на лавку влігся... (Нахиляється до самого Янового вуха.) Чу-ди-ло! Ха-ха!

Ян (рвучко піднімається й сідає): Ти диявол! Звідки знаєш? Чого тоді дзвонив? Я вже нічого не розумію...

Хома: Ну вибач, я про тебе не подумав... Мені здалося, що мое питання природно звучить і навряд чи змусить кого-небудь зриватися серед ночі й бігати та надовбувати дільничних... Просто я вагався у питанні, як себе вбивають...

Ян: Нічого не розумію...

Хома: А, я ж не сказав! Я п'єсу придумав. Про самогубця. Він повісився, а потім ходив колами пекла і з усіма там теревенив, бо щось там не склалося й він не потрапив одразу на своє коло. Але потім я подумав, що кола пекла – це вже заїжджено. І вирішив у сюжеті залишити лише самогубця. А потім вирішив і самогубця викинути. Значно цікавіше – герой не убивав себе, хоч думав про це, а його друг подумав, що той уже мертвий, і звинуватив себе. Бо п'єса починається діалогом героя й друга про самогубство, а ж того і дзвонив, бо сумнівався щодо певних моментів. А героя надихає та грань між життям і смертю, і він пише п'єсу. А вкінці моєї п'єси герой показує свою п'єсу другові, якого випадково зустрів... Ст... Правда, супер? Хочу показати Аполону Григоровичу, може він це надрукує в університетському журналі. Чого ти так дивишся?

Ян: А там ще ти придумав епізод з маніяком і жінкою, так?

Хома: Ага, є... А ти звідки знаєш?...

Ян: Слухай, ти більше нічого не кажи, добре? Я вже трохи щось зрозумів, але тепер ще більше нічого не розумію.

Хома: Добре. У мене в п'єсі тільки одна недоробка – звідки дільничний знає про семінар? Треба дописати, що йому про нього друг героя сказав...

З темряви виходить і сідає **Дільничний**. Він шматує і викидає листки паперу.

Дільничний: Дурна ця справа. Чортівня якась. Всіх обдзвонив. Усі мене лають, бо вже пізно. А ніякої мертвої жінки нема. І ніякого маніяка. (Дивиться на студентів.) Не люблю я вас, студентів. Вештаєтесь тут по під'їздах. Травку покурюєте, постійно вас треба обшукувати. Галасуєте після одинадцятої. Монстри. Ідіть додому, у вас семінар завтра.

ЗАВІСА (вона більше не піднімається, бо це КІНЕЦЬ). ❀

Абстракція. Ультрареалізм.

Олександр МИХЕД

Любо Дереш та Ірена Карпа – два ймення-бренди/торговельні марки, що постійно на слуху в читаючого люду (майже всіх вікових та соціальних категорій); два письменники, які вирішили опублікувати свої четверті книги у видавництві «Дуліби»; два автори, що пишуть у зовсім відмінних манерах, користуються різними методами і, головне, ставлять собі (й читачеві?) відмінні художні та ідейні настанови; двоє людей, котрі проживають, засвоюють і, знову ж таки головне, зображують чуже або своє життя, чужий або свій досвід...

Щоденник пам'яті. Чорнотроп.

Любо ДЕРЕШ. **Намір!** Роман. –
К.: Дуліби, 2006, 296 с.

*«Жити значить померти – скажуть тобі
Одинокі кур'єри,
Які переносять в наплічниках сухі небеса»*

Сергій Жадан

Я не люблю книжок, переобтяжених чужими текстами, думками, спогадами, запозиченнями не твого життя. Хоча, можливо, така вже природа прозового жанру/тексту, який надто залежить від реальності, від тепер, від плину Часу, від всотування Автором ідей, явищ, феноменів. Такі думки постійно зринають у свідомості, коли читаєш останню книгу Любка Дереша (далі – Л.Д.) – «Намір!». Але часом здається, що такий ефект впізнавання-зчитування, читання-пригадування – вдала манера оповіді-закодовування, (роз)казання, бо...

«Намір!» – це монолог-сповідь Петра П'яточкіна, який до 11 років був майже звичайним хлопчиком, а потім відкрив у собі дар феноменальної пам'яті, не тільки своєї, але й можливості привласнення чужої пам'яті – людей, речей, ландшафтів, зірок. Це, власне, пригадування, що переносить у той час, можливий тільки тоді; це пошук (безкінечності?) істини, шляхів вивільнення й мандрування глибшими рівнями (пам'яті? правди?); це химери, породжені свідомістю грою з пам'яттю; це пристрасть – без обмежень/стримань/запобіжників-«протизаплідників» – до дівчини (твоєї?) мрії на «романтичне» ймення Гоца Драла; це спогади подій, явищ, фактів, історій, котрі сталися не з тобою.

*Мені дуже подобається смак
мого життя. Воно для мене
достатньо насичене й густе
(Любка ДЕРЕШ).*

Розповідь Л.Д./П.П'яточкіна надто театралізована. Книга починається інтродукцією/настановчим словом до «дорогих читачів», що їх Л.Д., як маєстро, налаштовує на потрібний йому лад (ляд?). Ставить основні питання, над якими треба буде розмірковувати (се-

ред них, наприклад, «Як це – одного разу виявити, що ти пам'ятаєш події, які ніколи з тобою не відбувалися?»), каже, що головний герой родом із Мідних Буків (тобто вводить його в художній простір/задзеркалля попередніх своїх книжок), і далі вже зовсім гіпнотично: «Налаштуйтеся. Забудьте про тривоги, дозвольте собі зануритися в події роману глибоко-глибоко... Пройміться настроєм історії і цього вечора. Відпустіть себе. Слухайтеся свого серця». І ще далі: «Спробуйте прочитати книгу за один раз, не відриваючись. Тоді настрої цих слів зможе віднести вас далеко-далеко...», бо тільки тоді втомлена увага (про)мине чисельні друкарські помилки в тексті. Чи, може, це авторський/постмодерний новотвір – імітація скоро розказаного (похапцем?) внутрішнього монологу? В тексті Л.Д. постійно звертається до читача. Приміром: «Деколи кажуть: **завжди** буває перший раз. На хвилину зупиніться. Вслухайтеся в цю фразу. Вона – про посвячення у **невідоме**, яке є суттю буття, досвідом досвідів». У цій фразі, окрім здекларованого одкровення, оприявлено ще одну рису тексту – надмірну пафосність (роз)/(по)казуваного Л.Д. дійства. Місцями оповідь взагалі збивається на (високочолу? кволу?) стилізацію трактату або посібника (у пам'яті виринає/постає Іздрикове «Як досягти безсмертя в домашніх умовах»).

«Намір!» нагадує мандрівний вертеп ляльок, із маскою лялькаря-головного актора в одній іпостасі-гримасі. Ще й барокова філософія пам'ятання про смерть (яка «засліплює нас життям») – «...Жити значить

вмирати. Жити значить залишатися живим». І це знову-таки резонує Жадановими словами-епіграфом. Л.Д. мовить вустами П'ятючкіна, затиснутого між небом і землею. Єдине, що йому лишається, – це розмірковувати над тим, що власне пам'яттю є і не є, ставити над собою «науково-популярні» досліді й програмувати свою пам'ять, граючись зі свідомістю й глуздом. Він моделює ситуації та показує, добираючи найяскравіших фарб, запахів і різких рухів. Він зчитує ситуації з найдрібнішими деталями, придивляється до інших у пошуках жовтуватого світла з очей і згадує, пригадуючи, як би це болісно не було, з усіма світо-й світловідчуттями. Але не рахує рожевих слоників, як це любив робити його мультяшний пращур? двійник? Натомість він розповідає історії про інших (Гагаріна, вірмена Акопа). І найцікавіше в цих історіях, що вони не є його або їх спогадами, і навіть не претендують на життя або хоча б на те, щоб це життя у якийсь спосіб нагадувати. Він шукає гармонії, порозуміння зі світом. Але знання тяжіє над ним, і єдина, хто не вимагає взаєморозуміння, а просто вислуховує й приймає тебе таким, як ти є, це – Мати природа: *«Добре, що я не сварився з лісом. Куди б тоді я подався? Хіба пішов би вшатися»* або *«Рослини говорили зі мною, я говорив із ними. Здається, ми одне одного добре розуміли. Скільки б разів мені не довелося ще проходити через такі випробування, як із Гоцюю, скільки б не партачив, завжди можна почати від нуля.*

Інакше – навіщо жити?»

Ще перед тим він шукає спокою і єдності з жінкою. Він пристрасно кохає Гоцу Дралу. Він розкривається їй, розказує свої секрети, і через саме розказування приходить (само)розуміння/усвідомлення знання. Як у «Священній книзі перевертня», трактаті В.Пелевіна: *«Оскільки лисиця може вдати із себе що завгодно, вона осягає найвищу мету тієї миті, коли вдає, що вона її осягла. А робити це найкраще під час бесіди з менш розвинутою істотою». Вона і кохання до неї немов дзеркало, що показує тобі тебе таким, яким ти міг стати, але ти ним не є. Бо так склалось життя, ти робив інші вибори, інші висновки з прожитого й просто пам'ятав. Сподіваюсь, що після смерті ляльку Гоци забрали на небеса, під голубезний дах вертепу, навіть незважаючи на те, що вона так нічого не зрозуміла й не втімила в житті. Чи то лінь була? Чи просто мовчання абстрактності, бо *«Абстракція нічого сама про себе не говорить. Кожен мусить сам щось віднайти у ній. Чим більш абстрактно ти твориш, тим дужче ти можеш передати те, що хочеш. Тим менше умовностей тебе сковає. Ти можеш досягти неможливого»...**

Л.Д./П.П'яточкін бавиться на кількох рівнях запозичень- (інтер)текстів. Інтуїтивно здається, що вся книга складається вже з давно відчитаного й пережитого. А на експліцитному, поверхневому, наприклад, таке: «Часом я бачив, як над нами та нашими шахами розсипалися липневі зорі. Тоді я розумів, що означає космос: космос – це передчуття» (відсилка до однойменного к/ф А.Учителя), або «Народ має право знати!» – суворо звелів я пам'яті й пішов у туалет. Переїв зелених яблук», або «– Фінлянд водка, – сказала вона, коментуючи захід. Було гарно – біле небо й густо-червоне світло. Гоця тугіше затягнула шалик» (відсилка до к/ф і реклами), або перегляд к/ф «Герой» і наступна дискусія, чи вже зовсім невдалий вияв несмаку: «Підлога була, на жаль, без підігріву, зате з веселим візерунком.

– Сама викладала, – похвалилася Гоця. – Смальта. Це Кецаль-коатль.

Я вдаю, ніби кожного дня мудохаюся як не зі смальтою, то з цelloккатлем. Стараючись не наступати на викладену з кольорового скла зміючку, пішов за Гоцею далі». Іноді відчуття міри полишало П'яточкіна, він збивався, і розповідь судомилась в епілептичних корчах-судомках, не знаючи що вона, про що вона...

«Намір!» – це повернення до класичних форм Л.Д., відвернення від експериментів «Архе»; це надто багатозначний, абстрактний текст, тому що місяцями це схоже на звучання гітари в руках майстра, який давно не брався до інструмента

й пригадує як це, звекає до струн і іноді вилущує геніальний звук, а іноді – це схоже на сліпий чорнотроп, бо...

«Чорнотроп – це особлива пора осені, останні два тижні перед снігом. Це виняткова пора, чорнотроп. Це магічний час. [...] найсильніша пора року, особливо у наших широтах.

Чорнотроп – це пора, коли щоденне світло сіре, немов у сновидіннях напередодні снігопаду. Так, наче сніги вже йдуть у снах, але в часі дня до них іще кілька діб. Десять, може, дванадцять діб перед тим, як випаде перший сніг. [...] неначе людина, що балансує на межі між сном і дійсністю, намагається надовше розтягнути солодкий період чуйної дрімоти. Це коливання в прибережній лінії сну. [...] Сіре та чорне, і деколи – відблиски золотого». Місяцями герої, а разом з ними і текст, сягають глибших рівнів-проривів, інколи суть/вмістилище думки змушує перечитати слова ще раз, зупинитись, аби відчути природу й уміння автора схопити пейзаж, (з)малювати його. А іноді несмаку

Я ніколи не обіцяв, що завжди буду таким, яким мене завжди бачили (Любо ДЕРЕЩ).

(НАДМІР!) (чого лише варті абсурдні писанки, що линуть на НЕРЕСТ), примітивізм гумору (історія електрика Тимка, підмивання бабці і її ж стояння в позі «бобика»), примат зображення (сцена гвалтування в під'їзді, розмови «пацанів» про «трул» й хто кому (не)дав) і високочолість, зверхність у ставленні до читача. Сіре й чорне, за яким проглядається перспектива. Чорнотроп...

Вертеп згортається й чимчикує далі. По колях жовтої землі й розмаїтого, розмитого голубого неба. Варіація на тему українського прапора (так, здається, називалася абстрактна картина однієї художниці з Канади). І кожен актор відчуває себе текстом, словом, лялькою без пут і має намір щось зробити. І ввечері кожен із них пригадає своє, і прошепоче слова лялькаря: *«Я не знаю, хто я такий. Може, просто промій, який запалює ті чи інші варіанти життів? Мабуть, що так – всього лише дотепна гра світла й тіні»...*

Так казала Катакана. Метод Керечана

**Ірена КАРПА. Перламутрове порно
(Супермаркет самотності).** Роман. –
К.: Дуліби, 2005, 216 с. (сер. «text-драйв»).

**«Сміх буде, плач буде
Перламутровий»**

Павло Тичина

«Перламутрове порно (Супермаркет самотності)», далі місцями П.п. або С.с., Ірена Карпи – це літопис, життєпис, щоденний опис життя Катакани Клей (далі – К.К.) – зіркової дівчинки, котра намагається всім своїм існуванням і поведінкою ствердити ідею «бути не так як усі»; це пошук надійного плеча, людини, яка б могла прихистити, підтримати й хоча б вислухати, почувши твій самотній голос (голос твоєї самотності?); це кохання, пристрасть і просто буття між чоловіками, які постають в уяві то яскравими особистостями/постатями, то зливаються в один образ, символ Ч. статі; це позірنا простота віднаходження відповідей на питання, що ставить життя («– А коли тут встає сонце? – Зранку, мадам...»); це ненависть як спосіб сприймання та

реакції на запити дійсності; це писання-показування-виставляння найінтимнішого, що є у тебе й твого художнього еґо; це фіксація себе, свого світовідчуття, взаємо-(взаємин?) сприйняття К.К. та світу через страх втратити свою індивідуальність попри (завдяки?) обставинам і оточенню («Двадцять професорів разом являтимуть собою таке ж тупувате стадо, як і двадцять зібраних до купи сантехників. Психологічний приклад втрати індивідуальності в колективі», – каже вона), жах згубити(ся) з пам'яті (ненависного світу? цих «навколишніх ублюдків?»), бути стертою, страченою вітрами часу.

К.К. живе яскраво (швидко?), кохає, кохається, працює, здобуває славу, komponує заробітчанські статті «до мого «дитячого журналу»» (як каже вона), ходить на гостину до зірок естради та друзів-геїв, подорожує світом, міняючи коханців, і ненавидить, та втручається знову н е н а в и д и т ь . Майже всіх. Як у сатирах епохи бароко, перепадає багатьом (К.К. в ковпаку-масці незалежної особи (особистості?) дозволяє собі майже все): «Боже мій, як я ненавиджу цих глустих клеркинь за віконцями, цих гівняних адміністраторок, охоронців, консьєржок, вахтерок, продавщиць у бутіках, ментів, касирок у банках, приймачів документів у посольствах, секретарок, даїшників та інших нещасних, яким, за перепрошенням, так сильно ні-па-вез-лооооо, що вони хочуть запхати якомога більше цього невезіння в дупу SAME BAM, якщо вам пощастить трапитися на їхньому «важливому» шляху» – і всім, хто просто обмежує твою свободу (незалежність?), самостійність (самотність?), Като. Твою свободу».

А ще дісталось рекламникам, музикам («мусікапам?»), Ксенії Букші (гарний вийшов портрет, але трохи сумнівний), водіям маршруток та адміністраторам дорослого радіо «Шансон», співачкам Аніло Рак, Таїсії-Повалісії та «облаку в штанах» Наталці Монголевській, та ще багатьом-багатьом.

Наприклад, серед щирих роздумів і спогадів про революцію подибуємо дуже характерний для Карпи, пробачте – КаКа, пасаж (наводжу цей важливий «відтинок тіла тексту», як сказав би дехто, повністю зі збереженням особливостей оригіналу):

«Щасливими в ці дні були не тільки охуєнні чувачки з наметового містечка

Похлібня молодих людей із розбитими серцями, зневірою в усьому, все відчуває себе погвинченим напризволяще і не бачить для себе жодного провісця для нього навіть високі почуття стають буденними речами. Бо дивиться тільки у власну душу і, дуріючи від цього, налагається (без прикрас та дуже часто хаотично) ослівити світ, у якому живе. І серед своїх ровесників Ірена Карпа робить це найкращіше (Василь ГАБОР, антологія «Незнайома»).

чи лобуряки типу нас із Аскольдом. Відверті подарси також ловили свій кайф від революції.

– Ой, та ви шо! – з піною на вустоньках під ріденьким-гіденьким пушком вихвалявся перед одногрупницями Тарасик Керечан із Закарпаття, – та нашо було додому їхати?! – (Це він про те, що навіть у його КНУ з явно-славного прокучмівського ректором студентів відпустили з пар на мітинги.) – Мені дзвонить, питає, та чо ти додому не їдеш, а я їй: МАМО! ТА ВИ ШО!!! Я ТУТ СТИЛЬКИ ГРОШЕЙ ЗЕКОНОМИВ – КОЖЕН ДЕНЬ ЇЗДИВ З ОБЦАГИ НА МАЙДАН ПОПОЇСТИ!

Підарок-викладацька підлиза Керечан гордо заявляє про себе: «Кар'єрист, так. І одного дня я стану депутатом».

Якщо йшлося реально існуючого Тараса Михайловича Керечана (1987 року народження), а не когось уявно-іншого, то Карпа-старша, ой, пробачте, К.К., не знає, хто такий пан Керечан насправді, як він виглядає, які його звички, які його наміри на майбутнє, і чула про нього лише від своєї молодшої сестри. Галини, здається.

А Література й саме вміння писати, можливість публікувати книги, як на мене, дається не для вилучення власних комплексів і зведення (роз)рахунків, і Карпа навіть у масці/під маскою К.К. не Суддя, аби роздавати ТАКІ оцінки й ламати, або підточувати, а на загал – влазити в приват і самостійність чужого існування (які сама старанно оберігає).

Таке ставлення до світу й людей загалом нагадало «Трактат про мудаків» Іздрика. Хоча, з часом, сам Іздрик погоджувався, що деякі риси-властивості «потрактованих» мудаків притаманні і йому. К.К., здається, всім текстом відхрещується від них і всіляко це підкреслює (чого вартий лише опис її коханого Аскольда, котрий на опозиціях показує ідеал, або хоча б портрет просто людини, (з)будованої, (с)формованої ідеологічно згідно з постулатами К.К.).

Але якщо вгледітись глибше й зіставити, то вийде цікава річ.

Ось, наприклад, текст К.К.:

«Але поки що геть Москву. Геть цю целюлітну істеричку з її вічними запорами і кризою середнього віку. (Кризою посередності?) Вона, горопашна, все чіпляє і чіпляє на себе дорогі прикраси і шинарне шмаття від провідних кутюр'є, та тільки й надалі залишається незугарною товстодупою курвою на кривих ногах. Так само ховає одного за одним чоловіків-бюрократів, так само брязкає пошлотними золотими підвісками в вухах і мармизить варги криваво-червоною помадою».

Андруховичу (автору передмови), «який колись у своєму житті писав «Московіаду», [від цих слів] стає так любо-любо, неначе в Бога».

Але нас цікавить наразі лист Гоголя Максимовичу (першому ректорові КНУ, до речі) від 12 березня 1834 року:

«Что ж едешь или нет? – влюбился же в эту старую толстую бабу Москву, от которой, кроме щей да матерщины, ничего не услышишь».

Міг би вийти непоганий слоган для туристичної реклами (в якій К.К. така майстриня): «Часи змінюються, а Третій Рим у сприйнятті українських письменників вічний».

Андрухович ненавидить К.К. (як і Іздрикову) називає «святою». Якщо так, то «П.п.» – чорна меса Храму св. Ненависті...

«С.с.» – це мозаїка-нарізка всіляких текстів різних «первинних» і похідних жанрів. Перефразуючи К.Родика, це «Перверзія» по десяти роках літературного розвитку: смс-и, нариси буднів, випадкові історії, анекдоти, суперечки, психоаналітичні статті, потрагтування казочок у журналі, інтерв'ю Руслани, поздоровлення, слова і тексти пісень чи то своїх, чи то чужих, чи то в перекладі, чи то просто COPY-PASTE. І серед них навіть записана спроба еротичної фантазії. Хочеться сказати – зворушлива, але не певен, чи то був «стьоб», чи то чесно. Своєю щирістю викликали захват роздуми про Перевертача пінгвінів, або «Ми як те грузинське немовля, що народилося під час грузинської революції. На час наших подій малечі сповнилось один рочок. Батьки стільки часу проводили коло приймачів, слідкуючи за українським помаранчем, що ледь не найкращим словом із лексики дитинчати було слово «Ю-ЩЕН-КО!»», або ви ніколи не задумувались над тим, чи пахне з рота у коханої людини, коли ви прокидаєтесь зранку в обіймах одне одного, або про супермаркет, де б продавалася заморожена самотність, щоб вистачило на потім, на після...

Художньому принципу, «методу Керечана», «первинно-наївному» (і наївно-наявному) «Як живу, так і пишу», як це назвав Андрухович, опозиціонують думки Любка Дереша, проартикульовані вустами його персонажа, «богемної шлучки», художниці Гоці Дрالی: «– Знаєш такого Леонардо да Вінчі? А Мікеланджело? Знаєш?! Молодець. [...] Вони великі, але не творці. Відтворювачі. Що бачили, те й малювали. Вони не створили нічого нового для ока. Нічого сенсаційного, нічого потойбічного». Ну, далі йдеться про нефігуратив, абстракцію й свободу творчості. А це вже стосується безпосередньо самого Дереша. «П.п.» ж постає як енергетичний (провокативний? провокуючий?) текст, пружно (за)писаний відірваним (підірваним?) сленгом («А українську взагалі збочую, як хочу. Бо моя» – підтверджує К.К.) і транслітерованою російською та англійською. «С.с.» поглиблює й у черговий раз (в четверговий?) показує образ самітника, що втілює бажання українсь-

кого постмодернізму «бути не «вдома», а «в дорозі»» («Визначальними ознаками такої ідеології є інфантильність і бездомність», Т.Гундорова), і взагалі на прикладах, як в соціальній чи (анти)рекламі, демонструє (анти)гламурне життя, за законами та правилами К.К.

«Перламутрове порно» – не порнографічний текст, побудований за всіма правилами-законами ХХХ-жанру – показування, оголювання, виставляння «того, що на споді». У випадку К.К. – того що під усміхненою личиною зіркової дівчинки, під успіхом, за котрим праця, самовпевненість і с а м о т н і с т ь, в якій кожна літера, що складає це слово для позначення абстракції-почуття, пережитого, певно, кожним, почувается самотньо...

Як казав один із героїв Ю.А., чи сама Катакана Клей: «Смерть моя настане від води». Вона просто собі пірне. Там тепло й купа риб. Вона сподівається, що в наступному перевтіленні, наступній реінкарнації (рекреації? метаморфозі? перверсії?) вона впливе десь на Північному полюсі. Можливо, їй буде тепло й вона стане Перевертачем пінгвінів. Поставить пінгвінів на місце після того, як вони попадають на спину, задивившись на великого срібного птаха, що пролетить над ними. І одного дня вона згадає слова поета, що балансував між обставинами й тим, що хотів і мусив робити, аби просто вижити: «Сміх буде, плач буде // Перламутровий»... ❀

Фоззі, гурт ТНМК

Яка книга (поезія, проза, есеїстика, публіцистика, біографістика чи гуманітаристика), видана в Україні впродовж останніх року-півтора, справила на Вас найбільше враження?

Катерина Хінкулова «36 пісень про життя». Дуже сподобалася. Я чув, вона у вересні виходить, читав файли у комп'ютері.

Наразі будь-яка книга українською або українського автора є знаковою для країни. До перемоги над сусідами ще дуже довго, але перші кроки помітні.

Телеканал «1+1» і шоколад «КОРОНА» оголошують VII Всеукраїнський конкурс романів, кіносценаріїв та п'єс «Коронація слова»!

УМОВИ КОНКУРСУ:

- Роман, кіносценарій чи п'єса мають бути написані українською мовою та надруковані на комп'ютері або друкарській машинці.
- До участі в конкурсі допускаються твори, які раніше не оприлюднювались.
- Оргкомітет зберігає анонімність авторів до церемонії нагородження.
- Для участі в конкурсі необхідно вислати «рекомендованою поштою, з повідомленням відправника» машинопис роману, кіносценарію чи п'єси, підписаний псевдонімом. В окремому конверті, підписаному тим самим псевдонімом і вкладеному до теки з машинописом, повинно бути вказане справжнє ім'я, прізвище, домашня адреса, телефон та заява про участь у конкурсі.
- Рішення про результати конкурсу визначає журі. Результати оголошуються на церемонії нагородження та через ЗМІ.
- Машинописи не рецензуються і не повертаються. Листування з авторами не здійснюється.
- Переможці отримують грошові премії, а кращі твори будуть запропоновані провідним українським видавництвом, театром і кіностудіям.

Премії у номінаціях:

Подарунком конкурсу є короніваний шоколад «КОРОНА».

РОМАН:

I премія — 20 000 грн.,
II премія — 10 000 грн.,
III премія — 5 000 грн.,
та сім премій по 1 000 грн.

КІНОСЦЕНАРІЙ:

I премія — 15 000 грн.,
II премія — 7 000 грн.,
III премія — 3 000 грн.,
та п'ять премій по 1 000 грн.

П'ЄСА:

I премія — 10 000 грн.,
II премія — 5 000 грн.,
III премія — 3 000 грн.,
та п'ять премій по 1 000 грн.

Твори надсилаються до 1 березня 2007 р. на адресу: Конкурс «Коронація слова», а/с № 25, м. Київ — 25 01025

Докладніше про конкурс: www.kraftfoods.com.ua Довідки за телефоном: 8 (067) 252 50 20

Такий різний Толкін

Дроскава СІРКА

**«Виходять до берегів Андуйні дві групи гобітів:
Одні худі й миршаві, другі вгородані, дебели...
Чому такі різні? Бо з різних перекладів»**

Із толкіністського фольклору

Відомо, що ймовірність бездоганного перекладу складного твору – не більша за ймовірність зустрічі з ельфом у центральному парку. Перекладач відтворює твір, побачений у кривому дзеркалі власного розуміння, власного досвіду, власного культурного багажу, врешті, своєї мови.

«Володар Перстенів» належить саме до таких упертих творів-жахів будь-якого перекладача (подейкують, що словосполучення «перекладати Толкіна» походить від давньовавилонського «жорстокі тортури»). Закорінений у мовну стихію як таку, «Володар Перстенів» – оповідь про пам'ять мови та історію мови, текст-гра професора філології, який розважався, створюючи штучні мови й витворюючи ними епос, відтак – народи, що його переказували, і лише згодом – їхній світ. Чи можна перенести цілий літературний ліс на новий ґрунт закорінених ув інші реалії слів?

В Україні з перекладами Толкіна від самого початку не повелося. Та варто було українським фанатам повірити, що задля того, щоб читати Професора, слід вивчити англійську, ачи принаймні звернутися до російської традиції

У багатьох випадках переклад художньої літератури становить певну проблему для перекладача, оскільки зазвичай у художніх творах спостерігається широкое використання різноманітних лексико-стилістичних засобів надання твору виразності, які можуть ускладнювати розуміння твору оригіналу. Перекладачеві слід бути особливо уважним при перекладі таких лексико-стилістичних засобів, оскільки далеко не у всіх випадках їхня структура, стилістичне значення, правила сполучуваності й традиції використання співпадають у мові оригіналу та в мові перекладу (Н. ПІКОЛЯР «Переклад художньої літератури»).

перекладів Толкіна (у росіян-бо перекладів близько десяти – на всі смаки), як з'явився переклад на диво добрий. Та будьмо послідовними.

Патріархом перекладів Толкіна українською є Олександр Мокровольський, який ще в 1980-ті виконав переклад «Гобіта». Саме тоді час було забити на сполох – надто послідовно знищувалися всі неказкові елементи твору. Це ще можна було зрозуміти щодо «Гобіта», орієнтованого на молодшу аудиторію, але неприпустимо з абсолютно недитячим по суті своїй «Володарем».

Милосердям, звичайно, було б оминати його працю увагою, але на те й хронікарі, щоб документувати все, хай там як тремтить рука на сторінках найбільшох.

Відтак, Мокровольський замість архаїзованої стриманої мови оповідача, що була в оригіналі, послідовно використовує просторіччя (скажімо, Гендальф на Карадрасі каже «нас заскли» – невідомо майже дослівно цитуючи уривок, наведений Толкіном за приклад того, як писати не можна: «Гендальфе, друже, та ти не шариш, який ти класний лікар» тощо).

Вивірені толкінівські назви реалій, що, власне, і творять вторинний світ (називання-бо, за твердженням Лотмана, – процес космогонічний), Мокровольський, не вагаючись ані хвили, міняє на реалії нашого життя – зрозуміліші, поза сумнівом, не обтяженому зрілостю читачеві, але безкінечно далекі від Толкінової міфопоетичності. Скажімо, «орк» (від слова «Орк» – Пекло в давньоримській традиції) було змінене на «урка», а Барад-Дур – на недолуге й, більш того, неукраїнське Бред-Дур. Виникають певні сумніви щодо того, з якої мови перекладав Мокровольський. У своїй післямові до «Персня з Мордору» перекладач стверджує: «Гобіт – це чи щось середнє між людиною й кролем, чи кріль, що став схожий на людину. Бо й справді, гобіти частенько самі себе називають «заями»; Бренді-заї і Пра-заї, а живуть по Заячих угіддях та Кролячих балках». Але очевидно, що його аргументи стосуються лише кількох російських перекладів, та аж ніяк не оригіналу: якщо врахувати, що «-заєм» було заміщено англійське «-busk», гобіт радше мусив би бути химерним покручем людини й оленя.

Слід також згадати, що у своїх наукових роботах Толкін наголошував на тому, що будь-яка спроба профанації мистецтва є небезпечною – як для самого мистецтва (бо воно швидко деградувало б і зійшло нанівець, якби його послідовно перетягували до дитячої кімнати), так і для тих, на кого цю примітивізацію орієнтовано. Та годі про сумне.

Друга перекладачка Толкіна українською, Немирова, подужала Толкіна, та не подужала української.

Знана за своїм російським перекладом – не провальним, та, втім, і не надто виразним, – перекладачка вирішує, схоже, брати нову мову штурмом. Наслідок – бездоганне пояснення, чому комп'ютерні програми не замінять живих перекладачів. Із чуттям української в Немирової – не краще, ніж у PROMT-у, тому із запропонованих у словнику варіантів перекладу того чи іншого слова вона обирала не той, який звучатиме найорганічніше (ймовірно, бо вичленувати його не могла), а той, що, на її думку, звучатиме найукраїнськише. Відтак – кальковані з російської прислів'я й фразеологізми («дивитися обома» – явна калька з російського «смотреть в оба», «стежка вже стала досить широкою, щоб її поряд» – важкувато втямити, як стежка, хоч якою б широкою вона була, може простувати обабіч мандрівця; «трохи пощуюється» тощо) співіснують із підкреслено українською мовною екзотикою на кшталт «кінви», «сволока» тощо. І цей переклад, як історію України, важко читати без брому.

На тім на українських перекладах можна було б поставити крапку, якби не сміливе рішення Олени Фешовець виконати вже третій за останні кілька років переклад «Володаря» (надрукований львівською «Астролябією» 2004–2005 року – вперше з дотриманням усіх формальностей щодо копірайтів!).

До чергового видання я бралася з острахом. На щастя, побоювання виявилися безпідставними.

Приємні несподіванки чекали вже з перших сторінок. Око не чіплялося, як то було з іншими перекладами, за мовні ляпи та перекручування сюжету. Як і в оригіналі, ні на мить не полишало відчуття реальності описуваного. «Володар Перстенів» Олени Фешовець не загнаний ані до дитячої кімнати, ані до книжок вузькожанрових, цікавих лише купці фанів, які «схавають і так»: це – життя, повнокровне, люте, спінене, описане такою соковитою мовою, якій тісно на сторінках. Тому Толкін і читається як п'ється, бо його книжки виявилися значно

За ustalеним поняттям переклад – це передача змісту засобами іншої мови, тобто заміна мови. Проте жодний тлумачник, наводячи подібне визначення, не пояснює, чому, власне, в іншій мові цей зміст стає зрозумілим і в чому полягає суть самої передачі. Теоретики перекладу, як і б алфавіти, країни й концепції предмета вони не представляли, здебільшого так само одностайні в тому, що завдання перекладача – замінити мову, дати рівноцінний іншомовний текст (Віталій РАДЧУК).

реальнішими за життя багатьох читачів. Сучасності бракує своїх героїв, які не бояться жити й не бояться помирати.

Крім відповідності духу першотвору, переклад Фешовець співзвучний і його букві. Нарешті перекладено всі додатки до третього тому, які Мокровольський відкинув як зайві в дитячій книзі, а Немирова переклала не повністю; вони, втім, і створюють відчуття реальності вторинного світу.

Особливо приємним було те, що перекладачка дотрималася вказівок Толкіна щодо того, які назви слід перекладати, а які – транслітерувати. Вперше Brandybuck-и наблизилися до оригіналу та стали Брендіцапами –

згадаймо, що вже понад десяток років лиха доля й перекладацька сваволя перетворювала цей славний рід на всіляких зайців.

Звісно, не з усіма рішеннями Олени Фешовець можна погодитися (скажімо, ледве чи Бурлака є досконалим перекладом прізвиська Арагорна, Strider, – надто сильно це слово закорінене в українській реалії; не зовсім зрозуміло, чому Gamgee став Правногом; не відзначаються вправністю перекладу окремі вірші – з поетичними фрагментами, коли не пропускав їх, значно краще дав собі раду Мокровольський), та, зрештою, чи ж бувають бездоганні переклади?

Головне, що український читач отримав своїх Толкінів – не лише різних, а й, нарешті, одного по-справжньому доброго. ✨

«Видавництво, яке
сьогодні насамперед
видає українську
книжку»

Видавництво «Фоліо» існує на книжковому ринку вже більше десяти років. У 2005 році було надруковано 312 нових видань та 81 видання додатковими накладдами. Загальний наклад нових видань — 1 644 900 примірників. До весни 2006 року було надруковано 128 нових видань та 7 видань додатковими накладдами. Загальний наклад нових видань — 2 273 100 примірників.

Серед них українською мовою — 186 видань, загальний наклад — 1 334 100 примірників; російською мовою — 254 видання, загальний наклад — 2 583 900 примірників.

Видавництво розробило й підготувало до друку 76 книжкових серій.

Роман БАЙКА: Як би Ви самі охарактеризували видавництво, яким керуєте понад 10 років поспіль? Яка його головна специфіка, чим відрізняється від інших? У чому секрет розмаху діяльності «Фоліо»?

Олександр КРАСОВИЦЬКИЙ: Казати про розмах ще рано, бо, порівняно з російськими видавництвами навіть не першої десятки, «Фоліо» – досить дрібна структура. Більшість книг на ринку України все ще російські.

У чому специфіка «Фоліо»? Насамперед у тому, що ми є багатопрофільною структурою, працюємо в різних нішах ринку, внаслідок чого більш стійкі до сезонних коливань ринку або глобальних змін попиту.

Інша характерна риса: «Фоліо» не залежить від державної політики, оскільки практично не працює з державним замовленням. Взагалі не видає підручників та рідко отримує замовлення, які пов'язані з книгами для бібліотек.

«Фоліо» поступово стає так званою вертикально інтегрованою структурою: від виробництва книжок до поштових та інтернет-продажів. Але цей процес ще триває.

Р.Б.: Наскільки успішно найпотужніше українське видавництво «Фоліо» здатне конкурувати сьогодні з російськими видавництвами на українському книжковому ринку? І якщо прогресу вдається досягти, завдяки чому?

О.К.: Безумовно, конкурувати може. Насамперед завдяки тому, що інфраструктура українського видавництва набагато наближеніша до роздрібного покупця та гуртовика. Принаймні поки що гуртовіям та магазинам з нами вигідно співпрацювати – саме тому, що ми швидко реагуємо на їхні потреби.

Набагато менше українське видавництво здатне конкурувати з російськими за загальним обсягом тиражу. В міру того як російські видавництва будуть відкривати в Україні дедалі більше складів, ситуація тільки погіршуватиметься.

Причому перспектив розвитку власне українського ринку та зміни тенденцій на ньому – немає. І не буде доти, доки влада не прийме певні законопроекти щодо квотування або захисту прав національного виробника тощо.

Але, безперечно, зараз українське видавництво не конкурентоспроможне на російському ринку, набагато більшому за український.

Р.Б.: Яке в «Фоліо» співвідношення книжок російською та українською мовами?

О.К.: За кількістю назв це співвідношення – 6/4 на користь книжок українською мовою, а за загальною кількістю накладу – 7/3 на користь книжок російською мовою.

Р.Б.: Тобто російськомовні краще розкуповуються?

О.К.: Їхні накладки більші. Не можна стверджувати, що якась книжка купується краще або гірше, бо не можна порівнювати дві книжки за тим, як вони розкуповуються. Тобто одна книжка призначена для покупця на теренах усієї країни, інша – для покупця, який мешкає на заході та в центрі.

Р.Б.: Які середні накладки сучасної української художньої літератури?

О.К.: У «Фоліо» стартовий наклад примірників менш ніж 3 000 друкувати немає сенсу – книга буде нерентабельною. Якщо книжка успішно продається, а під успішними продажами ми розуміємо реалізацію тиражу менш ніж за рік, то додруковується додатковий тираж видання.

Р.Б.: Це ліміт українського ринку, чи йому є куди розвиватися?

О.К.: Стартові тиражі, наприклад, Сергія Жадана вже більші, це чотири тисячі.

Р.Б.: Сьогодні в Києві працює чотири «фірмових» книгарні «Фоліо», у Харкові три крамниці продають повний асортимент видавництва. Ми присутні при поступовому формуванні нової мережі книгопоширення?

О.К.: Це насамперед свідчить про те, що в Україні не вистачає книжкових магазинів, і «Фоліо» зацікавлене в тому, щоб вони з'явилися. Для цього ми або створюємо власні, або запроваджуємо партнерські програми з тими магазинами, які вже існують.

Р.Б.: Чи плануєте Ви «захоплювати» інші міста?

О.К.: В міру того як у нас будуть з'являтися оборотні кошти, немає сумнівів, що «Фоліо» буде приходити в регіони. Подальший напрям розвитку – це, насамперед, все ще Київ, а потім – міста-мільйонники – Одеса, Донецьк, Дніпропетровськ, а також – Львів.

Р.Б.: Два роки тому в одному з інтерв'ю Ви розповідали, що видавництво «Фоліо» робить ставку на такі видавничі напрямки, як сучасні

українські автори; дитячі енциклопедії українською мовою; комп'ютерна література; серія «100 знаменитих»; «книга – поштою»; вузівська література. Ці пріоритети залишилися?

О.К.: Ми не настільки активні у вузівській літературі, як би нам того хотілося. Крім сучасних авторів, зараз активно почали видавати українську класику: як – XVIII–XIX ст., так і радянських авторів.

Сьогодні «Фоліо» – видавництво, яке насамперед видає українську книжку. По-перше, художню українську літературу. Не стільки ту, що написана українською мовою, а й створену на теренах України, тобто мова йде про авторів, які жили або живуть в Україні та пишуть українською й російською мовами. По-друге, ми активно видаємо зарубіжних авторів, які були перекладені українською мовою. І по-третє, видаємо нехудожні книжки, так чи інакше пов'язані з українською тематикою. Наприклад, у серії «100 знаменитих» та «Дитяча енциклопедія» вийшли друком спеціальні томи, присвячені Україні. Або це можуть бути й окремі видання, до речі, зараз ми готуємо нову книжку «Всі гетьмани України» та велику за обсягом енциклопедію «Все про Україну».

Р.Б.: Одна з найяскравіших серій «Фоліо» – «Графіті», сучасна україномовна література. Які перспективи розвитку цієї серії, на що можемо очікувати? Як серія формується?

О.К.: Розповім, як ця серія продається. Твердження, що книжки сучасної української молодіжної прози будуть розходитися тільки в Києві та Львові, виявилось помилковим. Вони продаються більш-менш рівномірно на всіх теренах України. У містах, звичайна річ, у тому числі й російськомовних – Дніпропетровську та Харкові.

Щодо подальших перспектив розвитку серії, то, на превеликий жаль, в Україні зараз не вистачає сучасних молодих авторів. Щоб знайти письменників для цієї серії, «Фоліо» започаткувало конкурси на кращий сучасний молодіжний міський роман. Сьогодні перспективи розвитку «Графіті» пов'язані насамперед із діяльністю тих авторів, із якими ми вже співпрацюємо. Це Сергій Жадан, Юрко Покальчук, Тая Малярчук, Світлана Поваляєва.

Р.Б.: А Ви задоволені результатами попереднього літературного конкурсу?

О.К.: Це складне питання. Перший конкурс хоча б показав, що охочих брати в ньому участь не бракує. Проте нам би хотілося, щоб

з'явилося набагато більше учасників, щоб розширилася географія конкурсу.

Р.Б.: Ви очікуєте, що за допомогою цього конкурсу зможете відкрити нову зірку на українському літературному просторі?

О.К.: Зірку не зірку, але принаймні знайти одного чи двох авторів, які й далі працюватимуть з нашим видавництвом.

Р.Б.: Чому конкурс називається «Міський молодіжний роман»? Чому саме «міський»?

О.К.: Бо сьогодні споживачами книг є насамперед міська молодь, у сільській на книжки елементарно немає грошей.

Р.Б.: Тобто, це назва не за тематикою, а за сферою поширення?

О.К.: Де сфера поширення, там і тематика.

Р.Б.: Але, наприклад, лівова частка подій у новому романі Любка Дереша «Намір!» відбувається саме на селі, є звичайно й Львів, але він не домінує. Здається, цей твір ідеально підійшов би для участі в конкурсі та для серії «Графіті»?

О.К.: Якби б дія книги Дереша відбувалася тільки у селі, книгу б однак купували, бо це – Дереш. Та порівняно з такою самою гіпотетичною книгою, але без подій у Львові, книжка користувалася б меншим попитом.

Р.Б.: Два роки тому Ви зазначили, що права на переклади українською мовою зарубіжних авторів повністю вільні, що перебуваєте неконкурентному ринку й маєте можливість вибудувати концепцію свого розвитку так, як захочете. Змінилася ситуація? Чи з'явилися у «Фоліо» конкуренти в царині перекладної літератури українською?

О.К.: Принципово ситуація не змінилася. Оскільки «Фоліо» не працює у сфері сучасної масової зарубіжної літератури, з такими авторами, як Ден Браун чи Стівен Кінг, опанованими «Клубом сімейного дозвілля», ми дійсно не маємо конкурентів. Вони не мають конкурентів у своєму полі, коли купують авторські права, ми – у своєму, коли купуємо авторські права на книги на кшталт Умберто Еко або Мішеля Вельбека.

Можна на пальцях однієї руки перелічити ситуації, коли ми мали намір купити права на певну книжку, але не змогли цього зробити з якихось причин, гіпотетично однією з них може бути те, що інше видавництво виявило зацікавленість цією самою книжкою.

Р.Б.: Які плани щодо цьогорічного Львівського Форуму?

О.К.: Насамперед до Форуму виходять друком новинки. Це книжки Андрія Кокотюхи «Юля», Юрка Покальчука «Хулігани», збірка повістей Тані Малярчук «Як я стала святою» та інші. На Форум ми привеземо дуже коштовні подарункові видання, зокрема, повне зібрання творів Тараса Шевченка, видання творів Івана Франка – його ми друкуємо до ювілею письменника, який практично збігається з початком Форуму. Ще запропонуємо відвідувачам нові цікавинки з різних серій видавництва, у тому числі й перекладної літератури, зокрема Умберто Еко «Ім'я рози».

Р.Б.: Чи можете Ви розповісти докладніше про нову перекладну літературу видавництва?

О.К.: Є багато новинок у серії «Бібліотека світової літератури». Але з'явилися й нові серії. Наприклад, ми перші видали українською мовою переклад роману Генріха Сенкевича «Огнем і мечем». Ця книжка започаткувала «Історію України в романах». У цій серії готуються до друку книги Павла Загребельного, Юрія Мушкетика, Юрія Винничука та інших сучасних авторів і письменників ХХ ст.

З низки окремих видань треба особливо акцентувати увагу на книжці Альфреда Баркова «Роман Михайла Булгакова «Мастер и Маргарита»: альтернативное прочтение». Із цим дослідженням я раджу ознайомитися не тільки тим, хто зацікавився телесеріалом, але й тим, хто неодноразово прочитав книжку Булгакова і вважає себе людиною, обізнаною у тонкощах роману.

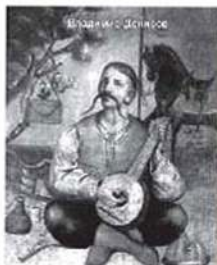
Р.Б.: Яка книга «Фоліо» справила на Вас як на читача особливе враження?

О.К.: Даруйте, але давайте ми залишимо це питання без відповіді, бо воно не коректне щодо авторів.

Розмову вів Роман БАЙКА

«КОЗАЦЬКА МОЛОДІСТЬ»

ГОГОЛЯ

ИЗОБРАЖЕНИЕ КОЗАЧЕСТВА В РАННЕМ ТВОРЧЕСТВЕ Н.В. ГОГОЛЯ

ГОГОЛЯ СМОЛЕТСЬКА

Владимир ДЕНИСОВ. Изображение
Козачества в раннем творчестве
Н.В. Гоголя. – Симферополь;
К., 2005, 150 с.

Дивно поводять себе ляк-ливі люди: «О, це та книга із жахами? Якщо хочеш зберегти свої нерви – не раджу тобі її читати!» – і потому самі ж ідуть до магазину й витрачають мало не всі гроші на твори автора тієї ж таки книги. А коли додати до цього «страхіття» історію, най-дещо перекручену-перероблену, проте історію українського народу, разом із її самими незвичайними звичайностями, додати трохи зброї, забобонів та цілий міх гумору... Поціновувачам (а їх налічується не десять і не двадцять, а цілі країни!) такий опис творчості нагадує... наприклад, Миколу Васильовича Гоголя. Отого самого, який ледве досягнувши віку, коли до нього почали звертатися на «Ви», встигнув одночасно налякати, насмішити, здивувати всю читацьку Європу «художньою історією

Неможливо знайти в минулому України жасів, яких б так глибоко й різноманово вплинуло на історичну долю всього українського народу. З початків козацтва й до сьогоднішнього дня, а вочевидь і на майбутнє, життя українців – «і мертвих, і живих, і ненароджених», усіх нації з її минулим, сучасним і майбутнім, було, є і, поза сумнівом, буде нерозривно пов'язане з козацтвом. Не багато знайдеться в Україні людей, які не погодяться із цією думкою. Переконаність у надзвичайно важливій ролі козацтва в історії України – це одна з тих небагатьох істин, яка не викликає сумнівів в людей з різними, навіть протилежними поглядами на політику, ідеологію та історію. Це та сторінка історії, яка вміщує, об'єднує наші й досі розколоті суспільства. Козацьке мислення так глибоко й органічно ввійшло в історичну пам'ять народу, що на його ґрунті сьогоднішні політичні розбіжності набувають другорядного значення (Ф. ГУРЧЕНКО «Енциклопедія козацтва»).

...Гоголь написав таке
фрагмент свого задуму
українською історії. Текст цей
був надрукований у квітні 1834
року під назвою «Взгляд на
составление Малороссии».

Ця стаття – радше
поетична характеристика
українського народу, аніж
власне історична студія. Однак,
цілком очевидні тут і сліди
поважних історичних пошуків
Гоголя. Він дотримується
загальноприйнятого погляду,
що козацька спільнота постала
з багатьох складових задля
захисту країни, пізніше званої
як Україна, від монголів. Він
також... висловлює думку що
сформувалося козацтво на
початку XIV сторіччя – раніше,
ніж вважає близькість пізніших
істориків. ...Цікаво, що Гоголь
робить спробу пояснити
український характер через
його двохсутьтурність.

Гут «схлався народ, який
вірою і місцем проживання
належав Європі, але, в той
же час, способом життя,
звичаям, убранням був цілком
азіатський, – народ, в якого
так дивно злилися дві
протилежні частини світу,
дві різнохарактерні стихії:
європейська обережність і
азіатська безтурботність,
простодушність і хитрість,
сильна дальність і найбільш
львоцї та нестощі, прагнення
розвитку й удосконалення – й
разом з тим бажання
здаватися татари, що нехтує
всіма відстоюваннями»
(Юрій ЛУЦЬКИЙ «Між Гоголем і
Шевченком»).

Малороською». Але не лише класика
світової літератури отримала неоцінен-
ні «подарунки» від Миколи Васильовича,
задоволеними залишилися історики, ет-
нографи, казкарі-фантасти та (насам-
перед?) біографи.

І сьогодні знову Гоголь, уже черго-
ва грань його особистості, розкриває
перед нами своє – нове – обличчя.
Цього разу слово взяв російський лі-
тературознавець Володимир Денисов,
і вилилося воно у форму монографії
«Изображение козачества в раннем
творчестве Н.В. Гоголя».

Здавалося б, нічого особливого,
назва мало привертає увагу, та й не
звик читач цікавитися одними лише ко-
заками, коли мова йде – про Гоголя! –
справжнього «диявола» в літературі.
А загальний фон сторінок: дужки, по-
силання, зірочки-примітки, тисячі ла-
пок... Це ж іще страшніше, ніж «Вій» у
церкві! Проте вже перші три абзаци
«Изображения...» в Денисова перетво-
рюють історію на театральне дійство, і,
хоча це наукова праця, у кожній фразі
відчуваються емоції, захоплення, яких
автор не зміг приховати. Науковець
заводить читача у світ Гоголя-пошуков-
ця, мета якого: розповісти про історію
Малоросії та її народу, «...воинственно-
го, отчаянного, которого вся жизнь...
повита и взлелеяна войною».

Монографія має шість розділів,
кожен із них розглядає певну підте-
му дослідження й закінчується під-
сумком. Вже на перших сторінках
монографії («О замысле поэтической
истории народа») читач зіштовхуєть-
ся з дияволом у людській подобі –

Басаврюком, може поспівчувати непуцящому Петрові Безродному та його коханій Пидорці. Біблійні мотиви в поєднанні з язичницькими, які з'являються в Гоголя вже на початку його творчого шляху, Денисов трактує як бажання ніжинського дивака написати художньо-історіософську історію свого народу. Далі Денисов розглядає наукову обумовленість теорії Гоголя про походження Малоросії та слова «козак» (Цій темі автор «Вечорів...» присвятив свій «Отрывок из истории Малороссии»). Тут перед нами вперше з'являється опое-тизований образ Б.Хмельницького, який червоною ниткою протягнеться через увесь гоголівський творчий доробок. Ідею побудови Миколою Васильовичем історичного роману розкриває Денисов у третьому розділі. Дослідник пригадує дві глави з історичного роману «Гетьман»: «Глава із історичного роману» та «Полонений». І якщо в першій із них герої тихі, невойовничі, осілі (як то Глечик, його родина, таємничий посланець), то друга є історією загадковою й кривавою, де героїнею задумана жінка – образ самостійної вольової жінки яскравий в усіх гоголівських працях. Бунтівник Тарас Бульба та його різноліткі сини постають перед очима читачів у четвертій і п'ятій частинах монографії. Науковець намагається знайти прототипи героїв, зрозуміти їхні характери та пояснити все з точки зору історичних подій, які описував Гоголь. Закінчує Денисов дослідження теми козацтва в ранній творчості Гоголя, вводячи глядачів свого «театру» до того «природного, простого, аскетичного Храма... України», який «воплощает всю летопись страны, терпевшей кровавые жатвы». Церква, Віра, пояснює Денисов, як те найголовніше, що віками відстоював український нарід та відважний козак, поступово відходить на другий план. Так у Гоголя світлий обрис Святого Дому перетворюється на похмуру забуту будівлю, якою більше ніхто не цікавиться і яка наводить лише на думку про нудне та неприємне, є запліснявілою згадкою історії. Так, починаючи з «Віа», «Вечорів...», людина втрачає Віру, відвага перетворюється на страх перед невідомим. Тепер Денисов відтворює часи Миколи Васильовича, відображені в «Портреті», «Шинелі», «Мертвих душах»...

Гоголь, стверджує дослідник, вклав неймовірну, демонічну силу в образ козака, міцний, волелюбний характер. Це воїн, котрий не має нічого, окрім зброї, якою він захищає свою Віру та Волю, батьківщину та рідний народ. Але козак у Гоголя виступає щоразу в новій іпостасі: сьогодні він – гультьяй і пияка, завтра – відважний лицар. Фантастичне, ірреальне проступає з кожної сторінки ніжинця, історія тут перепопнена образністю, легендою, романтикою.

В.Денисову вдалося зрозуміти й пояснити гоголівського героя, і дослідник описав його так, що, читаючи «Изображение...», втрачаєш відчуття часу.

Загалом Денисов створив чудовий путівник для цінителів історичного в творчості Миколи Васильовича. Кожен висновок у монографії підтверджено цитатами безпосередньо з творів письменника, а це значно полегшує роботу науковцям-гоголезнавцям; до того ж наприкінці кожного розділу є величезний список літератури, яким читач може послуговуватися під час опрацювання Гоголя. І хоча Денисов іноді докоряє авторіві «Вечорів...» за плутанину з датами, він таки визнає й захоплюється неоціненним внеском письменника в історичний розвиток «малоросійського народу».

«Малороссийская история моя чрезвычайно бешена, – говорит Гоголь, – да иначе, впрочем, и быть ей нельзя. Мне попрекают, что слог в ней слишком уж горит, не исторически жгуч и жив; но что за история, если она скучна!»

ТЕКСТ-ШОУ ВІД ОЛЕКСАНДРА ІРВАНЦЯ

— Ярослав ГОЛОВБОРОДЬКО

Олександр ІРВАНЕЦЬ. Лускунчик – 2004:

П'єси, вірші. – К.: Факт, 2005, 208 с.

(сер. «Непроза»).

Гра і стилістика гри – фірмові ознаки мистецької поведінки Олександра Ірванця, який із недоступною для багатьох легкістю і, як б навіть сказав, «міжіншістю» змінює амплуа, ролі, образи, в яких з'являється з відомими й щойно створеними текстами. Причому спостерігається прикметна залежність: у тих текстах, де відчутні партитура й партія гри, Ірванець виразніший і самобутніший, де ж ця партія й партитура послаблені або ж практично відсутні, його слово звучить буденніше й ніби добровільно позбувається животворних фарб, тонів і напівтонів, якими наснажується в енергетиці гри.

Ця залежність із харизматичною повнотою окреслила себе в книжці «Лускунчик – 2004», де Ірванець є поетом і драматургом, чи,

точніше, драматургом і поетом, книжка якого вийшла в серії «Непроза» видавництва «Факт».

«Непроза» – це дуже влучно, це своєчасно, це, врешті-решт, перспективно. З прозою (треба-бо назвати речі своїми іменами) в українському літпроцесі завжди були проблеми. Про що йдеться? Про те, що вона рідко коли була сильною, а тим паче стильною, особливо ж і передусім на тлі західної літератури, де гірські масиви прози сягали висот не однієї Джомолунгми. Із поезією в нас традиційно солідніше, іміджевіше. Українська лірика – це явище, що воно лише й виключно через недо-статню «розкрученість», через очевидно слабкий промоушн не відіграє тої ролі, яку цілком об'єктивно мало б відігравати у світовому масштабі. З драматургією теж не так безнадійно, як могло б видаватися: маємо ж три-чотири імені, які дадуть фору багатьом західним драматичним письменникам. Отже, «непроза» – це, імовірно, наша сфера, наша територія, це ніша, у якій ми історично представлені достойними (у світовому вимірі цього поняття) персоналіями.

Усіма своїми текстами «Лускунчик – 2004» генерує рефлексії про те, як парадоксально змінюються, здавалося б, сталі акценти: ще років десять тому Олександр Ірванець асоціювався як

Ярослав ГОЛОВОРОДЬКО

... доктор філософських наук, професор. Народився в місті, в якому й хотів, – у Херсоні, де продовжує мешкати й працювати. Перший проректор Херсонського економіко-правового інституту.

Керує двома гуманітарними кафедрами: «Сфера наукових і літературно-наукових інтересів широким відгалуженням та через драматургію до найновішої літератури». Коби – настільки теплі і телебачення. У шит-понт грає не часто, але багато. Телебаченням займається часто й теж багато. Разом із постійні тележурналістом Анатолієм Марущаком тридцять і створив багаторічний телевізійний серіал «Література на сцені» біля Таврійського краєзнавчого музею, що постійно виходить із 1992 року і унікально зображує передачі про Миколу Куліша, Бориса Лавренкова, Івана Дзюпровського, Миколу Хмельового, Олексія Гончару, Тараса Федюка, Юрія Андруховича, Василя Герасим'юка та ін. З поміж своїх книжок, що виходили в Херсоні, Львові, Харкові й Києві, виділяє такі: – «Художньо-естетична цінність праці Миколи Куліша» (1997), «Толокні інтелектуальної Таврії» (2000), «Письменники Херсона» (2003), «New Ukrainian Alternative (Знакові тексти по мові в'язь XX–XXI століть)» (2005), «Поетика меритократії: Василь Герасим'юк, Ігор Рибарук, Тарас Федюк» (2005). Аларат пресної журналу «Сучасність» літ. української мови» (2005).

Зрештою, гра як символічне заперечення є невід'ємним атрибутом людських стійкост. І не меншою мірою стоєть як як молодих генерацій, так і зрілих (Тарас ВОЗНЯК).

поет, який розпочав писати п'єси; нині ж він усе акцентованіше сприймається як драматург, який починав із віршів. У збірці текстів «Лускунчик – 2004» також переважають п'єси. І композиція її немовби підкреслює домінування Ірванця драматичного над Ірванцем поетичним.

Книжка відкривається трьома п'єсами (вже відомими «Маленькою п'єсою про зраду для однієї актриси», «Recording» і «Прямим ефіром»), далі сесії віршів чергуються з драматичними текстами (вельми вдалий прийом: періодично перемикається увага й полегшується, а отже, поліпшується процес сприйняття), і завершується вона знову ж таки п'єсою, на цей раз новою – «Лускунчиком – 2004», яка дала назву всій збірці. Ось так – доволі оригінально й зі смаком.

А в тому, що Олександр Ірванець, як, можливо, ніхто з колишнього складу Бу-Ба-Бу, від природи наділений найтоншим відчуттям/почуттям/чуттям ігрового слова, ігрової ситуації, переконують перші п'єси, що водночас є і художньо найсильнішими в збірці.

«Маленька п'єса про зраду для однієї актриси» – це, висловлюючись сучасною й до того ж образною мовою, драматична Міс Досконалість, позаяк у цьому тексті все – ремарки, монологічні зливи-рефлексії «дівчини років 23-х» на ймення О н а , («з наголосом на першому складі», як зауважує автор), введення невидимих, проте зримо виписаних персонажів під позначками «тютя Хона» та «Мона/Моночка», промовляння «голосу диктора» та «голосу другого диктора» – абсолютно все на своєму місці, там, де йому й слід бути; інтрига динамічна, алюзії гострі, мова чиста й по-зоровому неметафорична, дії майже немає, але вона й не потрібна, реалії психологізовані, з правдивими штрихами-деталлями, емоції сягають найглибших і найвитонченіших регістрів. І фінал – артистичний, лаконічний і різкий, як у Ірванця. Фінал-гра, фінал гри, фінал як вивершення ігрової культури.

У драматичній фантазмагорії «Recording», у якій функції підзаголовок передані в структурному означенні «п'єса на дві дії», лейтмотивним також є суто ігрове начало. П'єса побудована на підкреслено

Акустичний образ е почуте, не чуваний звук, але сама чутність звуку. Вона має структуру феномена й належить до порядку, що радикально відрізняється від порядку реального звуку в світі. Розрізнити це крикше, але вазоме гетерогенне утворення можна лише шляхом феноменологічної редукації. Ця редукація необхідна за будь-якої аналізу чутності – не має значення, психологічним чи ще яким іншим інтелектом (Жак ДЕРІДА).

віртуальній – химерній та абсурдній – фабулі, за якою на фактично єдиного персонажа було покладено «таку страшну, таку нелюдську долю» й місію: визначити переможця в Четвертій світовій війні між «бабайцями» та «мамайцями», між цими, за іронічною концепцією твору, непримиренно ворогуючими силами, з яких «мамайці стоять за добробут усіх, а бабайці – за процвітання кожного», «мамайці обіцяють стояти за людей праці, а бабайці – за трудовий народ», «мамайці забезпечать скорочення військ і конверсію, а бабайці обіцяють розпочати якнайшвидше роззброєння та демілітаризацію»... І далі в тому ж дусі.

Олександр Ірванець невимушено й дотепно вибудовує абсурдистський соціум-інтер'єр тексту, недвозначно натякаючи, що його реалії сповнені відвертої гри. Гри саркастичної фантазії, домислу, уяви. Гри у винахідливій й глузливій версії, моделі, гіпотези. Гри в можливість неможливого, нереального, елементарно абсурдного. З нашої, земної точки зору й такої ж земної, себто приземленої та раційно-раціональної логіки. І тому в тексті під назвою «Recording» докладно живописується й стає реальним те, що персонаж-оповідач народжується «в маленькому баварському селі, де ліси Нової Зеландії стрічаються зі степами Північної Сахари, де волохаті ящірки у квітні щебечуть на деревах своїх любосних пісень, а обидва місяченьки ллють своєтихе світло на блакитні лотоси степових озерець», що його батько «служив у Східній Норвегії, у тій спекоті, у тих пісках» та інші реалії, серед яких із особливою виразністю постають «косокий бедуїн з Угорської улоговини», «Трансальбанія», «Панамський Крижаний хребет». Гра – це мистецька родзинка, сутність Ірванця. Грати для нього означає мислити, творити й, зрештою, жити. В ігрових художніх приййомах, формах втілюються найцінніші й найнеповторніші його грані.

І хоча в другій дії п'єси «Recording» тональність змінюється й у контексті фантазмагорійних реалій посилюються тема й аранжування суто трагедійних мотивів, відчуття ігрового начала, недостепенності подій, що відбуваються, не зникає. Воно продовжує нагадувати про себе й наприкінці тексту, коли з'ясовується, що запис на відеокамеру, а разом із нею на магнітофон і диктофон, який робив головний персонаж, і він же «я»-оповідач, також був формою гри. Драматичної гри в імітацію достепенності-правдивості життя. І навіть хвилі божевілля, що вони час від часу огортають і захмарюють уяву персонажа-оповідача, мають вигляд гри свідомості в реальність/нереальність усього, що зображено в цьому найконтрастнішому тексті збірки.

Текст «Прямого ефіру» також виписаний за участю ігрової стилістики, що неважко передбачити, зваживши на його доволі оригінальний і «прокомпозиційний» підзаголовок – «П'єса на одну дію з роллю для режисера». Справді, режисер у цій п'єсі зіграє свою роль, зіграє саме для того, щоб з'ясувати (безперечно, у фіналі – Олександр Ірванець, як і чимало інших до нього, полюбає зрощувати фінал і кульмінацію), що дискусійна телепередача, яку начебто записували в прямому ефірі, – це лише фікція, чергова імітація. Як, власне, і дискусія, заради якої в студії зібрали «представників якщо не всіх, то найрізноманітніших верств нашого населення», оскільки ніякої дискусії немає й не може бути, позаяк усі, хто беруть участь у тому, що на початку тексту називають «прямим ефіром», лише виконують свої ролі, свої сольні соціумні партії.

Основні текстові силуети та контури п'єси «Прямий ефір» прозора виблискують енергетикою гри. Дискусія – гра, бо жхіба може не бути грою її тема, так званий «мультиплюндизм», значення якого, ясна річ, у тексті нікого не цікавить й урешті-решт так і не з'ясовується. Позиції її персоналій-учасників – теж гра, бо невже не належить до царини гри зміна поведінки залежно від «політичної ситуації», яка (себто «політична ситуація») постає в текстових реаліях ще відвертішою й іронічнішою грою. Мова учасників цієї бездискусійної дискусії відтінена пародійними й гротескними нотами, оскільки влучно й дотепно ретранслює мовні кліше та стереотипи представників-символів «найрізноманітніших верств населення». Атмосфера гротескності й абсурдності, що нею просякнуті «дискусія» та «прямоефірна телепередача», – це взагалі втілення взірцевої поетики гри, коли саме ігрові конструктори, разом із тим, що вони виражають і що з ними асоціюється, перебувають у фокусі авторського зору.

У наступних трьох п'єсах, що увійшли до «Лускунчика–2004», естетика гри, без якої важко уявити як Ірванця-драматурга, так й Ірванця-поета, настільки послаблена, що це одразу й невіграшно позначилося на якості цих текстів. Ідеться про «Електричку на Великдень», «Брехуна з Литовської площі» й заключний текст під назвою «Лускунчик–2004».

«Електричка на Великдень» – це драматичний «натурпродукт» в Ірванцевому виконанні. Себто це докладні «сцени з природи», розгорнуті в нині модному «натуральному» інтер'єрі – у вагоні й тамбурі електрички. З усіма незмінними й незамінними натуралістичними штрихами, подробицями, акцентами. І, безумовно, з цілковито «натуральними» діалогами (інтонуванням, експресіями, жаргоносленгом). Головні

дійові особи – теж вельми сучасні: колись їх називали «люмпенами», а в ремарках цього тексту вони проходять ще коротше – як «урки». Драматичні картинки, що вкладаються в один із улюблених форматів Олександра Ірванця – у дві дії, виписані виразно, колоритно, зорово, з відчуттям мізансцен і характерів, живого слова й драматичної деталі, ремаркового й сценічного тексту.

Проте на тлі розглянутих п'єс «Електричка на Великдень» виглядає буденнішим, спрощенішим і врешті інертнішим драматекстом. І начебто не зовсім Ірванцевим. Позаяк у ньому майже відсутні оригінальність задуму, «родзинковість» інтриги, несподівані колізії, спалахи феєричності, що так увиразнюють Олександра Ірванця в зіставленні з іншими драматургами. І так властиві його мистецькому внутрішньому простору. А чи не найцікавіші фрагменти «Електрички на Великдень» засновані якраз на спробах оживити його фабулу, ритміку тимчасовими ін'єкціями ігрового джерела, гейзери якого вряди-годи пробивають доволі монотонний плин текстової дії, який чим далі, тим більше позбувається внутрішньої динаміки. До того ж низка ситуацій, введених у п'єсі, має статус випадкових, умотивованих виключно авторськими примхою й імперативом, одне слово, таких, яких цілком могло й не бути.

П'єси «Брехун з Литовської площі» й «Лускунчик–2004» постають ще слабшими творіннями, ніж не вельми вдала «Електричка на Великдень». Щоправда, культура драматичного письма в них дається таки знаки. Проте це не рятує їх від хронікальної буквральності, оскільки в будь-якому випадку ці два тексти тягнуть на невеличкі й більш-менш кваліфіковані хроніки, в яких зображується те, що вже встигло потрапити в розряд «подій недавньої історії». І якщо «Брехун з Литовської площі» постає копіюванням дійсності кризь призму провідного мотиву «наших човників у Польщі», то «Лускунчик–2004» взагалі є наївним і нещирим текстом про те, що надто емоційні уми велично назвали «помаранчевою революцією».

Обидва ці тексти породжують відчуття фотоінформації з місця подій (до яких, між іншим, інтелектуальний прошарок суспільства все безнадійніше втрачає й залишки інтересу) або

Ця п'єса може претендувати на класичність уже хоча б тому, що її легко буде вставляти в перелік текстівих запитань для випускників середніх шкіл. Скажімо таким чином: «Який із трьох названих творів не міг бути написаний до помаранчевої революції? Олесь Гончар «Собор», Тарас Шевченко «Катерина», Олександр Ірванець «Лускунчик: 2004»? Застрашувати випускників середніх шкіл будуть одячні Олександрові Ірванцю за таке запитання. І за ні есу, ясна річ, також (Надія ПІСНАДАНКО).

принаймні поверхневого й ілюстративного репортажу, які чомусь претендують на те, щоб уважатися повнокровним художнім явищем. А «Лускунчик – 2004» є настільки непереконливим, якимось «неживим» і штучним текстом, що найцікавішою його частиною чи, радше, дотичною до нього жанровою заувагою виступає підзаголовок – «П'єса з елементами балету». Бо практично все, що розташовано після цього підзаголовку, викликає сум і ностальгію. За Ірванцевою драматургією рівня «Маленької п'єси про зраду для однієї актриси» й «Прямого ефіру». За його архітектурою гри та ігровою напругою.

Серіал із трьох частин під назвою «Вірші» репрезентує унікальний поетичний потенціал Олександра Ірванця, що являється в іпостасі то безпробудного лірика, який не може без «пейзажів», «романсів», «баллад» і навіть «сонетоїду»; то вправного скомороха, в якого на вустах «півеньки», «скоромовки», частівки й просто грайливі тексти з мало цнотливими натяками, закидами та, звичайно ж, лексикою; то запевнятого експериментатора, який увесь у пошуках нових звукових і семантичних дотиків, пропорцій, взаємин; то натурального маргінала, який кожною клітинкою відчуває власну неписаність у ритміку-стилістику сьогодення; то невинного психолога, який відчуває в собі сили передати найскладніші переливи й колізії ментально-духовного світу. То ортодоксального патетика, новітнього нонконформіста, генетичного бу-ба-біста і, безумовно, невиліковного іроніста.

Ірванець настільки різноликий і різноявлюваний, що його поетичний образ, неначе розбите дзеркало, розпадається на численні блискучі осколки. Він настільки примхливо грає словом та у слові, що в його поетотекстах неможливо провести межу між грою й не-грою, між сутністю й черговою роллю, між природою й маскою.

Утім, це й не випадково. Ірванцеве єство зливається з кожним поетичним рядком, сюжетом, текстом, які воно сприймає як частку себе, свого тіла, своєї душі. У віршах просто-таки бують негматовні свідомість і дух Олександра Ірванця, у буквальному й переносному значенні граючи найрізноманітнішими своїми струнами, співзвуччями. Він настільки чутливо сприймає слово та ретрансльовані вербальною оболонкою образні фантазії, медитації, асоціації, що це заважає йому з максимальною повнотою втілити свій талант, за артистичними потенціями якого Ірванцеві не було рівних серед учасників гурту Бу-Ба-Бу. Конференція різностильових і різнохарактерних поезій, роззосереджена й виокремлена в «Лускунчику – 2004» у трьох подачах, нагадує, що від Олександра Ірванця можна було чекати значно більшого – себто глибшого, проникливішого, афектнішого, феєричнішого,

ніж ті, безперечно, цікаві й дотепні форми, що вони об'єднані форматом цієї книжки.

А ще про цю збірку є сенс сказати в стилі самого Ірванця.

У вже згадуваній п'єсі «Recording» персонаж-оповідач і та конкетика, що його стосується, окреслюються прикметною ремаркою: «Він дуже-дуже старий. Або не дуже. А може, і зовсім не старий. Він присвічує собі в темряві сірником. Або запальничкою. Або свічкою. Або ліхтариком. Зрештою, це несуттєво». Так і зі збіркою «Лускунчик – 2004», що вона може бути зарахована до напівдраматичної та напівпоетичної. Або не зовсім поетичної, як і не так щоб драматичної. Або частково поетичної, тому що місяцями й драматичної. Врешті, усе це несуттєво.

Позаяк вона виражає кредо її автора – драматурга-шоумена й поета-актора Олександра Ірванця: доки триває шоу – доти живе мистецтво.

І так буде вічно.

І НЕ РИБА, І НЕ ПТИЦЯ

Ганна УМОВА

Світлана ПОВАЛЯЄВА. Сімург. –

Х.: Фоліо, 2006, 253 с.

Сімург – пророчий безсмертний птах, котрий живе на горі Каф; побачити його означає пізнати істину. Якось тридцять птахів, що відправляються на пошук Сімурга. Подолавши під час своїх мандрів долину шукання, любові, знання, розлуки та єднання, пустелю зачудування, винищення й смерті, вони дістаються гори Каф – замку Повелителя. І лише там птахи звідають, що шуканий ними Сімург є вони самі, бо сімург – істина, яка живе в серцях, очищених довгим пошуком. Таку легенду про сімурга, певний персидський аналог давньогрецької птиці-фенікс, розповідає відома «Мантік-аль-Тайр» («Бєсїда птахів»). Показово, що в суфізмі ідеальну людину, Носія Божественної Сутності символізує саме сімург: його, як і досконалу сутність, неможливо побачити.

Легенда (чи радше міф) про Сімурга стає композиційною та сюжетною основою четвертої книжки та третього роману (на цей

*Попередні твори Світлани
Поваляєвої закам'ятались
нам такого насиченостю,
такого щільністю мови, що
не виникало думки не те що
про ритміку, а й віднадала
всіляка надія прочитання
книжки до кінця. Вистачало по
три речення на день. Цього
разу сухі губи такі змочені
оцтом. «Сімург» уже не нагадує
переклади американської рок-
поезії, натомість вневчисто
просувається до улюбленого
авторкою магичного реалізму,
не втрачаючи, отім, голівної
риси новалявського тисма -
важкої непереборної лірики
(Олек. БЕРЕЖНО-БЕРЕЖНИЙ
«Впадіння в мейнстрім»).*

раз – роману в новелах) Світлани Поваляєвої. Проте сімург у виконанні авторки змінює свою природу: це вже не птиця, а косяк риб, величезна летюча риба-кит, що її «формують» безпритульні привиди померлих упродовж роману людей. Сама авторка визначила «Сімурга» оксюмороном «гламурний панк». У такому поєднанні протилежностей і справді є ключ для «розв'язання» нового роману Поваляєвої. Маємо те, що дослідники поетики абсурду визначають як максимально непряме вираження смислової перспективи тексту. «Сімург» є таким собі аж-занадто-текстом, який при кожній нагоді демонструє свою native літературність: «просунутий стиль в сучукрліті.

Актуально. Нібиновела, нібитекст, нібілітература, нібіпотіксвідомості». Тут варто звернути на типове для цієї авторки «вписування в контекст» (а ще не пройти випадково повз численні (авто)цитатції): Керуака «Замість крові» чи Беровза «Ексгумації міста», почесно замінює Джойс «Сімурга». А щоб не було жодних сумнівів щодо «першотексту», завбачлива авторка розкидає жменю підказок для наївного читача. У такий спосіб твір обертається на своєрідний математичний символ, що допускає безкінечну множинність підстановок. І за суттю неважливо Нумо чи Валерія поруч із Греком, живі чи мертві Марк і Оксанич, чим саме є зачудована смерть пристрасних революціонерів Фесі Андрія (до речі, шалене кохання під «помаранчевий» супровід «Б каналу» – ця сцена, здається, вже стала загальним місцем новітньої української), Казка вона чи все ж таки С-казка, адже хтось «згадує всі свої імена: жодне з них вже навіть не дихає, пульс не вимацується, звідки приходять імена взагалі?». А отже, риба чи птиця сімург – все одно; значущим є шлях, що веде до екстатичного єднання, котре і є безпосереднім актом пізнання. Принаймні за Поваляєвою: «Потреба в людях і потреба у до себе подібних – різні речі». Так, різні люди (і чи люди?), що плекають свою оригінальність, нонконформізм та індивідуальність, цілеспрямовано прагнуть майже містерійної єдності, де «Я – ні, не центр – просто всередині павутиння». І цей стан є в худож-

ньому світі Повалаяєвої єдино можливим заміником щастя, певним ерзацом божественного (не випадково знову й знову актуалізується чи то в якості центрального мотиву, чи то як магістральний сюжет в її творах – і «Сімург» не виключення – тема андрогінності).

Один із рецензентів «Сімурга» (Юрій Володарський) знайшов, як на мене, ідеальну формулу для «спілкування» з цим текстом: «Немає в цьому прийомі ніякого сенсу – він просто так». Отож дивовижно актуальним залишається питання «Нашо тада всьо? Вся ця хрінотень с мірозданієм і прочей божественной поїбенню?» (а це таки краща репліка в романі).

НЕ РЕЦЕНЗІЯ, АБО ПЕРЛАМУТРОВА САМОТНІСТЬ, АБО СУПЕРМАРКЕТ ПОРНО

Маріуса ПІАВОНКА

**Ірена КАРПА. Перламутрове порно
(Супермаркет самотності). Роман. –**
К.: Дуліби, 2005, 216 с. (сер. «text-драйв»).

У кололітературному просторі так багато хвалебних відгуків відомих осіб на книгу Ірени Карпи «Перламутрове порно», що першим порухом моєї протирічивої душі було написати щось таке, що хоч трохи розвело би цей загальний захват. Але сумління перемогло, і ось я пишу те, що думаю. Не люблю зверхніх людей. А ще таких, які намагаються відрізнятись від усіх, хто їх оточує, якоюсь оригінальністю та пофігізмом, щосили прагнуть витрушувати із себе посередність. Щоб, не дай Бог, не стати таким, як усі. Саме такою є героїня «ПП» Катакана Клей, і щось мені підказує, що й сама авторка в дечому подібна до свого головного персонажа.

Ката якась дуже зло висміює всіх. По-перше, дівчину, яка працює в рекламній компанії (а разом із нею всіх пересічних клерків на непомітних посадах): «хороша дівочка... я їй співчуваю: на ній блюзочка й спідничка, стриженка акуратна... напевно, в таких одьожках незручно

трохи. Відчуваєш себе відповідальною за всі світові пройооби. Чи, навпаки, ховаєш добродетельність у прямокутну шкіряну течку й думаєш: «я непомітна для всього світу. Моя сіра спідниця коштує недешево, але вона сіра – і в цьому її сила. Класика. Колір. Смак. Я нікому не дертиму очі. Я знаю, чого хочу від життя». Ну щось таке». І ще тих жінок, які вміють вдягатися елегантно, зі смаком, а не як яскраве опудало, якому ще й гриндери для чогось підсунули. Мабуть, вони теж ворон добре відлякують.

Встановлено, що амфетамін пригнічує апетит, збільшує частоту серцевих скорочень, підвищує кров'яний тиск і у великих дозах викликає почуття ейфорії. Вживання амфетаміну початково викликає відчуття фізичного задоволення, людина почувається у формі. Внутрішні органи в естазі амфетаміну у великій дозі відразу ж викликає спалах гострої насолоди, що можна порівняти із сильним оргазмом. Потім настає стан вителестуальної збуджуваності, у людини з'являється непереборне бажання говорити, творити, а також – ілюзорне почуття переваги над оточуючими...

У малих дозах марихуану і гашиш вживають насамперед заради досягнення ейфорії. Викликає впадою повного одиання з наскоком і світлом і людини; посилюється уява, народжуються несвідомі асоціації, змінюється сприйняття часу й простору. Великі дози можуть спричинити агресію, непереборні бажання, марення (В.П. ЖУРАВЛІОВ, О.В. КСЕНОК «Ретроспективи наркоманії та засоби протидії в Україні»).

По-друге, взагалі майже всіх жінок на планеті, які «...мріють про весь зразу: „Кар'єра – багатий чоловік – розумні діти – погашені кредити – старість у подорожах – гарний надгробок"». Так, більшість хоче такого життя. А чи сама Ката мріє жити на смітнику з некоханим, який її б'є, мати дітей-дебілів, їздити на електричці, а не подорожувати в далекі екзотичні країни, щоб потім повідати нам, які ж насправді всі туристи тупорилі, а вона цікава? І вмерти під парканом. Ще чомусь їй активно не подобаються середньокласові машини. «Ненавиджу тупі бургерські машини середнього класу. Тойоти, фольксвагени, хонди, шкоди... бе. А один мій знайомий, що вчиться в нас у ін-язі в аспірантурі відкладав, жлобив, кожну копійчку сейвав, а потім... КУПИВ СОБІ ТАВРІЮ». BMW для Кати також атстой попсовий. Вона їздить на Мерседесі, а мріє про Ягуар чи Порш. Мабуть, це оригінально й непопсово? Не буду моралізувати, але одразу приходить на думку образ людини, яка гарує піввіку на якійсь середньостатичній середньоплачуваній роботі й нарешті

купує-таки ту нещасну паршиву «Таврію». Та чи варто зневажати цю людину?

Живучі в оточенні натовпу поповних людей, Катакана весь час намагається не вписуватися в жодні усталені рамці. Всі такі красиві-дорогі-однакові, а «я, як завжди – Міс Берлінський Секонд Хенд». Та все одно де-не-де просочується та сама «криза посередності», що її так зневажає героїня... Найвлучнішою ж характеристикою Кати (чи Ірени?) є те, що вона, як написано в романі, париться нормальністю. У передмові до книжки Юрій Андрухович пише: «Натомість я хотів сказати про інше – про палку непідробну ненависть, про ідіосинкразію до кліше». Здається, пан Ю.А. мав на увазі передовсім кліше в письмі. Та створюється враження, що не менш палко лірична героїня ненавидить «кліше», тобто пересічність у людях. Але, попри позірну зневагу до пересічних людей, чомусь я думаю, що насправді цікавлять вони Катю значно більше, ніж вона намагається це показати.

А я, роздумуючи над власною пересічністю та нормальністю, зрозуміла таке: люди схожі один на одного лише тим, що всі вони незвичайні. Незалежно від того, чи хтось намагається приховати свою непересічність, чи, навпаки, випнути її на саму гору. Перечитала все, що я там накрутила... Чого це я так розізлилася? Що мені до тієї Катакани Клей, чи навіть до самої Ірени Карпи? Може, Ката – це дійсно лише персонаж роману, а до реальної людини ніякого відношення не має. Хоча в це важко повірити, якщо згадати презентацію роману з її антигламурним обрядом Перламуτροвої Ініціації. Ну, то нічого. Скільки людей, стільки комплексів, і стільки ж різних способів у намаганні їх подолати.

Насправді багато що мені в цій книжці сподобалося, викликало сміх, щире задоволення й почуття цілковитої солідарності. Наприклад, до моїх дівочих мрій «кар'єра – чоловік – подорожі» додалася ще одна, а саме – замочити програмного директора радіо «Шансон», а потім обкласти його могилу черепами водіїв маршруток, які щодня катували своїх бідоласних пасажирів розпрекрасною музикою вищезначеного радіва. Взагалі, ця Катина мрія стала колективною мрією багатьох, і якщо Ката колись спроможеться на її втілення, то хай покличе мене та моїх друзів. Однак сама не справиться.

А ще я ніколи не забуду, як підлітком щиро жалілася москвичам, як Київ потерпає без метра. Так само, як герої роману, а також гурт ВВ вдавали захват від ліхтарів на вулицях Москви чи «кумп'ютерів» у московських офісах. У цей час усі оточуючі московіти ледь не «тріскалися від власної значущості», сприймаючи все це за чисту монету...

Мабуть, і ми – українці – під час Революції вважали себе центром Всесвіту. Але, на жаль, у нас, на відміну від вічного стратегічного партнера, це швидко минулося. Та я, власне, не про Революцію, а про те, що моє сприйняття того часу багато в чому збігається з Катиним.

Ну, що це? Є в книжці дотепні приховані цитати укр. класиків. І це приємно. Стюбові ж рекламні ролики одразу нагадують «99 франків» Бегбедера, але, як на мене, вони менш жорсткі, добріші, та ще й насичені вітчизняними реаліями.

Взагалі, непогана книжка, «...в голові появилось столько мыслей». Урешті-решт Ката й сама визнала, хоч і непрямо, що за великим рахунком і вона відноситься до тупорилих туристів із фотокамерами. До того ж я зрозуміла нарешті, що від Самотності тікати не можна, що деякі навіть мріють про магазин, де її можна було б купити за будь-які гроші. А вже якщо вона приходить до тебе, треба її зустріти зі щасливою посмішкою й приректи себе саму на себе саму.

P.S. Колежанка, побачивши в мене «ПП», запитала, чи варто читати цю книгу. Звісно, варто. Про скандально відому річ завжди краще скласти власну думку. Хоча саме на це й розрахований епатажний піар. Але не раджу перед тим читати жодних рецензій. Ця порада, втім, не стосується цього тексту. Бо це – не рецензія. ✨

Ірен РОЗДОБУДЬКО, письменниця

Яка книга (поезія, проза, есеїстика, публіцистика, біографістика чи гуманітаристика), видана в Україні впродовж останніх року-півтора, справила на Вас найбільше враження?

Їх кілька: «24-33-42» Лариси Денисенко, «Гімн демокричної молоді» Сергія Жадана, «Намір» Любка Дереша, «Мак червоний в росі» Марини Гримич. Могла б назвати і більше, бо мені цікаво читати саме українських авторів. Є книги, котрі я збираюся прочитати, наприклад останні твори Ульяновка і Кокотюхи.

Відверто кажучи, я не знаю, що таке «знаковість»... Але бачу такі тенденції, котрі мене радують: всі з названих авторів дедалі набирають обертів, не тупцюються на місці і є тими, від кого можна багато очікувати й у майбутньому.

Андрій
Кокотюха

Темна вода

... народився 1970 року в м. Ніжині, в родині зварювальника й медичної сестри. Мріяв стати бібліотекарем. Працював збиральником меблів, різномарковим та муздром на будівництві.

Але закінчив факультет журналістики Київського університету ім. Т.Шевченка.

Упродовж 1999—2005 років побачили світ книги А.Кокотюхи

«Повернення романтичного гангстера», «Нейтральна територія», «Ментовский город», «Отрабатанный материал»,

«Мама, дочка, бандюган», «Криминальна Україна»,

«Криминальна Україна-2», «Криминальна Україна-3»,

«Почему Украина не Россия» (автор-упорядник), «Любити

живих» (у співавторстві з М.Розумним), «Повзе змія», «Тайны и загадки Украины», «Резонансные дела МВД» (у співавторстві з В.Стогниєм).

2006-го року був дитчіданий премією літературного конкурсу «Коронація слова». У «Київській Русі»

публікується не вперше.

Письменник та журналіст Андрій Кокотюха любить літературу,

кіно, алкоголь, збирати гриби. Байджий до політики, спорту,

кави, одностатевого сексу й наркотиків. Не любить борщу,

вареників, макаронів, хіміяк шкідливого предмету, свого

класного керівника, Філіпа Кіркорова та Віктора Павлика, їздити

громадським транспортом, стояти в чергах, чогось чекати,

працювати в сільському господарстві.

**«Пристрасті вводять нас в оману.
Вони зосереджують нашу увагу лише на одному боці
проблеми, яка потребує негайного вирішення. І зовсім
не дають змогу дослідити цю проблему з усіх боків»**

Гельвецій

**«Стережіться виходити на болота
в нічний час, коли сили Зла діють безроздільно»**

Артур Конан Дойл «Собана Баскервілів»

1. Тихий липневий ранок

Відчувши біль від укусу, він роздратовано лягнув себе по щоці.

Коли забрав руку й глянув на неї, задоволено посміхнувся – просто в центрі долоні розпливлася кривава пляма. Бач, присмоктався. І досмоктався... Цікаво, скільки живуть комарі: день, два, місяць чи поки людина не приб'є, перервавши приємний процес смоктання крові...

Насправді Гришу Коцюбу зовсім не цікавила тривалість комариного життя. Він навіть устиг звикнути до постійного комариного писку над вухом і покусаних рук та щік. До таких дрібних неприємностей звикає кожен рибалка, а Коцюба їздив по рибу вже понад двадцять років.

Спочатку робив це для свого задоволення, навіть передплачував радянський журнал «Риболов-спортсмен». Потім, коли з грошима й харчами стало поганенько, почав потроху продавати рибу. Особливо добре брали карасів, лящів, щук та сомів відпочивальники на базах, яких уздовж берега Десни стільки, що плюнути ніде. Правда, це було колись, тепер багато баз позакривалося. Кажуть, до кращих часів.

Тільки Коцюба в кращі часи не вірив.

Звичайний сільський сорокарічний дядько, дві доньки якого щойно закінчили школу, як відразу втекли до міста подальше від обов'язку поратися на городі, твердо знав одне: ніхто, крім нього самого, кращого життя йому не влаштує. Хоча регулярно дивився новини, матався, ходив на вибори та голосував за того, за кого скажуть. Бо йому справді було все одно, хто там сидить у кабінетах. Від зміни задниць у кріслах у нього, Коцюби, більше грошей не буде. Риба сама на сковороду не стрибатиме. Город сам не скопається.

Колишній риболов-спортсмен скоро зрозумів: на гачок риба не завжди однаково клює, спінінгом так само багато не наловиш. Відповідно – багато не продаси й нічого не заробиш. Через те Гриша зайнявся тим, чим останнім часом займалися всі, кому лиш не лінки.

Зі сходом сонця сів на свого клеєного-переклеєного гумового човна та вирушав уже не на рибалку, а на справжнє полювання.

Мені здається, що сьогодні в нашій літературі – тій, яку називають масовою, – буде читатися саме такий текст, де даються триховані і практичні поради про те, як вижити в цьому суспільстві й не з'їхати з глузду, не стати психом і водночас захиститися від психів, які нападають із рваних боків. Герой російських казок – «добрий молодець», він сьогодні живе тут, а завтра зривається й кудись мчить, когось пограбував, девіцу через сідло – і вперед. Хто герой українських казок? Котигорошко, дуже поміткований хлопчик із булавою, він знає, кого вбити, кого не вбивати, терпить до останнього. У нас дуже розвинене почуття власності, ми куркулі. І сюжет нашого масового тексту може бути побудований тільки на тому, що нашу власність, наш стілець життя може щось порушити (Андрій КОКОТЮХА).

Полював Коцюба на сітки та «екрани», поставлені з вечора іншими такими ж розумними риболовами. Витрушував із них рибу й ніс її на продаж.

За це могли натовкти пику. Або зробити простіше – пробити човен просто тут, на воді, і плисти собі спокійно далі. Нехай падлюка, що до чужого волохату лапу простягнула, сама вибовтується. Звісно, коли хтось реально тонути почне, його врятують. Але коли витягнуть на берег, точно морду наб'ють. Тільки Гриша Коцюба сорок років тому на Десні народився, з чотирнадцяти років почав серйозно обстежувати цю хитру річку, і тепер напевно чи хто знає тутешні місця краще за нього.

Є, звичайно, такі самі, як він, або-ригени. Та Коцюба всіх знав, всі знали Коцюбу, і між мужиками існувала негласна домовленість: один ув одного не красти. Вони навіть обмовлялися при зустрічі, хто де збирається незабаром ловити. Це не зайве. Ніхто зі своїх точно не поткнеться, а це означало –

всі знайдені сітки можуть бути тільки чужими.

А їх і почистити не гріх. Чужі тут не ходять.

Коцюба точно знав, що ніхто з його односельців і рибалок із довколишніх сіл найближчим часом не збирається ловити на Тихому Затоні. Риби тут повно, тільки саме місце погане. Про нього тутешні діди та баби давно різні казки придумали, навіть колись вчені приїздили. Казали – зачароване місце досліджувати хочуть. Тиждень покрутилися, самогонки попили та ні з чим поїхали. Не бачили ні русалки, ані водяника, ані різних воскреслих потопельників, коротше – жодної нечисті. Ще люди з газет тими місцями часто цікавляться, пишуть різну хрінотень. Гриша, правда, газет не читає – йому тільки переказують жінчині подруги.

Теж іще – ляпалки. Зберуться й чухають язики – ля-ля-ля та ля-ля-ля.

Правда, останнім часом місцеві перестали на Тихий Затон їздити. Краєм вуха чув Коцюба – якісь нечисті діла тут творяться. Розбуркали якесь лихо, що довго спало на самому дні, глибоко під темною водою, і лихо це вже кількох людей до себе потягнуло. Знаходять тіла днів через два-три, далеко вниз за течією Десни. Щось ця потвора тут, на тихій заводі, стереже.

Гриша Коцюба в усі ці балачки не вірив. Хоча й не поспішав плавати на затон – жінка заклінала, аби туди не потикався, навіть розревілася один раз, корова дурна. Та цього разу поїхали вони кумовою машиною рано в місто на базар, молоду картоплю повезли й вишні. А він радий старатися – ще з вечора готувався, жінці не до нього було, тому й не причепилася з дурними розмовами.

Розрахунок простий: раз ніхто зі своїх на затон не намилився, значить чужі вже там пасуться. Їм уже точно на пусті балачки наплювати.

Відігнавши набридливих комарів, Гриша нагнувся, примружив очі й почав уважно вдивлятися в гладеньку поверхню води. В цій заводі завжди було тихо, течія біла глибоко під водою, і де те дно – не знав ніхто. Вода тут завжди спокійна та справді якась темна. Руку за-сунеш – не видно.

Сонце поволі сходило, розвиднювалося, вода блищала, і нарешті по ліву руку від себе, серед густого зеленого латаття, Коцюба побачив те, за чим заплив сюди. Непомітна недосвідченому оку вішка-позначка коливалася на воді. Тичку встромити ніхто не додумався, та й не вийшло б нічого. Дна в затоні ніхто ніколи не міряв, але бували люди можуть сказати – від самого берега воно стрімко уривається, і далі краще не ризикувати. Тому спритники прив'язали до волосіні звичайний поплавець, тільки не синій чи червоний, а прозорий, зроблений зі звичайної півлітрової пластикової пляшки з-під мінералки. Її обрізали максимально, як змогли, проколупали шилом дірочку, через дірочку проділи волосінь, а волосінь припнули до «екрану».

У тому, що він знайшов саме «екран», Коцюба не мав жодних сумнівів.

Ця снасть краща за звичайну сітку. Сплетена з міцної волосіні, має півтора метри в довжину і може опускатися на достатню глибину. Тут головне – не перетримати, бо риба швидко задихається йдохне. Тому й вважається це чистісіньким браконьєрством.

Коцюба взяв із дна човна спінінг, підгріб трошки веслом, аби ближче, закинув блешню так, щоб гачок зачепив під водою верхній край пастки. Почав змотувати катушку, волосінь натягнулася. Посмикав – є-є-є! Зловилася риба, велика й маленька...

Треба поспішати. Видно, ставили «екран» грамотні люди. Не кожен чужак зможе на затон впливти, тут треба прохід знати. А ставили вони капкан, швидше за все, вчора після заходу сонця. Раз так, то збираються раненько забирати. Хочеться, аби менше дохлої риби до того часу набралося.

Коцюба обережно потягнув волосінь на себе, підтягуючись разом із човном ближче до латаття.

Човен гойднувся.

Не звертаючи на це уваги, рибалка підтягнувся ще трохи. Тепер до вішки можна дістати рукою. Тільки блешню відчепити треба.

Човен знову гойднувся. Цього разу – сильніше. Так, ніби знизу його щось штовхало. Наче крупна риба плаває десь поруч і чиркає дно човна своєю спиною.

Коли човен гойднувся втретє, Коцюба завмер. Тепер до нього дійшло – це йому не здалося й не він сам розгойдує його. Глянув на воду, але нічого не побачив. Вона, як завжди в затоні, була тихою та темною, аж до чорноти. Хлюпнуло щось тихенько – і знову тиша. Лише дзижчання комарів дратує вуха.

Гумового дна човна знову щось торкнулося. Цього разу Гриша точно відчув – внизу, під водою, щось є. І це загадкове «щось» плаває кругами довкола його човна.

Ураз пригадалися всі чутки, плітки та дурні бабські розмови. Тільки вони вже не видавалися рибалці зовсім пустими й безглуздими. Смикнувши спінінг, спробував відчепити гачок, але той тримав міцно. Під човном знову щось пропливло, і Коцюба, ковзнувши рукою в кишеню брезентової штормівки, витягнув складного ножа. Мить – і гостре лезо перетнуло волосінь. Бог із нею, із блешнею.

Стиснувши весла в руках, Коцюба відчайдушно почав гребти до берега. Через латаття не пробитися, заплутаєшся, тому він спрямував човна в обхід, до найбільш крутого краю рятівної твердої землі. Гриша не хотів зізнаватися собі в тому, що йому страшно.

Але йому таки стало страшно.

Щось знову чиркнуло по дну човна, і рибалка просто сідницями відчув – це «щось» досить велике. А головне – навряд чи схоже на рибу. Ось коли жах охопив його остаточно. Він почав відчайдушно працювати руками, підгрибаючи до берега з останніх сил.

Після чергового сильного поштовху човник перекинувся й рибалка опинився у воді. Важкі гумові чоботита штормівка відразу потягнули вниз. Гриша спробував скинути верхній одяг, одночасно борсаючись, бризкуючи довкола себе й молотячи руками. Кричати не міг – подих перехопило. Він тільки розкривав рота, як щойно зловлена риба.

Щось схопило його знизу за ноги й потягнуло на дно. Щось сильне й дійсно не схоже на рибу. Його тримали руки, людські руки... а може, вже давно не людські.

Вони були холодні, брудні й чіпкі.

Останнє, що відчув Коцюба, занурившись у воду з головою, – це міцні слизькі пальці на своїй шиї. А потім у очах стало темно, бо темна вода поглинула його.

Назавжди.

2. Особливості національного відпочинку

Після небувалої навіть для серпня спеки потрапити в офіс, де тихо гуде кондиціонер, хто завгодно вважатиме за щастя.

– Ви знаєте щось про перспективи розвитку туризму в Україні?

Мельник мовчки похитав головою. Дивний якийсь чоловік. Запросив на розмову, хоче запропонувати роботу, а сам замість

предметної бесіди розвалився в м'якому шкіряному кріслі та триндить про якийсь туризм, до перспектив розвитку якого він, Віталік Мельник, ставиться зі злочинною байдужістю. Мабуть, це дуже важливо – розвивати туризм в Україні. Тільки колишній офіцер міліції, колишній опер Деснянського райвідділу міста Чернігова, від цього далекий.

Нема жодних сумнівів у тому, що розслідувач є героєм детективного оповіді, так само як і в тому, що він – герой епічної. І навіть понад те, він – культурний герой, і подібно до всіх культурних героїв (до Прометей, скажімо) приносить людству певне мистецтво – мистецтво наукового мислення (воно ж за суттю метод наукового пошуку Декарта). Тож у цьому сенсі будь-яка детективна оповідь є міф про абсолютний характер наукового (методичного) мислення. Утверджуючись у суспільній (масовій) свідомості, цей міф формує правове поле, підставою якого стає наукова концепція вини та невинності, – наукову юстицію. Саме в цьому – суспільна роль та суспільне призначення детективного жанру. І саме тому детектив є несумісний із диктатурою, а не тому що, мовляв, приватний детектив завісиди у детективній оповіді ставить у незручне, якщо не сказати в ідентичне, становище слідчого, який представляє державу. І в цьому сенсі детективна оповідь справді – явище демократичне та громадянське (Михайло СКАЩІК «Фенолен до детектива»).

Він не був серед кращих оперів. Не хапав зірок із неба. На ньому так само, як на інших, висіла хринова гора «глухарів». Він міг заплушити очі на якісь дрібні грішки своїх підопічних, по ходу вербуючи їх у стукачі. Користі від більшості завербованих не було зовсім. Навпаки – геморою більше. Попадеться наркоша на банальній квартирній крадіжці, відразу заявляє: працюю, мовляв, із громадянином капітаном Мельником Віталієм Вадимовичем, даю цінну інформацію, мене ніззя в камеру. Зітхаючи й матюкаючись, Мельник відмазував свого «позаштатного співробітника», розпивав із тим, із ким треба, кілька пляшок, відписував справу та стоїчно вислуховував скарги на себе від терпил. А в своїй особі – на всю українську міліцію, яка працювати не вміє й не хоче.

Так усі робили. Так усі працювали. Так усі жили. Тільки прийшла нова влада й помінявся міліцейський міністр, відразу почалася боротьба за чистоту рядів та виявлення «перевертнів у погонах». Коли начальство реальну загрозу для себе відчуло, воно вирішило, аби в своїх кріслах утриматися, відігратися на підлеглих. Мовляв, своїми силами порядки наведемо у своїй парафії.

Мельник вилетів із міліції під цю кампанію одним із перших. Скарг

на нього дуже багато, процент розкриття стабільно невисокий, знову ж таки – «глухарів» багато. А скільки справ безпідставно списано? А скількох потенційних злочинців він відмазував? Коротше, викликали Мельника в кабінет і сказали: або ти сам ідеш, за власним бажанням, і з органів тебе звільняють тихо, чи буде показове звільнення. Чорт смикнув Мельника залупнутися. Результат – вилетів із міліції з тріском, навіть у газетних статтях його прізвище та ще кількох залупастих колишніх оперів згадали всує. Ось, мовляв, ганьба української міліції.

Нічого, обійшлося. Спочатку запросили охороняти автостоянку, потім – приватне підприємство, потім – базар. Ніде колишній опер довго не протримався. Не виганяли – сам ішов. Бо не звик, не в його натурі сидіти добу через трое на стільці, пити чай і дивитися різну муру по телеку, час від часу не пускаючи когось на ввірену йому територію й пропускаючи після того, як передзвонять з кабінету.

Грошей, зрозуміло, від цього більше не ставало. Тому коли йому подзвонив знайомий і сказав, що один багатий дядя хоче взяти на роботу колишніх ментів, чоловіків віком тридцять – тридцять п'ять років із досвідом оперативної роботи не менше семи-десяти років, він знижав плечима та подзвонив за номером, який продиктував приятель.

Тепер він сидить у офісі Павла Павловича Заруби та слухає лекцію про проблеми розвитку туристичного бізнесу в Україні. Поки що – зовсім йому не цікаву.

А Заруба говорить – чисто солов'єм заливається.

– Розумієте, наші люди мало того, що не знають рідного краю. Бог із ним, із краєзнавством. Інша річ, що вони перестали серед наших красот відпочивати і, відповідно, перестали вкладати гроші в економіку своєї держави. Розумієте мене?

Мельник знову обмежився кивком.

– Візьміть нашу Чернігівщину. Розробити тут маршрут, побудувати інфраструктуру, не пошкодувати грошей на рекламу – і можна піднімати гроші, які буквально валиються під ногами. Це в мене, звичайно, в планах є, але найбільш реальна перспектива – не стільки туризм, скільки відпочинок. Коли вирішимо з відпочинком, люди приїжджатимуть на Десну купатися й засмагати з усієї України, навіть зі Східної Європи. А ми їм тут екскурсію до стародавнього Батурина, гетьманської столиці. Чи, скажімо, Ніжина – там хто тільки не вчився в місцевій гімназії вищих наук. А наш Новгород-Сіверський – це ж узагалі перлина, я вам скажу. Ви там були?

– Був. Виїздили на затримання одного типа. Там же кордон поряд, ну він і хотів через кордон драпонути.

– Що за ним?
– Якщо вам цікаво – убивця. Пограбування з убивством.
– Ну, то таке... Ви ж там по справах були, не відпочивали...
– Там особливо ніде. Генделики – суцільні гадючники.
– О! – Заруба підніс пальця до стелі. – Бачите – інфраструктури нема. Але я вам морочу голову, так відчуваю. Тому давайте ближче до інших справ.

– Хотілося б ближче.

– Розумію вашу нетерплячку. Тільки змушений просити вас послухати мене ще трохи, аби суть проблеми, яку я намагаюся вирішити, стала зрозумілою вам у повному обсязі.

Сам я, знаєте, народився в селі біля Десни. Дитинство моє там пройшло. Точно Довженко писав – зачарована Десна. Потім учився, з села поїхав, доросле життя, бізнес, закордон, усе закрутилося, ну, ви розумієте. Тепер, як пишуть у газетах різні блюстителі духовності, треба повертатися до витоків. Ви, думаю, зрозуміли – людина я не бідна. А багаті люди всі сентиментальні. Можна, звісно, обмежитися тим, що викупити стару батьківську хату й зробити собі там щось на зразок дачі. Але я – бізнесмен, тому свої сентименти хочу поєднати з бізнесом. Ви відпочивали хоч раз на Десні?

– Давно. Коли малим був.

– На базі?

– Коли як. В основному – на базах, один раз дикунами поїхали, в наметах.

– Рибу не ловите?

– Нема коли.

– І у вас зовсім нема сентименту до цієї річки?

– Ні.

Господар кабінету дуже швидко переварив ставлення колишнього мента до його дитячих вражень і знову заговорив упевненим тоном.

– Це не так важливо. І означає лише, що ви не зрозумієте мою пориву. Отже, я проїхався по берегах Десни, подивився на бази відпочинку, які там збереглися, і побачив – половина з них тупо закрилася через брак фінансування, а половина перебуває в сумному стані. Це при тому, що люди й далі вірні Десні та щороку відпочивають, платять гроші за чотири фанерні стіни й дах над головою.

– Може, їм більше нічого не треба?

– Я сказав би не так: вони не знають, що може бути інакше. Більш цивілізовано. Коли з'явиться вибір між консервами та салом і нормальною їдальнею з комплексними сніданками, обідами та вечереями, коли замість засипаного хлоркою будиночка на вулиці можна користуватися нормальним біотуалетом, а в перспективі – ватерклозетом, коли в будиночках стоятимуть кондиціонери, можете мені повірити – в такого відпочинку теж з'являться свої фанати. Причому на першому етапі планую організувати все так, аби різниця в ціні складала двадцять-тридцять доларів. У гривневому еквіваленті, ясна річ.

– Ви дуже цікаво все це говорите, тільки яка в усьому цьому моя роль?

– Отже, я все це говорив вам, аби підвести до більш конкретної інформації. Я став співвласником однієї бази відпочинку тут, недалеко, в сусідньому з Чернігівом районі. Придбати її з потрохами я поки що не можу. Вона відомча, вважається майном одного із заводів, і поволі розвалюється. Як, зрештою, і сам завод. Але підприємство мені не потрібне. В нас із тамтешнім керівництвом існує офіційна угода: я починаю своїм коштом ремонт і обладнання бази, а також упорядковую пляж. Забезпечую постачання продуктів у місцевий магазинчик. Його, до речі, я таки викупив, це було дуже просто. Власник узяв п'ятсот доларів і підписав потрібні документи. Цей сезон відпочивальники платять ще старі ціни. До наступного сезону я сподіваюся навести там порядок і почати відбивати свої кошти. Раніше там

відпочивали за досить умовні гроші лише працівники підприємства, а «ліві» платили в півтора рази більше за той самий комфорт. Вірніше, за його відсутність. З наступного року всі будуть на рівних умовах. Більше того – реклама піде по області, путівку можна буде вільно купити будь-кому в спеціалізованих агентствах. Звісно, працівники підприємства матимуть певні пільги. Наприклад, їм я запропоную безкоштовне харчування. Словом, я сподіваюся років через три відкупити цей туристичний комплекс, і завод мені його продасть – сам утримати сучасну базу відпочинку він не зможе. А через п'ять років я хочу мати кілька таких баз на різних берегах Десни. Вам подобається ідея?

– Мені подобається. Але ж я особисто з цього нічого не матиму. І навряд чи в безробітного мента вистачить грошей для відпочинку у вашому майбутньому раю.

– Як ви сказали? – Заруба навіть трохи подався вперед. – У раю? Знаєте, я запросив вас на розмову тому, що боюся, як би не опинитися в пеклі. Причому – у справжньому пеклі. З чортами.

3. Хто не боїться нечистої сили

Зараз виник той самий момент, коли Мельнику здалося на мить – він розмовляє з божевільним. Повним шизиком, у якого дах конкретно зсунувся. Та відразу оперське минуле нагадало про себе – за той час, що він працював у розшуку, тижня не було, аби не з'являвся хтось і починав городити таке, що може прийти в голову лише пацієнтові божевільні. Та в результаті оперативної перевірки така чортівня дуже часто мала досить виразний кримінальний відтінок.

Колись одна бабця тиждень морочила весь райвідділ історією про те, що в неї в хаті завівся домовик, ніби ходить щонаочі по хаті, грюкає, стукає, спати не дає. В результаті оперативної перевірки виявилось, що троє пацанів, один із яких жив просто над бабцею, вже тиждень із підвалу підкоп до сусіднього будинку робили, де відкрився магазин із продажу комп'ютерів. На допитах «домовики» казали, що збиралися дірку в підлозі продовбати, щоб проникнути до складу магазину. Навіть не продовбати – зірвати. В них, виявляється, вибухівка була захована. Спеціально для подібного випадку придбали, хотіли щось типу пограбування століття втнути. І це вже серйозно – вибухівку, як з'ясувалося, з армійських складів потихеньку продавали. Ну, це вже інша історія.

Тому Мельник мовчки закурих ще одну сигарету, всім своїм виглядом показуючи: «Я вам не вірю, але уважно слухаю». А Заруба, ви-

тримавши кіношну паузу й цілком правильно зрозумівши поведінку співрозмовника, заговорив далі:

– База наша в Козубах, знаєте таке село? – Мельник кивнув головою. – Там, з одного боку, дуже гарні місця, з іншого – одна з найбільш проблемних ділянок Десни. Вода то піднімається, то стрімко спадає. Причому так само змінюється дно. Тиждень тому, скажімо, на якомусь місці була мілина, а сьогодні вже яма. Коли по річці ще ходили судна, річники подібні місця знали й проходили їх дуже обережно. Але це ще не все: в тому місці річка робить поворот, і від неї відходить невеличкий рукавчик. Там течії майже зовсім немає, купатися, правда, теж не можна. Зате риби – скільки завгодно. Таких місць по Десні вистачає. Їх називають тихими. Саме через близькість тихої річки база користується популярністю і не вмерла остаточно. Рибалки це місце давно облюбували. Ось і суміщають: удень сплять або купуються, а на ранок чи під вечір вибираються по рибку. Я, до речі, з наступного року планую організувати прокат рибальської снасті: вудки, спінінги, човни. Наживку продавати...

– Вибачте, але знову повторюся: яка в усьому цьому моя роль?

– Уже зовсім близько, Віталію. Нормально база почала працювати півтора місяці тому, коли я владнав усі бюрократичні й фінансові справи. А десь через тиждень зник перший рибалка. Приїхав мужик із родиною, сів увечері в човна, переплив річку, перебрався до тихої води – і все. Його тільки через три дні знайшли, далеко вниз течія знесла. Аби труп за сухе дерево по дорозі не зачепився – довго біще шукали. Куди подівся човен і все, що в ньому було, – досі невідомо.

– Таке трапляється на рибалці. Нещасний випадок.

– Правильно. Родині від цього не легше, але ж криміналу справді нема. Тільки через тиждень в тих же місцях другий рибалка зникає. Цього швидше знаходять, а човен раніше вплив, просто до пляжу його піднесло течією. Перекинутого догори дном. Човен не новий. У того, першого чоловіка, не човник, кажуть, був – ляля. Новенький, друзі на день народження подарували. Це вам така деталь.

– Ви до того ведете, що новий човен міг хтось знайти та не віддати?

– Давайте не будемо зараз розпорозувати увагу. Маємо два нещасних випадки за два тижні. Причому – приблизно в одному й тому самому місці. Обидві жертви не повернулися з рибної ловлі. Вже поповзли погані чутки. Минає вісім днів – знову потопельник. Цього разу рибалка з місцевих, козубський дядько. Теж любив завжди на тихій річці рибки половити. Так само знайшли вниз за течією. Правда,

човен у нього дерев'яний, старий, на березі валявся. Вудки – поруч. І останній випадок – тиждень тому з рибалки не повернувся ще один чоловік із Козубів. Жінка на базар поїхала, повернулася – нікого вдома нема. Нічого поганого не подумала, знала – чоловік по рибу зібрався. Коли ночувати не прийшов – зірвалася й до дільничного побігла. Бо після трьох нещасних випадків відмовляла свого рибалку в ті місця плавати, тільки він не особливо її слухав. Дільничний теж уже знав про те прокляте місце, подзвонив у район. Спочатку його послали, потім опергрупу прислали й заодно – рятувальників із підрозділу МНС. Під ранок тіло виловили – заплуталося в корчах на міліні акурат під самими Козубами, там Десна крутий поворот робить.

– Ви, бачу, знаєте досить багато подробиць, яких цивільній людині не положено знати.

– Цілком справедливе зауваження. Але почалися якісь дивні розмови про прокляте місце. Люди почали боятися. На черговий заїзд багато хто відмовився, довелося повертати гроші. Мені доповіли, що люди навіть у воду заходять із острахом.

– А чого ж страшного на пляжі? Ніхто не тоне наче за дивних обставин...

– Ось-ось, тепер почнемо про дивні обставини. Тільки спочатку я коротеньку історію розкажу. Один мій приятель-бізнесмен купив собі невеличкий старий готель у Криму. Відремонтував, зробив там майже Європу, ціни поставив максимально помірні. Почали до нього люди з грошми приїздити, серед них – банкіри, народні депутати, артисти. В тому числі – російські «зірки». Рік він так протримався, а потім наче хто поробив: почалися крадіжки в номерах, постояльці їжею з готельного ресторанчику труються, коротше – нажив собі готель дурної слави. Так десь пару місяців тривало, і раптом на гарячому ловлять одну покоївку. Номери очищала, зараза. Буквально через паруднів хлопця на кухні зацапали – якоїсь гідоти в перші страви підсилав. Причому обидва особливо не ховалися. Таке враження, ніби вони самі хотіли, щоб їх зловили. Хто і як про це пронохав – не знаю, тільки преса та телебачення наче сказалися. Інформація сенсаційна: працівники елітного готелю обкрадають і трують жильців. Куди далі працювати з такою репутацією? Знаєте, що ще прикро? Надовго посадити обох не вдалося. Знайшовся в кожного спритний адвокат, отримали винуватці по мінімуму. А мій приятель виходу іншого не бачив, як продати справу. Причому – за половину ціни. Фактично він тоді розорився...

– А тепер як? – чомусь вирвалося в Мельника.

– Нічого. Попиячив із місяць, полежав у приватній наркологічній клініці, вийшов із запою, почав усе спочатку. І згодом дізнався: покоївка та той хлопець із кухні працювали на замовлення того, кому він готель продав. Чоловік тоді навіть не задумався, як це так швидко покупець намалювався. За незручності, пов'язані з тюрмою, замовник заплатив їм пристойну компенсацію. Адвокат, до речі, так само його людина. Дуже хотілося вигідний бізнес до рук приборати. Тепер готельчик квітне. Ті ж самі злочинці там працюють, причому – дуже сумлінно.

Мельник роздушив у попільничці недопалок. Все почуте від цього моменту потроху починало його цікавити.

– Ви підозрюєте, що хтось хоче так само зашкодити розвитку вашого перспективного бізнесу, через те лякає відпочиваючих, місцевих жителів і навіть вбиває рибалок?

– Десь так воно виглядає.

– Теоретично, з великою натяжкою, я можу це припустити. Тільки всі чотири трупи – не кримінальні. Без ознак насильницької смерті. І жодної кримінальної справи, як ви кажете, не заведено.

– Правильно, – кивнув Заруба. – Але раз я вкладаю грубі гроші в розвиток перспективної, як на мене, справи, то можу витратитися й на організацію безпеки власного бізнесу. Не буду казати, що скільки коштує. Просто в мене є певні зв'язки у високих київських кабінетах, які в купі з фінансовими затратами допомогли мені вирішити деякі питання... Я домігся ексгумації всіх чотирьох трупів, отримав дозвіл на розтин та замовив низку інших експертиз, які проводяться у випадку, коли кримінал явний. Причому все це робили в Києві на висококласному дорогому обладнанні кращі криміналісти.

– Широко у вас усе поставлено.

– А як же! Я хочу знати, з чим маю справу й чого мені боятися в найближчому майбутньому. До речі, жодному з чотирьох розтин не робили на прохання рідних. До того ж поховані всі відносно недавно. Тому вміст шлунку кожного можна було дбайливо дослідити.

– Що ви хотіли дізнатися?

– Кожен із них наковтався води. Мені було цікаво, де саме це з ними сталося. Власне, я мусив визначити з максимальною точністю, де саме на берегах Десни знаходиться оте прокляте місце, на якому рибалок чекає неминуча смерть.

– Ви так красиво говорите, прямо як у кіно чи книжках.

– Дякую. Іноді мене справді заносить. Колись я хотів стати артистом, навіть ходив у драмгурток. Тільки часи потім настали не

мистецькі. Перебудова, Горбачов, розвал Союзу, бардак, гроші знецінювалися. Мистецтвом не заробиш.

– Ви збиралися на цьому заробляти? – брови Мельника стрибнули вгору.

– А, – Заруба махнув рукою. – Кажу ж, молодий та дурний був. Усі ми колись такими були. Правда, дехто виріс, а з дурістю не попрощався. Колись іншим разом про це поговоримо. Я вже майже наближаюся до суті, – він на мить замовк, збираючись із думками. – Значить, ось які я отримав результати. Перше: в кожного з потерпілих на шії помічені сліди, так ніби їх душили за горло. При цьому висновок експертів – чоловіки захлиналися водою й одночасно задихалися від механічної асфіксії. Їх усіх тримали під водою за шию доти, доки вода остаточно не заповнювала їхні легені. Навіть якби місцева міліція щось запідозрила, все одно до подібних висновків вона б не дійшла. Умов для проведення подібної експертизи в області немає. Ніхто б не заводився із відправкою трупів до Києва – дорого. До того ж, повторюся, явного криміналу нема. Друге: хімічний аналіз води, яка знаходилася в легенях усіх чотирьох потоплеників. Фахівці робили кілька заборів води в різних місцях, аж поки не знайшли зразки, ідентичні знайденим. Ясно, трупи провели в деснянській воді багато часу, вода могла затікати всередину вже після смерті. Але деякі частинки залишилися, і спеціалісти, порівнявши зразки, прийшли до єдиного висновку. Я не буду втомлювати вас зараз різними науковими термінами з царини хімії та біології, бо сам, коли чесно, не в усьому розбираюся. Скажу тільки одне: всі четверо потонули, чи, краще сказати, були потоплені в одному місці. Воно тут називається Тихий Затон. Чули щось?

– Чесно – ні.

– Це справді досить дивне місце. Воно зовні нагадує середніх розмірів озеро. Ми їздили туди джипом, для цього довелося зробити досить пристойний гак і продиратися лісом. Кажуть, досвідчені рибалки знають кілька проходів із боку тихої Десни. Ну, на цей затон можна втрапити більш коротким шляхом і по воді. Значить, це такий собі відросточок. Вода там, за словами місцевих жителів, смугаста. В одному місці знизу б'ють теплі ключі, в іншому – холодні, далі – знову теплі. Словом, ви розумієте, про що я говорю. Але вода не стояча – там сильні підводні течії. Швидше за все, якимось дивним чином тіла рибалок винесли спочатку на тиху воду, звідти – в основне гирло Десни, а далі вже їх підхопила швидка течія. Принаймні до такого висновку прийшли ті, хто їздив зі мною на Тихий Затон. Це я вам кажу до того, аби ви зрозуміли: поверхня води в цьому місці справді дуже спокійна.

Отже, самі по собі човни перекинутися не могли. Припускаю, що хтось із рибалок у запалі міг скочити на ноги й забути про обережність. Тільки не всі четверо! Навіть якби хто й бухнувся у воду, перевернути човен і залізти на нього дорослий чоловік у тихій воді завжди може.

– А чому їх не могла схопити судома? Самі ж казали про холодні ключі... Потрапив у холодну смугу, ногу звело – і гаплик.

– Віталію, вибачте мені за те, що я вам зараз скажу, тільки мені здається, ви підсвідомо намагаєтеся, як це робиться в міліції, відписати справу. Знайти десятки причин, чому труп може бути не кримінальним і розшук, який ні до чого не приведе, починати не треба.

Мельник посміхнувся кутиками губ.

– А ви правильно думаєте. Я вже вас просік: ви хочете, аби колишній опер у приватному порядку розкрутив цю справу. Хтось топить рибалок на Тихому Затоні. Причому робить це навмисне, аби відлякувати від того місця, а заодно й від тієї бази відпочинку потенційних клієнтів. Ніхто не хоче відпочивати там, де в околицях систематично вбивають людей. Коротше кажучи, невідомий конкурент хоче загубити ваш бізнес на пні. І моє завдання його вирахувати. Ситуація просто як у американському детективному кіно.

– Не думав, що опери дивляться кіно.

– Колишні опери дивляться. Часу вільного – хоч залийся. Ну, я правильно вгадав?

– Майже. Тут, власне, є один нюанс, який представляє справу в іншому світлі...

– Момент! – Мельник простягнув руку перед собою. – Секундочку. Чому б вам не передати всі матеріали експертиз відповідним органам? Якщо ви вже змогли організувати ексгумацію трупів, розтин, коштовні аналізи, то невже на підставі цього хтось, особливо – сьогодні, коли в міліції тотальні чистки, ризикне відмовитися від порушення очевидної кримінальної справи? У вас на руках незаперечні докази того, що чотирьом рибалкам допомогли потонути. До того ж ви можете стимулювати процес розслідування власним авторитетом, що стримає вашого ворога, навіть зупинить його. Принаймні на деякий час. Або – назавжди. Для чого вам цей зарубіжний детектив із приватним розслідуванням?

Заруба не поспішав відповідати. Замість того він, помовчавши, підвівся, підійшов до вбудованого в стіну сейфа, набрав потрібну комбінацію цифр, відкрив дверцята, вийняв почату пляшку «Тиси». Не закриваючи сейфа, повернувся за стіл, прихопивши по дорозі з полиці два срібних келишки, наповнив їх коньяком. Один підсунув Шульзі,

другий узяв сам і, заклично піднісши, перехилив його вміст собі до рота. Примружився, поплямкав губами.

– Чому не п'єте? Звикли до горілки?

– Швидше не звик до дорогого коньяку, – Шульга так само одним ковтком осушив свій келишок, покрутив його в пальцях, обережно поставив на гладеньку поверхню стола.

– Значить, повертаючись до наших справ, у всьому ви праві. Логіка є в кожному вашому слові. Але є речі, – знову пауза, – є, знаєте, такі речі, які не піддаються жодному логічному поясненню. Тому я не поспішаю вимагати офіційного розслідування. Про висновки експертиз правоохоронні органи не знають. Я дізнавався – при бажанні документи завжди можна пустити в діло. Тут інше... Розумієте... хоча, гм, це важко зрозуміти нормальним осудним людям... Ви тут сказали, що я знаю місце, де все це сталося. Справа в ньому – в цьому самому місці. В Тихому Затоні, будь він проклятий... Власне, ходять такі чутки, що це місце справді прокляте. Погане місце.

– Можна якось більш чітко висловлюватися?

– Куди вже чіткіше! Люди кажуть, що в Тихому Затоні водиться нечиста сила. І чотири жертви – її рук справа... Якщо, звісно, в нечистої сили є руки. Тепер ви розумієте, чому я не в захваті від перспективи швидко почати офіційне розслідування? В мене є солідний бізнес і певна репутація. Мене ж на сміх піднімуть: вирішив базу відпочинку на Десні до толку довести, а сам чортів боїться! Тоді всі мої задумки швидше поганим місцем накриються.

Тепер настала черга Мельника помовчати, переварюючи сказане.

– Чому ви вирішили, що я з вас сміятися не почну й повірю всьому, що ви мені зараз кажете?

– Дуже просто: бо я вам гроші пропоную за те, аби ви розібралися що до чого. Можете сміятися, але сам із собою, перед дзеркалом удома. Можете вважати мене придурком, якому нема куди бабло дівати. Головне – аби робота робилася по можливості швидко. У стосунках із міліцією я собі цього дозволити не можу.

Мельник знову помовчав.

– Щось не так? – поцікавився Заруба.

– Скільком таким, як я, ви вже пропонували цю роботу?

– Ви хочете знати, хто вже відмовився?

– Ага.

– Нічого не вийде. Ви – перший і, сподіваюся, єдиний на сьогодні кандидат. Я навів певні довідки й багато передумав, перш ніж з усіх запропонованих кандидатур зупинитися саме на вашій.

– Дякую, звичайно, за довіру... Тільки цікаво, чим вона викликана?
– Дуже просто, – Заруба налив по другій. – Я зібрав про вас багато відгуків і характеристик. Різних. Позитивних і не дуже. Так завжди буває, коли шукаєш відомості про неоднозначну людину. З усіх мені одна сподобалася. Один із ваших колег сказав: «Віталік Мельник міг би далеко піти, тільки ж він такий, що й чорта не боїться. Коли йому чого треба – напролом пре. У нас таких не люблять». Враховуючи те, чим я пропоную вам займатися, без людини, яка не боїться чорта, мені не обійтися.

4. Правила гри

Якийсь час співрозмовники дивилися один на одного. Нарешті Мельник випив свій коньяк, закурив, підсунув стільця ближче до столу, сперся на нього ліктями та заговорив тоном, яким він звичайно опитував потерпілих:

– Давайте по порядку. Чому ви вирішили, що тут втрутилася нечиста сила? Бо я в чортів не вірю, чорт у людях сидить...

– Про чорта я так, фігурально висловився. Насправді йдеться про іншу нечисть. Потопельників, які воскресають. Русалок, водяників, що там ще може водитися в річках.

– Ви самі вірите в те, що зараз говорите?

– Не знаю. Зерно сумніву в мені зародив один тамтешній або-риген, котрий нас до затону проводжав. Самі б ми через ліс дороги не знайшли. Він казав – можна водою пропливти, тільки після всього не хоче ризикувати.

– Після чого?

– Ну, після всіх цих історій із рибалками. Провідник не надто балакучим виявився. Лише товкують дорогу якісь загальні речі. Мовляв, давно Тихий Затон нехорошим місцем вважається, там кількасот років нечисть усяка живе. Тільки переважно вона не показується на люди. Треба, аби щось сталося таке, від чого сили зла пробудяться та почнуть свою чорну справу робити.

– Погодьтеся, це якось так звучить...

– Погоджуюся, – перебив Мельника Заруба, випив коньяк, почав крутити келишок у пальцях – так мусульмани перебирають чотки. – Я сам це сприймав за маячню, аж поки ми на місце не приїхали. А місце, я вам скажу, не з приемних. Якось там так дерева повиростали... Чи може, ми в такий час приїхали, коли сонце майже не світить. Зате пелена туману над водою стоїть. Негуста. Так це виглядає,

наче оце ви в мене в кабінеті накурили, і дим сизий стелиться. Ніби все видно, а пелена очі роз'їдає. Вода гладенька, наче хто скло поклав. Уздовж берега від краю десь метри на три все чисто лататтям заросло. В одному місці очерет густий. Довкола – суцільний верболіз, густий – не пройти, наче хто навмисне таку живу неприступну стіну зробив. Тиша – помацати можна, хіба тільки жаби кумкають і комарі дзеленчать. Справді, не надто гостинний куточок природи.

– І з цього ви зробили висновок, що там може водитися нечиста сила?

– Я взагалі тоді ні про що не думав. Наш провідник, тільки ми вийшли, відразу каже: «Дна в цьому затоні нема. У війну над цим місцем літак збили, «мессер». Зайшов він у воду в крутому піке, носом уперед – так і не знайшли». – «Шукали?» – запитую. «Після війни ніби шукали. Водолазів із Києва привозили. Троє приїхало, двоє назад поїхало. Один пірнув і не сплив. Ті двоє пірнали-пірнали, шукали-шукали, дарма. Більше не поверталися».

– Не буває річок без дна. Навіть глибину Маріанської впадини виміряли, хоча куди вже бездонніше...

– Отут, Віталію, дива й починаються. Я теж тоді під сумнів його слова поставив, а він каже: «Підійдіть до берега та зазирніть у воду. Вона не прозора. Руку засуньте – не видно буде». Я так і зробив. Що ви думаєте? Справді, якась незрозуміло темна вода. Тоді чи загальна атмосфера так подіяла, чи я не знаю – коротше, мені страшнувало стало. А цей ніяк не заспокоїться: «Сам не бачив, але старі люди кажуть – багато всякої нечисті в цій затоці водиться». – «Де ж вона, – питаю, – живе, коли дна немає?» – «Ну це чорт її знає, де вона живе. Жила б собі – і нічого. Головне, воно ж усе з води вилазить. Давно, правда, нічого про тутешніх бабаїв не чуно було. Значить, щось таки сталося, раз почало воно людей топити. Може – водянник який, може – русалка лоскоче, а може, ті, хто тут утопився, ніяк собі спокую не знайдуть». – «Ти що тут городиш?» – визвірився я. А він спокійно так: «Я – нічого. Старі люди більше знають. Краще вночі сюди не ходити, а коли видно – довго тут не гуляти». – «А як же сюди по рибу їздять?» – «Так давно нічого не було, а риби навалом. От народ і перестав боятися. Не будить лихо, поки тихо, знаєте приказку? Краще давайте звідси від гріха». Ну, завантажилися в джип та й поїхали собі.

– І після цієї розмови ви почали вірити в нечисту силу на Тихому Затоні?

– Аби на тілі загиблих рибалок виявили сліди від кулі чи, наприклад, ножового поранення, я б забув про цю розмову. Але напасти

на людину й занурити її у воду цілком здатен який-небудь водяник. Такі жести навіть у його стилі...

– Ви наді мною знущаетесь чи серйозно вірите у водяника? Або, ще краще, в русалку чи взагалі в Джейсона з хокейною маскою на морді?

– Давайте так домовимося: я, можливо, і не сприймаю слова того чоловіка буквально. Та цілком можу припустити – насправді водяника не існує, зате є цілком реальна людина з плоті та крові, яка зацікавлена, аби вві в нього повірили. Не обов'язково у водяника, взагалі – в нечисть. Страшне й сумне Щось живе під водою та сіє смерть довкола себе. Хоча я припускаю й таке: Тихий Затон – унікальне місце, де можна досліджувати паранормальні явища. Ну, це вже не в нашій компетенції.

– Мені більше до вподоби ваше перше припущення. Воно повертає нас усіх на грішну землю. Я розвину цю думку – в того, кому вигідні русалки та водяники в Тихому Затоні, може бути свій інтерес – максимумно відлякати від цього місця сторонніх. Не обов'язково в даному випадку, що цей «хтось» неодмінно намагається зашкодити вашим інтересам. Звідси перше запитання – хто цей казкар, із котрим ви їздили на затон?

– Звати його Іван. Прізвище не пригадую, так само, як і вік. Знаєте, як у сільських мужиків, спрацьованих і спитих: однаково даси і сорок, і шістдесят років.

– Так сорок чи шістдесят?

– Швидше за все, десь так п'ятдесят із копійками. Такий бадьорий старий. Само собою, спільних знайомих у нас нема, раніше я його не знав і не бачив. Мої помічники запитали в селі, хто може провести до Тихого Затону, нам діда Івана й назвали. Якщо потрібна його хата, вам розкажуть, як її знайти.

– Тепер так – кого ви особисто підозрюєте?

– Поки що – нікого. Це я до того, що вам не треба буде мотатися по всій країні, перевіряючи алібі моїх партнерів по бізнесу чи потенційних конкурентів. Я відчуваю, що розгадка всієї цієї чортівні – тут, тобто –

*Джейсон – персонаж фільма
Maxia із циклу «Рятівниця 13»,
маньяк-убивця, востреслий
із мертвих. За сюжетом,
покись приятелі не доглядли
і він утопився в озері. Відтоді
сточатку його збожеволіла
від горя мама, а потім і
сам потонельник Джейсон,
заховавши створене обличчя
за хокейною маскою, час
від часу нападає на молодих
людей, що відпочивають у
околицях його володіння, і один
за одним убиває їх, бажаючи
помститися світові за
байдужість до себе.*

там, – Заруба махнув рукою кудись у бік вікна. – На Тихому Затоні, на базі відпочинку, в довколишніх селах. Припускаю – навіть у Чернігові. Якщо все це змова, тут, у місті, повинен осісти мозковий центр.

– Змова, мета якої – напустити на вас нечисту силу? Вселенське зло?

– Ну, не іронізуйте вже аж так. Всяке може бути. Хтось може начитатися родинних легенд і оживити собаку Баскервілів. Читали книжку чи фільм дивилися?

– Кіно.

– Значить, зрозуміли моє порівняння. Ну, а хтось надто розумний може начитатися легенд та міфів рідного краю, і так само за допомогою багатотисяч перетворити Тихий Затон на місце, де сконцентрована вся довколишня нечисть. Чим не версія?

– Версія, – погодився Шульга. – Тільки ви не відкидаєте того варіанту, що вся це нечисть може водитися в темній воді насправді.

– По ваших очах я бачу – ви теж не відкидаєте такого повороту, – посміхнувся Заруба.

Шульга волів не відповідати, хоча зловив себе на думці – цей мужик класно його вирахував. Щось подібне промайнуло в голові, тільки за це «щось» колишньому оперові раптом стало соромно. Хоча на обличчі цей сором не відбився.

– Більше у вас нема для мене ніяких зачіпок?

– Аби були, я би без вас розібрався, – досить жорстко відрубав співбесідник. – Інакше б мені справді лишалося тільки покликати міліцію та заарештувати всіх підозрілих. Нехай далі розбираються самі.

– Скільки в мене часу? Після справи доведеться шукати роботу.

– Із цим простіше. Я збирався набирати штат охоронців, і якби ми на цей момент ні до чого не домовилися, я все одно лишив би вас біля себе в службі охорони. База відпочинку потребує професійного нагляду..

– Теж правильно.

– Таким чином, офіційно ви оформляєтеся охоронцем. Живете на території бази в окремому будиночку. Я поповню рахунок вашого мобільного телефону. У вашому розпорядженні – транспорт. Іномарку не пропоную: в місцях, де все буде відбуватися, вони кидаються в очі. Старенька «нива» надійніша, до речі – також у плані всюдихідності. Начинка в «ниви» новенька, двигун форсований, тільки хто це бачить? Про те, чим ви займаєтеся насправді, знаю лише я.

– Крім мене на базі є охоронці?

– Ні. Проте хай вас це не турбує. Ваша присутність навряд чи буде настільки помітною, а значить, і відсутність не кидатиметься в очі. На разі особливої роботи саме для охоронця я там не бачу. Рятувальники більше потрібні. Був один, я розширив штат до трьох. Відпочиваючим, до речі, подобається, коли на пляжі гуляє багато людей, готових урятувати їх у будь-яку хвилину. Ну, а в разі справді нештатної ситуації вийдете на перший план, швиденько вирішите її та знову зайдете в тінь.

– Обов'язково звітувати вам щодня?

– Для чого? Не будемо бюрократами. Мене цікавить проміжний або кінцевий результат. Поточна буденна робота – це для вас. Хіба виникнуть проблеми технічного або фінансового характеру. Я в офісі чи на мобільному. А телефонні переговори в таких делікатних справах я вести не звик. Та й ви, думаю, так само. Поселитесь в окремому будиночку, вам надається повна свобода дій. В межах розумного, звісно. Деякі досить своєрідно трактують саме поняття «свобода». До речі, зброя у вас є?

– Гм... Як би вам сказати...

– Ясно. Навряд чи вам треба постійно мати її при собі. Ви ж не збираєтеся відстрілюватися від водіяника?

– Ви пропонуєте мені взагалі не брати із собою зброю?

– Я прошу вас не застосовувати її без крайньої потреби: не хочеться, аби моє ім'я пов'язали з людиною, яка незаконно зберігає зброю під моїм, як би це сказати, патронатом.

– Останнє запитання – скільки? Ставка охоронця чи...

– Чи. Давайте обговоримо це питання. Ще по коньячку? – Заруба простягнув руку до пляшки.

5. Як стають мільйонерами в Україні

Через знайомого в органах Мельник отримує інформацію про небезхмарне минуле свого нового роботодавця. Пан Заруба, що має репутацію професійного бізнесмена-банк'єра (власник банку «Дністрянський»), мецената, громадянина та патріота Чернігівщини, сколотив своє майно на різних аферах (махінації з металобрухтом, участь у фінансовій піраміді), причому завжди виходив сухим із води, відкуповуючись у тих, хто відсиджував за нього у в'язниці. Деякий час мешкав ув Америці, де розпочав легальний бізнес. Має зв'язки у всіх владних структурах, зокрема й у правоохоронних органах. Про спроби Мельника покопатися в минулому дізнався відразу, але спростував розроблювану ним версію помсти з боку колишніх «партнерів».

6. Сонце, повітря та вода

Не обдурив Заруба. На базі відпочинку з класичною назвою «Метеор» жодних проблем у Мельника не виникло. І жодних питань йому ніхто не задав.

Директором виявився печальний мужчина непевного віку. Віталій спробував прикинути, скільки йому може бути років, і швидко облишив цю дурну справу. Худий засмаглий невисокий чоловік, стрижений під йоржик і вдягнений лише в сині шорти, які колись були джинсами, власним прикладом доводив: не треба вигадувати ніяких еліксирів молодості, сідати на кремлівські дієти чи купувати різні стимулятори-метелики. Ось вам три джерела та три складові частини здорового вигляду – сонце, повітря, вода. Шульга підозрював, що Василю Обухівському далеко за п'ятдесят і що останніх років двадцять він шість місяців на рік проводить тут, на ввіреній йому території. Звідси й причина смутку: прийшли ці нові люди з новими поняттями, показали кому треба купу грошей, і тепер невідомо – господар він, Обухівській, на цій базі чи тільки лялька, яку за мотузки смикають і яка вже нічого не вирішує.

А ще не відомо, чи залишить новий власник його на робочому місці. Ясно, є йому чого сумувати і є причини дивитися вовком на кожного, хто приперся після особистого дзвінка хазяїна.

– «Люксив» у нас нема.

– Для чого? – Мельник узяв у нього ключ із бляшаною бирочкою, на якій була вибита цифра «13». – Ой, а іншого номеру у вас нема?

– Забобони?

– А то!

– Не ти один! – відрубав Обухівський. – Зараз народ такий пішов – не хоче свої гроші за тринадцятий номер платити. Тому тільки він у нас гуляє навіть коли пік сезону. Значить, він єдиний зараз вільний.

– Слухайте, а раптом я заплачу – і ви дасте мені будиночок із іншим номером?

– Нічого не вийде. Зайнято все. Хочеш – бери намет, у нас тут прокат.

– Раз так, то нехай – якось переживу, – знизав плечима Мельник.

– Куди дінешся, – буркнув Обухівській і повів його до будиночка.

Це виявилася пофарбована в жовтий колір фанерна споруда, яка більше нагадувала шпаківню чи собачу буди великих розмірів. До

неї прибудували невеличку тераску. Від будиночка до будиночка тягнулися дроти.

– Обережно, розетка там іскрить, – Обухівський відчинив невеличкий навісний замок. – І бажано не курити всередині. Бо пропалиш матрац, а в нас їх поки що мало.

– Поміняти розетку не додумалися?

– Для чого? Там же ніхто ніколи не живе, я ж казав тобі!

Мельник зазирнув усередину. Голі стіни, дві койки з панцерними сітками стоять біля стін одна навпроти одної. Дерев'яна полицка, на ній – чайник, каструля, два полумиски, в одному з них – дві ложки й дві виделки. Два емальованих кухлі. Все на вигляд дуже старе. Відразу при вході біля розетки – холодильник «Крісталь».

– Працює? – кивнув на нього Віталій.

– Якщо ти його не вграєш, – Обухівський обережно всунув штепсель у розетку, холодильник сильно загудів, здавалося – зараз випустить жмут вогню з сопла й полетить, проваливши фанерний дах. – Близьку отримаєш у мене. До речі, поки що близька – тільки для персоналу. Твій хазяїн обіцяє видавати з часом кожному, чистий тобі готель... Цього разу народ іще обходиться своїми простирадлами.

– Н-да, зі зручностями негусто, – слово «хазяїн» Мельник пропустив крізь вуха, розуміючи – Обухівський хотів його вкусити.

– А ти, як я розумію, не відпочивати збираєшся, а нас усіх тут невідомо від кого охороняти. Ніколи охорони не було, скільки себе пам'ятаю, і тут – нате вам, жопо, Новий рік...

Мельник відчував – із цим аборигеном йому треба поговорити. Але – не тут і не тепер. Взагалі треба роздивитися, що тут до чого, і виходячи з цього, запитувати. Тому він вирішив поки помовчати. А Обухівського, видно, це влаштовувало.

Він полежав горілиць майже годину, але в голову не приходило жодних думок. Таке він за собою помічав нечасто. Невміння відключитися повністю та тримати голову порожньою й чистою Мельник уважав то своїм недоліком, то – чеснотою. Все залежало від конкретних обставин. А в цьому куточку природи в голові наче протяг гуляє – всі ідеї, міркування та просто думки ніби видуло.

Ось, мабуть, одна з причин, чому народ сюди валом валить. Хоча тут смердючі сортири на вулиці, один на всіх рукомильник, оси вдень, хмари комарів вечорами та не надто привітний начальник бази. Ну, останнє може бути виставою, розіграною персонально для нього,

небажаної особи. Головне – тут, видно, атмосфера не спонукає ні до чого, окрім відпочинку з порожньою головою. Шульга міг із ким завгодно битися об заклад, що про таке мріють дві третини населення земної кулі.

Правда, аж так глобально він ще ніколи не мислив.

Тому рвучко підвівся, скинув джинси, шкарпетки, білу футболку, кросівки, провів себе по боках. Н-да, за місяці вимушеного безробіття чи сидячої роботи встиг набрати трошки жирку в боки. Зрештою, сила справжнього мужика не в боках. Перевдягнувся в новенькі сині плавки, шорти-«бермуди», розцяцьковану всіма кольорами райдуги безрукавку. На голову – бейсболку, на ніс – темні окуляри, до рота – цигарку. Тепер він мало чим відрізнявся від пересічного відпочивальника. Хіба шкіра молочного кольору. Але це не на довго – сонце вже пекло немилосердно.

Так. Пора обстежити ввірену територію.

Мельник кілька хвилин вагався, дивлячись на свою сумку, але тут без варіантів: захвати пістолет на собі нема куди. Тому, зітхнувши, ризикнув залишити його на дні сумки. Зачинив будиночок, сподіваючись, що ніхто не наважиться ритися в речах за його відсутності. Глянув на годинник – половина дванадцятої.

Пішов.

Територія бази відпочинку «Метеор» виявилася не дуже великою. Півсотні різних за розміром, але зроблених, мабуть, із однієї партії фанерних листів будиночків вишикувалися за квадратно-гніздовим принципом. Більш місткі стояли по один бік широкої стежки, маленькі двомісні, близнюки того, який займав Шульга, займали іншу сторону. Біля кожного вкопані в землю столик і досить широка лавка.

У центрі цього маленького фанерного містечка стояло здоровенне дощате приміщення, схоже на склад якогось інвентарю. Поруч притулилося приміщення поменше – їдальня. Звідти пахло чимось пригорілим, цей запах нагадав Віталію аромати гуртожитку, в якому кілька років прожив, доки не вдалося пробити квартиру як молодому сім'янину. Судячи з усього, тутешній харч хоч і входив у вартість путівки, популярністю не користувався. Або, швидше за все, відпочиваючий люд поглинав перше, друге та компот, але зовсім не наїдався. Бо інакше для свого часу було закуплено для будиночків півсотні «Крісталлов» та «Дніпров».

Відповідь Мельник знайшов дуже швидко. Трошки далі, фактично за територією бази, примостився звичайнісінький вагончик. У таких, як правило, живуть будівельники чи вахтовики. На зеленій стіні ва-

гончика білою фарбою було старанно виписано великими буквами, так, аби можна здалеку прочитати:

ПРОДУКТИ. НАПІТКИ. МОРОЖЕНО

Відчинені двері гостинно запрошували зайти. Біля них навіть кучкувалися мужики, тримаючи в руках пластикові літрові пляшки з пивом. Мельник пройшов повз них, подолав три сходинок, ступив усередину.

Задуха у вагончику була сильніша, ніж надворі. Сонце вже встигло напекти дах, і Віталій здивувався, як тут витримує огрядна молодиця в блакитному купальнику та в рожевому парео, пов'язаному довкола потужних стегон. Тим не менше, відразу при вході стояла прямокутна холодильна камера, наполовину заповнена морозивом. А за імпровізованим прилавком гудів традиційний старенький холодильник.

На полицках за спиною продавщиці стояли товари першої необхідності: чипси, солоні горішки, бульйонні кубики, «Мівіна», жуйки, льодяники-шипучки, рибні та м'ясні консерви, горілка, коньяк, пиво, мінералка й лимонад. Із голоду та спраги принаймні не помреш.

Молодиця подивилася на Мельника байдужим поглядом і запитала:

– Ну?

– Що, «ну»?

– «Ну» значить слухаю вас, – вона вимовляла «л» м'яко, як це часто роблять по селах, до того ж трошки гугнявила. Підійшовши ближче, Шульга і з такої відстані не міг точно визначити, скільки їй повних років.

– Та я поки що подивитися зайшов.

– Телевізор дивитися треба, – відрубала продавщиця, але в погляді промайнуло зацікавлення. Видно, так вона дивиться на всіх, хто заходить до неї вперше.

– У мене нема, – не знайшов іншої відповіді Мельник.

– Так і в мене тут нема! – розвела руками вона. – Дивитися нічого, отак.

Детектив – метафора творчості, свідомий хід, а не тільки заграбання з масовим читачем. З другого боку, ти, письменнику, змушені витримувати велику конкуренцію з телебаченням, поп-музикою, йшими розважальними моментами. Я переконана, що література також має бути розважальною. Треба вміти вкладати глибокі ідеї в легкий контекст. Це нормально, це моя настанова (Євгенія КОНОНЕНКО).

Поки Віталій думав, що сказати, всередину зайшли двоє засмаглих хлопців років по тридцять, у самих лише плавках і панамках. Трохи відсторонивши Мельника, вони розташувалися біля прилавку, наче в себе вдома.

– Людочко, ми знову прийшли, – повідомив один.

– Ага, це ми знову, – вставив інший, при цьому обидва синхронно реготнули. Могутня Люда перевела байдужий погляд із одного на другого.

– Ну?

– Так той... ще по чашечці б нам.

– Точно? – перепитала Люда.

– Заочно! – той, котрий стояв ближче, знову реготнув.

Молодиця не звернула увагу на його репліку, мовчки прочинила дверцята холодильника, видобула з його надр почату пляшку горілки. Тим часом хлопці вже озброїлися порцеляновими чайними чашками з відбитими вушками, що притулилися на краю прилавка. Люда передала їм пляшку. Один швидко розлив, міряючи на око, а швидше за все – на «буль-буль», вони миттю перехилили вміст чашок, видихнули. Тільки тепер Мельник помітив – один із приятелів тримав у руці невеличке яблуко. Хлопці по черзі гризнули, повернули пляшку Люді та вийшли, не озираючись і дякуючи на ходу. Молодиця повернула пляшку назад і знову запитально глипнула на Віталія.

– Так що?

– Гм... А це всім можна?

– Можна, – кивнула вона.

– Тоді давайте для першого разу сто грамів того ж самого.

– Розливу нема, – почулося у відповідь. – На «Аврорі».

– На якій «Аврорі»?

– Там, на пляжі. Не були?

– Взагалі я щойно приїхав... А ось тут люди були...

– То їня. Купляють тут, я в холодильник ставлю. Це вони так від жінок ховаються. В мене таких клієнтів повно. Чого – я до десятої вечора, встигають усе. Наче не п'ють – а цілий день п'яні.

– Знаєте що, Людочко, ви мене спокусили, – Мельник витягнув із кишені шортів купюру. – Натє вам, і здачі не давайте. Я, вважаєте, у вас на всі купив горілки та ще, може, пляшку коньяку. Вистачить?

– Та хвате наче, – молодиця покрутила в руці купюру.

– Значить, давайте я соточку зараз потягну, а решту ви поставте в холодильник. Ми ж домовилися. Ви не забудете?

– Тю на вас, мужчина... Мені вона треба, ваша водка...

Думка запастися алкоголем прийшла спонтанно. Але зараз Мельник вже не шкодував, що затарився. Був би алкоголь, а де і з ким його випити, завжди знайдеться. Цілком можливо, сьогодні ввечері він візьме якусь пляшку й сходить до Обухівського налагоджувати контакти.

Так у всякому разі повинно бути простіше.

На пляжі, як і очікував Мельник, у таку шалену спеку ніде було не те що примоститися – ногою ступити.

Максимально, наскільки дозволяли правила пристойності, оголені людські тіла вкривали собою всю прибережну ділянку. Біля самої води гасали з вереском діти. Практично всі пляжники лежали на животках, блаженно заплющивши очі, розстебнувши бретельки купальників на спинах і спустивши їх до самих плечей. Мужики тягнули пиво, грали в карти, хрумкотіли чипсами й ліниво переговорювалися. Час від часу вони піднімалися, аби зайти у воду. Це, до речі, теж виявилось практично неможливим – у річці бовталось чи не більше людей, ніж засмагало на березі.

Біля самої води хтось завбачливо поставив металеву дитячу гірку з довгим спуском, нижній край якого занурювався у воду. Із бажаних ковзнути з неї у воду утворилася величеська черга. Тут дорослі явно витісняли дітей, хоча ті теж рвалися на цей атракціон. Чоловіки ковзали мовчки, лише голосно відфоркувалися, виринувши з води. Жінки вищали, реготали та навіть матюкалися, переповнені емоціями. Але якщо вони традиційно ковзали на задах, то мужики експериментували – лягали на гірку животом, сідали задом наперед, уможуваляли горілиць і мчали на спині головою вперед.

До всього цього домішувалася музика, яка лунала з матюгальника, причепленого на спеціально встановленому для цього діла стовпі. Тут, як зрозумів Мельник, дуже добре брало київські FM-станції. На той момент горлало «Наше радіо».

Пройшовшись очима по пляжу, Віталій спробував вирахувати серед чоловіків у плавках рятувальників. Ніхто з відпочиваючих не звертав надто пильної уваги на те, що робиться у воді та біля неї. Спеціального місця для рятувальників тут теж не було обладнано. Зате знайшлася відповідь іще на одне запитання – Мельник дізнався, про яку «Аврору» говорила йому продавщиця Люда.

Неподалік від огорожі, на самому початку пляжу біля кущів стовбичив корабель. Вірніше, це був звичайний річковий буксирний катер, очевидно, списаний на металобрухт. Але хтось підприємливий

використав його інакше: пофарбував у темно-жовтий колір, обладнав на палубі щось на зразок відкритої тераси кафетерію зі столиками та стільчиками, рульову рубку переробив під бар, і на довершення картини написав синьою фарбою на борту: «АВРОРА».

Чому «Аврора», Мельник зрозумів відразу.

Звичайно ж тому, що крейсер. І не інакше.

На палубі за столиками не було вільного місця. А по сходинах туди-сюди сновигав народ, в основному – молоді хлопці та дівчата. Забігши туди з порожніми руками, назад пацани поверталися з пивом, їхні подруги – зі слабоалкогольними газованими напоями, яких Мельник на дух не переносив.

Попри загальний галас і коктейль звуків, змішаний із дитячих криків, реготу та вищання «екстремалів» біля гірки та музики з динаміка, Віталій раптом вирізнив для себе якесь додаткове джерело гамору. Воно видавалося какофонією в цьому таки справді гармонійно замішаному одне на одному тарарамі. Повівши головою на цей шум, Мельник наткнувся очима на трьох кремезних хлопчаків років по сімнадцять-вісімнадцять, чимось невловимо схожих один на одного. Двоє були в плавках, один – у смугастих сімейних трусах. З приводу свого купального костюма він явно не комплексував, так само як не відчував дискомфорту від попечених плечей. Про що вони говорили, Мельник не зрозумів, та й не дослухався до розмови. Але поява в полі зору цієї трійці насторожила його.

Віталій із першого погляду готовий був закластися на сто баксів, що ці троє є маленькою хижою зграєю й до кожного з них при бажанні можна причепити розбій, пограбування, хуліганство, зумисне завдання тілесних пошкоджень, як важких, так і середньої тяжкості. Навіть замах на вбивство. Такі, коли налітають на когось всі гуртом, менш за все дбають про те, аби ненароком не вбити людину. А крадіжка відпадає. Вони не полізуть, скрадаючись, у чийсь порожню квартиру, аби забрати кілька тоненьких золотих ланцюжків і сто доларів зі сховку в шафі під чистою білизною. Це саме вони з більшим задоволенням готові зробити темного вечора в тихій підворітні.

Мельник не міг пояснити, чим ця компанія нагадує йому вуличну гопоту. Такі речі опера й звичайні патрульні менти відчувають на підсвідомому рівні. І практично ніколи не помиляються в підозрах. Ніхто інший із людей на пляжі на подібні думки Мельника не спровокував.

По залізних сходах «Аврори» трійця перла напролом. Причому той, що рухався перший, і не подумав пропустити хлопчину з пивом. Юнак спробував посунути назад, але його шарпонули рукою за плече, штур-

хонули вниз, і він буквально скотився сходами, примудрившись зберегти при цьому рівновагу й не впустити з руки пиво. Хлопчаина щось вигукнув. Бичок у трусах розвернувся до нього з півдороги усім корпусом, подався головою вперед, ступив крок униз. Ображений юнак зрозумів – краще не гратися в героя, і швиденько чкурнув геть.

Протаранивши невеличкий гурт спраглих біля стійки, трійця голосно привіталася з барменом. Кілька хвилин – і вони вже сунуть назад, тримаючи в руках по літровій пластиковій пляшці «Чернігівського». Той, у трусах, почав глушити пиво вже на ходу. Інші не поспішали. Ніхто, крім Мельника, не звертав або не хотів звертати на них увагу.

Повернувшись на пляж, трійця оточила хлопця, який розлігся просто на траві – місця на піску вже не вистачило. Лежав він трішки далі від основної маси пляжників, причому вклався на бік, примостивши руки під голову і, здається, спав. Ніби по команді, гопники скрутили кришечки з горлечок і на голосне «Раз, два, три!» – полили лежачого пивом.

Той із матюками схопився й почав махати руками та ногами, намагаючись зачепити терористів. Трійця розсипалася в різні боки, регочучи й так само матюкаючись. Нарешті політив зловив одного, ткнув кулаком у живіт, але, як видалося Мельнику, не сильно, швидше для порядку, граючись. Потім після короткої боротьби заламав його, стиснув шию в замок і видряпав у переможеного пиво. Після того пустив його, відваживши стусана під зад.

Виглядає, ці четверо – одна команда.

І там, де коїться щось кримінальне, та ще й із втручанням нечистої сили, четвірка відвертих гопників так і проситься в число перших, хто може бути реально причетний до цих подій.

Відмахнувшись від настирливої оси, яка з'явилася біля носа, Мельник визначив для себе завдання номер один – прокачати «чотирьох мушкетерів». А оскільки в самий розпал полудневої спеки, коли довкола дуже багато народу, вони навряд чи ризикнуть чинити якийсь екстрим. Віталій вирішив відволіктися від основної мети свого перебування тут. Пройшовши вузьким проходом через лабіринти людських тіл, він дістався води, зайшов у неї, занурився з розгону та поплив.

Спочатку – навперейми течії, а потім – повністю віддавшись їй.

7. Коньячок під огрочок

Мельник помітив, що знайома четвірка гопників отаборилася в наметі за територією бази, серед «диких» відпочивальників, і що в

компанії є човен, який дуже нагадує за описом зниклий імпортований човен загиблого рибалки. Вталій завтав до Обухівського з пляшкою на розмову. Начальник бази «розкусив», що Мельник мент, зізнався також, що «Авророю» завтає його син і з того має зискуєся родина. Відчуваючи завершення свого 25-річного керування базою, Обухівський критикував нові порядки Заруби: двох нових рятувальників не потрібно, як і охоронця. Вталій почав розмову про смерті рибалок...

– Рибу ловиш?

– Ніколи.

– Воно й видно. Я тобі зараз дещо скажу, тільки ти міліцейські свої штучки заховай у кишеню й просто слухай, без висновків. Бо насправді це робиться не перший десяток років. Правда, тільки останніх років п'ять-шість злісно стало, до того часу – без фанатизму.

– Ти про що?

– Сітки та «екрани» формально вважаються браконьєрством. Чув про це? – Шульга кивнув. – Але на вудку чи спінінг зятато тільки риболови-спортсмени ловлять. Решта браконьєрствує. Одні сітку поставлять, а інші, такі ж самі, на ті сітки полюють і їх вичищають. Ось ця босота давно й негласно поділила територію. Це так, як у вас у місті бомжі смітники поділили – кому звідки пляшки визбирувати.

– Ясно, не треба зайвих пояснень.

– Ага. Значить, якщо хто на чужу територію залізе, можуть зловити та так по голові дати, що навіть проламається вона.

– І до смертельних випадків доходило?

– Ніколи не чув про таке. За рибу тут ніхто нікого не вбивав. Човни пробивали – це було. Значить, пливе чужак на човні, йому раз – ножем борт прокололи та попливли собі далі. Чужак сам мусить випливати. Такі закони наших джунглів.

– Отак, значить... А якщо, скажімо, людина тонути почне?

Обухівський допив свій коньяк, відхрумнув відразу половину огірка, старанно його прожував.

– Я тобі так скажу, колишній ти мент. Справді, чотиритіла минулого місяця з води вилували. Двох із них я добре знав – Васька Мироненко та Гришка Коцюба. Обидва з Козубів, – він мотнув головою кудись позади себе. – Це якраз ті, що полюбляють час від часу чужу рибу потрусити. Причому, знаєш, вважають Десну своєю, бо всі інші тут приїзять і їхню рибу вилувлюють. Мироненко – той взагалі з цього цілу філософію вивів, наскільки може філософствувати колгоспний тракторист. Більше нічого не можу тобі сказати, аби заспокоїти.

– Криміналу, кажеш, нема?
– Кримінал кругом є, – Обухівський багатозначно підніс палець вгору. – Тільки він різний буває. Скажімо, дам я тобі зараз по морді. Стаття?

– За що?
– Неважливо. Ти скажи – стаття?
– Якщо я заяву накатаю та в міліцію віднесу – стаття.
– Бачиш. А якщо ти замість заяву нести мене по морді отовариш, ми зап'ємо миру і розійдемося – буде стаття?

– Ні, звичайно.
– Але ж кримінал у всьому цьому залишається?
– Ніби так.
– Ну, я тобі все сказав. А якщо в сільмазі про якусь нечисту силу говорили, так ти слухай більше. Ні, не так, – Обухівський мотнув головою. – Хочеш більше слухати про це – в сільмаг не ходи. Живе в Козубах дядько Іван, дуже цікавий чоловік. До нього постійно якісь журналісти приїздять, він їм байки розповідає. Колись учителем у козубській школі працював, тепер на пенсії. Причому вже давно. Скільки йому років – не знаю, він не міняється. Цікавий дядько.

– А сам ти що думаєш про все це?
– Нічого не думаю. Як у тому кіно казали, про Гліба Жеглова – не шукай чорного kota там, де його нема. Ми випили, потриндили й розійшлися.

– Тонкий намьок пойняв, – Мельник випив, захопив із собою помідорчика на доріжку з мовчазної згоди господаря, махнув рукою та вийшов у зоряну ніч.

Його відразу обсіли комарі, тому довелося бігти до свого будиночка підтюпцем. Відмахуючись, Віталій буквально ловив набридливих кусючих комах жменями. Довкола всі спали, лише з боку «Аврори» чулася музика та на терасі тримісного будиночка навпроти його бунгало стояла в світлі вікна постать. Схоже, жіноча.

Чого їй не спиться?

Чи здалося, чи жінка кивнула йому. Мабуть, здалося – в голові трошки шумить від випитого. А навіть якщо кивнула – чому б і ні? Сусідка все ж таки.

Прокинувся Мельник ніби від якогось сильного поштовху. Відразу сів, рипнувши продавленою за десятиліття використання панцерною сіткою, труснув головою. Він не міг зрозуміти, що саме змусило його пробудитися. За вікном сірів ранок. Примружившись, Віталій глянув

на циферблат годинника, близько підніси руку до очей. Нічого собі – п'ята десять ранку.

Раптом потілу ніби струм пройшов, а в голові блиснуло, наче про-води замкнуло. Ранком, десь у такий час, мисливці за своєю чи чужою рибкою зазвичай виходять на полювання. Ця інформація, підкріплена з кількох джерел, підсвідомо відкладалася в голові й тепер, очевидно, спрацювала.

Власне, він знав одних рибалок, які точно повинні спустити ранком човна на воду.

Застрибнувши в спортивні штани та вдягнувши зелену брезентову штормівку, Мельник запхав ноги в кросівки, секунду повагавшись, поклав пістолета в кишеню куртки, прочинив двері й вислизнув у ранкову прохолоду.

Навкруги все спало. Попереду, над водою, стелився густий туман. Рухаючись обережно, Мельник наблизився до пляжу, там пригнувся й гайнув у густий верболіз, що кущився біля дротяної огорожі. У верболозі він присів, а потім – заліг. Бо побачив уже знайомих йому пацанів, котрі вовтузилися на березі. Їх чомусь було троє, зате човнів – аж два. Один звичайний, непоказний, зате інший – той самий, примітний. Двоє саме спустили його на воду, а третій, повернувшись до прибережних кущів, гукнув:

– Лютий, блін, ти скоро там?

– Та вже йду, йо-майо! – почулося у відповідь, і з заростей вибрався четвертий, найприкметніший із компанії. Його Мельник змалював для себе найкраще: перебитий нісі густі брови, що зрослися на переніссі. На ходу той, кого назвали Лютим, застібав штани.

Тим часом перша пара вже запливла в туман. Двоє інших швиденько зіпхнули на воду свого непоказного човника, Лютий взяв у кожную руку по маленькому веслу та вправно запрацював ними у воді.

Якщо вони на рибалку, то, мабуть, збираються ловити рибку рудками. Ні вудок, ані спіннігів, ані жодного іншого рибальського знаряддя Мельник у човнах і в руках хлопців не помітив.

Лютий, значить. Ну, це вже щось...

8. Русалка деснянська

Мельник знайомиться на березі річки з Олею, сусідкою по будинках Дівчина-білявка, на відміну від подруг, не злякалася страшної потвори, про яку торочили місцеві баби, й не полишила відпочинку, навіть не боїться купатися сама... голою.

9. Лютий, Кора, Малий, Черета

Мельник звертається до приятеля з обласної міліцейської управи Олексія Скрипника (якого знав зі шкільних років і був його кумом), аби «пробити дані на молоду людину з поганялом... Лютий». Поїздка до Козубів і розмова з вдовами Грицька Коцюби та Василя Мироненка нічого нового не дали. Тільки від місцевої продавщиці Галі дізнався, що всі чутки про чудовисько на Тихому Затоні йдуть від діда Івана, колишнього вчителя мови й літератури, завзятого збирача місцевих сказок і небилиць.

Кум спрацював оперативно.

Уже близько третього дня Скрипник озвався на мобільник Віталія. Той саме прогулювався по пляжу, вдаючи, що стежить за порядком, через те мусив відійти подалі від людей, у затінок, аби говорити вільно. Правда, йому довелося більше слухати та запам'ятовувати.

Власне, оперативність, з якою Скрипник отримав інформацію на підозрюваного, пояснювалася дуже просто: той, кого називали Лютим, справді був давнім «клієнтом» як міського, так і обласного карного розшуку. Не дивлячись на те, що станом на сьогоднішній день йому виповнилося лише повних сімнадцять років. Шульга не стикався з Лютим лише через те, що працював в «убійному» відділі. А Лютого кілька разів притягували за крадіжки, пограбування та нанесення тілесних ушкоджень середньої тяжкості.

Прізвище його – Лютик, звати Юрій Миколайович. Народився та виріс у Чернігові, на легендарній у середовищі чернігівських малолітніх злочинців вулиці імені Рокосовського. Там же в десять років разом із гуртом старших хлопців уперше попав під кримінал – пацани залазили в якийсь офіс, а його, наймолодшого, поставили на шухері. Ясно, що тоді обмежилися профілактичною розмовою з батьками. Ті, хто втягнув малолітнього в злочин, так само тоді на зону не пішли, отримали умовні терміни. Та вже через чотири роки Юра Лютик, тоді вже – Лютий, сам попався на спробі обікрасти приватну квартиру. Засипався на дурниці – у квартирі застряв із відеореєстратором у руках. Ніяк не міг приміритися, як зручніше вилізти, тут як раз господарі повернулися. Лютий уже тоді вважався повноцінним «важким підлітком», та суд урахував його вік – присудив два роки умовно. Але протягом наступних семи місяців він обікрав ще три квартири. Тому, коли на четвертій знову попався, суд уже не ліберальничав. Лютий поїхав у Прилуки на знамениту тамтешню зону –

«малолітку», та свого не досидів, через два роки якимось чином його випустили по амністії.

Уже через два місяці Лютий, а разом з ним – такі собі Сергій Корбут і Олег Мальцев залетіли за групове пограбування та побиття людини. Пізно вночі ця трійця перестріла на вулиці підпилого дядька. Лютий, погрожуючи ножем, почав вимагати з нього гроші. Як на зло, потерпілий того дня отримав зарплату й обмив із приятелями цю знакову подію. Дія відбувалася в Бахмачі, Лютик і Мальцев приїхали туди в гості до свого друга Корбуга. Аби дядько не випив тоді, він би точно віддав гаманця. Та хміль надав сміливості, він почав опиратися, і тоді трійця накинулася на нього гуртом. Ударом у щелепу Лютий вибив йому два зуби, потім звалив на землю, і всі троє заходилися копати дядька, зламавши два ребра.

Знайшли нападників тоді дуже швидко. Правда, до суду справа не дійшла: терпило раптом забрав заяву. Ну, не зовсім раптом, пояснив Скрипник. Виявляється, батьки в Корбуга постійно десь на заробітках, гроші водяться. До того ж Бахмач – містечко невелике, всі в всіх знають. Тобто батько Корбуга знав замначальника міліції й навіть заочно знав потерпілого. Вони втрьох зачинилися в міліцейському кабінеті, в результаті цих переговорів заяву забрано. Скільки Корбут-старший заплатив і кому, не знають навіть углавку. Хоча, враховуючи той факт, що один із фігурантів справи про розбійний напад – рецидивіст, матеріали вже пішли з міста в область. Тільки не такі справи закривали.

Протягом наступного року, за різними відомостями, Лютого та його гоп-компанію могли посадити мінімум тричі. В усіх випадках – вуличні пограбування, розбиті носи, вибиті зуби, поламані кістки. І так само в кожному разі терпили забирали заяви. Хоча Скрипник був певен, і Мельник із ним погоджувався: більше гопники не відкупалися. Швидше за все, їхні жертви забирали заяви після тривалих погроз. У ділі Віталій нікого з них іще не бачив, але точно знав – люди їм вірили відразу. До того ж нема гарантії, що всі їхні жертви бігли в міліцію.

Ця компанія вже не раз пускала людям кров. Кожен уже знає її смак, п'яний від власної безкарності. Скрипник припустив, а Мельник із ним так само погодився: рано чи пізно вони почнуть залишати після себе трупи. Якщо вже не залишили і якщо деякі знайдені на смітниках та в лісосмугах замордовані чи згвалтовані трупи, котрі автоматично приносять «убійникам» ненависні «глухарі», не на їхній совісті.

Про Мальцева на прізвисько Малий та Корбуга на прізвисько Кора відомостей було менше. Власне, вся інформація зводилася до того, що обидва свого часу вчилися в Чернігівському ПТУ №17 і офор-

млени робітниками заводу «Октябрьський молот», який фактично нічим не відрізняється від інших підприємств області, тобто – більшою частиною простоює. Живуть у гуртожитку, перебиваються випадковими заробітками, періодично потрапляють у міліцію, так само регулярно виходять звідти. Органам є чим зайнятися, окрім як виховувати дрібних гопників. Якщо вони за рік не підуть до війська, то за півтора підуть на зону – ось такий висновок.

Четвертий у їхній компанії не фігурував. А оскільки Мельник не знає ні прізвища, ні прізвиська та не може надати відбитків пальців для ідентифікації, то відпрацьовувати його мусить сам. До речі, хто з них Малий, а хто – Кора, він так само повинен з'ясувати сам. Прикмети їхні ніде не описані.

– Я тобі допоміг? – цікавився Скрипник.

– Чим міг.

– Звиняйте, дядьку, але справді – чим міг. Люди, до речі, дивувалися, чим це таким важливим ця шелупонь зацікавила головне управління.

– Що ти хочеш почути?

– Нічого. Мені тут уже встигли капнути, ніби ти на Зарубу зараз працюєш.

– Здорово. Скільки народу з нашої управи до нього на доповідь ходить?

– Ти не кривляйся, куме. Заруба калиткою труснув, і для нашого главуку п'ять «бумерів» купили. Бачив, їздять такі...

– Ага, так ось звідки колеса виросли! Бачив, бачив ці машинки. Вони ж для оперативних заходів, правда?

– Правда. Перший крок до поліпшення технічного оснащення обласної міліції. Не повинні ж опери свою зарплату на таксі витрачати...

– Скажи, а районним відділам теж щось перепаде?

– З часом так.

– Н-да, вигідно бути спонсором міліції.

– Абсолютно вигідно. Дивись, куме, обережно. Без своїх штук.

Бо Заруба може бути корисним, а може реально закопати.

– У прямому сенсі? В землю?

– У переносному. Якщо в нього не втримаєшся, нормальної роботи в місті точно не знайдеш.

– Дякую, куме. Буду мати на увазі.

– Я тобі це серйозно кажу...

– Так і я серйозно! Все, відбій, справ багато.

Справ у Мельника після розмови зі Скрипником справді виникло багато. Наприклад, зайти до Люди й поцікавитися, чи уціліла в її холодильнику вчора почата пляшка горілки. Коли підходив до її вагончика, звідти саме вийшла четвірка Лютого в повному складі. Кожен тримав у руці по літровій пляшці пива. Далеко не відходили – присіли кружка на травичку і, попиваючи пивце, проводжали кожного, хто заходив і виходив, чіпким поглядом.

Принаймні Мельник відчув такий погляд на собі.

– Драстуйте, Людо!

– Ну?

– Ви хіба забули – вчора я водку тут не допив...

– Ага, забудеш тута, – продавщиця байдуже витягнула холодну пляшку, поставила перед Віталієм. – Забираєте?

– Та хай ще постоїть. Зайвий раз зайду..

– Один чорт зайдете, – «ч» вона вимовляла як м'яке «т», і виходило «тьорт». – Ви ж у столовій не їсте.

– О, ви й таке вже знаєте? – Мельник хлюпнув горілки в склянку, випив одним великим ковтком, рішуче закрив її та підсунув до Люди. – Ховайте, бо спокуса велика.

– Так я знаю, що ви тута охранныком. Мені Серий, матрос-спасатель, щось таке сказав сьогодні. Ви тута нас охороняти будете?

– Ну, раз матрос-спасатель сказав, тоді ясно, що буду.

– І мене?

– Вас, Людо, в першу чергу. Ви мені таке скажіть: тут рибуносять?

– І рибу, і молоко, і яблука, і сир домашній, і кукурудзу. Вам риби треба?

– Так точно.

– Оно пацани на вулиці сидять, бачили?

– З пивом?

– З пивом. Вони сьогодні вже носили рано. Лящиків, карасиків, навіть щуки бувають. Можна з ними домовитися, бо люди розбирають.

– Ви їх знаєте, Людо?

– Одного знаю. Це наш, козубський. Коля Черета, вухатий такий. А ті, думаю, в гості до нього приїхали. Вони вже ціле літо тут крутяться.

– Друзі?

– Чий?

– Ну, Колині?

– А я знаю? Мені воно надо?

– Та ясно, що вам воно не треба. Де ж вони рибу беруть?

– Де всі – в річці, – знизала вона плечима. – Вона там живе. Плаває.

– Ясно, – кивнув Мельник. – Дайте, я ще ковтну, і ховайте вже пляшку на сьогодні. Завтра ще зайду.

– Бога ради, – продавщиця знову знизала плечима.

Мельник купив у неї сухариків, випив, розірвав пакетик і відправив одного сухарика до рота, захрумкотів. Коли вийшов із вагончика, четвірка далі сиділа й пила пиво. Клаповухий Коля Череда справді вирізнявся серед інших. Значить, лишилося вирахувати, хто з інших двох Кора, а хто – Малий.

Тепер Мельник знав напевне: сьогодні рано гоп-компанія подалася кудись на двох човнах. Потім пацани продавали відпочиваючим рибу. Сидять вони тут ціле літо, причому, швидше за все, не постійно стирчать у друга Череди, а бувають тут наїздами. Бо не можуть такі орли зависати тут постійно.

Кинувши до рота ще одного сухарика, Мельник повернувся на пляж. По дорозі зустрів ранкову русалку – вона вже відлежала своє на сонці й поверталася додому. Білявка стримано кивнула йому, він відповів таким самим стриманим кивком.

10. Справжній пістолет

Пізно ввечері Мельник вирішив прогулятися до «Аврори». Враховуючи вчорашню розмову з Обухівським, прихопив пістолет. Начепивши наплічну кобур, він поклав туди зброю, зверху вдягнув куртку. Від води тягнуло прохолодою, тому чоловік у куртці не особливо кидався в очі, хоча ночі цього серпня після денної спеки стояли задушливі.

Нічне життя на «Аврорі» та біля неї вирувало. За столиками на палубі не було вільного місця. Приміла з динаміків музика, верещали дівки, реготали й беззлобно матюкалися нетверезі чоловіки, в основному – молодь, трошки старша двадцяти років. Хоча Віталій помітив тут і дорослих відвідувачів. Вони якраз говорили тихо, міцно засіли за столиками в глибині палуби й могли собі дозволити закусувати: хлопчина-бармен періодично підносив їм загарті в мікрохвильовці сосиски, гарячі бутерброди та піццу. На вигляд все це було підозріле і явно гидотне. Саме те, що може зашкодити організму більше, ніж цигарки та самогонка з сивушними маслами.

Але ж гурмани сюди не прийдуть. Усіх усе задовольняло.

За одним із столиків у компанії відразу трьох дівчат, жодної з яких Мельник серед мешканців бази не бачив, сидів рятувальник Сергій.

Нічна прохолода та комарі його, очевидно, мало турбували. Бо з одягу на ньому були, як і вдень, лише стильні чорні плавки. Треба визнати – йому було що показувати: м'язиста фігура нагадувала ожилу скульптуру давньогрецького бога. Час від часу він ніби між іншим грався біцепсами, і, як помітив Мельник зі свого місця, дівки немов чекали цього моменту – щебет на якусь мить припинявся, три пари захоплених очей стежили за коливанням бугрів мускулів. Простацьке обличчя рятувальника Серьоги, особливо ластовиння та кирпатий ніс, зовсім не відповідали накачаному торсу. До такого атлетично збудованого тіла пасував би справжній античний профіль. Тільки не лише в Козубах, але й по всій Чернігівщині важко знайти прямих нащадків давніх греків.

За їхній столик хлопчина-бармен у турецькому спортивному костюмі приніс пляшку вина й розігріті сосиски на паперовій тарілці, щедро, видно по блату, политі кетчупом.

– Коньяк є? – запитав Мельник, коли бармен повернувся на своє місце.

– «Десна».

– Ну ясно, не «Закарпатський» же на Десні пити. Соточку зробиш?

– На розлив коньяку нема. Пляшку беріть.

– Ага. Тоді сто горілки, тільки чернігівської.

Говорити доводилося, перекикуючи музику.

Бармен кивнув, відміряв спеціальною міркою порцію, вилив горілку в пластикову склянку, запитально подивився на Мельника:

– Ще щось?

– Водички солодкої.

Не чекаючи, поки з'явиться запивка, Віталій випив горілку, витер губи тильною стороною долоні. Уже простягнув руку до склянки з водою, коли хтось сіпнув його ззаду за лікоть. Повернувся. Поруч стояла вранішня білява русалка. Здається – Оля. Світла біля барної стійки було досить, аби Мельник побачив на її обличчі переляк.

– Добре, що я вас побачила!

– Що таке?

– Пішли, швидше! – вона шарпонула його ще раз.

– Куди?

– Ви тут охоронцем працюєте, я вже знаю.

– То й що? Вам охорона треба?

– Там людину вбивають! Швидше, швидше!

Білявка потягла його за собою сходами вниз. Навздогін йому щось обурено закричав бармен, та зараз Мельнику стало не до ньо-

го. Відмахнувшись рукою, він поспішив за Ольгою, на ходу витягуючи зброю.

На цю невеличку пригоду ніхто на «Аврорі» не звернув увагу.

Білявка вела Мельника до кущів, які густо росли метрах у тридцяти від корабля. Тут було темно, і чим ближче підходили вони до заростей, тим ясніше чули приглушені крики й голосне хекання. Так хекають, коли рубають дрова.

Якщо десь і була стежка, Мельник її не шукав. Відсторонивши Ольгу, він проломився крізь кущі та вийшов просто на невеличку круглу галявину. Весь її простір зайняли собою чотири людські постаті, котрі, здавалося, тупцяли на одному місці, ніби виконуючи тільки їм відомий ритуальний танок. Очі вже звикли до темряви, і Мельник побачив просто в них під ногами щось живе. Це живе звивалося вужем і зойкувало від болю, а чотири пари ніг далі продовжували несамовито топтати жертву. Їхні господарі були настільки захоплені своєю справою, що не звернули уваги на появу стороннього.

– Назад! – викрикнув Мельник, тримаючи пістолет перед собою. – Розійшлися, мать вашу!

Розправа припинилася. Але ніхто з чотирьох і не думав розбігатися. Вони повернулися на крик, і Віталій не сумнівався, кого зараз побачить і впізнає. Ближче всіх до нього стояв Лютий. Поруч із ним – клаповухий Коля Черета. З іншого боку від жертви стояли Малий і Кора. Всі четверо важко дихали, чотири пари очей недобро блищали в темряві.

– Стояти! – повторив наказ Мельник, виставивши руку з пістолетом ще далі вперед. Дуло дивилося просто в груди Лютому.

– Це хто тут? – промовив той, розтягуючи слова на блатний манер.

– Мене звати Бетмен. Я тут порядки наводжу.

– Козел ти, а не Бетмен, – Лютий не говорив, а ніби випльовував слова. – Ставай у чергу, якщо теж хочеш. Ми зараз зайняті.

– Зараз, – наголосив на цьому слові Мельник, – от саме зараз, пацани, ви поки що вільні. Поки я добрий.

– Ти диви – добрий, блядь! – Лютий озирнувся на свою зграю. – Чули, пацани? Він добрий!

– Зате ми злі! – гаркнув той, що стояв до нього ближче й з усієї сили вгати в носак в бік жертви, яка тим часом спробувала виповзти з кола. – Лежи, сука! Ми ще з тобою не все!

– Правильно, Малий! Ми сьогодні злі! – погодився Лютий.

Тепер Мельник точно знав, хто з них хто. Так простіше.

– Злі як собаки? – поцікавився він.

– Ага! – реготнув Лютий. – Покусаємо!

– Ну а ветеринар, – Віталій зробив півкроку вперед. – Уколи від сказу роблю. Розійшлися на хер звідси, собаки, бо дядя зробить ваву!

– З чого?

– Лютий, в нього волина! – попередив Малий.

– Бачу. Тільки це не волина. Вона не стріляє. Понти.

Поки Лютий говорив, інші вже перегрупувалися й тепер насувалися на Мельника півколом, забувши про свою жертву. Скориставшись моментом, той, кого били, таки відкотився в бік і заповз у кущі.

– Назад, – стихив голос Мельник. – Стріляти буду.

– Давай, вали! – весело дозволив Лютий. – Мені вже цікаво. Ти жопою пукнеш чи як?

– Отак!

Опустивши руку, Мельник натиснув на спуск.

Гахнуло. Темряву на мить розрізав сніп вогню.

Він стріляв просто під ноги ватажкові. Лютий від несподіванки цапом підскочив на місці, сахнувся, відступив. Решта зграї влякнула на місці.

– Ще раз? – запитав Мельник, не підносячи голосу. – Друга – в ногу, якщо мало буде, тоді третя – в голову. Кому – не знаю, на кого Бог пошле. Ну, чого стали?

– Стріляє! – Черета позадкував першим, за ним – Кора з Малим. Лютий лишився стояти, опустивши стиснуті в кулаки руки вздовж тулуба.

– Міліція! Міліція! – почулося по той бік кущів. Голос жіночий – Ольга кричить.

– Ладно. Не прощаюся, – сплюнувши під ноги, Юра Лютий, так само задкуючи, відступив, і лише відійшовши на безпечну відстань, повернувся і зник серед заростей. Пацани слухняно пішли за ватажком, і галявинка спорозніла.

Тишу, яка настала раптово, порушував тільки тихий стогін побитого. Мельник заховав пістолет, підійшов до лежачого, присів біля нього.

– Що тут у вас?

– А ви не бачите? Могли вбити, козли малолітні! – чоловік, стогнучи, сів і почав обмацувати себе. – Ох блін, мудаки! Хоч кістки цілі...

– Точно? Може, лікаря?

– Якого, на хрін, лікаря! Здається, все ціле... Я голову закривав, яйця та живіт. Все одно пару разів хтось добре приклав, – побитий потрусив головою. – Ф-фу-у! Ви вчасно...

– Це не я. Тут є кому дякувати, – Мельник глянув на Ольгу, яка саме підходила до них. – Як ви побачили?

– Очима! – вона так само присіла поруч. – Цей чоловік ішов на «Аврору», а вони його перестріли, оточили й у кущі повели. Я давно помітила цю компашку – добра від них не буде.

– І ви відразу до мене побігли?

– Чесно? Я не знала, що робити. Там той рятувальник здоровий сидів, знаєте, ходить тут такий місцевий мачо... Тільки навряд чи він чимось допоміг би. Тут же мало не щодночі бійки.

– Ви кожну ніч тут гуляєте? Сама? – Мельник не приховував подиву. – І купатися сама не боїтеся. І потвори не злякались. Ви смілива жінка, скажу я вам.

– Момент! – побитий чоловік ураз ніби ожив. – Ви щось знаєте про місцеву потвору?

– Ми з вами тільки що бачили чотирьох місцевих потвор, – відповів Мельник, внутрішньо напружившись.

– Ви ж знаєте, про що я говорю! – чоловік схопив його за руку. – Мене ж через це мало не вбили, ясно вам!

– Так-так, – Мельник підвівся. – Тут без півлітри не розібратися. Я через вас бармену не заплатив. Піду розрахуюся, заодно поговоримо!

– Ще чого! Це я вам винен! – врятований, кречучи, підвівся, спершись на руку Віталія. – Мене Антон звати, – він лягнув себе по кишені. – Гроші не забрали, хоч це добре.

– А може, треба було віддати їм гроші відразу?

– Я ж вам кажу – не в грошах тут справа. Скільки хто там у барі винен?

У нового знайомого вистачило грошей на пляшку коньяку. Ольгу він від себе не відпускав, називав її рятівницею, і Мельнику нічого не лишилося, як забрати у свій будиночок обох. Білявка тільки заскочила до себе, принесла шоколадку. Антон швидко поламав її на дрібні кубики, Мельник тим часом заходився наливати коньяк. У його бунгало, розрахованому теоретично на двох, знайшлося тільки два емальовані кухлі. Довелося Ользі йти до себе ще за одним.

Тепер, при світлі лампочки, вони змогли роздивитися врятованого ближче. Він був дуже худий і патлатий, років сорока. Каштанове волосся сягало майже до плечей. Джинси й теніска викачані в землі, на обличчі – кров та синці. Хоч Антон умився біля річки, все одно розбиті губи кривавили. Ліве око являло собою щось суцільне синьо-лілове.

– Так і вибити могли, – Ольга обережно торкнулася підбитого ока пучками пальців.

– Запросто, – погодився Антон, збираючи волосся за спиною в «хвіст». – Ви мені життя врятували, правда.

– Знаєте, Олю, він зовсім не перебільшує, – погодився з потерпілим Мельник.

Усі випили, зажували шоколадом. Антон спішив, тому закашлявся. Ольга поляскала його по спині, та він смикнувся і зойкнув.

– Ой, вибачте...

– Нічого, нічого! – махнув той рукою. – Ви краще розкажіть, що про потвору знаєте. Мене це дуже цікавить.

– Давайте так, – Мельник поставив кухню на стіл. – Говорити ви будете по черзі, а я – запитувати. Так простіше звести кінці з кінцями.

– Ви з міліції? – поцікавилася білявка.

– Колись там працював. Тільки це нічого не означає. Ми тут усі – приватні особи, які задовольняють власну цікавість. Згода?

– Взагалі-то я відпочиваю, – вставила Ольга. – І такі пригоди не входять ані у вартість так званої профспілкової путівки, ані в мої особисті плани.

– Ваші плани порушили подруги, залишивши вас саму?

– Можна сказати й так. Вважайте, що я нуджуся.

– Тоді чому ж не поїхали? Грошей шкода? Оцей будиночок на турбазі й те харчування, яке пропонує ідальня, не можуть коштувати так дорого, щоб про ці гроші не можна було забути. Тим не менше, ви лишаєтеся нудитися.

– Я повинна вам зараз відповідати?

– Ні, – чесно зізнався Мельник. – Ви можете йти спати. Але ж вам нудно – це раз. Ви фактично врятували нашого дорогого Антона, тому хоча б заради ввічливості мусите посидіти з нами – це два. Нарешті від вас першої я сьогодні вранці почув про існування якоїсь потвори. Тепер про неї заговорив Антон. Тому, думаю, нам краще обговорити цю проблему тут і тепер.

– А що, є проблема?

– Значить так, мої хороші, – Мельник виклав на стіл пачку цигарок, сам узяв одну, жестом запросив курити інших, та гості відмовилися. – Значить так, – повторив, прикурюючи. – Давайте домовимося: ніхто ні з кого не робить ідіота. Олю, ви сказали мені таке: подруги, з якими ви сюди приїхали, почули щось про чудовисько, яке живе в річці й нападає на людей. Тому швиденько забрали речі та втекли. Звідки вони це почули? Чи, може, вони бачили те чудовисько?

– Як вони могли його побачити? – щиро здивувалася Ольга.

– Аби назвати щось чи когось *потворою*, треба мати на це підстави. Наприклад, побачити цю саму істоту.

Антон поривався влізти в розмову, але Мельник налив йому ще коньяку, тицьнув кухля в руку, і він трошки попустився.

– Мабуть, ви праві, – промовила Ольга. – Тільки з мене та моїх подруг можете знати підозри.

– Боже збав, я нікого ні в чому не підозрюю. І вже точно не думаю, що хтось із вас запустив цю міфічну потвору в річку.

– Хоч за це спасибі. Ми купляли деякі продукти та молоко в жінок із села. Від них мої дівчата й почули страшну казку про річкове чудовисько. Потворою його назвала якась тітонька. Як її звати – поняття не маю. Ми ж приїхали сюди не знайомитися з мешканцями села Козуби.

– Як саме про це розказали? В якому контексті чи з якого приводу?

– Якийсь сільський дядько на рибалці утопився. Перед тим – ще один. Ніби міліція була, і говорили про вбивство. Але, знову ж таки, вбивала не людина. Такі чутки, в усякому разі, ходять по селу. На чому вони базуються – не знаю. А купатися я не боюся, бо живе те чудовисько десь у затоні, куди спеціально треба діставатися або на човні, або берегом. Тільки берегом далі.

– Ви думаєте, це казки?

– А ви думаєте інакше?

– Ми всі розумні люди. Чудовиська нападають на людей лише в казках та фільмах жахів.

– Значить, ми з вами казкові персонажі. Або знімаємося в такому фільмі, – Мельник струсив попіл в порожню консервну банку. – Коли двоє людей, не знайомих між собою, протягом одного дня говорять мені про те, що десь тут живе якась потвора, це не може бути випадковістю. Більше того – один із цих людей твердить: його били саме через ту загадкову почвару. Антоне, ми слухаємо вас.

Перед тим, як почати говорити, врятований сам хлюпнув собі коньяку й швиденько випив.

– Так болить менше... Ви все правильно говорите. В мене ситуація більш складна. Не знаю, як сказати... Словом, я приїхав сюди ловити цю потвору.

Запала тиша. Мельник та Оля перетравлювали отриману інформацію. Нарешті білявка обережно запитала:

– Виходить, вона існує?

– Поза всяким сумнівом, – твердо заявив Антон, для переконливості труснувши своїми патлами. – Мені ніхто не вірить, але коли я її зловлю та пристрелю, то цьому відкриттю ціни не буде.

– У вас є з чого стріляти? – насторожився Мельник.

– Тепер є, – врятований скривив у посмішці розбиті губи. – У вас же справжній пістолет, чи це просто пугач із шумовим ефектом? Можна подивитися? – він простягнув руку.

– Не можна, – відрізав Віталій, легенько лягнувши його по руці. – З чого ви взяли, що я дам вам зброю?

– Значить, ви підете зі мною. Ми заляжемо в засідці, вистежимо його й завалимо. З живою тварюкою нам не впоратись.

Антон говорив дуже впевнено. Ольга та Мельник перезирнулися.

– Ви знаєте, як він... ну, чи вона... воно... ну, як це виглядає?

– В мене є вдома бестіарій. Але я, коли чесно, не ідентифікував його.

– Що у вас вдома?

– Така книга спеціальна. Там описані всі бестії, які тільки існують в природі. Всякі різні монстри.

– Гм... Ви переконані, що все це існує в природі?

– А як же! Інакше б їх ніхто ніколи не бачив і не описував. Є в мене останні версії, я можу зараз...

– Не треба! – поспішно перервав його Мельник, відчуваючи, що зараз їхня розмова зайде в царину шизофренії. – Скажіть краще, хто ви і як збираєтеся ловити вашого монстра?

– Прізвище мое Кулаков. Я дослідник, біолог, у мене хата під Черніговом, у Количівці. Знаєте, біля аеродрому?

– Знаю, – Мельник ніколи там не бував.

– Про невідоме чудовисько, яке живе в Тихому Затоні, не так давно всі газети писали. Навіть київські, з науковими коментарями. Я дізнався, де цей Тихий Затон, і приїхав сюди. Будиночок пощастило зняти через знайомих. Виявляється, сюди не так просто потрапити. Аби мені не заважали, заплатив за двомісний і живу в ньому сам. Це на тому краю, останній ліворуч. Відразу біля сортирів. Дуже вонає, тому так просто вдалося пробити саме це місце. Повадки цієї тварюки я знаю: вона нападає рано-вранці на рибалок. Не себе ж я живцем поставлю! І вмовити нікого не вийде, наперед знаю. Тому я почав стежити за всіма, хто плаває на той берег, до затону. Найчастіше це роблять ті четверо, що напали сьогодні на мене. В мене навіть човен є, тільки вправлятися з ним – ціла наука...

– Стоп, – підніс руку Мельник. – Значить, громадянине Кулаков,

ви вирішили, що рано чи пізно чудовисько, котре нібито живе в Тихому Затоні, нападе на них.

– Звичайно нападе. Так їм і треба.

– І як ви планували діяти далі?

– Програма мінімум – побачити потвору й переконатися, що вона є. Стільки жертв, воно ж не зупиниться. Тепер у нас є справжня зброя.

– У кого – «у нас»?

– Хіба я не переконав вас полювати на озерне чудовисько?

– Ні, – жорстко відрізав Мельник. – Думаю, далі дії розвивалися так. Ця четвірка побачила, що ви їх пасете, і вирішили розібратися. Їм не так важливо, хто ви й чого шукаєте. Вони не хочуть, аби за ними стежили. В чомусь вони праві, хоча самі – чудовиська більш реальні, аніж те, за яким ви полюєте. Я б не радив вам далі займатися цією справою. Або принаймні робити щось самостійно. Домовились?

– Отже, пістолета не дасте?

– Здається, я чітко висловився. Тепер із вами, Олю...

– Хіба зі мною ще не все, сусіде?

– Не все. Хто вам сказав, що я працюю охоронцем бази?

– Сергій, рятувальник.

– Ви добрі знайомі?

– Я не знайомлюся з місцевими мачо. Навіть із великої нудьги.

Не хочу конкурувати з тутешніми шмаркачками. Ми розговорилися випадково. Чомусь зайшла мова про безпеку. Здається, я запитала, чи приписаний до бази хоча б один пост міліцейської охорони. Особиста безпека всіх цікавить, особливо коли молода жінка живе в блаженному бунгало сама, згодні? Ну, Сергій і обмовився: мовляв, тепер тут є цілий охоронець...

– Так і сказав – цілий?

– Так і сказав. Ще сказав, що боятися нема чого. Ви типу вирішуєте всі проблеми. Ось чому я підійшла саме до вас, коли побачила проблему.

– Хто ще говорить про чудовисько в затоні?

– Здається, ніхто. Може, хтось і думає, але аж такого ажіотажу я не помічала.

– Я теж, – вставив Антон. – І добре – це моє чудовисько!

Мельник з Ольгою знову перезирнулися. Сто п'ятдесят грамів коцькута кілька ударів по черепу не можуть так подіяти на людину.

– У такому разі пропоную й нам цю тему не розвивати. Я спробую розібратися, хто лякає людей. Заодно, Антоне, я б просив вас

не особливо розводиться про те, що в мене є справжній пістолет. Згода?

– О'кей!

– Чому ви мене не попереджаєте? – поцікавилася Ольга.

– А ви, думаю, знаєте це й без мене, – Віталій глянув на годинник. – Ого! Початок першої! Засиділися ми з вами. Лягаємо спати...

Антон мовчки підвівся і, буркнувши щось собі під ніс, вийшов, лишивши недопиту пляшку на столі.

– Образився, що йому не повірили?

– Думаю, Олю, він образився, що йому не дали пістолет. Як ви думаєте, він – нормальний?

– Рівно настільки, наскільки нормальний довколишній світ, – вона підвелася. – Піду і я. Тепер спатиму спокійно. Я ж сусідка цілого охоронця. До речі, а вас як звати?

– Віталій.

– Нарешті познайомилися остаточно. Добраніч, Віталію...

Коли на ранок Мельник вийшов, аби перевірити, як там Лютий з компанією, їхнього намету та речей він не побачив. Після них лишилася тільки купа сміття. Виходить, утекли...

Де їх тепер шукати й чи потрібно це робити взагалі? Чомусь Шульга був переконаний – вони рано чи пізно самі нагадають про себе.

Адже вчора вони не втекли. Лише відступили.

11. Божа людина

Мельник навідався в селище Количівку, аби перевірити інформацію про Антона Кулакова. І місцеві мешканці, і родичі підтвердили стан колишнього відмінника навчання, згодом вчителя-біолога, а нині людини, яка поринула у світ інопланетних контактів, нечистої сили, привидів... – шизофренія. Повернувшись на базу, Мельник дізнається від Олі, що Кулаков наодинці вирушив на полювання потвори. Віталій вирішує навідатися до козубського пенсіонера Івана Шалиги.

12. Страшні казки на ніч

– Добрий вечір. Іван Мусійович?

Ніколи не скажеш, що цього міцно збитого дядька всі називають дідом. За відомостями Мельника, йому нещодавно виповнилося шістьдесят шість, а виглядав Шалига років на десять молодше.

– Іван Мусійович, – погодився він. – А ви з газети?

– Чому ви так вирішили?

– Мені вже сусіди доповіли. Приїздив, кажуть, учора вдень хтось на «ниві», розпитував, де я та що я. Мною крім журналістів ніхто останнім часом і не цікавиться. Баба померла, а ті, кого в школі вчив, давно в селі не живуть. Хто не хотів учитися – в селі залишився, спився й помер. Так що вдячні учні свого старого вчителя, як люблять писати в книжках, не розшукують, аби сказати слова вдячності.

Цютираду старий видав на одному духанні, дивлячись Мельникові просто в очі. За свою оперську практику Віталій жодного разу не допитував людину з вищою філологічною освітою. Це відкриття він зробив для себе лише пару годин тому, коли прокручував у голові можливі варіанти спілкування з дідом Іваном. Зрозумівши це, Мельник трохи розгубився. Він раптом усвідомив, що традиційного підходу до такого співбесідника не знайде, адже хронічно писав із помилками, не дружив із розділовими знаками та свої слова завжди підкріпляв ділом. Тоді як для вчителя, особливо мови, як було спочатку слово, так воно й залишилося на першому місці.

У будь-якому разі, уроки мови та літератури школяр Мельник намагався прогулювати. А якщо не вдавалося – просто пересидіти з надією, що його нічого не спитають про прийменники чи образ Миколи Джері.

– Взагалі-то я з телебачення, – Віталій не готував версію спеціально, просто це слово чомусь виринуло в голові.

– А де ваші колеги з телекамерами? – поцікавився Шалига.

– Вони зараз ні до чого. Я сценарист, – зараз Мельник дивувався самому собі, але зупинитися не міг – його несло.

– Дуже цікаво. А чому до мене?

– Розумієте, я з Києва. Ну, власне, сам я чернігівській, працюю на одному там телеканалі... Словом, там такий проект – документальні фільми на краєзнавчу тематику. Зараз своя історія популярна, ви ж знаєте, – це знав і сам Мельник, бо пізнавальні програми про історію України по «ящику» крутили регулярно. Будучи офіційно безробітним, він останнім часом частенько пролежував дні перед телевізором, клацаючи з каналу на канал.

– Я ж не краєзнавець...

– Зате ви знаєте багато місцевих легенд, – вийшов на потрібну тему Віталій. – Ми, власне, на подібних темах будемо наш фільми. Так цікавіше, є якийсь елемент загадковості, інтрига, знаєте...

– І хто ж вас до мене направив, молодий чоловіче?

– Ну, вас багато хто знає... Я статті різні бачив...

– Так я ж вам нового нічого не розповім, раз ви статті читали, – розвів руками дід Іван. – Там усе написано з моїх слів правильно. Якщо вам мало, в мене книжечка є. «Легенди та міфи Сіверського краю» називається. Подарувати не можу, але в обласну бібліотеку я десяток запис, можете поцікавитись.

– А чому б нам не поспілкуватися отак, наживо? – Мельник відчув, що втрачає ініціативу. – Розумію, вас усі замучили...

– Ніхто мене не замучив, – відмахнувся дід Іван. – Сиджуть тут сам, коли-не-коли до онуків заїду. Якось не зовсім воно весело. Я чого взагалі про це розмову завів – не хочу просто повторюватися. Звичайно, проходите, поговоримо...

Він відступив, пропускаячи гостя до хати, і Мельник зрозумів: старий справді нудиться. Тому й улаштував цей трошки дивний допит. Хоча при бажанні легко міг розколоти «сценариста», але для чого йому це робити? Представляється ж просто приватною особою, яку цікавить все, пов'язане з Тихим Затонем, не зовсім хотілося. Дід Іван уже їздив туди як на місце скоєння злочину. Через те відразу просіче підозрілий інтерес гостя. І, ясно, не захоче ні з чим підозрілим зв'язуватися.

До речі, буде правий.

Тому треба потроху так повертати розмову, аби самому говорити менше, а дідові не заважати говорити багато. Звісно, такі люди можуть триндіти годинами, дай їм тільки волю. Але Мельник сподівався в процесі розмови потроху зіжмакати її, щойно дізнається максимум потрібної інформації.

Дід Іван виклав у полумисок кілька зварених молодих картоплин, поруч поклав жмутики зеленої цибулі, молодий часничок, порізане старе, ледь укрите жовтим нальотом сало, кудись вийшов і швидко повернувся з півлітровою пляшкою з-під кока-коли, наповненою прозорою рідиною.

– Натурпродукт. Вживаєте?

– Я за кермом.

– Тут ДАї немає. Та й традиція в мене така. Мусите дотримуватися, раз на моїй території.

– Так я ж не заперечую, Іване Мусійовичу...

Самогон обпик горло. Нічого собі вчителі-пенсіонери – градусів п'ятдесят, коли не більше. Навіть подих перехопило, хоча Мельник у своєму житті, особливо за роки служби в розшуку, пив практично все,

що горить. Включно з нерозведеним спиртом, який постійно пропонували патологоанатоми в морзі.

– Значить, що саме вас цікавить? – дід Іван акуратно поклав шматочок сала на шматочок хліба та відкусив одразу половину цього бутерброду, запитально дивлячись на гостя. Мельник перевів подих, пожував зелене пір'ячко цибулини.

– Ну, наприклад, один із варіантів – Тихий Затон.

– Знаєте, я чомусь так і подумав, – Шалига перевів погляд на недоїдений бутерброд, поклав його до рота, прожував, витер тильною стороною долоні масні губи. – Вибачте, це така звичка в мене: всіх, хто за віком годиться мені в учні, називаю на «ти» після першої чарки. Нічого?

– Ради Бога! – відмахнувся Мельник.

– Так-от, – дід Іван вмовстився за столом зручніше, – скажу тобі, що Тихим Затонем час від часу народ цікавиться, і недаремно. Тільки я ще який-не-який краєзнавець, тому деякі чутки перевірих. Багато різних легенд про затон народилася не з повітря. Там справді нехороше місце. Я б навіть сказав – страшне.

– Вовкулаки, привиди, інші лісові та водяні потвори – усе це правда?

– Істоти, потворнішої за людину, насправді природа не вигадала, – промовив дід Іван тихим голосом.

Шульга зовсім недавно десь уже чув подібну фразу. Хоча, зрештою, він стикався з проявами дикої людської жорстокості щодня впродовж десяти років. Тому в чомусь погоджувався з таким висновком. Тим часом господар налив по другій і повів далі, вочевидь починаючи заводитись, осідлавши улюбленого коника:

– Починати треба здавна. До середини вісімнадцятого століття наше село називалося Низове. Бо знаходиться вниз за течією Десни. Належало село тоді козацькому полковнику Омелянові Бирці – він отримав його в подарунок від самого Кирила Розумовського за вірну службу.

Мельник уже хотів запитати, хто він такий – цей Розумовський, і чому мав право дарувати села наліво й направо. Але вчасно прикусив язика – сценарист, під якого він зараз бутафорив, точно мусив це знати. Тому лише з розумним виглядом кивнув головою.

– Згодом Бирка програв маєток разом із селом у карти поміщику Северину Козубу. Відтоді воно стало називатися Козуби й переходило в спадок від нащадка до нащадка аж до самої революції. Син Северина Козуба – Пантелеймон, якого тут називали Паньком, але

тільки поза очі, відрізнявся лютим норовом. Міг запросто забити до смерті будь-якого кріпака за найменшу провину. Або собаками зацькувати – в нього здоровенна псарня була. Любив таку, наприклад, розвагу. Візьме якогось винуватця та скаже: «Можу наказати забити тебе багатими до напівсмерті, а всім іншим під страхом смерті забороню до тебе підходити. Так і помреш повільно, в страшних муках. А можу просто так на волю відпустити. Якщо, звичайно, від собачок моїх утечеш». Бігті бідака мусив через широке поле до лісу. Добіжить до дерев – урятується. Звісно, надія якась з'являлася. Тільки нікому не вдавалося втекти від лютої посячої зграї. Сам Панько Козуб скакав за ними верхи й гарцював довкола того місця, де його собаки терзали спійману жертву за горло та мошонку.

Уявивши собі цю картину, Мельник здригнувся. Йому здалося, що він сам відчуває той шалений біль від гострих собачих іклів, що впиваються в тіло.

– Але найбільше страждали молоді дівчата-кріпачки, – дід Іван говорив, наче читав учням урок. – Матері боялися народжувати дівчаток, а коли вже народжували, то просили Бога, аби не наділяв їх вродою. Та як на лихо, дівчата в Козубах виростили красунями. Панько терпляче чекав, поки їм виповниться п'ятнадцять, і забрав до себе в маєток покоївками. Якщо дівчата були слухняними й покірними, то скоро поверталися додому з байстриям від пана. Далі змушені були нянчити байстриючат, і сильно щастило, якщо знаходився хлопець-кріпак, який погоджувався прийняти жінку з, так би мовити, додатком. Та частіше дівчата все ж таки намагалися опиратися. І тоді їхні скалічені тіла вірні слуги пана Козуба вивозили серед ночі до Тихого Затону. Там забавлялися з дівкою наостанок, а тоді топили в темній воді затону. Скільки молодих життів поховано під водою, точно не знає ніхто. Чутки про забави Козуба ходили в окрузі, доходили до губернії, тільки ніхто нічого не міг, а швидше – не хотів робити. Але там же, у Тихому Затоні, знайшов свою смерть і сам Панько.

Раптом, ніби на замовлення, враз погасло світло. Мельник машинально лапнув зброю, та господар пробурчав щось явно нецензурне на адресу підстанції, з якою все постійно так. За вікном було ще не зовсім темно, та сутінки поволі огортали все довкола. Сидіти так і слухати страшні історії за інших обставин справді було би більш цікаво. Та Віталію раптом стало від цього всього не по собі. Тим часом дід Іван уже чиркав сірниками, запалюючи гнотика напівспаленої свічки, що стирчала в глиняному горщику. Полум'я затремтіло, кидаючи на стіни

хімерні тіні. Дід заклично взяв чарку. Після того, як вони випили, він заїв шматочком сала з хлібом і продовжив:

– Були кріпаки, що наважувалися тікати від своїх панів. Вони відразу оголошувалися поза законом, тож ховалися в лісах та промишляли розбоями. Від Козуба, сам розумієш, тікало дуже багато. Ось ці самі збігли якомсь влаштували на пана засідку в ніч на Різдво. Той повертався з гостей від сусіди, п'яний в дим. Отямитися не встиг, як вискочили з-за дерев на засніжену дорогу зарослі, обірвані, брудні мужики, зупинили коней, стягнули його з саней і потягли через ліс до затону. Морози стояли люті, але на темній воді лід завжди був тонкий. Кажуть, чим більша глибина, тим слабкіший лід. А до дна Тихого Затону вже тоді ніхто ніколи не діставав.

– Виходить, правда, що те місце бездонне? – Мельник чомусь заговорив пошепки, хоча оповідач не знижував голосу.

– Не знаю, – повів плечима Шалига. – Не міряв. Люди кажуть. Мо', брешуть. Тільки з дна затону ще ніхто нічого не діставав. А там, за чутками, ого-го скільки всього може бути. Особливо – після останньої війни. Але це так, не має значення. Зіштовхнули лісові мешканці свого кривдника на лід. Проломилася крига, і пішов Козуб під воду каменем. На ранок збігли здалися поліції, їх засудили на довічну каторгу, а син Козуба, успадкувавши маєток, повів зовсім іншу політику. Злякався, що повторить батькову долю. Хоча вбивці в Сибіру зогнили, але ж тіло Панькове так і не знайшли. Ось звідси й починається містика, яку ти шукав, – оповідач перервався, ніби чекаючи, що Мельник щось скаже, та той мовчки стежив за тінями на стіні, тож дід Іван повів далі: – Кажуть, мається неприкаяна душа вбитого й непохованого поміщика. Ось і мститься він усьому людському. Кілька разів на рік серед ночі виходить він із води та починає шукати собі чергову жертву. Побачить якогось необережного рибалку – хап за горло, і тягне під воду. Все думає, що знайдеться колись така сама чорна душа, яка не відійде, а так само буде між світами маятися, спокою не мати. Тільки не так багато чорних душ на світі, як того хочеться привидові. Заблудлі є, чорні не зустрічаються. Ще кажуть: уся нечисть, яка довкола Тихого Затону водиться, вважає його серед себе чимось на зразок старшого. Не знаю, як це в них насправді називається, але всі вони його бояться та слухаються.

– Хто – вони?

– Ну, там різного вистачає. Русалки, водяники, лісовики, перевертні. Все це – чорні душі лихих людей, які після їхньої смерті, природної чи наглої, перевтілилися в різну нечисту силу. Кажу ж тобі – погане

місце цей Тихий Затон. Це тепер люди боятися перестали, бо науково-технічний прогрес та різні інші чинники. А ще років сто тому нікого в ті краї калачем було не заманити. Різні люди, які вважали себе освіченими, час від часу билися об заклад одне з одним, що переночують на березі Тихого Затону й нічого з ними не станеться. Мертвими нікого з них на ранок, ясно, не знаходили. Гірше – знаходили божевільних, які не могли сказати, де вони і як їх звати. Де в кого взагалі мову відбирало. Страшно?

– Не знаю, – чесно признався Шульга.

– Ось і я не знаю, де там правда, а де – придумка народна. А кажуть різне. Наприклад, мало не щоначі виходять із темної води затону русалки та хороводи водять, панночку викликають.

Він замовк, ніби навмисне витримуючи паузу. В тиші було чути, як шкребуться десь під підлогою хати миші, а ще щось порипувало в снігах і потріскував гнотик свічки.

– З тією панночкою так вийшло, – знову заговорив дід Іван. – Полюбила вона попри батькову волю простого сільського парубка. Кріпосне право тоді вже скасували, але все одно сільських парубків кохати для панночок – зась. Ну, тікала вона до свого милого потайки, аж поки не відчула – його дитина під серцем у неї. Тоді вона швиденько спокусила на балу в губернатора молодого панича-офіцера, а той в пристрасному запалі й не встиг зрозуміти, що вона – не дівчина.

Відразу ж попросив її руки. Дитина народилася майже тоді, коли треба. Тільки сама панночка чорнокоса, її чоловік так само чорнявий, а дитинка – білява, як її справжній батько. Швидко все виплигло. Обдурений офіцер свого суперника в солдати відправив. А через рік його десь на війні з турками вбили. Панночка й так щастя з немилим, та ще й рогатим чоловіком не знала, а тут узагалі з лица спала. Через тиждень після сумної звістки втекла з дому верхи, взявши кращого жеребця з чоловікової стайні. Куди поскакала серед ночі – ніхто не знав. Коня знайшли прив'язаним біля Тихого Затону наступного дня. Поруч валялося на траві жіноче плаття. Втопилася, бідолашна, гріх великий на душу взяла. Тому й душа неспокійна. Ну, а через деякий час пішли розмови. Ніби бачили люди, як виринає з темної води величезна рибина, зовні схожа на щуку, тільки в кілька разів більша та з потворною пащекою. А на щуці – молода жінка в білій нижній сорочці з розпущеним волоссям. Це такий знак: не можна в Тихому Затоні рибу ловити. Хто насмілиться, на того смерть чекає. Панночка нікого не впізнає, тож для неї всі чоловіки на одне лице – лице її загиблого милого. Так вона починає обнімати, цілувати, тільки холодні її поцілунки. Після них людей мертвими знаходять. Така ось казка.

– Дивна. І сумна, – промовив Мельник.

Ніби на замовлення, спалахнула лампочка під стелею. Дід Іван спокійно поплював на пальці, взявся ними за гніт, який із шипінням згас, і повів далі, ніби нічого не сталося:

– Знаєш, скільки я таких історій поназбирав? Якщо в усі вірити, то виглядає – в Тихому Затоні та довкола нього нечисті стільки, що їй самій одне від одного тісно. Чого тільки люди не вигадать...

– А ви самі... Ви вірите в щось?

– У те, що панночка втопилася, – вірю. Тільки про її кохання до кріпака, думаю, хтось таки придумав. Насправді могла нагуляти від одного панича, а вийти за іншого. Бо, ймовірно, їхні батьки були у сварці чи ще щось. У таких історій більш як півторастарічної давнини маса всіляких варіацій. Ну, а історії про неприкаяні душі давно відомі. Їх ще Гоголь збирав. Ще по одній?

Мельник машинально кивнув. Вони випили, і в голові його відчутно зашуміло. Сидіти з дідом Іваном далі означало, по-перше, напитися, що не бажано, а по-друге, вислухати ще кілька страшних казок. Які підтверджують статус Тихого Затону як справді нехорошого, навіть проклятого місця, і остаточно зіб'ють його з пантелику.

Бо виглядає так, що чотири трупи зі слідами вдавнення на горлі на совісті привида Панька Козуба.

Чи панночки, що плаває верхи на величезній щуці.

Чи ще якоїсь тамтешньої нечистої сили.

А вірити в подібні речі колишній опер убійного відділу не мав права, навіть якби дуже хотів списати все на прояви нечисті. Треба подумати і, чим чорт не жартує, по можливості подивитися на все це особисто.

Тому, якось виринувши з розмови та подякувавши дідові Івану за цікаві й повчальні історії, Мельник вийшов у серпневі сутінки, сів за кермо «ниви» та поїхав на базу.

Може, Антон Кулаков якраз повернувся.

13. Як мамонта

Ніч уже впевнено вступала у свої права. Тому Віталій поїхав не короткою дорогою, через лісосмугу, а зробив чималий гак і вирулив на шлях, що стелився вздовж Десни, якраз за її течією. Обидва маршрути були погані, ґрунтова дорога не зовсім придатна для нормальної їзди. Але зараз, коли довкола стемніло, їхати по відкритому місці, до того ж по накатанішій, аніж між дерев, дорозі завжди простіше. Автобус, котрий возив людей з бази і на базу, теж часто обирав для себе цей маршрут. Хоча з метою економії часу та бензину деякі водії воліли не робити гак довжиною в п'ять кілометрів, а все ж таки перлися через ліс.

У голові й далі грав міцний дідів самогон, проте не настільки, аби заважати Мельнику обдумувати останню інформацію й гадати, як її використати, чи використовувати взагалі, нарешті – як до всього ставитися. Отже, поки що в наявності є старий сільський учитель, цінитель та збирач фольклору, передусім – легенд, пов'язаних із рідним краєм. Він не тримає ці страшилки в собі. Надрукована і якимось тиражем видана його книжечка, в якій, зокрема, описані всі історії про чортівню довкола Тихого Затону. До того ж старого регулярно навідують журналісти, яким немає про що писати, і вони шукають чогось на кшталт сенсацій. Значить, про втопленого поміщика Козуба, панночку-потопельницю, що катається верхи на величезній хижій щуці, та іншу нечисть, яка ночами вилазить із води чи з лісу, теоретично може знати мінімум кілька сотень людей. Лишається зробити правильний висновок: чи справді Тихий Затон – місце, де відбуваються різні небезпечні для людського життя аномалії, чи хтось, використовуючи народні повір'я у своїх, поки що невідомих інтересах, веде якусь небезпечну для людського життя гру.

Словом, лишилося трошки: знайти серед сотень тих, кого в різний час цікавили казки діда Івана, того, хто реально взяв їх на озброєння й тепер вбиває одних та лякає інших.

Попереду в світлі фар виринув поворот. Тут треба обережно – дорога йшла майже впритул до крутого берега, який різко обривався вертикальним урвищем висотою десь під три метри. Після цього повороту до «Метеору» – вже менше кілометра. Враховуючи свій стан, Мельник скинув швидкість.

У світлі фар з'явилась якась постать. Вона бігла назустріч «ниві», махаючи руками. Віталій матюкнувся крізь зуби й загальмував. Тепер, коли двигун заглох і машину не трусило, він почув приглушений крик про допомогу.

Відчинивши дверцята, Мельник вийшов, зробив кілька кроків назустріч постаті. Та вона раптом зупинилася і, ступивши праворуч, зникла зі світла, злившись із ніччю. Віталій ще не встиг зрозуміти, що відбувається, як не стільки помітив, скільки відчув небезпеку з лівого боку. До нього шаснула якась фігура, він угадав занесену над головою палицю й швидше машинально, аніж свідомо показуючи спритність, нагнувся та відсахнувся вбік. Нападник одним стрибком опинився біля нього, палиця зі свистом розсікла повітря просто в Мельника над головою.

Наступної миті Віталій кинувся в атаку. Нападник замахнувся вдруге, та опустити руку не встиг – колишній опер перехопив її, взяв на прийом, рвонув так, що сам почув, як щось хруснуло, і за секунду вже сидів на поваленому ворогові верхи. Темрява довкола не була суцільною, тому зблизька Віталій зміг розгледіти супротивника.

Під ним лежав із перекошеним чи від болю, чи від лютих обличчям клаповухий Коля Черета. Це зовсім не здивувало Мельника. Лютий і компанія – не з тих, хто так просто подарує кому б там не було вчорашньої ночі.

З двох боків до нього сунули ще дві тіні. Відштовхнувши Черету, Мельник скочив на рівні ноги та вихопив із-за пазухи пістолет.

– Назад! Назад, потвори! – гаркнув він. Постріл угору підкріпив серйозність його намірів. Нападники зупинилися, і в голові Мельника майнуло – поки їх троє, де ж четвертий...

– Волина! – почулося з темряви.

Позаду щось ворухнулося. Мельник рвучко повернувся всім корпусом, та не встиг – щось важке й металеве навідріл ударило його по зігнутій у лікті правій. Рука розтиснулася сама собою, пістолет-рятівник упав на землю.

Четвертий, ким би він не був, якимось чином обійшов його ззаду, ховаючись за машиною. Тим часом інші троє відволікали увагу противника, і їм це здорово вдалося.

Чор-р-рт!

Мельник відскочив убік, ухилившись від наступного удару. Його прийняв корпус машини, брязнуло та посипалося лобове скло. Між тим двоє інших кинулися до нього, тепер уже беззбройного, з різних боків. Ще один нападник вийшов з-за машини.

Це був Юра Лютий. У руці він стискав чималий шмат ланцюга, один край якого намотав для зручності на кулак, а другий розкручував над головою. Така сама зброя була в руках Кори – зблизька тепер Мельник розгледів і його. Малий стискав щось, схоже на кийок. Віталій міг присягатися – це шматок арматури, обв'язаний ганчір'ям.

– А-а-а, підор! – прогарчав Лютий, махаючи ланцюгом і насуваючись на Мельника. – Заб'ю, як мамонта!

Спину вже нічого не захищало, тому найгірше, чого Віталій боявся допустити в цій ситуації, – це пустити когось із них позад себе. А Малий вже оббігав його ззаду. Ще трохи, і нападники оточать його з трьох боків.

За всім цим Мельник зовсім забув про Череду. Той із криком ухопив його неушкодженою рукою за ногу та смикнув. Аби він робив це двома руками, від несподіванки справді можна було б втратити рівновагу. Та Мельник втримався на ногах, лише копнув лежачого кудись, мітаючи в пісок. У цей самий час ланцюг Лютого таки дістав його по спині.

Від раптового пронизливого болю Віталій зігнувся, і тут з іншого боку теж отримав ланцюгом. Цього разу – по шії та плечах. Усе ж таки він далі залишався на ногах, міг рухатися, не дивлячись на біль, тому відскочив на безпечну відстань. Перевага Лютого й Кори була в тому, що ланцюги, якими вони орудували, не дозволяли супротивникові підійти до жодного з них упритул. Череди потроху зводився на ноги, шукаючи на землі свою зброю. Та він не становив поки що серйозної небезпеки.

Все одно Мельник лишався один проти трьох. Маючи певний досвід, він прекрасно розумів – лише в кіно головний герой, опинившись у подібній ситуації, здатен голими руками розкидати трьох, а то й більше нападників. Те, що кожен із ворогів молодший за нього у два рази, нічого не змінювало: троє розлючених шакалів цілком здатні завалити одного кремезного вовка. В житті зазвичай так і трапляється. Малолітня вулична шпана, яка пересувається переважно стадом і

її лють нічого не стримує, може стадом накинута на чемпіона міста по боксу чи боротьбі. І тут спортивні навички та медалі з грамотами не допоможуть – навіть не здоровилу, а просто міцного дорослого мужика сто відсотків звалить із ніг і потопчуть.

У Мельника не було жодних спортивних розрядів. Але якби й були, він, набувши свого часу досвід вуличних бійок, усе одно не давав собі зараз жодного шансу. Озброєний, він ще міг повоювати. Але тут утеча не виглядала ганебною.

Тільки ось шлях до втечі йому вже відрізали.

Оточивши його з трьох боків, нападники якось синхронно зупинилися. А потім разом почали насуватися, стискаючи коло. Тим часом Черета вже прийшов до тями. Права рука висіла вздовж тулуба, зате ліва вже незграбно стискала знайдену палицю.

У таких ситуаціях звичайно вибираєш того, хто до тебе найближче і, на твою думку, найслабший. Швидко атакуєш і намагаєшся прорватися. Але Лютий відтіснив Черету в тил, тому нападати слід на Малого – він зі своєю арматурою готовий лише до ближнього бою.

Ланцюги свиснули з двох боків. Від одного Мельник ухилився, зате другий черканув його по черепу. Втягнувши голову в плечі, він набичився та стрімко кинувся на Малого. Відбивши лівою рукою його праву, Віталій своєю стиснутою в кулак правицею поціливі йому просто в середину пики. Одночасно спробував забрати арматуру. Та два ланцюги вперіщили його ззаду по спині.

Розвернувшись, Мельник приготувався до бою. Але Кора вже забігав йому за спину, а Лютий із силою розкручував ланцюг, збираючись опустити його точно на голову супротивника. Мельник знову відскочив, стаючи так, аби бачити відразу обох. Та збоку перейшов у контратаку Малий. Арматура вдарила по ребрах.

– Лютий, відійди! – почувся голос Череди, і, не дочекавшись, поки ватажок відсунеться, він вибіг поперед нього сам. Перш ніж Шульга зрозумів, що у того в руці, гримнув постріл.

Поки решта билася, цей клаповухий підібрав пістолет.

– Е, ану не дурій! – крикнув Мельник, відразу зрозумівши – пацан запросто може збити його сліпою кулею. Постріл на мить відволік його, перестав махати ланцюгом Лютий, зупинився Кора. Та Малий не витрачав часу – налетів на Мельника, лупцюючи куди попало своєю арматурою, і таки змусив його присісти під градом ударів. А потім Лютий із Корою носачами повалили його на землю.

Мельнику не вдалося закрити руками голову відразу. Череп мало не луснув від кількох міцних ударів. Перевернувшись на спину,

він почав молотити ногами в повітрі, одночасно звиваючись довкола власної осі на спині. Когось таки задів – почувся здобрений матюком зойк. Знову жажнуло – Коли Череді сподобалося стріляти. Як не дивно, але своїм пострілом він допоміг Віталію: на якусь мить його припинили місити ногами, видно, постріли за спинами так само бентежили нападників. Скориставшись моментом, Мельник перекотився на бік, звівся спочатку на чотири й порачкував у більш небезпечну зону. Удар ланцюгом знову звалив його, та цього разу він не дозволив собі розтягнутися. Рвучко підскочивши, Мельник ухилився від чергового удару й кинувся до єдиного місця, яке зараз було для нього безпечним.

Він мчав до краю обриву.

Не чекаючи, поки нападники наздоженуть, Мельник із розбігу стрибнув вниз, намагаючись скочити якомога далі. У воду він увійшов ногами вперед, відразу занурився з головою, та не відчув дна. Зате десь над ним знову приглушено бабахнуло. Виринувши, Мельник побачив на краю урвища всі чотири постаті. Тепер вони явно боролися між собою. Почувся крик: «Дай сюди!», і Віталій зрозумів – у Череди забирають зброю.

А дна під ногами не було. Більше того – течія, дуже сильна в цьому місці, підхопила Мельника й понесла на середину річки, навіть перевернула його на спину. Обрив і люди на ньому стрімко віддалялися. Почавши борсатися, аби бодай перевернутися на живіт, Мельник відчув, як болять руки та ребра. Особливо його тривожила голова: вона гула, накучувалося запаморочення. Не вистачало тільки втратити свідомість тут, уночі, посеред стрімкої Десни.

Течія винесла його за поворот і тепер мчала просто в бік «метеорівського» пляжу. Але якщо діло піде так і далі, його просто пронесе повз пляж і потягне далі, де річка ширшає й дістатися до берега не завжди можна навіть серед білого дня. Тим більше, побитий Мельник відчував, що скоро може втратити сили. На цій річці це означає швидку загибель.

Тому іншого виходу, крім як спробувати дістатися берега біля пляжу, просто не існувало.

Розмоклий одяг тягнув донизу, та Мельник вирішив не витратити сили на те, аби знімати під водою кросівки й джинси. Він дозволив собі лише скинути штормівку. Поки займався цим, течія несподівано розвернула його, і навіть у темряві Віталій побачив – у кількох метрах від нього крутився вир. Якщо вчасно не відгребти, його затягне у воронку, і ось тоді шансів урятуватися точно не лишиться.

Підбадьоривши себе відчайдушним криком, Мельник рвонув-

ся перпендикулярно течії, завзято молотячи руками й ногами по воді. Ривок, ще ривок, ще – здається, течія стала не такою сильною. Зупинившись на мить для передишки, він зрозумів – відпочивати рано. Течія знову взялася за нього, потягнула назад, і Мельник зробив ще кілька сильних гребків, ніби відштовхуючись від води.

Нарешті сила течії стала помітно слабшою. Витягнувши шию та озирнувшись, Мельник задоволено відзначив – підступний вир лишився позаду. Але й сил уже починало бракнути. На щастя, попереду праворуч замаячив пірс, із якого, попри написану великими літерами заборону, постійно стрибали пацанята. Прилаштувавшись на воді так, аби течія несла його вперед, Мельник почав загрибати правою рукою, розвертаючись праворуч і далі тримаючись перпендикулярно до течії. Так помалу він наближався до пірса. Відчувши нарешті під ногами тверде, він ураз розслабився, і його відтягнуло трошки далі, за пірс. Усе ж таки в останню мить Віталій зробив ще ривок, схопився за якийсь мотузочок, підтягнувся й став, тримаючись за опору.

Скільки він так простояв, не міг сказати навіть сам собі. Але ж вибиратися треба. Пустивши опору, Мельник побрів до берега. Уже коли вода ледь сягала йому колін, ноги підломилися й він упав обличчям донизу. Так полежав ще якийсь час, а потім рачки виповз на прибережний пісок, розтягнувся на ньому та вирішив для себе: не встане до ранку. Лежатиме отак і відчуватиме, як болить побите тіло.

Над головою почувся якийсь рух. Четверо відморозків цілком могли наздогнати його, біжучи за течією, і зараз збираються добити остаточно. Різким рухом Мельник перевернувся на спину...

І побачив просто перед собою пружні оголені жіночі груди. Навіть вночі проглядалися темні кружальця сосків.

– Нічого собі! – промовив зляканий голос.

Мельник простягнув руки вперед, аби переконатися, що груди справжні, та хтось легенько ляснув його по руках. Замість грудей перед ним з'явилося злякане обличчя Ольги.

– Ви... ви й уночі купаєтеся?

– На ваше щастя, – коротко відповіла вона. – Я купалася. А ви що робили?

– Теж... купався...

– Ви пили, – вона нахилилася нижче. – Точно, пили. Потім у такому стані полізли у воду.

– Прямо так... у штанях...

– Всяке буває.

Мельник потроху оклигував від боротьби з річкою. У вухах уже не шуміло. Тепер він міг чути музику, яка линула з боку «Аврори». Тіло боліло, голова гула, та, здається, кістки лишилися цілими. Однак понівечений стан не заважав дивитися на голе жіноче тіло, нехай його чіткі контури частково приховувала ніч. Ольга, відчувши чоловічий погляд, швидко відійшла та повернулася вже в халаті, заховавши свої принади від сторонніх очей.

– Все ж таки, що з вами сталося? Випили – і далі?

– Далі зустрівся з нашими вчорашніми знайомими. Пам'ятаєте, четверо пацанят у прибережних куцах?

Білявка нахилилася до Мельника майже впритул, торкнулася пучками пальців його обличчя та зойкнула:

– Кров! Там у вас кров!

– Вони кусаються.

– Вас... вас могли вбити?

– Запросто. Тільки навряд чи вони зараз хотіли цього. Інакше б влаштували більш серйозну пастку. Слухайте, давайте поговоримо в іншому місці, – він сів, обережно розвернувся, стаючи рачки, поволи підвівся. – Мені б до себе дійти...

– Ви зможете рухатися?

– Ну, Олю, нічого трагічного. Дорослий дядя отримав у голову від чотирьох потвор. Але якщо допоможете дійти...

Білявка без зайвих розмов ковзнула йому під ліву руку, підставляючи плече.

При світлі лампочки вона нарешті роздивилася всі подряпини на його обличчі. Потім звеліла роздягтися до трусів. Мельник не особливо комизився – він просто не мав на це сил. Обдивившись побите тіло, Ольга знайшла на спині ще один свіжий шрам, чухнула до себе й принесла картату дешевеньку косметичку, звідки дістала бинт, вату, пластир, зеленку, йод і ще жменю якихось упаковок із пігулками. Кілька з них вона тут же звеліла йому ковтнути, причому Віталія зовсім не цікавило, чим саме Ольга його труїть. Так само покійно він дозволив обмазати себе йодом і позаклеювати шматочками пластиру. Поки білявка надавала першу допомогу, він коротко розповів про свою пригоду.

– Виходить, вони за вами стежили?

– Думаю, так. Коли чесно, я недооцінив цих маромоїв. Швидше за все, вони не збиралися квітатися зі мною саме сьогодні. Але обставини склалися на їхню користь. Де вони отаборилися, не знаю.

Зате тепер точно знаю: вони вираховували мою машину. Побачили, як «нива» їде кудись проти ночі. Припустили, що я повертатимуся назад по темному. Від Люди я вже сьогодні дізнався, що один із них – місцевий. Тому знає, як краще їхати сюди вночі. Лишалось тільки зробити засідку в зручному місці й чекати.

– Вам у міліцію треба...

– Оце якраз ні. Доведеться пояснювати причини. Розповідати ментам спочатку про нашу вчорашню пригоду зі стріляниною. Відповідно сказати, що в мене при собі була вогнепальна зброя, яку я зберігав незаконно. І більше того – тепер ця зброя знаходиться в небезпечніших руках, ніж мої. Та це тільки початок. Знаєте, що почнеться далі? Менти захочуть з'ясувати для себе причину вчорашнього конфлікту. Тут впливе наш друг Антон зі своїми історіями про річкових чудовиськ. Самі здогадаєтеся про подальший розвиток подій чи вам підказати?

– Добре, – зітхнула Ольга. – Але ж не можна залишати все це просто так. Ця четвірка небезпечна, тепер ще озброєна... Треба щось робити...

Вона далі лишалася в халатику, під яким нічого не було. Ця думка не давала Шульзі спокою, і він не гнав її від себе. Хоча й не міг пояснити собі як слід, що з ним раптом почало творитися. Можливо, після бою воїнам у всі часи гостро хотілося жіночої ласки...

– Треба щось робити, – повторив він за нею. Халат стовбурчився на грудях, і Мельник нарешті не витримав – провів по цим півкулям рукою.

Раз. Ще раз. Опору не відчув – Ольга сиділа та спокійно, навіть без подиву, дивилася на нього. Рука стала сміливішою, ковзнула за викот халата, і ось уже спрагло м'яцкала шовковисту шкіру грудей, пальці торкнулися соска, відчуваючи, як він поволі твердішає. Друга рука вже мандрувала вниз, пестячи стегно...

Потім Ольга підвелася, скинула халат, накинута гачок на двері, засмикнула завісу, вимкнула світло, тихо промовила:

– Не ворушись...

Пухкі губи торкнулися неголеної щоки. М'які руки легенько пройшлися тілом. Її голова посунулася нижче, ще нижче, і губи вже знайшли його набряклу плоть, язик пройшовся по ній знизу вгору...

До ранку Мельник не згадував про біль у всьому тілі.

А коли з першим сонячним променем, що пробився крізь завісу, Ольга підвелася з ліжка, поцілувала його заклеєний пластиром шрам між лопатками, накинута халатик і вислизнула з дверей, Віталій не

мав сил навіть для того, аби підвестися й зачинити за нею зсередини. Поки вона була поруч, дрімати доводилося уривками, і тепер, знесилений, він із почуттям виконаного обов'язку провалився в сон. Так само не відчуваючи болю в розслабленому тілі – лише приємну втому.

Годинник показував пів на п'яту ранку.

Мельник так і не запитав Ольгу, чи не з'явився зниклий Кулаков. А вона збиралася сказати йому, що Антон так і не повернувся, але справи почали розгортатися зовсім у іншому напрямку.

Цей дивак із своїми проблемами просто вилетів у неї з голови. Згадала, коли так само вкладалася спати після безсонної та ненудної ночі. Але сон здолав її дуже швидко, і, засинаючи, вона заспокоїла себе: нікуди він не дінеться. Божих людей Бог береже.

14. Тихий серпневий ранок

Антон Кулаков збирався на полювання потвори, але як опинився на березі Тихого Затону – не пам'ятав. Провали в пам'яті траплялися й удома, проте після побиття гопниками повторювалися занадто часто. Ось і тепер за нього діяв Дублер. Антон вирішив, що буде лікуватися, як тільки впіймає озерну примару й здобуде славу своїм сенсаційним відкриттям.

Годинник показував двадцять по п'ятій, коли на Тихому Затоні почало щось відбуватися. Спочатку хлюпнуло, наче під водою плаває крупна риба. Потім щось зашелестіло в прибережному очереті. Антону раптом стало страшно. Він навіть уявити собі не міг, що саме тоді, коли омріяний і жаданий момент істини, заради якого він підставив голову під удар, почне невимовно наближатися, його охопить тваринний переляк. Першою думкою було тікати, та тіло ніби хтось притис до землі важким пресом. Нічого не лишалось, як вичікувати, що ж буде далі.

Рука Антона простягнулася до ножа. Намацала дерев'яне руків'я. Здається, стало трохи спокійніше.

Тим часом у воді знову хлюпнуло. Цього разу не виникло сумнівів – із чорної глибини піднімається на поверхню темної води щось справді жахливе. Чому люди поки що не придумали назви. Антон зіщулюється за кущем, та при цьому не зводив очей з води.

Нарешті просто в нього на очах Воно повільно виринуло з води.

Спочатку Кулаков не повірив власним очам. Він очікував побачити яку завгодно потвору. Він уже наперед її боявся.

Але те, що піднялося з води й посунуло до берега, не вкладалося в жодне його уявлення.

Саме в цю мить його вперше за багато років осінило.

Він не стримався. Підхопився на рівні ноги й відчайдушно закричав, розмахуючи в повітрі ножем.

Тільки просвітлення не встигло закріпитися в його запаленому мозкові. В очах раптом стало темно. А той, кого він називав Дублером, не опирався – покірно дозволив затягнути себе у воду.

І мовчки прийняв смерть.

15. До баб не бігати

Зранку до Мельника навідалися Обухівський із козубським дільничним, оскільки було знайдено вщент розтрощену «ниву». Висувалися версії розборок із місцевими на ґрунті ревнощів через місцеву красуню. Віталій їх спростував, водночас не сказав, що то помста Лютого з товаришами. Мельник залишився без машини, мобілки (зосталась в Десні), зброї. Дільничному повідомили про нового потопельника на сусідній базі «Металіст».

16. Як порося

Із води витягли труп Антона Кулакова. Мав здивований вираз обличчя та... наскрізну рану в животі, ніби його закололи, як порося. Мельник звітував про останні події Зарубі, скориставшись «трубою» Ольги. Години чекання наступних вказівок Віталій провів сам на сам з Ольгою.

...А під вечір з'явився особисто Заруба.

– Бачив, бачив. Типовий вандалізм, скажу вам, Віталію. Машину треба якщо не в музей, то хоча б на тиждень десь на людному місці поставити: краще всякої профілактики злочинності буде.

– Ми тут не займаємося профілактикою злочинності. Справа взагалі не в потрощеній машині, навіть не в мені. Очевидне вбивство. Жодних привидів – привиди не орудують довгими гострими предметами!

– Ножами для коління свиней, – уточнив Заруба.

– Що?

– Нічого. Вам хіба за вашу практику не доводилося бачити різні знаряддя вбивства людини? Бувають кухонні ножі, трапляється – манікюрні ножиці в сонну артерію на шії встромляють, хіба ні? У вас

же була така справа три роки тому, коли дівчинка-наркоманка вбила так свою маму, бо та не давала їй грошей на «колеса»...

– Ви можете перерахувати всі мої справи?

– А як же! Я ж не двірника наймаю, діло серйозне.

Вони стояли в сутінках на березі Десни й дивилися, як червоне сонце повільно сідає за обрій. Дзижчали комарі, чоловіки ліниво відганяли їх руками від облич.

– Добре, не про мене мова...

– Правильно, не про вас. Антонові Кулакову справді нанесли удар просто в центр живота. Спочатку було невідомо, чим же його били, та потім, коли оглядали місце скоєння злочину, один із наших рятувальників, який допомагав при цьому, знайшов у кількох метрах сталевий ніж, який називають колюн і спеціально застосовують, коли колють свиней. Він є в господарстві кожного, хто вигодовує цих тварин на продаж. У Козубах таких маленьких господарств два...

– Стоп-стоп, хіба знайшли місце, де Кулакова вбили?

Заруба зітхнув.

– Ви, Мельник, досвідчений опер, але чомусь я, досвідчений фінансист, мушу вам пояснювати різницю між поняттями «вбили» й «нанесли удар».

– Що ви маєте на увазі?

– Те саме, про що ви подумали. Місце, де могли вбити Кулакова, підказав я, коли отримав сьогодні через свої зв'язки інформацію про результати розтину. Звісно, не сам побіг у міліцію, мої припущення передали ті, кому слід, тим, кому треба.

– Ваші припущення?

– Дасте ви нарешті сказати! – Заруба починав злитися. – Результати медичної експертизи однозначні: довгим гострим предметом Кулакова проштрикнули вже після смерті. Дійшло? Спочатку він помер, а потім його проштрикнули.

– Для чого?

– Тепер ви точно починаєте мене розчаровувати, Віталію. Дізнатися це – ваша робота, я вам за це плачу. Ви не дослухали головного: від чого, по вашому, помер Кулаков насправді?

– Від чого? – як папуга, повторив Мельник.

– Захлинувся водою. Хімічний аналіз води мені дуже добре відомий. Тепер дійшло?

– Тихий Затон?

– Нарешті! Ви, коли мужньо витягали тіло з води, відволіклися на рану в животі. А медицина каже – причиною смерті стала механіч-

на асфіксія, що одночасно супроводжувалася проникненням води в легені потерпілого. Простіше кажучи, його затягли під воду за шию й там душили. Далі – справа техніки. Опергрупа виїхала на Тихий Затон, я попросив двох тутешніх рятувальників, що так само працюють на мене, бути присутніми в якості понятих і заодно допомогти при потребі. Знайшли місце, де Кулаков лежав, знайшли сліди волочиння по вологій землі, почали шукати ще – і мій хлопчина знайшов колюна. Хто й для чого штрикнув нещасного після смерті, поняття не маю. Човен, до речі, там же знайшли – на смужки порізаний. Мабуть, тим самим ножем. Ну, то хто з нас правий?

Сліди волочиння.

Кулакова тягнули до води й затягнули під воду.

Вираз подиву, що застиг на обличчі. Він таки справді когось, а швидше – щось побачив. І це його не стільки перелякало, скільки здивувало.

А може, Антон Кулаков не встиг здивуватися, коли Воно...

Знову Воно. Отже, темна вода таки справді ховає щось незрозуміле...

– Відчуваю, Віталію, я дав вам досить інформації для роздумів, – втрутився в думки Мельника Заруба. – На жаль, не можу поки що дати вам новий засіб зв'язку. Якось не подумав, що після всіх пригод у вас уже немає мобільного. Ми це виправимо, думаю, досить скоро. Поки що мушу лишати вас із цією інформацією. Постарайтеся більше не дзвонити з випадкових телефонів і активізуйте дії замість того, аби битися зі шпаною. У мене на території вже п'ята жертва невідомо чого.

Тепер у голосі дзвенів метал. Та й прощальний потиск руки був відчутно сталевим.

17. «Я – смерть твоя!»

Уночі Мельник довго не міг заснути, і не тому, що досі боліли отримані в бою синці. Він по кілька разів прокручував у голові всю інформацію, отриману за останні дні, намагався вибудувати хоча б якийсь логічний ланцюжок, і поки що йому це не вдавалося.

Одна деталь аж ніяк не вписувалася ні в його доводи, ані взагалі в логіку.

Так усе виглядало коли не зовсім типово, то принаймні знайомо та звично з огляду на звичаї дня сьогоднішнього. Є четверо молоденьких відморозків, один із яких до того ж не раз судимий. Інші

ще не нюхали нар, хоча не раз, напевне, опинялися на кілька годин у «мавпівнику» райвідділу чи звичайного міліцейського відділення, що лише додавало їм гонору. Один із цієї четвірки – місцевий. Тому дуже добре знає тутешні рибні місця. Пацани вирішують час від часу наїжджати до нього в гості, жерти-пити-засмагати, а заодно трішки піднімати копійку. Для цього треба лише вичистити чужі сітки та екрани, словом – поцупити чужий улов, продати його відпочиваючим, а то й взагалі вивезти в місто та реалізувати там. Проста математика – кілограм лящів тягне сьогодні гривень на вісім, це реально півтора бакси. За раз четвірка натирить рибки кілограмів на десять, коли не більше. Коротше, баксів двадцять за раз вони з води виловлюють.

Хтось може подумати, що це не так багато. В усякому разі за таку суму не вбивають. Але Мельник прекрасно знав – сьогодні вбити чи скалічити людину можуть і за двадцять гривень. Або просто так, заради дурної забави. Він особисто переконався, причому останній раз – на власній шкірі: четверо пацанів під проводом свого ватажка Юри Лютого ще не склали ціни людському життю. Тому легко можуть забрати його просто так, задурно. А після того, випиваючи або покурюючи косячок, пригадувати вголос найбільш смачні подробиці розправи й дурнуватو ржати при цьому. Лютий – справжній молодий вовк, для якого кілька ходок у зону вийшли не перевихованням, а курсами кримінальної самоосвіти. Через те він такий злий, а приятелі його, включно із сільським парубком Чередою, так само не перевиховуються за ґратами. Лиш дорослої злоби набудуть.

Нехай це прозвучить цинічно, та Мельник готовий був відповідати за свої слова й щиро вважав: кожного з них, особливо – Лютого, хіба могила виправить.

Значить, ця компаньашка успішно трусить чужий улов. Їх застать за цим зайняттям раз – і вони, ймовірно, вбивають свідка. Поки що вбити голими руками ніхто з них не готовий, вогнепальної зброї нема, тому простіше всього – накинутися стадом, завалити, оглушити, затягти у воду й тримати, доки людина не захлинеється. Швидше за все, ідею міг подати Лютик. Просто забити носачами означає відразу підставитися. А так піди доведи, що рибалка не сам потонув. До того ж якщо в кого гарний човен, можна собі забрати.

На користь цього припущення – знову ж таки наявність у компанії Колі Череди. Перша жертва, той самий власник імпортного човна, був немісцевий. Черета знав це, тому дав «добро» на привласнення човна та вільне користування ним. Адже раз ні в кого з місцевих такого примітного човника немає, то в очі він тут кидатися не буде.

Далі можливі варіанти. Перший – цуценятам просто сподобалося вбивати. Вони понюхали крові, їх за це не посадили, і вони відчули азарт. Тому всіх інших вони могли вбивати просто так, зі спортивного інтересу. Другий – свідків їхньої діяльності справді виходило дуже багато. Як не ховайся, а мужики-рибалки все одно вирахують злодіїв. Тим більше, що почалися вбивства козубських жителів – обидві останні жертви могли просто впізнати Колю Череду.

Нарешті, нещасного Кулакова вони вбили з особливою жорстокістю, бо цей блаженний уже не раз траплявся на їхньому шляху, і не просто траплявся, а вистежував компанію. Тут уперше з'являється холодна зброя – ніж для коління свиней. Трупони вони або скидають у Десну й віддають на поталу течії, або самі буксирують подалі від Тихого Затону.

Подібну версію можна прийняти в розробку навіть без натяжки. Аби не згадана вже обставина: ніж-колюн прохромив наскрізь уже мертве тіло Антона Кулакова.

Для чого тикати ножем трупи? Нема куди лють дівати? Може, вони тренувалися таким чином і далі збираються орудувати ножем уже по живому... Але ж у них пістолет є, могли б застрелити. Все одно на затоні пострілу ніхто не почує, а послати кулю в людину декому навіть цікавіше...

Чи справді в темній воді щось живе?

Щось, що вимагає людських жертв...

Мельник гнав від себе думки про різних потвор та примар. Ясно сказано – тіло Кулакова волочили від того місця, де він ховався, до води. Раз щось може волочити людину, значить, це щось уже матеріальне. А примари, як усякий знає, нематеріальні. Раз у чогось є плоть, значить слід припускати: у воді живе не щось, а хтось.

Але хто, який іхтіандр може жити в Тихому Затоні?

Ольга не могла відповісти на це запитання. Власне, Мельник прикинув це, тому вирішив поки що не знайомити її з ходом своїх думок. Він узагалі ніколи не допускав до участі в розслідуванні сторонніх, не питав їхніх думок. Тим більше, що про його справжню роль у цій дивній історії ніхто на базі «Метеор» не знав.

У всякому разі, Мельник дуже сподівався на це.

Він відчув, що готовий заснути, лише після того, як у голову прийшла проста й логічна думка – подивитися

Іхтіандр – персонаж популярного радянського фантастичного роману «Людина-амфібія» Олександра Беляєва; жодина із акулячими зябрами, яка могла жити на суші та під водою.

своїми очима на місце скоєння всіх злочинів. Тобто особисто прогулятися на Тихий Затон.

Бажано в той час, коли там з'являються привиди.

Мельник домовився з дідом Іваном плисти на Тихий Затон. Вирушили ввечері на старому гумовому човні Шалиги, захопивши все необхідне для ночівлі біля берега.

...Вони перетнули Десну від берега до берега й вилізли, коли довкола вже стояла справжня нічна темрява. Мельника відразу атакували комарі, та ніколи було з ними воювати: дід Іван розпорядився братися за один край човна, сам узявся за другий, і вони понесли його до спокійного водоймища. Це місце Шалига назвав Тихою Десною.

Тут справді було тихо, пахло болотом і прілістю. З-під ніг сипонули у воду жаби. Чоловіки знову спустили човен на воду, і коли сіли, Мельник відчув – течії зовсім немає. Він попросив у Шалиги весло, та не впорався – човен від його спроб гребти почав крутитися довкола своєї осі, і дід Іван, зітхнувши, забрав весло назад. У його руках воно стало більш слухняним. Човен тихо сунув через заводь просто до порослого кущами протилежного берега, який темнів попереду. Коли до кущів лишилося зовсім недалеко, Шалига попередив:

– Я розвернуся, а ти тримайся міцніше та допомагай.

– Як допомагати?

– Сам побачиш. Темно, так ти руки перед собою тримай. Аби ми ні за що не зачепилися, бо човен розірветься – точно звідси не виберемося.

Мельник не встиг здивуватися, як дід Іван кількома гребками розвернув човен, і тепер він рухався кормою вперед. Віталієві лишалось тільки виконати наказ. Та ось човен урізався в кущі.

Мельник закритися руками від гілок і чекав, що вони тицьнуться об берег. Та цього не сталося – човен пройшов крізь кущі, і вони опинилися у вузькому проході. Це була якась невеличка протока, котра, як зрозумів Віталій, вела до Тихого Затону.

– Не спи, йолки-палки! – попередив Шалига. Мельник пригнувся. Гілки черкнули по голові, мало не збивши з неї кепку. Виставивши перед собою руки, він відразу наштовхнувся на корч, що визирав із води, інстинктивно відштовхнувся від нього від себе. Від поштовху човен гойднувся, та все ж таки увійшов у потрібний фарватер. Наступний корч виявився ліворуч. Далі їх було ще кілька. Вони рухалися повільно, дід Іван лише торкався веслом поверхні води й так само намацу-

вав краєм весла в непролазній темряві корчі, відштовхуючись від них і не даючи човну зав'язнути.

Кущі ставали все густішими, протока серед них – усе вужчою. Несподівано рука Мельника наштовхнулася на стовбур дерева. Вочевидь, це була верба, яка росла просто з води. Човен зупинився, і дід Іван, знавець цих місць, запитав чомусь пошепки:

– Дерево?

– Ага, – так само пошепки відповів Віталій.

– Бери направо, там місця більше. З лівого боку латаття густе по воді, заплутаємося – надовго сядемо.

– А тут глибоко?

– Не знаю, не міряв. Раз дерево росте, значить, дно десь є. Ти менше паякай, не гуляй.

Мельник слухняно відштовхнувся у правий бік. Човен обігнув дерево й далі знову почав рухатися у фарватері між корчів. Якась гілка, що висіла надто низько, подряпала Віталію щоку, та він не зважав: відчув захоплення від самої пригоди. Не важливо, що чекає попереду. Головне – процес: плисти в темряві вузьким проходом, долаючи різні перешкоди й невинно просуваючись до кінцевої мети.

Вона не забарилася. Верболіз несподівано розсунувся, дід Іван зробив кілька сильних рухів веслом, і човен виплив із заростей. Уже вийшов місяць, і в його тьмяному світі Віталій Мельник побачив Тихий Затон.

Він мав форму неправильного кола. Так, ніби його намалювала на білому аркуші паперу маленька дитина. Олівець стрибав у її руці, та вона все ж таки з'єднала краї кола, причому – абияк. На око Мельник не міг прикинути, тим більше – вночі, скільки затон бодай приблизно займає в діаметрі. Але якщо дивитися на темні краї берегів, то не менше п'ятисот метрів. Ураховуючи нерівність берегів, відстань від середини затону до одного берега була меншою, до протилежного – трошки більшою. Місячна доріжка висвітлювала темні плями латаття, абияк розкидані по поверхні темної води. Довкола було тихо, якщо не зважати на комариний писк.

Дід Іван спрямував човна до найближчого берега. Вони врізалися в осоку, і Шалига, розвернувши човен боком, спробував дотягнутися веслом до краю берега. Мельник допомагав йому, хапаючись за очеретини й марно намагаючись підтягтися таким чином до твердої поверхні. Нарешті спільними зусиллями їм це вдалося, і Мельник обережно переступив на глинистий берег, затягнув на нього човна та подав руку Шализі. Той не відмовився, вибрався на тверде, і тепер вони

разом витягли човен на траву подалі від краю води. Віталій тільки тепер звернув увагу, що аж засапався, хоча нічого особливого, такого, що вимагало би докладання важких фізичних зусиль, він не робив. Здається, в кросівки таки набралася вода – у п'ятах щось хлюпало.

У наплічнику старого виявився ліхтарик. Світив він недалеко, але цього було досить, аби знайти зручну невеличку галявину, затягти туди човна й розпалити вогнище. При світлі багаття чоловіки поставили намет. Далі Мельник почав ладнати спальник, а Шалига – розкласти біля вогнища нехитру закуску.

Вони присіли біля човна, який перевернули догори дном. Кухлик був один, та в тому, аби пити по черзі, жоден із них не бачив проблеми.

Циферблат Віталієвого годинника показував початок дванадцятої ночі, коли вони спорожнили пляшку під дідові історії. Потім Шалига полізу на намет, а Мельник насилу втрапив усередину спального мішка. Дід виявився правий – комарі зовсім не турбували, хоча й дзижчали під вухом.

Заснув Мельник швидко, щойно голова торкнулася землі.

Прокинувся так само несподівано й невідомо від чого. Ніби хто штовхнув у бік. Дивно – Мельнику здалося, ніби він спав із розплющеними очима, така темрява стояла навкруги. Навіть місяць кудись заховався, хоча небо над верхівками дерев було рясно всипане зорями. Попри це довкола на відстані простягнутої руки було темно.

Вогнище догоріло, в ньому ледь жевріли вуглинки. Мельник спробував спати далі, повернувшись на інший бік, та сон чомусь не йшов. Тоді він вибрався зі спальника й мерзлякувато потер себе руками за плечі. Тут про себе нагадав сечовий міхур, і Віталій нарешті зрозумів, що його розбудило. Відійшовши далі під дерево, він помічав, підтягнув штани і, прихилившись до стовбура, закурив. Голова трошки паморочилася, але все це – від прийнятого на груди півлітра міцного алкоголю. Цигарка не привела до тями, від неї в роті стало тільки гірше, і Мельник кинув недопалок під ноги, затоптав вогник носакон. Тільки тепер зрозумів – у спальник він поліз взутий. Нічого, коли стільки вип'єш, не таке буває.

Шум долетів до його вух. Мельник був переконаний, що то гуде в його голові. Потім виразно почув, як у шумі виокремлюються голоси. Власне, це були не чіткі голоси, а чісь пересмішки.

Звуки доносилися з боку затону. Біля води хтось був і не особливо боявся сторонніх очей, раз так галасливо себе поводить.

Скрадаючись, Віталій посунув ближче до берега. Деревя розступилися перед ним, відкриваючи вид на темний Тихий Затон. Місяць раптово вийшов із-за хмари, мляво освітивши все довкола, і Мельник уляк на місці від побаченої картини. На якийсь момент у нього відібрало дар мови.

Просто посеред затону кружляли, сплівшись у веселому хороході, шестеро молодих дівчат. Кожна мала довге волосся, що сягало нижче плечей. На кожній було щось на кшталт білої нічної сорочки. Дівчата то занурювались у воду по плечі, то виринали по пояс. Такі ігрища їм дуже подобалися, бо веселий регіт ставав дедалі гучнішим. Тут одна з них побачила місячну доріжку, вирвалася з кола й пірнула просто в її середину. Подруги з радісними вигуками зробили те ж саме й зникли з очей. Та не встиг Мельник навіть кліпнути, як вони вже виходили на берег.

Ставши рядком, дівчата майже синхронно нахилилися. Взяли сорочки за подоли та стягнули їх через голови. Їхні тіла виблискували, ніби просякнуті срібним місячним сяйвом. Узявшись за руки, сріблясті русалки знову завели хороход, та раптом по черзі кинулися під місячні промені у воду. Причому не спричинили жодного сплеску.

Ззаду на плече Мельника лягла чиясь рука. Рвучко повернувшись, він побачив діда Івана. Очі його горіли в темряві якимось дивним, можна навіть сказати – нелюдським блиском. І дивилися вони не на Віталія, а ніби крізь нього.

– Подобаються тобі мої донечки? – запитав Шалига глухим, ніби утробним голосом, і Мельник помітив – губи його при цьому не ворухаться. Він справді наче говорив черевом.

– Д-донечки?

– Донечки, – дід сильніше стиснув його за плече. – Я їх так називаю. Вони давно тут живуть і все ніяк не одружаться. А вони ж молоді, їм заміж пора.

– Заміж?

– Чим погані? Все вони тут нудяться, нареченого собі шукають. Іди до них, іди, – дід пустив плече й розчепіреною правицею підштовхнув Мельника ближче до берега. Той позадкував і опинився біля самого краю води. Дід усе насувався, і Віталій відчув – зараз це чудовисько просто зіштовхне його в затон. Та враз дід зупинився й посміхнувся, показуючи повен рот іклів.

– Ви... чого?

– А ти чого? Хто ти й для чого прийшов сюди порушувати спокій цього тихого місця? Агов, дівчата, жених прийшов!

Русалки тут же виринули з води, обступили Мельника та завели довкола нього свій хоровод. Він не міг роздивитися ні їхніх тіл, ані їхніх облич. Бачив тільки довгі чорні та русяві коси, які метелялися з боку в бік, коли дівчата трусили головами, захопившись грою.

– Досить, досить! – зупинив їх дід жестом руки, і вони справді зупинилися, розірвали коло, стали рядком. – Подобається вам жених?

– Подобається, тату! – в один голос відповіли вони.

– Тільки він один, а вас багато. Кому вибирати?

– Йому вибирати, тату! – пролунав стрункий хор.

– Ну, тепер гляди, – старий пригрозив Мельнику скрюченим пальцем. – Дивись мені, вибери собі гарну дівку та скажи, чи зможеш жити з нею вічно.

– Вічно? – перепитав Віталій, ще нічого не розуміючи.

– Вічно, – кивнув старий. – Вони живуть під водою, і кого б ти не вибрав, підеш із нею. Ти назавжди залишишся тут, на Тихому Затоні.

– А... якщо я не хочу?

Дівчата присіли, обхопили голови руками й заголосили. Від їхнього крику різонуло у вухах. Обличчя старого стало похмурим.

– Значить, тобі не подобається жодна з наречених? Ти дуже образив їх, чоловіче. Доведеться викликати їхнього сторожа. Ти спиш там, стороже?

Позаду Мельника забурлила вода, наче чайник на плиті закипів. Відскочивши вбік, Віталій озирнувся. Темна вода справді парувала.

Просто з пари на берег сунуло справжнє чудовисько з людським тубом, щучою головою та вузлуватими кігтястими лапами. Паща ходила ходором, ряди гостреньких зубів блищали при місячному сяйві. Русалки з криком заховалися за спину сторожа, а той уже простягав лапу до Мельника. Віталій сахнувся, позадкував, але наштовхнувся спиною на старого. Той міцно стояв на ногах, закриваючи порушнику спокую останній шлях до відступу.

– Це... це хто! Хто це! – закричав перелякано Мельник, хоча не чув власного голосу.

Дід Іван мовчав, стихли навіть русалки. Сторож Тихого Затону клацнув зубами, з пащі почувся скрипучий і булькаючий голос, слова ледь зрозумілі, та Мельник їх розібрав:

– Я – смерть твоя!

Лапища потяглися до його шиї. Хотілося опиратися, та не було на те сил. Ось брудкі лапи обхопили горло, поволі почали стискати, Віталій відчув, як бракне повітря... і підхопився, зайшовшись у кашлі.

Нічого не було. Стояла світла й тепла серпнева ніч. Вірніше, вона вже потроху переходила в сірий ранок. Лиш над самою водою клубочився туман. Мельник труснув головою, роззирнувся.

Жодних русалок. Жодних потворних сторожів зі щучими головами. Ось човен, ось давно згасле вогнище, ось намет, з якого доносився потужний храп підпилого напередодні діда Шалиги. Все ж таки Мельник вирішив не стримувати себе: кілька разів перехрестився, знову труснув головою й виповз зі спальника. Тепер уже не вві сні, а наяву.

Сечовий міхур справді придавив, і хоча Віталій перебував під враженням нічного жаху, все одно обережно відійшов подалі від галлявини, за дерево, і швиденько зробив своє діло, мимоволі дослухаючись при цьому.

І – почув. Не відразу, а почув, як з боку затону хлюпається щось велике. Тепер він не поспішав робити висновки. Спочатку вщипнув себе за руку, потім витягнув запальничку і, викресавши вогонь, підніс до нього руку. Коли запекло, нарешті переконався: цього разу не спить. Хлюпання йому не ввижається.

Так скидається у воді велика риба.

Мельник повільно опустився на траву й підповз ближче до води. Коли між ним і затоном лишився один густий кущ, він обережно визирнув з-за нього. Спочатку не бачив нічого. Поверхня води лишалася такою самою гладенькою, тихою й темною. Туман над нею клубочився.

А потім із води десь недалеко від середини водойми просто в тумані на мить вигулькнуло щось велике, довгасте й темне.

Виразно окреслилася пара плавців на спині.

Невідома примара, хлопнувши, пішла назад під воду. І знову стало тихо.

Мельник чекав близько півгодини. За цей часнічого більше зводи не виринали. Йому не хотілося вірити в те, що побачив. Спробував пояснити видіння наслідками великої кількості випитого.

Тільки якщо присутність уві сні русалок, вурдалаки й жахливого створіння, названого сторожем затону, ще можна пояснити, то плавучу істоту з чимось, схожим на великі плавці, матеріаліст Мельник пояснити для себе не міг.

Але він бачив її. На кілька секунд, проте вона показалася з води в ріденькій пелені туману.

Усі попередні жертви гинули приблизно в цей самий ранковий час. Мельнику не хотілося списувати все на нечисту силу, та ситуація складалася не на його користь – у темній воді справді щось плаває.

Дідові він вирішив про це не казати. І взагалі поки що мовчати про свої зорові галюцинації.

Розберемося.

18. Рятувальна команда

Мельник просить у Заруби підмоги, щоб перевірити версію стосовно «чотирьох молодих людей». У його розпорядженні, за дорученням шефа, нові рятувальники бази – Микола Чабан і Михайло Моруга. Віталій спочатку перевіряє підготовку хлопців, влаштувавши виставу на Десні вдає, ніби тоне, і його рятують. Мельник обговорює з новою командою план дій, після чого розставляє пастку – замовляє в Люди з вагончика пару кілограмів риби. Одночасно йому спадає на думку, що мститися Зарубі може й Обухівський, якого вочевидь виживають з його керівної посади.

19. Доброго полювання

Він знову вбив комара.

Мабуть, мільйонного чи двомільйонного. Мельник знав, що цих лютих і набридливих комах тут значно більше, всіх усе одно не перетовчеш. Але від нудьги вже після першої години перебування в засідці почав рахувати, скількох кровососів пощастить прихлопнути. На пер-

шому десятку безнадійно збився, потім зрозумів – марна це справа. На кожного розчавленого на щочи чи руці комара прилітає не менше десяти нових бійців. Тому облишив дурну справу й машинально бив їх просто так, без ліку. До того часу, як почав сіроти новий день, Віталій уже чухався, наче блохастий собака.

Він і рятувальна команда вибралися сюди, коли остаточно стемніло. Ольга надвечір стала на диво нав'язливою, чого за нею в принципі поки що не спостерігалось. Мельник досі шкодував, що повівся з нею трішки грубо, відіславши спати й зіславшись на втому. Адже вдень ніякої втоми не виявляв, навпаки – показав таку швидкість і натиск, що білявка кілька разів не стримала крику. І ось тепер на тобі – замучився. Але, швидше за все, вона лише грала сильно ображену. Подметься та перестане. Зараз Мельника цікавив лише результат його задумки.

Рятувальники вислухали простенький план мовчки, з усім погодилися, навіть не особливо вдавалися в деталі. Правда, в жодного з трьох «мисливців» не було зброї. Та нічого не поробиш. Мельник із досвіду знав, що найкраща зброя – це несподіваний напад.

Цього разу дісталися до Тихого Затону пішки, рухаючись у нічній темряві за Моругою. Той запам'ятав дорогу ще тоді, коли виїздив разом із опергрупою на огляд місця вбивства Кулакова. Не заблукали, лише йшли майже дві години. Ліхтариками запаслися всі троє, тому не тинялися в темряві серед дерев, майже відразу знайшли нешироку стежку, якою вийшли нарешті до потрібного місця.

Спочатку сиділи разом, били комарів і стиха перемовлялися. Говорити їм особливо не було про що, тому раз по раз поверталися до плану ранкових дій. Правда, Мельник поки не знав, що робити, якщо Лютий із компанією не клонуть на замануху про щедрого оптового покупця лящів і не виїдуть зранку трусити чужі сітки та екрани. А те, що рибалки на затон уже навідалися, Віталій знав – уже по обіді на той бік плавало кілька мужиків на човнах із рибальським манаттям.

Коли почало сіроти, Мельник і його команда взялися до роботи. Рятувальники налаштували свого чудо-човна з моторчиком і зайвий раз пояснили Віталію, як ним керувати. Потім зайнялися другим човном – його Мельник позичив сьогодні в діда Івана. Не просити позичив – узяв на прокат, заплативши старому вчителю півсотні гривень. Той навіть не спитав для чого, тільки хитро підморгнув. Хоча ексклюзивне розбірне весло, подароване колишнім учнем, зажав, видав звичайну пару маленьких. Над водою традиційно нависав не надто густий туман. Але його було досить, аби Чабан перетнув затоку й

заховався в єдиному придатному для цього місці – в очереті, яким заросла невеличка ділянка біля протилежного берега. Моруга лишався на березі – будь-що може трапитись.

Годинник на руці Мельника показував десять хвилин на шосту, коли з вузького проходу, по якому він учора під керівництвом діда Івана дістався на Тихий Затон, поволі вплив уже знайомий імпортований гумовий човен. Навіть крізь туман Віталій упізнав Лютого на носу та Череду з веслом на кормі. Відразу за ними вигулькнув ще один човен. На веслах сидів Малий, Кора дивися поперед себе.

Обидва човни рухалися в тумані, наче примари.

Очевидно, хлопці знали, де теоретично можуть стояти сітки. Черета розвертав свого човна без додаткових порад, працював веслами впевнено й звично. Другий човен рухався за ним. Швидше за все, городяни звикли вже довіряти аборигену.

Не допливаючи до берега, на якому зачався Мельник, човни зупинилися. Лютий взяв із дна човна якусь палицю з гачком, обережно опустил її у воду та почав водити туди-сюди. Нарешті задоволено ойкнув, потягнув палицю до себе. Віталій зі свого місця не міг розгледіти точно, що саме він знайшов, але здогадувався – зачепив чужу сітку, яку треба перевірити й спорожнити.

Він вирішив не чекати, поки вони це зроблять. Підвівся на повний зріст, швиденько зіпхнув свого човна на воду, умостився в ньому, запустив мотор. Це вдалося з першого разу, хоча раніше Мельник ніколи не мав справи з човнярськими моторами. Четвірка звернула на нього увагу лише тоді, коли щось загарчало. Мельнику таки вдалося застати їх зненацька, і поки хлопчачки квапливо розверталися йому назустріч, підійшов до них на відстань у пару метрів, зробив коло, збуривши невеличку хвилю на тихій воді затону, і вголос додав:

– Все ясно! Попалися, пацани! Руки вгору, козли смердючі! Друга серія буде!

– Глуши мотор! – гукнув Лютий. – Глуши, побазаримо! Чого треба?

– Ти не впізнав мене? – Мельник завернув човна ще на одне коло.

– Ми тебе не добили, сука!

– Ось зараз про все поговоримо! Давайте до берега, синки, поки я вас не покупав! Е-гей! Тут, кажуть, дна немає!

– То й що?

– Я витягати не буду! Ви мене купали, тепер я вас хочу! Давай, Лютий, давай! Гребі до берега!

Мельник закінчив друге коло й повернув стерно так, аби зайти на трете.

У ревіння мотору раптом увірвався новий звук – постріл. Сидячи на кормі, Коля Черета тримав перед собою витягнуту руку з пістолетом. Мельник міг присягнути – це його, втрачена в бою зброя.

– Кидай, придурок! Менше дадуть! – вигукнув він.

– Нічого не дадуть! Я тобі зараз дам! Уб'ю гада! – у вигуках Черети чулася істерика, і з досвіду Віталій знав: такий сам не зупиниться.

– Лютий, не дурій! Тримай свого снайпера! Гірше буде!

– Кому? – голосно запитав Лютий, а Черета вже ловив човен супротивника на мушку. Єдиний вихід – рухатися, спробувати втекти від кулі. До того ж зараз повинна наспіти допомога. Ситуація виходила з-під контролю, цей варіант вони не передбачили, і тому Мельник сподівався – рятувальники, побачивши, що діється, кинуться на допомогу негайно. Правда, один Чабан на своєму човні проти чотирьох відморозків навряд чи щось зробить. Моруга на березі, і в цю хвилину користі від нього немає. Але Мельник вірив – здорові сильні хлопці почнуть діяти за обставинами. У нього самого була перевага – в будь-який момент він міг протаранити й перекинути один із ворожих човнів.

Постріл. Другий. Третій.

Яка куля пробила гумовий борт, Мельник не знав. Почув лише сильний свист, з яким із човна почало виходити повітря. Він машинально повернув стерно, відпливаючи подалі від противника й ближче до середини затону. Дно човна почало швидко просідати. Над головою свиснула ще одна куля – Коля Черета не на жарт захопився стріляниною.

Лівим бортом човен зачерпнув води. Ще мить – і нею захлинувся мотор. Віталій незчувся, як незграбно посунувся у воду. Завалився в неї боком, тут же вирівнявся та буквально відчув під собою безодню. Саме безодню – знизу тягнуло порожниною й холодом. Це не те відчуття, коли під час купання запливаєш на глибину та переставш відчувати землю під ногами. Бо там знаєш – можна повернутися й знайти дно. Тут, у темній воді Тихого Затону, Мельника відразу охопило відчуття безнадії.

До того ж його враз скував холод – видно, він потрапив у холодну смугу цієї води.

Човен із бульканням пішов на дно. Мать твою, де ж рятувальна команда?

Не встигнуть. Човни стрімко насувалися на Мельника з двох боків. Лютий погрозливо виставив перед собою довгу палицю з

гострим гачком спереду, Череда махав пістолетом, Кора та Малий щось вигукували.

– Назад! Стояти! – почулося десь далеко позаду в тумані. Це Чабан нарешті розібрався в ситуації та мчав на допомогу. Тільки Мельник раптом відчув – не встигне. Ці четверо відморозків угоплять його раніше. І їм це зробити нічого не коштує.

Раптом щось сталося.

Човен, на якому пливли Лютий із Чередою, несподівано хитнувся на воді. Так, ніби хтось чи щось сильно штовхнуло його знизу.

Наступної миті човен став дибки. Люди завалилися на правий борт і моментально опинилися у воді, перевертаючи сам човен. Лютий ще встиг відплисти, а Череду накрило з головою.

Інший човен ніби сам розвернувся на воді. З рук Малого випали весельця.

Мельник відчув біля себе під водою якийсь рух.

Щось велике й слизьке на мить торкнулося його ноги. А потім зникло під ним, у чорній безодні.

У кількох метрах від Віталія бовталися у воді й гукали на допомогу ті, хто менше хвилини тому збирався його вбити. З туману на них уже швидко сунув на човні Микола Чабан. Побачивши підмогу, Малий швидко нахилився, намагаючись виловити з води хоча б одне весло. Це йому вдалося. Друге плавало на недосяжній відстані. Малий почав гребти, прямуючи до берега, Кора активно допомагав йому руками. Човен лиш крутився на місці. Тим часом Чабан уже підплив до місця сутички, оцінив обстановку й одним поштовхом весла опинився біля Мельника.

– Слава Богу! – процокотів Віталій зубами, хапаючись за борт. – Ми як домовлялися?

– Я чекаю, поки вони почнуть тебе топити.

– Правильно, а вони що почали?

– Стріляти. Про такий варіант ми нічого не говорили. Заруба звелів виконувати твої інструкції, ось я й сиджу, чекаю – раптом так треба.

– Треба, треба... Своя голова для чого? – Мельник обережно, аби не перекинути човен діда Івана, забрався всередину. – Вашому транспорту хана.

– Нічого. Дай нам цих маромоїв до берега доставити. Там ми їм пояснимо, куди не треба стріляти.

Не звертаючи уваги на Кору з Малим, які повільно, але впевнено просувалися до берега, Чабан підплив до перекинутого дого-

ри дном човна і якийсь час дивився на голови Лютого й Череди, що стирчали з води.

– Що з вами робити, пацани?

– Хочеш – втопи, – Лютий сплюнув воду. – З тебе станеться, з друга твого – тим більше. Проситися не буду.

– Та я знаю, чувак, знаю, – вишкірився Чабан. – Доплинеш до берега – відпушу.

– А мене? – подав голос Череди.

– Ти мені, голубе, за човна вдесятикратному розмірі виплатиш, – рятувальник чвиркнув слиною крізь зуби, мітяти в Колю, і влучив у ціль – пацан лише витерся. – Так, не хочу більше з вами тут базарити. Тримайтеся за ваш крейсер і гребіть. Я поруч буду, не потонете. Тільки ось що – плаваєте добре?

– Нормально, – відповів за них Мельник. – Я на пляжі сам бачив. Десну перепливають, чорти.

– Ну, значить і тут не потонуть. Давайте, знімайте під водою штанни, труси та взуття. Інакше на дно відправляю, гадом буду.

Віталій чекав, що принаймні Лютий почне комизитися. Та ні – обидва мовчки почали крутитися на воді, і справді стягнули з себе нижню частину одягу. Тепер нікуди не дінуться – голими до лісу не втечуть.

Поки все це відбувалося, Кора з Малим якимось догребли до берега й вискочили на тверде. Але зі свого місця Мельник і Чабан могли бачити, як просто на них з-за прибережних кущів ступив Моруга. Сили виглядали нерівними – один проти двох. Та рятувальник зустрів напад Кори прямим у щелепу. Удар виявився такої сили, що відкинув нападника назад у воду. Малий навіть не намагався опиратися, підкорившись сильному супротивнику. За той час, що конвойовані браконьєри пливли без штанів до берега, Кора тричі намагався вибратися з води, та Моруга кожного разу поштовхом ноги повертав його назад. А сам тим часом в'язав руки покірного Малого його власним шкіряним паском.

Побачивши, як голозаді Лютий і Череди виходять із води, Моруга не витримав – зареготав. Коля зацьковано глянув на вагажка, але той демонстративно відвернувся. У мокрому одязі Мельник не почував себе комфортно, та зараз не зважав на це. Вистрибнувши з човна першим, він спочатку скрутив руки Череди наперед приготованою міцною мотузкою, а тоді підійшов до Лютого. Той спробував відвернутися, та Віталій поклав руку йому на плече, розвернув обличчям до себе.

– Ну так хто кого заб'є, як мамонта?

– Сьогодні твоя взяла.

– Правильно. Тільки це початок, Юро. Я твою довбану біографію знаю й можу таке влаштувати, що в камері про неї ніхто не згадає. Я, Юрку, можу дуже легко організувати витік інформації. І всюди, де ти будеш сидіти, знатимуть, як ти з голою дупою лісом ходив. І як тебе, такого крутого, троє беззбройних придурків пов'язали. Хочеш такого?

– Ти, мужик, мабуть, мент.

– Я, Лютий, той, на кого тобі зараз молитися треба. А замість молитви на всі мої питання відповідати. Спочатку тут, а потім – слідчому. Час у нас є. Поки ми тут побалакаємо, он дядько Михайло сходить по міліцію.

Це теж було обумовлено наперед. Мельник, приватна особа, не міг і не мав права залучати до всього цього реальних ментів, аж поки момент істини не настане. До Козубів швидким кроком йти звідси хвилин сорок. Там – дільничний, у нього – телефон.

Все було б добре. Все й так складалося добре.

Тільки зараз, у присутності рятувальників, нехай вони спрацювали добре, а один узагалі врятував йому життя, Мельник не наважувався розпитувати Лютого чи когось іншого про те велике та слизьке, що торкнулося його ноги під водою.

Йому не примарилося. Це не був шок від підводного холодного джерела. Під водою рухалося щось живе.

І це живе, виходить, штовхнуло знизу човна, в якому сиділа Мельникова смерть, перекинувши його разом із тими, хто цю смерть невідворотно ніс.

Або він, Віталій Мельник, зовсім здурів, або в темній воді Тихого Затону справді живе Щось, чиему існуванню немає пояснення.

Воно знайдеться. Моруга пішов по міліцію, Мельник із Чабаном посадили затриманих рядком, і Віталій почав дещо призабутий процес – розколювання підозрюваних у кількох убивствах.

20. Призналися, значить

Дуже дивно й клопітно пройшов для Віталія Мельника цей день.

Поки дочекалися дільничного, поки з райцентру примчала опергрупа, поки опера старанно допитали всіх учасників подій, минуло півдня. Мельник так і не скинув одягу, і спекотне сонце висушило його за цей час просто на тілі.

Нічого нового для себе він не дізнався. Міліції затримані теж нічого оригінального не сказали. Так, випасали чужі сітки й регулярно витрушували їх. Рибку продавали, гроші переважно пропивали.

У нападі на Мельника та пошкодженні його машини всім чотирьом довелося зізнатися, так само як і в нападі, вчиненому сьогоднішнім ранком на затоні. Правда, мотивів жоден із них не пояснив, а спробу вбивства всі хором заперечували.

Так само заперечували й той факт, що вчотирьох жорстоко побили Антона Кулакова. Вірніше, Мельник усе це й без їхніх зізнань знав, а коли прибули опери, бувалий у бувальцях Лютий тут же почав усе заперечувати.

Із насидженого місця біля турбази четвірка перебралася до Череди на подвір'я й жила там комуною в літній кухні. Батьки Миколи нічого поганого не могли сказати – приїхали до сина друзі з Чернігова, покупатися й рибку половити. А що самогон п'ють, так на те й молодіздорові. В селі його всі вживають.

Під час обшуку в літній кухні знайшли набиті анашею «п'ятки» в пачці з-під цигарок. Окремо – пакет готової до вживання «травички». Ще – кілька упаковок трамадолу. Лютий спочатку заявив – не їхнє, але коли йому пояснили, як легко можна довести брехню, признався: пили, курили та закидалися «колесами». Причому Коля Черета змішував таблетки з самогоном й усе це закурював анашею. Хотів отримати потрібний кайф.

Таким чином незаконне зберігання наркотиків на четвірці вже повисло.

Далі – напад на Мельника й побиття Кулакова. Для того, аби привести свідка, Віталієві з опером довелося мотнутися машиною на базу та привезти в Козуби біляву Ольгу. Вона розповіла, як усе відбувалося в куцах, і Лютий перший підписав зізнання. Після цього старшому групи хтось подзвонив на мобілку, він заквапився, подякував Мельнику за допомогу в затриманні особливо небезпечних злочинців, трошки насварив за самодіяльність, група запакувала всіх чотирьох у машину й швидко забралася геть, аж дорога за ними закрутилася.

А Мельник так нічого до пуття й не зрозумів. В одному пацани зізнавалися, інше начисто відкидали, в результаті вийшла не суцільна картина винності чи безвинності, а якась мозаїка. Пазл, де немає більше половини частинок і фрагментів.

З одного боку, позицію Лютого та інших можна зрозуміти – кому кортить зізнаватися в тому, що заради риби вбивали людей. Хоча це як раз важко поставити під сумнів: алкоголь, наркотики, кримінальний досвід, і дах, який поїхав від повної безкарності. Ні, ця відморожена четвірка цілком здатна вбити людину просто так, для цього жодному з них причина не потрібна. Рано чи пізно їх розкрутять і провину

доведуть. З іншого – пацани вперто заперечували очевидні речі, одночасно не заперечуючи те, чого не можна довести. Навіть для дірявого українського законодавства важливо довести склад злочину. Причому – не формально, беручи за основу щиросердне зізнання підозрюваного під протокол, а спираючись на міцну доказову базу.

Зокрема, Мельник дуже здивувався, коли жоден із четвірки не спростував того факту, що в руці Череди був пістолет і він стріляв із нього в людину, фактично здійснюючи замах на життя. Нехай хоч сто свідків буде твердити це, поки не знайдуть зброю, не доведуть, що вона боездатна, що це не заліззяка зі збитим бойком і не муляж, а також не доведуть, що Коля справді тримав її в руках, це звинувачення не матиме юридичної сили. Навіть якщо сам Череди зізнається в цьому – існує таке поняття, як свідомо самообмова. Причини в таких випадках бувають різні.

Тільки чомусь пацани не поспішають використовувати цей козир для власного захисту.

Словом, так чи інакше вони підуть на зону відразу за кількома статтями. Це при тому, що жодне вбивство ще не пред'явлено й не доведено.

Але ж Мельник сам чув, як під водою до нього щось торкнулося. Хай це було на якусь мить – тільки ж це було! І ця тема навіть не піднімалася в процесі тривалої розмови по душах. Виходить, сталося те, чого так боявся Віталій – його пастка спрацювала, маневр удався, тільки після цього справа ще більше заплуталася.

Правда, знав про це поки що лише він один. Значить, і розмотувати клубок далі доведеться самому.

На базу Мельник повернувся героєм. Через годину Люда принесла звістку, що Лютий та його компанія зізналися у вбивстві Антона Кулакова. Виявляється, що Микола Череди – її двоюрідний брат, а тому від імені небідних батьків хлопця (обіцяли всі свині порізати й збитки компенсувати) просила й навіть вимагала у Віталія забрати заяву. Та справу вже передали в область, тим більше батько Миколи в міліції впізнав свого недавно зниклого колюна...

Під вечір Мельника викликали до Заруби.

– Присядьте, Віталію, – Заруба витяг із шафи непочату пляшку віскі «Джоні Вокер», дві склянки, поналивав на три пальці, узяв свою й заклично підніс: – За вас. Сьогодні – тільки за вас і ваш успіх. Я у вас не помилюся.

Мельник не особливо заперечував. Ковтнув, скривився – напій як на нього був жорстким на смак. Та промовчав, чекаючи більш докладних пояснень. Заруба допив свою порцію одним махом, видихнув, примостився на стільці навпроти Віталія, відкинувся на спинку.

– Сьогодні я, здається, надудлюся. Давно собі такого не дозволяв. Налигаюся та засну в кабінеті. Жодна скотина слова не скаже.

– Це ви так про своїх підлеглих?

– Ви не слухайте мене, Мельник, не слухайте. А якщо вже слухаєте, то думайте про мене, що хочете. Багата зажрата скотина й таке інше. Просто ви мені сьогодні влаштували справжнє свято. Вірніше, ви його почали, а рідна міліція завершила.

– А якщо докладніше?

– Все дуже просто, – Заруба знову налив. – Ваш план удався на всі сто. Побачивши вас, ці відморозки відразу спробували вас убити. На цьому попалися й зізналися: вони справді систематично крадуть чужий улов. Ви скажете – через це не вбивають. Я скажу так само, але ж ми знаємо, з ким маємо справу. Особливо цей, як його...

– Лютий...

– Точно, Лютий. Ви ж знаєте мої можливості та зв'язки на всіх рівнях. Щойно вони почали признаватися, я вже знав про це. Ну, а подробиці мені годину тому закінчив розповідати начальник УМВС зі слів начальника карного розшуку. Я тримав справу під контролем, тому всіх чотирьох відразу забрали сюди, не тримаючи в районі. Тут спеціалісти кращі. Докладно я нічого не знаю, але загалом картина виглядає так, – він знову випив, закури цигарку. – Їх уже сюди привезли тепленькими. Там, на місці, ви встигли підготувати ґрунт, і операм із району лишилося тільки записати під протокол їхні зізнання про те, як вони напали на вас, побили й пошкодили машину. Та «нива» записана на одну з фірм, яка належить мені, тому формально пошкоджено моє, Павла Заруби, майно. Мені завдано певної матеріальної шкоди. Відповідно, я просто мушу написати заяву та простежити, аби справі дали хід. Таким чином я маю право особисто цікавитися ходом розслідування: знищене моє майно, скоєно напад на мого працівника. Ви ж мій працівник чи ні?

– Здається, так, – Мельник випив і теж потягнувся за цигаркою.

– Далі відбувається наступне: в сім чотирьох розводять ув окремі кімнати й починають колоти, як це у вас в міліції називається, на предмет нападу на покійного громадянина Кулакова. Тут усі займають глуху оборону, хоча для чого, який смисл? Адже напад, завдання тілесних пошкоджень, злісне знищення чужого майна та незаконне

зберігання наркотиків уже є. Здавалося б, одним побиттям більше, одним менше. Але, як мені розказали, команда стоїть, як панфіловці під Москвою. Та нарешті один не витримав – зламався. Ніж признав, той самий, який на березі затону знайшли. Саме батько його нагодився, тамтешній, козубський. Без задньої думки ножика свого впізнає. Протокольчик раз – і пацанові під ніс. Тут уже нема куди діватися – вбили, каже, ідіота. Ходив, бачте, за ними, вистежував. Хотіли спочатку просто провчити, тільки йому мало здалося. Коли на затоні його застали – зовсім дах у всіх поїхав. Наздогнали, зловили, у воду кинули й так тримали, поки не захлинувся. А пацанчик цей, ну, сільський, саме обкурився перед черговим походом по рибку. Ну, витяг ножачку і р-раз! – Заруба зробив випад рукою, демонструючи, як саме Коля Черета проколов ножем свою жертву.

– Для чого ж він ножика з собою носив?

– А для чого вони шматки ланцюга, кастети та іншу чортівню з собою тягають? Крутизна, ось вам і маєте. Ще по одній?

Мельник машинально кивнув, хоча пити зараз особливо не хотілося. Господар кабінету повторив і, не цокаючись, випив, після чого повів далі:

– Я вам уже казав: спосіб убивства Кулакова такий самий, що й у попередніх випадках. У міліції це без мене знали, тільки ніяк не могли приводу знайти, аби історію про нещасні випадки в справу про умисні вбивства перекваліфікувати. Офіційно ж справ нема, тому я до вас, відставного опера, і звернувся приватним порядком. Але за першим моїм словом справу відкриють, щойно буде така можливість.

– Ясно. Компанію Лютого почали колоти на вбивства рибалок.

– Правильно, – кивнув Заруба. – І щоб ви не сумнівалися – розколюлі!

– Призналися, значить, – промовив Мельник, покрутив у руці свою склянку, залпом випив. Він ще не знав, як до всього цього ставитися.

Він не забув слизького дотику під водою до своєї ноги.

– Призналися щиросердно! – багатозначно підніс вказівного пальця догори Заруба. – Лютий – найміцніший серед них горішок. Тільки тоді, коли йому всі три явки з повинною показали, власноруч його друзями написані, він попросив ручку й папірчик.

– Невже все так просто?

– Простіше не буває. Я дуже задоволений – ніхто з конкурентів ці всі вбивства не замовляв і підірвати мій бізнес не хотів.

– Значить, немає ніякий привидів, іншої чортівні?

– Все це – місцеві казочки тітоньки Аріни, – відмахнувся Заруба. – Мені тепер аж соромно, що я нагнав на себе такого страху та й вас, адекватну людину, з толку збив. Хоча я вам скажу... – він нахилився ближче. – Якби ви не були такою адекватною людиною й вірили в усю цю нечисть, так швидко ми б з вами цю проблему не вирішили.

– Ну й чим же вони це мотивують? Взагалі – як усе відбувалося?

– Мені дали сьогодні почитати копії явок із повинною. Безграмотно написані, та не в тому річ. Хотілося пацанам пригод. Перший раз у них усе випадково вийшло – хлопчикам гарний імпортований човен сподобався. Вирішили просто так, на гоп-стоп забрати, хазяїн не віддає. Навіть битися почав. Його ззаду оглушили та у воду головою. Так і тримали, доки не захлинувся. А далі вже Лютий командував, як і куди трупи дівати. Наступна жертва їх застала за вичищенням сітей. Слово за слово – з ним те саме зробили. Пожили трошки, боялися на перших порах, бачать – нічого не сталося. Ніхто ними не цікавиться. Ось після цього їх азарт і охопив. Мені сьогодні ваше колишнє начальство казало – так буває. Затягне людей звичка вбивати, і таку залежність виробить, куди там наркотики. Особливо, повторюся, коли це безкарно й коли люди вже морально для цього визріли. Лютий саме з таких. Його друзки все на нього валять, самі пишуть – змушував, тероризував, боялися його й усе таке. Словом, бридка й неприємна історія. Скількох би вони вбили, якби я тоді не втрутився, боюся сказати. Знаєте, оті містичні історії справді допомогли. Інакше я б цього всього не почав. А так вирішив розібратися, хто воду калямутить. Розібрався, – Заруба налив собі ще. – І жодного відчуття радості, хочу вам сказати. Зловили б якесь лох-неське чудовисько, і то задоволення більше. А так – двоногі чудовиська, на людей схожі, та ще й молоді, жити б і жити. Ну їх, нап'юся від усього цього. Тільки зараз, чекайте.

...Друзді і, мабуть, найзнаменитіший фотознімач Несс (лох-неського чудовиська. – Прим. ред.) зробив доктор Кеннет Вілсон, хірург із Лондона. Його фото облетіло газети та журнали всього світу й увійшло в історію під назвою «фото хірурга». Однак минуло 60 років, і 15 березня 1994 року – в день смерті Кеннета Вілсона – його онук зізнався, що фотографія діда – підробка, хоча й досить мистецька. А зробив він її ось як: вирізав із дерева довгу шпону, насадив на неї дерев'яну голову, після чого встановив хитроумну «конструкцію» на підводній самохідній апараті і пустив по воді. Так що записувалася дрібниця – схиливши момент, натиснути кнопку фотоапарата («Лох-несьький монстр» на www.in.tatp.org.ua).

Він підхопився, відчинив сейф, витяг звідти пачку доларів у банківській упаковці, поклав на стіл перед Мельником.

– Що це?

– Умовні одиниці, як їх у нас називають. Ви їх чесно заробили, плюс невеличка премія. І давайте вважати справу закритою. Далі міліція нехай займається, їй за це зарплату платять. До речі, інформацію про вашу участь у цій справі подано мінімально. Не думаю, що вам потрібні тісні контакти з вашим колишнім керівництвом, котре не цінувало вас.

– А ви цінуєте?

– Як бачите, – Заруба кивнув на пачку. – Беріть, беріть гроші. Ховайте. І можете їхати додому, відсипатися.

– Значить... Значить, я вже у вас не працюю?

– Чому? На посаді охоронця – звичайно. Тільки я пропоную вам узяти невеличку відпустку за свій рахунок. До того ж не обов'язково вам охороняти базу відпочинку. Для хорошого працівника в мене в службі охорони робота знайдеться завжди.

– А якщо я повернуся й трошки відпочину там?

– Ви ж можете поїхати за кордон, кудись у Чорногорію наприклад...

– Чим берег Десни поганий? Ви ж були ним зачаровані...

– Я й тепер зачарований, інакше не починав би всього цього. Ну, як знаєте. Тиждень у вас є, потім дзвонить і приходьте, щось придумаємо. Ще щось? – Заруба запитально подивився на співбесідника.

– Ну, не знаю... Я можу якось почитати ці протоколи? Я ж ніби потерпілий, заява є...

– З вами, звісно, ще будуть балакати, викликати на допити й усе таке. Ви ж справді потерпілий... Але я б не радив вам тепер цим займатися. Без крайньої потреби людину, котра працює в банкіра Заруби, ніхто турбувати не стане. Всьому свій час. Справу для вас закінчено, змушений повторити це. – Він підвівся, усім виглядом показуючи, що розмову теж закінчено. Потиснувши Віталію руку, Заруба промовив абсолютно тверезим голосом: – І ще одне... Мої можливості вам відомі. Краще не цікавитися цією справою за моєю спиною. Все одно ваш інтерес впливе.

– Чому ви так ставите питання?

– Бо тепер ця погана історія вас особисто вже не торкається. Окрім, звичайно, різних формальностей, із дотриманням яких до вас не чіплятимуться. Вітаю – ви заробили грошей, у вас відтепер є престижна робота. Непогано для вчорашнього безробітного, якого пенделем виперли з органів. Правда?

- Правда, – погодився Мельник, взяв зі столу пачку доларів і заснув до кишені джинсів.
- Отак і понесете?
- А чого ж.
- Я дам вам машину, вас довезуть додому.

21. У тихій воді дно глибоке

Цієї ночі у своїй холостяцькій квартирі Віталій Мельник заснув на диво швидко.

Видно, марафон кількох останніх днів дався взнаки. Всупереч усім твердженням, після сексу, якого в нього, до речі, до випадкового знайомства з білявою Ольгою щось давненько не було, йому спалося не так уже й добре. Провалювався на годинку-півтори в темну прірву, потім прокидався й крутився з боку на бік. Причому обережно, аби не розбудити Ольгу. Коханку, яка невідомо звідки й невідомо чому обрала для себе саме його, відставного мента з купою проблем. Але цього разу Мельник заснув уже за півгодини після того, як зайшов до своєї квартири. І прокинувся, коли годинник показував – страшно сказати! – початок дванадцятої дня. Шляхом нескладних підрахунків Мельник дійшов висновку, що проспав понад півдоби.

Такого він давно не міг собі дозволити. Про такий кайф мріє будь-який нормальний опер.

Вставати не хотілося. Мельник пошукав над головою дистанційку від телевізора, ввімкнув його, поклацав по каналах і вимкнув. Не хотілося нічого. Просто полежати в тиші – вікна його квартири виходили в двір, а сам будинок стояв у глибині вулиці, не під самою дорогою.

Полежати й подумати, як з усім цим бути.

Отже, маємо чотири щиросердні зізнання. Мельнику не було особливо шкода Лютого та його компанії. Зрештою, він міг повірити, що все було саме так, як йому переказав Заруба. Не таких ловили, не такі чистухи читати доводилося. Останнім часом люди мочать одне одного взагалі без причини. Добре б так – неодмінно після всього порубають на шматки й розкидають по мікрорайону чи в різних районах міста. А то й за місто вивезуть. Мода зараз така – «розчленьонкою» займатися.

Знаючи про способи добування в затриманих щиросердних зізнань, Мельник не тішив себе думкою, що пацани справді призналися без жодного тиску за такий короткий термін. З часом він

планував-таки дізнатися подробиці, але поки що уявляв усе собі так. Череда розколовся першим – проти нього залізни докази. Сільського хлопця, нехай і зіпсованого містом, могли кілька разів добренно прикласти по нирках або пригрозити затиснути яйця двоєрима та навіть почати виконувати цю погрозу. Коротше, при зміні влади суть міліції не міняється. У такий спосіб клієнта на кшталт Череди реально розвалити за годину. Ну, нехай за півтори, умовили. Далі він пише чистуху тремтячою рукою, де все валить на приятелів. Причому Мельник не сумнівався – зізнання писалося під диктовку. Почасти через те, аби пасажир правильно склав документ, почасти – через бажання швидше розколоти інших.

Наступне – справа техніки. Комусь із тих, що лишилися, швидше за все – Малому, показують сповідь Череди. Той починає все заперечувати і так само в процесі переводить стрілки на друзів. У нього так само відбирається папірець із щиросердним зізнанням. Його показують уже Корі, і скоро той теж пише щось подібне. Тепер є з чим іти до Лютого, досвідченого каторжанина.

Так чи приблизно так усе й робиться.

Так чи приблизно так Віталій Мельник сам робив, коли жував оперський хліб і сумлінно топтав свою «землю». Всі четверо – закінчені покидьки, їх треба закрити на якомога довший термін.

Виходить, вони не мають прямого відношення до того, що живе в темній воді Тихого Затону. Чим би ця істота не виявилася, вона не має злих намірів щодо людей. Більше того – Воно врятувало йому, Мельнику, життя. Він був більш ніж певен, що човен нападників сам не перекинувся. Та й дотик ще пам'ятає.

Раззатримані відморозки не піднімали цю тему, значить, вони самі не все знають. Вбивали людей для забавки, більше нічого. Значить, йому лишається розгадати справжню таємницю Тихого Затону. Зробити те, що не вдалося зробити божевільному Антону Кулакову.

А зробити це потрібно ще й тому, що Мельник не любив, коли йому погрожують. Останні напучування Заруби самотак і прозвучали: не лізь не в свою справу, а то гірше буде. Раз так, йому в цю справу влязати з головою сам Бог велів.

Часу нього для цього є. Треба хіба що зв'язнутися на мобільник Ользі й попросити, аби вона дочекалася його. Судячи з її настрою, білявка вирішила не досиджувати на базі до кінця проплаченого терміну.

Чомусь зараз Мельнику не хотілося загубити її слід.

Краєзнавець Пустомит жив на північній околиці Чернігова. Причому – в останній багатоповерхівці на цій вулиці, в останньому

під'їзді будинку та ще й на останньому поверсі, під самим дахом. Він виявився розкуйовдженим чоловіком років під сорок, відчинив гостеві двері в самих шортах, довгенько трусив руку. При цьому трусився всім тілом, ніби тримався не за чужу правицю, а за відбійний молоток, і рожевеньке черевце смішно тряслося холодцем.

– Я взагалі у відпустці, – для чогось повідомив він, жестом запрошуючи гостя на кухню. – Та знаєте, як воно – вдома вирішив трошки попрацювати. Тому не дивіться, тут у мене бардак...

– Нічого, я все зрозумію.

– Чайку?

– Можна, – після вчорашнього віскі Мельник уже вижлуктив сьогодні дві пляшки мінеральної, зійшов потім під пекучим сонцем, і все одно всередині сушило. Тому чай зараз був би доречним.

Краєзнавець увімкнув електрочайник, поставив перед гостем чашку, розцяцьковану в червоний горошок, собі підсунув кухля з написом «Валя». В обидві чашки кинув по пакетик чаю, і щойно вода закипіла, налив окропу. Кілька секунд він стояв, уважно дивлячись на пакетик у паруючій воді, потім стрепенувся і присів на табуретку, впершись руками в голі коліна.

– Так я вас слухаю. В музеї сказали, ви науковець і вас щось цікавить.

– Ну, стосовно науковця вони помилилися. Я, гм, сценарист, – Мельник вирішив використовувати перевірену легенду.

– Так-так, цікаво. Ну-ну... Сценарист чого?

– Буде серія документальних фільмів про Україну, – звично повторив Віталій свою історію. – Поки що це проекти, збираємо матеріал. Конкретно зараз нас цікавить все, що пов'язано з Тихим Затonom.

– Ага, отак значить, – Пустомит схрестив руки на грудях. – Усіх чомусь цікавить Тихий Затон. І я знаю чому, – руки розплелися, вказівний палець націлівся на Мельника. – Наш місцевий автор Шалига книжечку недавно випустив, де такого наворочав – на голову не налізе!

– Я з ним уже познайомився.

– Так, і що? – краєзнавець знову схрестив руки на грудях. – Він вам усі свої страшилки порозказував чи тільки обрані? Кращі, з категорії «зе бест»...

– Ну, я його не знаю так добре, як ви. Книжку погортав, – збрехав Віталій. – Мені треба знати, що там правда, а що – ні. Скажімо, ті історії про потопельників, що оживають, чи якихось сторожів затону...

– Я вам так скажу... Власне, я це не тільки вам кажу, я постійно виступаю: Шалига в нас на особливому рахунку. Правда, працював у архівах, вишукав унікальні матеріали. Хоча б про звірства того ж Панька Козуба, як він дівчат у затоці топив. Все, що стосується такого історичного фактажу, – правда, чиста правда, клянуся вам і присягаюся, – Пустомит поклав праву руку на серце. – А коли доходить до містики – йому б місцевим дідом Панасом працювати. Нудно старому на пенсії, ось і вигадує різне таке всяке. Знає, що перевірити не можна, а людям цікаво. Книжечку його навіть перевидавали. Він там усіх примар згадав, не лише на Тихому Затоні. Так що коли хочете зняти таке кіно, аби з вас люди не сміялися, не ведіться на дідові фантазії. Пийте чай, – сам він двома пальцями виловив пакетик і кинув його в раковину мийки. – Ви з цукром?

– З цукром.

– А в нас усі без фігури бережуть, – Пустомит ляснув себе по черевцю. – Тому звиняйте, цукор спеціально не купуємо.

– Значить, питиму без цукру, – легко змирився Мельник, обпікаючи пальці, виловив пакетик зі своєї чашки, відсorbнув і повернувся до теми розмови: – Мене в загальні зацікавила сама тема Тихого Затону. Кажуть, наприклад, що там дна нема й тому якісь потвори живуть...

– Ну, тут частково правду кажуть, – краєзнавець теж сьorbнув чаю. – Не про потвор. Монстрів не буває в природі, тому в Тихому Затоні живуть риби, жаби та раки. Сомів і щук там іноді здоровених піднімають, але не монстроподібного розміру. Стосовно бездонності – знаєте, приказка є: в тихій воді дно глибоке? Вона взагалі не річок стосується, як і всяка народна мудрість, але в даному випадку буквально відповідає суті питання, – видно було, що Пустомит осідлав одного зі своїх улюблених коників. – Може, ви не знаєте, але Тихий Затон – унікальний куточок природи. Колись дуже давно це був не затон, а власне Десна. З часом гирло трошки зсунулося, на тому місці лишилося болото. Але вода в затоні не стояча – там купа підводних джерел, які його підживлюють. Ви ж, мабуть, знаєте про тамтешню «смукасту» воду.

– Теплі й холодні ключі. Знаю, – кивнув Мельник.

– Ось так час ішов, джерела текли, і поступово утворювалася затока як частина природного прибережного деснянського ландшафту, – він знову сьorbнув чаю. – Дно тим часом поволі просідало, а оскільки воно вже було заболоченим, то чимдалі, тим більше замулювалося. Таким чином, теоретично дно в Тихого Затону є, тільки реально дістатися до нього справді майже неможливо. Воно не тверде, там

кільканадцять шарів мулу. Варто комусь чи чомусь важкому потрапити туди, мул відразу засмокче. І витягнути звідти когось чи щось можна лише шляхом повного й цілковитого осушення затону. Це процес довготривалий і недешевий. До того ж осушувати Тихий Затон зараз ніхто не дасть навіть при теперішньому «беспределі», бо порушиться структура самої Десни. Вона відразу почне міліти в радіусі кількох десятків кілометрів. У природі, бачте, все гармонійно пов'язано. Ось вам і розгадка бездонності. Колись хотіли поміряти дно – троса не вистачило, а трос, між іншим, до тридцяти метрів довжиною. Витягли – а половиною в мулі вимашчена. Дна так і не знайшли. Так само, як і літака.

– Якого літака?

– Ви хіба не знаєте? Німецького. В сорок третьому, коли німців звідси наші вибивали, над Десною збили «мессершмітт», у якому намагалися вивезти цінності обласної філії радянського Держбанку. Там тільки золота було, кажуть, майже на мільйон чи то рублів, чи то рейхсмарок. А ще коштовності, награбовані по цервах та в людей. Зокрема, конфісковані в євреїв. Поліцаї вислужувалися, списки євреїв складали, і ті, аби відкупитися, останні заховані цінності віддавали. Між іншим, серед сережок та колечок родинні коштовності траплялися. Правда, це не допомагало – їх усе одно розстрілювали...

– Так що з літаком?

– А що з літаком? Збили його акурат над Тихим Затонем. Він як пішов під воду, так і пропав із кінцями. Золото разом із ним пропало. Лежить собі десь у замулі.

– І що – не пробували знайти?

– Хто й коли? Про це тільки ось у газеті написали. Десь може в травні. Спочатку в нашій місцевій, потім «Факти» передрукували. Журналіста ще питали, звідки така інформація. Але він у нас гоноровий, майстер із сенсацій. Щоки надув, каже – не має права здавати свої джерела. Коли чесно, часу же пройшов, і це все трошки забулося. Це ж одноденна сенсація. Ну, нехай новина місяця, не більше. Тут у державі більш серйозні речі робляться...

– Це цікаво, – Мельник відсунув від себе недопитий чай. – Це дуже цікаво. Може, у вас випадково є ця газета?

– Нема! – розвів руками Пустомит. – Для мене публікації в жовтій пресі – не авторитетне джерело. Якщо вас цікавить щось подібне, то навряд чи серйозні дослідники вам допоможуть.

– Ви вважаєте, що про збитий літак – це несерйозно?

– Ніхто ще не довів, що літак у Тихому Затоні не затонув. Точно така ж історія з привидами. Це все відомості, які вимагають перевірки,

але така перевірка неможлива в принципі. Наука працює з фактами. Народу потрібні домисли, бо з ними жити цікавіше. А ви для себе вирішуйте, якою інформацією скористатися. Щодо газет, – краєзнавець допив чай, – то сходить у бібліотеку. Там є підшивки. Шукайте, починаючи від травня. А якщо вам для фільму потрібен буде мій коментар, я вам його дам. Тільки попереджаю – все це заперечу!

– Ну, ви ж самі знаєте – треба в таких випадках врахувати всі думки, – Мельник витримав паузу, відверто не знаючи, про що говорити далі. – Значить, якщо виникне потреба, я можу до вас звертатися?

– Навіть треба!

22. Золотий літак

Якби хто сказав Віталію Мельнику, що він, мент, нехай і колишній, просидить у міській бібліотеці до самого закриття, – розсміявся би цьому фантазерові в пил.

Він сам від себе не чекав такого. Книжок читав дуже мало, хіба від нудьги під час відпустки погортає якийсь бойовичок кишенькового формату з бандитського життя. Газети переглядав трішки частіше, та загалом читання заміняв йому телевізор. І ось тепер, після розмови з краєзнавцем, Мельник подався до міської бібліотеки.

Спочатку йому довгоенько шукали підшивку «Фактів» – бібліотека передплачувала цю газету, але оскільки вона щоденна, то підшивок навіть за півроку накопичувалося кілька. До того ж ці газети постійно гуляли по читальному залу. Потрібне йому число таки знайшли, і Віталій почав читати статтю повільно та уважно, намагаючись нічого не пропустити.

Прочитавши один раз до кінця, він відкинувся на стільці, заплющив очі, посидів так кілька хвилин, потім перечитав знову. Стаття не дуже велика, займала дві третини шпальти й була проілюстрована неякісною фотографією Тихого Затону. З цієї фотки зробили колаж – підвертали згори палаючий літак із свастикою на борту. Але Мельник все одно змусив себе перечитати статтю ще раз, після чого згорнув газету й підпер голову кулаками.

Поки що він не знав, що означає прочитане. Лише чуйка підказувала – цей слід обов'язково повинен кудись привести. Стаття називалася «Радянські винищувачі втопили в бездонній затоці кілька мільйонів золотом», і суть її, якщо коротко, зводилася до наступного.

У 1941 році, незадовго до того, як Червона армія залишила Чернігів, працівник відділення Держбанку СРСР Аркадій Поляк та інструктор міському партії Віктор Косарчук отримали важливе завдан-

ня – вивезти з міста золотий актив, що зберігався в обласній філії банку, а також золоті вироби та монети з музейних фондів. Усе золото вмістилося у двох великих фанерних валізах, оббитих дерматином. Автор статті, чернігівський журналіст Владислав Коротун, навіть подає фрагменти опису скарбу. Якщо вірити йому, то, окрім іншого, там були золоті браслети, сережки, персні та медальйони, датовані не лише XVIII століттям нашої ери, а навіть I століттям до нашої ери. За його твердженнями, вміст фанерних валіз за сьогоднішнім курсом долара потягне на мільйон. Та це ще не все.

Валізи перев'язали шкіряними ременями й опечатали в міському. Про те, що в них заховане, знали, окрім Поляка та Косарчука, лише троє: секретар обкому, директор банку й начальник обласного НКВС. Секретаря розстріляли німці вже через тиждень після того, як увійшли в місто. Його залишили в тилу на чолі невеличкої підпільної групи, і цю групухось дуже швидко здав гестапівцям. Директор банку загинув у розбомбленому поїзді, на якому вивозилося в радянській тил важливе устаткування з міських підприємств. Начальник НКВС був політруком партизанського загону, який в зимку 1942 року карателі взяли в кільце й знищили всіх бійців. Таким чином відомостями про золото володіли двоє.

Їх доля так само розкидала. Для перевезення золота Поляку та Косарчуку, як пише журналіст, виділили спеціальну машину. Десять на околиці Чернігова полуторка попала під бомбардування й перекинулася. Водія вбило осколком, хранителі скарбу перебіжками дісталися лісу, тягнучи за собою валізи. Переночувавши в лісі, Поляк і Косарчук на ранок зрозуміли, що опинилися в німецькому тилу. Вирішили пробиратися лісами й шукати своїх. Але цілком логічно розсудили – з таким вантажем далеко не зайдуть. Тому закопали валізи, виривши яму в чотири руки. Після чого спочатку йшли разом, а потім домовилися розділитися.

Куди подівся Поляк, досі невідомо. Судячи з усього, він лишився одним із тих сотень тисяч, що пропали без вісті. А ось Косарчук попався німецькому патрулю. За фатальним збігом обставин, його впізнав один із поліцаїв – поліція набиралася з місцевих жителів, котрі ненавиділи радянську владу й виявили бажання добровільно служити німцям. Куди вони поділися під час мобілізації, ніхто не знав. Але щойно німці входили в міста та села, вони звідкись виринали й поспішали записатися на службу новій владі. Отже, інструкторові міському партії загрожував розстріл без суду. Тож Косарчук, рятуючи своє життя, розповів про закопані в лісі валізи з золотом.

Це не врятувало його – знайшовши чемодани, німці все ж таки наказали стратити комуніста. Про те, як склалася подальша доля золота, журналіст не знав і чесно в цьому зізнався. Зате він наводить свідчення такої собі Катерини Лапоногової. Ця жінка, виявляється, нещодавно померла у віці вісімдесяти років. Свого часу вона відсиділа десять років у таборах за співпрацю з окупаційним режимом – у тому ж сорок першому німці завербували її перекладачкою в комендатуру. Дівчина погодилася, бо батько був на фронті, мама хворіла, а на руках ще маленька сестричка. Німці давали за роботу непоганий пайок, і тут вибирати не доводилося.

Так ось: німці на той час уже настільки довіряли їй, що говорили, не криючись. Тож вона знала і про пограбовані церкви, і про винесені з монастирських підвалів золоті монети, і про золото, вичищене під час обшуків у єврейських родинах. Найцікавіше: Катерина нібито сама чула, як комендант розпорядився запаяти все золото у великий сейф і завантажити його в спеціальний літак.

Куди його збиралися вивозити далі – неважливо. Адже радянський винищувач почав переслідувати «фріца», в повітрі зав'язалася коротка битва, і ворожий «мессер», оповитий чорним димом, спікірував просто в Тихий Затон.

До недавнього часу, закінчує свою статтю Владислав Коротун, всі ці факти не були секретними, а з історії про золоті валізи не робили таємниці. Відомості про те, як евакуювалися цінності, про загибель комуніста Віктора Косарчука та інших, посвячених у таємницю, можна знайти в архівах. Правда, дотепер вважалося, що цінності зникли безслідно й назавжди втрачені. Так само відомо, що над Тихим Затonom у війну збили літак. Над тими місцями взагалі збивали не один літак, і не лише німецький.

Тільки ніхто не збирав ці факти до купи й не робив з них висновки. Крім того, ображена на радянську владу Катерина Лапоногова з принципу не розповідала нікому про те, що чула в комендатурі. Рідних та близьких у неї не було. Лише випадково Коротуну вдалося розговорити жінку. Він готував матеріал про тих, хто постраждав від радянського режиму й досі не реабілітований. За його версією, жінка вирішила розповісти йому все, бо відчувала – скоро помре. Саме тому попросила його не розголошувати почуте доти, доки вона жива. За цей час Коротун попрацював у архівах, зібрав потрібні відомості, додав до них історію Лапоногової – і мозаїка, за його висловом, склалася сама.

Переваривши цю інформацію й про всяк випадок прочитавши статтю ще раз, Мельник дійшов висновку: живих учасників тих подій,

які могли би бути свідками та підтвердити, правда це чи ні, сьогодні реально немає. Доведеться або перевіряти все самому, йдучи слідами Коротуна. Значить, треба йти по архівах і пірнати в паперове море. Він не знає, як до цього підійти, тому розіб'є собі об архіви лоба.

Є ще один варіант – завітати до журналіста, потрусити його та вивернути навиворіт. Для цього, звісно, треба його знайти. Годинник показував, що шукати когось на роботі вже пізно. Підключати знайомих ментів так само пізньою. Зітхнувши, Мельник прийняв єдине правильне рішення: повернутися додому та переночувати з цими новинами.

З домашнього телефону передзвонив Ользі й попросив почекати його до завтра. По голосу Мельник не зрозумів її настрою, але сподівався – їй хочеться його дочекатися.

Цієї ночі йому знову приснився страшний сон: привид у формі гітлерівського солдата, весь обліплений річною тванню, ганявся за ним серед дерев і хриплим голосом вигукував щось про своє золото.

23. Робота над помилками

Мельник розшукав у Чернігові журналіста Коротуна. Після розмови з ним (записаної на диктофон) Віталій зрозумів, що випустив із виду кілька важливих деталей. У кума Скрипника замовив інформацію про окремих людей. Повернувся на Тихий Затон, щоб обстежити ще раз місце вбивства Кулакова, і знайшов тайник – його підозри підтвердилися... Хотів повідомити про все Зарубу, скориставшись мобільним Ольги, але його вразив список вихідних дзвінків на телефоні дівчини. Віталій запрошує білявку до себе.

24. Примари Тихого Затону

Крізь сизий вранішній річковий туман пробивалися перші сонячні промені. Годинник показував четверту сорок п'ять ранку. Мельник позіхнув і штовхнув ліктем Скрипника, якому дозволив трохи поспати перед ранком.

...Залишивши Ольгу в своїй квартирі на господарстві, Віталій поїхав до кума додому. Той мовчки провів його на кухню і там без передмов запитав: у що Мельник цього разу вляпався. Як завжди – в гівно, спокійно відповів Віталій і замовк, чекаючи наступних запитань. Вони були, і Мельник спокійно відповів на кожне. Переваривши почуте, Скрипник запитав, чи нормальний він. Ти ж знаєш – ні, була

відповідь. І знову мовчанка. Пошкрібіши потилицю, Скрипник поліз у холодильник по пляшку, але Віталій, передбачаючи такий розвиток подій, зупинив його – не тепер, потім. Спочатку справу зробимо.

Загалом Мельник не мав сумнівів, що вмовить Скрипника взяти участь у затіяній ним аванюрі. Але про всяк випадок застосував заборонений прийом, надавивши на давній болючий мозоль свого кума. Так, Льошка Скрипник справді був посереднім опером. Через те, власне, й почав просуватися ближче до керівної роботи. Тільки потайки він дуже хотів стати кращим детективом якщо не області, то хоча б міста. Мельник знав – із цими дитячими мріями Олексій і прийшов у міліцію. Об реальність вони не розбилися, просто заховалися глибоко в його підсвідомості. Кожне нагадування про те, що він справді міг би з часом стати класним опером, зачіпало Скрипника за живе. Як знати, може, він дійсно зарано розчарувався в оперативно-розшуковій роботі, надто швидко відступив перед труднощами цієї невдячної професії і, як результат, опинився у своєму спокійному, але до біса нудному кабінеті.

Нагадування про реальну можливість реалізувати себе в якості опера зробило свою справу. Скрипник погодився, але зумовою: якщо цього разу нічого не станеться, вдруге він участі в подібній аванюрі не візьме. Мельник і сам боявся, що тепер його розрахунки можуть не справдитися. Та виходу не було.

Для більшої гарантії Віталій повернувся додому, де застав Ольгу сплячою перед працюючим телевізором. Полегшено зітхнув – так навіть краще. Обережно вклав її на дивані, накрив простирадлом. Вона крізь дрімоту посміхнулося йому, прошепотіла: «Прийшов... Я зараз... ще хвилинку...», і перевернулася на другий бік.

Про всяк випадок Мельник знайшов серед її речей мобільник, вимкнув його, а свій телефонний апарат витягнув із розетки й сховав у кухні на антресолі. Подумавши, закинув туди ж мобільний. Неабияка хованка, тільки ніхто все одно не здогадається отак відразу.

Потім приліг скраечку – треба спробувати поспати хоча б пару годин. Бо о третій Скрипник чекатиме його на своїй «шкоді» біля під'їзду...

І ось тепер вони лежали в куцах неподалік від Тихого Затону. Поряд із тим самим місцем, де знайшов смерть Антон Кулаков. Хай він блаженний, зате позицію для спостереження за потворою вибрав ідеально, це Віталій ще раніше помітив.

Між іншим, він ховався на пристойній відстані від знайденого Мельником напередодні сховку. Фактично тайник був на протилеж-

ному боці цього берега. І якщо до нього вже завітали, зі свого місця Віталію не почути.

На землю постелили брезент, знайдений у багажнику кумової машини. Зброї в Мельника так і не було, а Скрипник, віднедавна завзятий мисливець, прихопив із дому помпову мисливську рушницю.

Комарі гризли немилосердно, та на якомусь етапі Віталій звернув увагу – ці укуси вже не дратують його. Справді, якось приїлися. Олексій бурчав, матюкався та чухався, а Мельник реагував на їхнє дзиччання й кусання на диво спокійно.

Розбурханий поштовхом, Скрипник повернувся на спину, потім сів і запитально подивися на Віталія. Той притиснув пальця до губів. Скрипник кивнув, про всяк випадок підсунув до себе рушницю.

П'ята ранку. Тихо, лише пташиний спів зрідка доповнює цю польську ідилію.

П'ята десять. Нічого, жодних рухів. Легенький прохолодний вітерець шелестів листям, похитував кущі й розріджував туман на клаптики.

П'ята двадцять. П'ята двадцять п'ять. П'ята...

Ось воно!

З боку затону почувся плескіт. І такий виразний – до того тишу та спокій темної води не порушували сторонні звуки. Чоловіки обережно виповзли зі свого вкриття, аби краще бачити невеличкий пологий шматок берега, запримічений Мельником як найбільш зручне місце для заходу в воду.

Тому, власне, тайник обладнано на такий пристойній відстані звідси. Наткнулися на нього тут дуже просто. Мельник навіть підозрював, що перший рибалка, який став жертвою примари, натрапив на схолок саме неподалік від цього місця. Звідси найкраще спускати човна на воду, і випадково знайти щось, приховане поруч, було досить легко.

Плескіт повторився. Тепер ані Мельник, ані Скрипник не сумнівалися – у темній воді плаває щось велике.

Вони напружили очі. Сонце світило все впевненіше, зі свого пункту спостереження вони прекрасно бачили, як поверхня води в кількох метрах від берега почала пузиритися й булькотіти.

А потім просто в них на очах з води та з туману почало підніматися щось чорне. Спочатку виринула голова – без обличчя! Потім показалися плечі, далі – тулуб, нарешті примара стала у воді по пояс, просто біля самого берега.

Тепер вони ясно бачили чоловіка в чорному водолазному костюмі та в масці. З-за спини виглядали балони з повітрям.

Це їх кілька днів тому Мельник у тумані з нетверезих очей прийняв за величезні плавці гігантської потойбічної чудо-рибини.

Він поклав руку на плече Скрипнику. Це був сигнал виходити із засідки. Вони випросталися синхронно, Олексій відразу взяв помповика напереваги, пересмикнув затвор.

– Давай, давай, вилазь! Лапи перед собою, тварюко!

Водолаз вкляк від несподіванки. Скрипник повів стволом рушниці вгору і, не чекаючи, поки аквалангіст вийде сам, ступив кілька кроків до нього. Мельник лишився на місці.

Він надто пізно відчув рух за спиною, тому не встиг повернутися – хтось спритний та важкий накинувся на нього ззаду, міцно стиснувши руками-лещатами шию. Скрипник рвучко повернувся. Скориставшись цим, водолаз зі свого місця шубовснув у воду спиною вперед і зник, лиш кола пішли по поверхні.

Мельник упав на коліна й різко нахилився вперед, кидаючи напасника через себе. Прийом спрацював – супротивник послабив хватку, Віталій спритно вивернувся, розвернувся обличчям до ворога, і вони, зчепившись, покотилися по траві.

Скрипник, повернувшись до затону й наставивши дуло рушниці на воду, стрельнув у неї один раз. Потім другий, потім – знову й знову. На п'ятому пострілі над поверхнею показався втікач-водолаз. Він тримався обома руками за голову в тих місцях, де під костюмом ховалися вуха, трясся й щось вигукував. Дославши у ствола ще один патрон, Скрипник голосно крикне:

– Вилазь, вилазь! Тетеря глуха! Я не промахнуся, почув мене!

Трусячи головою, аквалангіст поплив до берега, підгрибаючи однією рукою. Іншу далі тримав на вусі – видно, таки добряче оглушило. Оцінивши його стан і зрозумівши – нікуди не дінеться, Скрипник поспішив на допомогу Мельнику.

А Віталій, опинившись під супротивником і відчувши його фізичну силу, пустив у хід зуби, стиснувши їх на нижній губі ворога – той буквально торкався його обличчя своїм. Лісову тишу порушив пронизливий крик, хватка знову ослабла, і Віталій без особливих зусиль скинув ворога із себе.

– Наручники! – закричав він, спльовуючи солону кров із чужої прокушеної губи.

Скрипник витягнув із кишені заготовлену пару кайданок. Перевернувши свого нападника на живіт і придавивши коліном хребет, Мельник звичним жестом заломив йому руку за спину й застібнув браслети на обох зап'ястях.

Тим часом оглушений аквалангіст вибрався на берег і, далі тримаючись за вуха, опустився на коліна. Підвівшись, Мельник підбіг до нього, на ходу беручи в Скрипника другу пару наручників, і перш ніж закувати руки й цьому, скинув із нього водолазну маску.

– Знаюся, куме, – важко дихаючи, промовив він. – Це – Михайло Моруга. А он там, – кивок за спину, – такий собі Микола Чабан. Хтось із них убив п'ятьох чоловік тут, на Тихому Затоні. А може, вони робили це по черзі.

– Закрий рота, – прохрипів Чабан, звиваючись на траві вужем. – Досить уже, ти самий сильний! Відпуская нас і поговоримо!

– А як же, мужики! Звичайно, поговоримо, – погодився Мельник. – Тільки відпустити вас поки що не вийде. То як, Мишко? – легенько штовхнув він у плече Моругу. – Є там німецький літак із золотом чи дуже глибоко в мул засмоктало?

– Пішов ти... – видихнув Моруга.

– Ми, Мишко, разом підемо. Всі. І якщо самі все не розкажете, будьте спокійні: ніхто не знає, що ми сюди приїхали. Зате вас із цієї бездонної затоки точно ніколи не виловлять.

– Нічого ти не зробиш, – вигукнув Чабан.

– Хто тобі це сказав, потворо? – повернувся до нього Мельник усім корпусом. – Ми з Сашком не любимо, коли просто так топлять у воді людей і протикають їхні трупи ножами. Я дуже злий, і це – серйозно. Тому краще давайте, аби в нас розмова вийшла...

Була половина дев'ятої ранку, коли Мельник відчинив двері своєї квартири. Попри його передчуття, Ольга тихо та спокійно спала. Підійшовши до дивна, він нахилився й поторсав її за плече.

– Ну? – сонно запитала вона, не розтуляючи очей.

– Підйом. На нас чекають великі справи.

– Які? – очі її нарешті розплющилися, подивилися на Віталія знизу вгору. – О, ти вже одягнений. І знову брудний. Де ти вічно лазиш?

– Я для цього тебе й розбудив, аби пояснити. Збирайся, збирайся. На нас дехто чекає.

– Ти такий втаємничений...

– Це ще не всі таємниці на сьогоднішній ранок. Збирайся, кажу. Справи серйозні.

За двадцять хвилин здивована Ольга, вдягнена в джинси та футболку, сідала в машину до Олексія Скрипника.

Уже в салоні вона здивувалася ще більше.

25. Примари Тихого Затону (продовження)

– Якого чорта, Мельник?

Зайшовши до кабінету, звідки все почалося два тижні тому, Віталій зустрівся з колючим поглядом Заруби.

– Чортів не буває, – спокійно відповів Віталій. – Хоча ви не так давно намагалися переконати мене у зворотному.

– Я питаю – ви дзвоните мені з самого ранку та навіть не просите, а вимагаєте про негайну зустріч для того, аби дурнуватю посміхатися й говорити загадками?

– Навпаки, щоб заспокоїти вас – загадок уже нема.

Тим часом до кабінету зайшли Скрипник і Ольга. Від Мельника не сховався короткий погляд, яким Заруба буквально облік білявку – вона навіть сахнулася і, не чекаючи дозволу, присіла в куточку обтягнутого шкірою дивана.

– А це що означає? Вам не здається, Віталію...

– Не здається, – перебив його Мельник. – Знайомтеся – майор Скрипник, відповідальний працівник обласного міліцейського управління. Олексію Вікторовичу, покажіть, будь ласка, Павлу Павловичу ваше службове посвідчення.

Заруба мазнув по «корочці» поглядом і знову переключив увагу на Віталія.

– Припустимо. Для чого він тут?

– Я – приватна особа. Зараз склалася така ситуація, коли присутність офіційного представника закону, причому – не рядового опера, а керівника, нехай і середньої ланки, нам знадобиться. Молоду красиву жінку звать Ольга. Поки що цього досить.

– Слухайте, Мельник, мені не подобається ані манера вашої поведінки, ані ваш тон. Так поведуть себе п'яні.

– Тверезий, як скло. Можете потім відправити мене на експертизу. Ви ж можете організувати будь-яку складну експертизу?

– Я викликаю охорону, – Заруба потягнувся рукою під стіл, до вмонтованого дзвінка.

– Ага, і ваші сек'юриті з приватної охоронної фірми дозволять собі витягти звідси за шкірку майора міліції, який знаходиться при виконанні службових обов'язків?

– Ви тут на службі? – виплюнув запитання Заруба.

– У мене почався робочий день, – Скрипник обмежився цією відповіддю.

– Добре, – хазяїн кабінету забрав руку. – Згоден, у вас є якісь,

поки що не відомі мені підстави так себе поводити. Я слухаю вас, тільки коротко та по суті.

– Дуже коротко й тільки по суті: внизу, в машині, сидять двоє, котрі призналися в убивстві п'яти людей на Тихому Затоні. Ці вбивства вони скоїли з минулого по нинішній місяць. Ви найняли мене, аби я розібрався в ситуації та знайшов або злочинців, або – привидів, що населяють Тихий Закон і його найближчі околиці. Роботу свою я зробив.

– Ви зробили її ще позавчора. Причому зробили блискуче. Мушу визнати це, незважаючи на вашу сьогоднішню дивну поведінку. І отримали за це належний вам гонорар.

– Два дні тому я помилився. Тепер помилки виправлені. На Тихому Затоні більше не водяться примари, потвори, чудовиська – з нечистою силою покінчено.

– У чому ж тоді призналися Лютий і його гопники?

– У тому, в чому признаються, коли тебе приковують наручниками до батареї та починають торкатися члена оголеним дротом під напругою. Або коли розпинають на підлозі обличчям донизу й застромлюють у задній прохід гумовий кийок, на який натягнуто презерватив. Або коли одягають на голову протигаз і періодично перетискають трубку, граючись у «слоника». Є маса рецептів для отримання щиросердних зізнань. Я сам, грішний, у деяких випадках їх виписував – процент розкриття ще ніхто не скасовував. Правда, я робив це у випадках, коли точно знав – маю справу з абсолютним деградованим відморозком. І він стопудово причетний до злочину.

– Що ви хочете сказати?

– Тільки те, що сказав, – Мельник ступив на крок ближче до столу Заруби, розставив ноги на ширину плечей і почав легенько розхитуватися з п'ятки на носок, дивлячись при цьому просто на господаря кабінету. – Я не знаю, які конкретно методи застосовували на допитах підозрюваних, та розколоти їх треба було швидко. Тому мої колишні колеги старалися на совість. Думаю, першим не витримав Коля Черета. Далі спрацювала схема: отримавши від нього письмові зізнання, опера хутко розкрутила інших.

– Ви вважаєте цих дебілів, які становлять справжню загрозу для суспільства, невинними? – брови Заруби скочили вгору.

– Ні. Вони винні й рано чи пізно сіли б за вбивство. Їх треба по можливості ізолювати, бо мізків у жодного з них немає. Особливо це стосується Лютого, який уже скуштував зони й від цього став ще лютішим. Вони справді били та калічили людей, зберігали та вживали наркотики. Зокрема, напали серед ночі на мене й по ходу скалічили

машину, що належить вам. Вони, думаю, винні ще в багатьох злочинах, потерпіли від яких з різних причин не писали заяв у міліцію. Але вони не вбивали рибалок на Тихому Затоні. Хоча ця компанія виявилася дуже підходящою на роль убивць. Причому я ще два дні тому щиро в це вірив. Правда, була одна обставина, в якій я хотів ще розібратися. Річ у тім, Павле Павловичу, що ви не так уже й помилилися – у воді Тихого Затону справді щось час від часу плавало.

– Ви вже зовсім заплугали мене, Мельник. Мені ніколи, говорите ясніше, – роздратовано буркнув Заруба. – Кого ви там привезли?

– Ваших працівників. Нових рятувальників із «Метеору», яких ви висватали мені в помічники. Чабан і Моруга.

Запала мовчанка. Мельник дав Зарубі кілька хвилин для переварювання інформації, а потім заговорив далі:

– Сьогодні вранці ми з майором Скрипником буквально вилунали одного з них із темної води. Другий напав на мене сам і на що сподівався – не знаю. Адже сили були рівними. Тепер не перебивайте, я почну з початку, – Віталій зітхнув, збираючись із думками. – Отже, живе собі в селі Козуби самотній вчитель-пенсіонер Іван Шалига. Він нудиться, тому починає спочатку писати різні небилиці про рідний край, які сам придумав, схрестивши роздрібнені історичні факти з буйною уявою вчителя мови та літератури, тобто – начитаної людини. З часом він стає улюбленим персонажем журналістів, яким охоче вішає на вуха ту ж саму лапшу, і тішачись від того, що час від часу опиняється в центрі уваги. Тепер дідові Івану, краєзнавцю-аматору й професійному міфотворцю, вже не нудно. Так, зокрема, народжуються легенди про прокляття Тихого Затону та примар, що мешкають довкола нього й у самій темній воді, – він знову витримав невеличку паузу. – А в Чернігові живе такий собі журналіст Владик Коротун. Він читає книжку Івана Шалиги й розуміє – натрапив на золоту жилу. Тему можна розвивати й розвивати. За прикладом старого він іде в архіви й раптом дізнається – дід не завжди розповідає цікаві небилиці. Історія про збитий над Тихим Затonom німецький літак, на якому везли награвоване золото, ніби справді мала місце. Зрозумівши, що наткнувся на реальну сенсацію, Коротун описує цю історію в статті. Потім переписує її ще раз – спеціально для газети «Факти». Заробляє не стільки гонорар, скільки славу майстра сенсацій із Чернігова, якого друкує всеукраїнська преса з найбільшим накладом. До того на такому рівні статті мого нового знайомого Владика не друкувалися. Через тиждень після публікації до нього приходять Микола Чабан. Ми вже завертали сьогодні до Коротуна та пред'явили йому наших

пасажирів. Чабана він упізнав. Коротше, – Віталій втомився стояти на одному місці і, взявши стілець, усівся так, аби бачити всіх присутніх, – гість досить суворим тоном почав вимагати від журналіста назвати точне місце, де, за його твердженням, затонув літак. Коротун злякався й пояснив гостеві все, як міг, докладно...

– Цікаво, – перервав оповідь Заруба. – І чого він злякався?

– Про це пізніше. Головне – Чабан і Моруга почали по черзі пірнати в Тихому Затоні з аквалангом у надії рано чи пізно знайти рештки літака та стати багатими.

– Для цього вони найняли рятувальниками саме на «Метеор»?

– Ну ви ж шукали професіоналів?

– Так, – кивнув Заруба. – Навіть оголошення давав. З усіх претендентів ці двоє влаштували мене найбільше.

– Звичайно! Я навіть довідки: обидва працювали рятувальниками в підрозділах МНС, причому спеціалізувалися на підводних водолазних роботах. До того ж обидва мають спортивний розряд із плавання, а Моруга навіть брав участь у різних змаганнях із дайвінгу. Я мусив дізнатися про це раніше, адже не люблю нічого не знати про тих, із ким маю справу. Правда, володів я цією інформацією до того, поки не знав історії про золотий літак, вона б мені не знадобилася. А вчора, коли мені стало відомо, що неподалік від Тихого Затону, в якому покоїться цей літак, з'явилися професійні водолази, мені все стало ясно. На березі, в тайнику, я знайшов акваланг, водолазні костюми та інше спорядження для підводного плавання. Але ще раніше це все манаття було заховане просто біля берега, в більш зручному місці. Де всі риболови спускають на воду човни. Там на них цілком випадково наткнувся один невдаха-рибалка. На горе, пірнати водолази могли лише рано. А свої водолазне причандалля не могли тримати на базі – викличуть нездорове зацікавлення. На біду, вони бачили, як знайшли їхній сховок. Дія випереджала думку: вони накинулися на рибалку, оглушили, затягнули головою у воду й тримали так, доки той не захлинувся. Тіло вирішили вивезти подалі й обставити все так, ніби людина потонула. Поспішаючи, забули про красивий імпортний човен городянина. В той самий день його знайшли Лютий із командою: пацани традиційно в цей самий час трусили рибу з чужих сіток і так само випадково наткнулися на нічийний хороший човен у кущах.

– А це ви звідки знаєте?

– Лютий два дні тому сам мені заявив – човен вони знайшли. Звісно, тоді ні я, ані хто інший їм не повірив. Але на цьому випадковості закінчилися. Порадившись, Чабан і Моруга не зупинилися на одному

вбивстві: чим більше буде трупів, пов'язаних із цим місцем, тим швидше люди почнуть вважати його проклятим. Тут і згадають страшенькі казочки діда Івана – виходить, правий він, і розбуркалася якась нечиста сила. Так один за одним було вбито ще чотирьох. І скоро люди справді почали побоюватися Тихого Затону. Це повинно було забезпечити водолазам нормальну роботу. Дно в затоні не просте, дуже багату мулу. Обстежувати його треба досить ретельно. До того ж вода через те, що велика глибина, справді темна. Доводилося працювати навпацки, слабеньке світло спеціального ліхтаря нічого не давало.

Віталій замовк, чекаючи на реакцію Заруби.

– У всьому цьому вони вам тепер зізналися?

– Зізналися, – кивнув Мельник. – Розмова, правда, велася не під протокол...

– Тоді ви нічого не доведете, – вирвалося в банкіра.

– Чому вам так цього не хочеться?

– Я сам узяв їх на роботу. Виходить, я тримав біля себе вбивць. Моя репутація відразу похитнеться. Я саме з цих міркувань...

– Нічого з вашою репутацією не станеться, – відмахнувся Мельник. – Не певен, що вони захочуть говорити під протокол.

– Тоді на що ви сподіваєтеся?

– А ви не поспішайте. Історію ще не закінчено, – Віталій уместився зручніше. – Читати вміють усі. Звісно, не всі вірять прочитаному. Антон Кулаков, людина психічно ущербна, повірив у книгу Шалиги, а потім – у газетні статті, написані за її мотивами, повністю. Він вистежував на Тихому Затоні якусь тільки йому одному відому потвору. Припустімо, Чабан із Моругою не знали цього – адже рибалок давно не було видно, а більше вони ні від кого біди не чекали. Коли раптом Кулаков побачив, як рано вранці з води піднімається аквалангіст, навіть його запалений мозок усе зрозумів. Його так само довелося вбити, навіть дивний ніж у хід пішов.

– Справді, дуже дивне вбивство, – погодився Заруба. – Для чого їм це було треба?

– Щоб перевести стрілки на Колю Череду, а також – на всю компанію Лютого, – просто пояснив Мельник. – Саме тому вони й не чіпали пацанів. Хоча ті не боялися ні чорта ні Бога і вчачали на затон тоді, коли всі богобоязні люди намагалися сюди не навідуватися. Рятувальникам не вдалося залакати народ остаточно – вдень рибалки таки ставили сітки та екрани. Бо риба в затоні справді водиться гарна.

– По-вашому виходить, вони все ж таки вирішили підстрахуватися та знайти зручний момент, аби зіпхнути все на чотирьох відморозків?

– Виходить, – погодився Мельник. – І не лише по-моєму, а й по-вашому. Якщо ви уважно стежили за моїми словами, то мусили звернути увагу – говорячи про прийняті рішення, я жодного разу не наголосив на тому, що Чабан із Моругою приймали їх самостійно. Так само коли я сказав, що після першого вбивства вони порадилися, то не сказав із ким. Так само говорячи про те, що водолази нічого не знали про наміри Кулакова вистежити потвору, я вжив слово «припустімо». Адже це ви підказували й у деяких випадках наказували вашим людям, як треба діяти. Вони вбивали, підставляли компанію Лютого під статтю та шукали скарби на дні затону за вашим наказом, Павле Павловичу. Власне, це ви все придумали. Чабан із Моругою, я і навіть оця дівчина, – кивок у бік принішклої Ольги, – до вчорашнього дня працювали на вас.

26. Примари Тихого Затону (закінчення)

Грім не грянув від цих слів. Небеса не розверзлися. Ангели не потрубили. Земля не здригнулася. Ніхто з присутніх навіть не зойкнув від несподіваного викриття. Заруба помовчав, потім, спершись обома руками об стіл, повільно підвівся, вийшов з-за нього та пройшовся до середини кабінету, потім крутнувся на п'ятах і, ступивши кілька кроків уперед, буквально нависнув над Мельником. Той кілька секунд дивився на нього знизу вгору, потім так само повільно підвівся.

Тепер вони стояли майже впритул і буравили один одного поглядами.

– Ну-ну, – тихо промовив Заруба, глянув на Скрипника, знову обпик поглядом Ольгу, яка після цього опустила голову й сховала обличчя в руки, і зробив крок назад. – Ну-ну, – повторив він, – це вже цікаво.

– Мені самому цікаво, – Мельник уже не кривив рота в іронічній посмішці, говорив, ніби цвяхи забивав: – Крім цих двох рятувальників, біля мене нібито випадково опинилася молода красива дівчина. Яку я до того ж кілька разів заставав на річці зовсім голою. Якщо забути про випадковості, цей хід практично безпрограшний, адже кожен нормальний мужик забуде про обережність, побачивши перед собою досконалу фігуру оголеної моделі. Ольга Воронцова, переможниця конкурсу краси «Міс Чернігів» у минулому році. Я за такими речами не стежу, а люди типу вас, Заруба, охоче витрачають на це час і гроші. Пробити мою приятельку по своїх каналах, – кивок у бік Скрипника, – виявилось простіше, ніж Чабана з Моругою. Тільки я

буквально за п'ять хвилин до того, як отримав цю інформацію, здогадався, що Ольга працює на вас і ймовірно – ваша коханка. Чи одна з них, я ваших можливостей у цьому плані не знаю. Сказати як?

– Для чого ви питаєте? Ви ж приперлися сюди, аби виговоритися.

– Ви знаєте, за яких обставин я загубив свій мобільний. Наступного ранку після бійки з відморозками Лютого було знайдено труп Антона Кулакова. І я, максимально дотримуючись конспірації, вирішив зробити один дзвінок із телефону зовсім, як мені тоді здавалося, сторонньої людини – Ольги. З якою я напередодні провів ніч шаленого й розкутого кохання. Сонце, – повернувся до білявки Мельник. – Ти тоді робила такі речі за наказом свого сердечного друга Павла Павловича чи це була твоя ініціатива?

– Закрий рота! – вигукнула Ольга, на мить відірвавши обличчя від долонь, і всі побачили сльози в неї на очах.

– Чому? Хай говорить, – Заруба звертався до неї, але в її бік не дивився.

– Зрештою, це не так важливо. Регулярний, доступний і шалений секс в якості додаткового стимулу. Бонусу, як тепер кажуть. Ви, Павле Павловичу, хороший бізнесмен. Так ось, – повернувся до головної теми Мельник, – коли два дні тому я дізнався, що десь у Тихому Затоні можна реально знайти скарб, то почав розуміти, кого чи що міг побачити в тумані кілька днів тому, коли ночував біля затону із Шалигою. Оскільки в нечисту силу я не дуже вірю, більш реальною мені видалася така версія: рибалки гинули після того, як бачили біля затону щось, чого їм бачити не слід. Тому я про всяк випадок вирішив пошукати біля того берега, з якого зручніше підступитися до води.

– Ви вже казали про це. Я знаю, як і де ви знайшли сховані акваланги.

– А я зараз буду повторюватися! Бо тепер ці події матимуть додаткове значення. Тоді я ще вважав вас, Заруба, підприємцем, який рятує свій бізнес. Через те спішив поставити вас до відома про нові обставини – виявляється, історія ще не скінчилася. Заодно вирішив забрати Ольгу з собою – вона після вбивства Кулакова не могла впоратися з депресією. Тепер я її дуже добре розумію, але про це – трошки пізніше. Значить, вона пішла ставити директора бази до відома про дострокове звільнення будиночка, а я тим часом вирішив без свідків подзвонити вам. Як на зло, забув телефон і згадав – він мусить лишитися в пам'яті її мобілки. Він там лишився – не один раз. Щодня з цього телефону на ваш телефонували мінімум три рази. Ольга просто не чистила пам'ять своєї «трубки». Мене тоді ніби стру-

мом вдарило – все раптом ставало на свої місця. Вже за п'ять хвилин я знав від свого колеги, – знову кивок на Скрипника, – що Чабан із Моругою – професійні водолази, а Ольга Воронцова – міс Чернігів, яку після перемоги на конкурсі наблизив до себе банкір Заруба. За його сприяння вона влаштувалася фотомоделлю в одне київське агентство, позувала в нових сукнях, шубах, костюмах та купальниках. Той самий Заруба, за чутками, купив їй у Києві однокімнатну квартиру й регулярно навідує свою пасію. Значить, випадковим наше знайомство точно не могло бути. Ольга доповідала Зарубі про кожен мій крок. Правда, я не сказав їй про свій намір переночувати на Тихому Затоні. Через те водолази почували себе в безпеці, і я навіть побачив одного з них. Хоча й вони мене тоді побачили, впізнали, та вирішили про всяк випадок не чіпати. Ви, Заруба, тоді сказали їм, що вони вчинили правильно. Хто б тоді вивів на чисту воду банду Юри Лютого?

– А ви хотіли, аби вони й вас утопили?

– Тепер це вже не так важливо. Зате наступного дня ми з Ольгою говорили на дуже цікаву тему: вона обмовилася, що в неї є друг, який шукає скарби. Навряд чи вона лягнула це спеціально. Тільки вчора, коли я зробив усі можливі й неможливі відкриття, ця розмова мені відразу пригадалася. І коло замкнулося: коханець банкір – той самий друг, неподалік – нібито реальні скарби, водолази з аквалангами, які ховануться від людей. Нарешті – люди, які гинуть, бо друг банкір намагається захистити свої пошуки від цікавих очей. Лишалось тільки взяти виконавців на гарячому.

– На чому ж ви їх узяли?

– Просто на воді, – тепер Мельник знову посміхався від власного каламбуру – взяти на гарячому в холодній воді.

– Пірнати з аквалангом не заборонено законом.

– Чому ж тоді вони напали на нас і спробували втекти?.. Бо знали, що причетні до п'яти вбивств. І так само знали, що я мент, нехай і колишній. Тому нашу появу біля затону в той момент, коли вони пірнали, сприйняли досить агресивно. Але потім довго не ламалися: їм самим уже набридло жити в постійному страху. Вони ж боялися, Заруба, – боялися вас. Не треба ніколи нікого залякувати. Адже для того, аби позбутися страху, залякані скористаються першою ж можливістю. Отже, все, чого я не знав чи про що лише підозрював, Чабан із Моругою мені буквально розжували.

– Не під протокол, – уточнив Заруба.

– А він нам і не потрібен, – голос Мельника прозвучав якось заспокійливо. – Значить, що ми маємо? Купу грамотних людей.

Грамотних настільки, що вони не лише регулярно читають газети і роблять із прочитаного висновки. Вивчаючи й аналізуючи інформацію, часто – суперечливу, ви й вам подібні, Павле Павловичу, заробляють гроші.

– Що в цьому поганого?

– Нічого. Я, наприклад, два дні тому дещо заробив. І повертати вам це не буду – адже таємниця Тихого Затону розкрита, примар там більше немає. Хоча цю таємницю вигадали ви самі, це не має значення: значить, я на якомусь етапі виявився трошки розумнішим, ніж ви сподівалися. Тепер давайте не будемо відволікатися. – Пауза. – Отже, банкір Заруба читає відразу в кількох газетах історію про літак із вантажем золота, який більш як півстоліття тому затонув у Тихому Затоні. Він проводить деяку артпідготовку і дізнається – інформація абсолютно свіжа, ще ніде не світилася офіційно. Інакше золото уже б давно шукали. Поки хтось щось почне думати, Заруба вирішує діяти. Для цього робить абсолютно дурну та невдячну роботу – починає розвивати на берегах Десни комерційну туристичну інфраструктуру. Все це ширма – вам, Павле Павловичу, треба легалізувати ваших найманих водолазів. Справді, пірнання вночі й відлежування в наметах удень надто кидається в очі. Тому ви зголошуетесь вкласти гроші в розвиток бази відпочинку «Метеор». Ви справді робите якийсь фінансовий внесок і відразу стаєте інвестором, багатим власником. Тому маєте право розширювати штат працівників. Так Чабан і Моруга опинилися неподалік від завітного місця, де сховані мільйони. А далі в процесі пошуків сталося те, що я передбачав, – один рибалка випадково натрапив на дивний тайник біля затону, міг пустити чутку про ақваланги, і рятувальники вбили його. Втопили у воді тим самим способом, про який я вам уже казав.

– Цікаво, – вкотре промовив Заруба. – Це вони вам самі зізналися?

– Причому – без жодних застосувань фізичної сили з нашого з майором боку.

– Вони вбили – тоді до чого тут я?

– Бо вони тут же зізналися в усьому вам, своєму роботодавцеві. Мені вони мало не хором доводили, що не знають, як усе вийшло. Їх попередили про суворе дотримання таємниці, і раптом – цікавий дядечко присів біля їхнього сховку та роздивляється ақваланг. Вмовляли його нікому не казати чи погрожувати не було смислу. Моруга напав ззаду, вдарив у потилицю, а Чабан швидко підтягнув непритомного до води й занурив туди його голову. Зізнавшись вам у своєму необдуманому гріху й спитавши поради, вони загнали себе

в глухий кут. Ви тут же заявили, що здасте їх у міліцію й зробите все, аби обох посадили надовго. Вони були в курсі ваших можливостей, тому запитали, що ж їм робити. І ви порадили вбивати випадкових рибалок далі. Бо, заінтриговані статтями Коротуна про Тихий Затон і всі загадки, що з ним пов'язані, ви знайшли книжечку Івана Шалиги. Прочитавши, не повірили жодному слову, але при цьому прекрасно знали, наскільки наші люди забобонні. Вам нічого не вартувало обіграти все так, аби після третього нещасного випадку народ обережно заговорив про нечисту силу. Ви, Заруба, готові були на все, аби довкола місця, де для вас шукають скарб, не вешталися сторонні. Якщо для цього треба забрати кілька життів нікчемних, за вашим висловом, люців, то за вашим наказом їх забирали. Чабан і Моруга не мали іншого виходу, все більше вгрузаючи в це багно. А ви отримували явне задоволення від цієї дуже цікавої, як на погляд змученого бізнесом банкіра, гри. Саме тому, Павле Павловичу, Моруга й урятував мені життя два дні тому, коли Лютий із друзками мало не потопили мене в затоні. В якийсь момент їм обом сподобалася ця гра. Їм у кайф стало відчувати себе справжньою нечистою силою, на яку можна все списати і якій нічого ніколи не буде. Поки Чабан сидів у засідці, Моруга на березі швиденько перевдягся у водолазний костюм, почепив балони й пірнув, очікуючи зручного моменту для демонстрації власної демонічності. Так вони полювали на рибалок: пропливали під дном човна, перекидали його, затягували жертв під воду. Все це – за лічені секунди. Але позавчора всі остаточно загралися, Павле Павловичу: аби Моруга не торкнувся мене під водою, хто знає, став би я далі копати цю історію. Адже кандидатури підозрюваних у вбивствах мене так само влаштовували.

Мельник не звик так багато говорити за один раз. Пошукавши очима по кабінету, він знайшов невеличкий холодильник. Не питаючи дозволу в господаря, підійшов, відчинив, вийняв звідти почату пластикову пляшку «Миргородської», відпив із горлечка, примружився від задоволення – в горлі справді пересохло.

– Чому ви нічого не заперечуєте? – поцікавився він у Заруби.

– Бо ви можете фантазувати тут, скільки завгодно. А по цій справі тим часом є реальні фігуранти. Провину яких дуже швидко доведуть.

– Правильно. На це ви й розраховували.

– Скажіть, Віталію: якщо все це правда і я такий лиходій, чому ж я найняв вас розібратися в цій історії? За логікою я навпаки мусив би старанно приховувати всі кінці, адже, як ви кажете, я – організатор і замовник кількох убивств.

– Отут, Заруба, найбільш делікатний і складний момент у всій цій ситуації. Це непросто пояснити, ще важче зрозуміти. Але ви, наймаючи мене, колишнього мента без особливих професійних заслуг і з певною репутацією, намагалися хоч якось виправдати свої дії у власних очах. Ви так докладно розповіли мені про способи вбивств усіх цих людей тому, що досконало їх знали. Насправді жодних спеціальних дорогих експертиз ніхто не проводив. Тільки десь у підсвідомості ви відчували – все це заходить надто далеко. Припинити вбивства повинна стороння людина, а причини злочинів мусять лежати на поверхні. Тому ви приставили до мене Ольгу – вона доповідала про мої кроки, і саме від неї ви вперше почули про Лютого, Кору, Малого та Череду. Справді, більш підходящих кандидатур, на які можна списати хоч десять вбивств, просто немає. Тут знадобився блаженний Антон Кулаков – за інформацією Ольги, він серйозно зайнявся пошуками чудовиськ у районі Тихого Затону. Для цього стежив за компанією Лютого та навіть мав із ними серйозний конфлікт. Ніщо не заважало молодим відморозкам при наступній зустрічі забити набридливого Кулакова на смерть. Дізнатися, що батьки Череди тримають поросят на продаж, не надто важко. За вашим наказом Чабан дочекався, поки на подвір'ї в Череди нікого не буде, пробрався туди, ігноруючи припнутого на ланцюгу злого собаку, і викрав ножа – колон лежав на відному місці. Цим інструментом для коління свиней Моруга проткнув мертве тіло Кулакова. А потім самі ж рятувальники знайшли ножа на березі, в такий спосіб прив'язавши його до трупа. Тепер я шукав не абстрактне демонічне чудовисько – я шукав реального вбивцю, який орудує ножем. Лютий та інші – справді мало симпатична публіка. В мене навіть виникло гостре бажання посадити всю бражку за грати. Тим більше спровокувати їх на активні дії своєю появою мені нічого не вартувало. Вони настропилися мене грохнути – вже є привід для затримання. Далі ланцюжок: раніше судимий Люттик – його приятелі, лідером для яких він є – наркотики – викрадання чужого улову – розборки з рибалками – напад на мене – пошкодження вашої машини – вбивства – чужий імпортований човен – ніжик із помешкання Колі Череди – вбивство Антона Кулакова. Ось вам і примари Тихого Затону. Поки затон формально є місцем скоєння злочину, народ особливо не вчашатиме туди. До того ж забобони ще ніхто не відміняв. Адже ці пацани легко могли злигатися з нечистою силою. Старий Шалига тільки порадив би з того, що його вигадки живуть у народі самі по собі. Зате тепер я можу дати справжнє пояснення депресії, яка охопила Ольгу після звістки про страшну загибель нещасного, Богом скривджено-

го Кулакова. Вона здогадувалася про справжні причини, і в певний момент до неї дійшло: розповівши своєму господарю та коханцеві про нього, тим самим підписала йому вирок і пришвидшила кінець. Повторюю – якби всі, хто брав у цій грі участь, не захопилися нею так явно, я б заспокоївся ще два дні тому. Тепер я знаю правду.

– Дуже гарно сказано. Так у кіно говорять позитивні персонажі, – Заруба ехидно поплескав у долоні. – Але, по-перше, вашій так званій правді ціна – копійка. Бо все це нічим не підкріплені слова. Свої так звані зізнання Чабан і Моруга ніде не повторять. А Ольга взагалі буде мовчати. Тим більше, як ви щойно, гм, довели вона сама дуже мало знає. А по-друге, для чого все це та кого ви захищаєте? Невже ви, доросла й недурна людина, не навчилися за роки роботи в міліції приймати ту правду, яку вам пропонують, і не шукати іншої? Тю на вас, Мельник, після цього. Кого ви захищаєте? Чотирьох дегенератів? Чотирьох дебільних створінь, які все одно дуже скоро об сілі? Суспільство треба позбавити від них. Тому повірте мені – вас ніхто навіть слухати не стане. Лютого посадять назавжди, інші троє вийдуть на волю років через десять, а потім знову сядуть: наші зони нікого не перевиховують. Яка ваша мета, Мельник? Чого ви домагаєтеся?

Відповідати Віталій не поспішав. Замислено потер неголене підборіддя, відсърбнув ще води.

– Ви праві, Павле Павловичу, – промовив нарешті, старанно обдумуючи кожне слово. – Це прикро, тільки таких пропалених циніків, як я, подібною реальністю не шокувати й не вразити. Я не витягну з-за ґрат Лютого та його друзів і, чесно вам скажу, – не хочу цього робити. В тому, що сидітимуть не за своє, вони винні самі. На таких, як вони, в наш час дуже зручно вішати чужі гріхи. Так само я знаю, що Чабан і Моруга не відповідатимуть за вбивство п'яťох людей. Вони чітко пояснили мені ті інструкції, які отримали від вас: якщо попадуться, краще мовчати. Тоді ви легко все владнаєте. Варто заговорити – допомоги не буде. Тому нормально допитати їх ми змогли лише без потокола. Далі вони від усього почнуть відмовлятися. Банкір Заруба – недоторканий, хоча й не народний депутат. Я все це знаю, Павле Павловичу. Я не можу тут нічого зробити. Тим не менше, я прийшов сюди не лише для того, аби сказати вам те, що ви знаєте без мене. Є ще одна правда, яку ви мусяте знати: чому журналіст Владик Кортун так злякався візиту Чабана.

Мельник поліз у кишеню джинсів і витягнув цифровий диктофон. Той самий, конфіскований у журналіста.

– Тут – сопліві зізнання писаки. Над Тихим Затоном ніколи не збивали німецького літака. Під темною водою немає нічого, крім

величезного шару мулу, який може засмоктати потопельника, до ніг якого прив'язаний важкий вантаж. Скарбу, який ви так шукали й оберігали, не існує в природі. Я не питаю, для чого багатій людині ще більше грошей. Не хочу знати, як, із ким і де ви домовилися обміняти золото на долари. Бо це вже не цікаво: скарбу нема.

Ось тут нарешті всім присутнім, навіть Ользі, котра піднесла заплакане обличчя, став помітний ефект від сказаного. Заруба ніби ковтнув щось величезне й сухе. Рот його розкрився й відразу закрився, як у риби, витягнутої на берег. Змінився навіть колір обличчя. Зуби скреготнули, руки стиснулися в кулаки.

– Брешеш, – промовив він тихо, і відразу ж зірвався на крик – Брешеш, сука! Брешеш! Брешеш!

Здавалося, ще трохи – і банкір почне тупотіти ногами, наче ображена дитина.

– Ми не будемо зараз слухати мекання журналюги. Лишаю вам цю цяцьку, – Віталій поклав диктофон на стіл. – Коли переварите почуте, можете послухати цю скорботну сповідь. Бо насправді брешу не я – бреше він, і цієї брехні вимагаємо від таких Коротунів усі ми, – рука зробила коло в повітрі. – Я тільки коротко передам суть цієї сповіді. Правда нікому не потрібна, тут я з вами погоджуюсь. Ні тут, у цьому кабінеті, ні за його межами. Нікого не цікавлять реальні проблеми людей: безробіття, діти, що народжуються зі СНІДом та венеричними хворобами, продажні педерастичні політики та ідіоти-чиновники, діти, покинуті батьками в під'їздах будинків і вагонах приміських електричок. Зрештою, такі, як Лютий, теж нікого не хвилюють. Газети та телебачення поділені між політичними партіями як у центрі, так і на місцях. Вони висвіт-

Елітарна література – це та, де автор демонструє свій власний розум, «уміння», показує, як він розумний. У результаті виходять книжки для двох-трьох людей. А той, хто пише так звану масову літературу, навпаки – «включає дурака» в багатьох речах, бо він хоче доступатися до якомога більшої кількості народу й чудово розуміє, що люди, які читають і співіснують з ним, не люблять, коли демонструють власний розум. Читачі, насамперед, люблять, коли їх вважають розумними, тому й такі популярні детективи в усьому світі: розумні автори дають читачам можливість самим додумуватися до розгадки. Така ж частина той, хто читає, думає: «Ах, який я розумний! А він хотів мене обдурити й думав, що я здогадаюсь». Тому й популярна література типу «Коду да Вичи», адже такі поповнили, як Ден Браун, створюють певну ілюзію всезнання: той, хто читає, отримує певний знань – тись мовлять у двох-трьох тезах дає зрозуміти, що він, читач, грамотніший за автора (Андрій КОКОШЮХА).

любють тільки ту інформацію, на яку їх благословлять. Людям дають зрозуміти – від такої сурової правди вони втомилися. Тому пропонують їм іншу реальність, на яку вони охоче клячуть. Гороскопи, чаклуни, поради ворожок, потойбічні світи, кулінарні рецепти, шлюбні та розлучення естрадних зірок, кулінарні рецепти. А також сенсації на зразок собак-мутантів, візитів НЛО, привидів. І, звичайно, історії про заховані десь поруч скарби. Я не вмію так красиво виправдовувати власну дурість та брехню, як Коротун. Зрештою, послухаєте, коли буде час.

– Брешеш.

– Між іншим, у цій історії дуже багато правди. Золото було, його справді намагалися вивезти, про це свідчать архівні документи. Була жінка, яка у війну працювала перекладачкою в комендатурі, за що й відсиділа десять років таборів. Тільки вона померла, родичів у неї нема, журналіст справді зустрівся з нею. Значить, ніхто не доведе, що вона йому казала, а чого не казала. Він, як справжня акула пера, розбавив факти вимислом. І сам збив той злощасний літак над Тихим Затonom. Тому в Коротуна очко й заграло, коли раптом з'явився невідомий і почав суворим тоном вимагати від нього подробиць та пояснень. Признатися, що все це вигадка, аби заробити трошки грошей і скандальну репутацію – відразу поставити на подальшій кар'єрі хрест. Бог його знає, що це за чоловік прийшов і чого йому треба. Довелося робити розумну міну та грати свою роль до кінця, на ходу вигадуючи неіснуючі подробиці. Насправді ж доля цього золота так і лишилася невідомою, – Мельник зітхнув. – Читати ми всі вміємо. Ось тільки вірити написаному й надрукованому в пресі вас ніхто не змушував, Заруба. Ви повірили, вирішили легко підняти з дна затону пару зайвих мільйонів. Результат – убито п'ятеро. І коли чесно, я досі не певен, що Владик Коротун у цьому не винен. Просто, мабуть, для нього законники ще не написали статтю.

– Брешеш. Брешеш. Брешеш!

– Розумію – ви не можете повірити, що занапали себе через чийсь дурну вигадку. Через те, що людям подобається читати подібні статті в газетах. Ясно, вас ніхто не судитиме. Тільки, вибачте за пафосну фразу, не кожен суд проходить у судовому залі. Є інші суди, інші судді, інші прокурори. Про адвокатів не кажу – ви вже намагалися з моєю допомогою бути адвокатом самому собі. Значить, ви знаєте про цей самий інший суд. Раз так, – Віталій глянув на годинник, – то більше не маю права вас затримувати. Лишаю вам ваше рухоме майно, – кивок у бік Ольги. – Ви не виганяйте її з київської

квартири й взагалі не дуже лайте. Вона намагалася все добре робити. Мені місцями навіть подобалося.

– Скотина! – вигукнула білявка.

– Моя колишня дружна про мене так само подругам і тещі казала. Придумай щось новеньке. Не зможеш – Коротун допоможе. Він мастак на різні вигадки.

Скрипник, який увесь цей час мовчав, підвівся зі стільця, потягнувся, розминаючи затерплі від сидіння м'язи.

– Тепер, Заруба, я дещо вам скажу. Віталій правий, і я не така вже впливова та сильна персона в місцевій міліцейській системі, аби намагатися її поламати. Ваших Чабана з Моруюю справді випустять. Бо я не викину їх з машини просто зараз, а таки завезу в управу та знайду привід затримати цю парочку на термін, передбачений законом. Якщо ви почнете виконувати свої обіцянки вже зараз, на волі обидва будуть уже під кінець дня. Максимум – завтра вранці, бо навіть із вашими зв'язками не здатні запустити нашу бюрократичну машину швидше, ніж вона крутиться. Мені, коли чесно, вистачить часу навіть до вечора. Я не скажу, під чиєю вони опікою. Я просто зроблю так, аби на той короткий час, що посидять у камері, вони потрапили в такі умови, коли година видається добою. Ось на це, Заруба, в мене повноважень, можливостей і досвіду вистачить. Сидять у нас такі люди, які за можливість передати на волю записку чи отримати щось звідти так стараються... Коротше, мало вашим спортсменам не буде. Вони назавжди зрозуміють – вбивати людей не можна. Ну і тепер дещо хочу сказати особисто вам. Тільки при свідках – гукайте ваших доводзвонів.

Банкір не зрушив з місця. Скрипник сам обійшов стіл, надавив на потрібну кнопку. За мить у кабінет ввалилися двоє кремезних охоронців із абсолютно тупими, хоча й відданими виразами облич. Олексій мовчки показав їм своє посвідчення, заховав документ у кишеню.

– Це щоб ви, хлопчики, дурниць не наробили, завівшись із офіцером міліції, який знаходиться при виконанні, – пояснив він, тоді підійшов до Заруби на відстань удару, коротко замахнувся.

Кулак врізався в щелепу. Банкір не чекав удару, та навіть якби чекав, навряд чи втримався б на ногах. Мельник знав – його кум у молодості намагався професійно займатися боксом і навіть робив успіхи.

Сидячи на підлозі біля столу, Заруба сплюнув кров, уламок зуба. Жестом зупинив охоронців, які несміливо посунули на Скрипника, на-

магаючись бодай створити вигляд бажання виконати роботу, за яку отримують гроші.

– Тепер ці двоє, ваша коханка та Віталік при бажанні підтвердять: майор міліції Скрипник при свідках дав по морді банкіру Зарубі. Це якщо ви спробуєте зробити так, аби мене вигнали, всі зрозуміють, за що: йому дали в рило, а він не зміг дати здачі, як нормальний мужик. Замість цього почав присікуватися до нормального мента й еживати його зі світу. Мене випрут, коли ви цього захочете. Тільки я роботу знайду, а ви лишитесь з битою мордою. Думайте, чи варто щось робити.

– Більше ми вас не потурбуємо, Павле Павловичу, – Мельник уже стояв біля дверей. – Заяву про звільнення писати не буду, бо не писав заяву про прийом на роботу. До побачення. Бажаю колись знайти золото в темній воді.

Вони повернулися на Тихий Затон. Вийшли з машини, сіли біля берега. Пили горілку просто з горла, передаючи її один одному. Курили й мовчали, дивлячись на спокійну гладеньку поверхню води.

– Ти завжди п'єш за кермом? – поцікавився Мельник, коли пляшка спорожніла.

– Хто мені що скаже? – байдуже відповів Скрипник.

– Удар у тебе нічого поставлений.

– Сам від себе не чекав. Давно в спортзалі не був.

– Я туди взагалі не ходив.

– Воно й видно. Вулична шпана он як відходила...

– Взагалі це круто – від безвиході затопити банкірові в п'ятак. Крутіше тільки вистежити, де він живе, і помочитися в його під'їзді.

Знову замовкли. За сьогоднішній ранок почуто й сказано стільки, що, здавалося, слова просто закінчилися. Наче цигарки в пачці чи горілка в пляшці.

У воді щось хлюпнуло. Судячи по звуку, десь плавала справді велика рибина. А може, ще щось, про що можна тільки здогадуватися.

Не хотілося навіть думати. Мельник спробував прогнати від себе такі думки, і відразу згадав діда Шалигу.

Знову хлюпнуло.

– Жарко, – сказав Віталій, витираючи змокрілого лоба.

– Коли їхали, ластівок над водою бачив?

– Ну?

– Буде дощ.

– Швидше б...

Мельник сплюнув у воду просто перед собою, потім роздратовано ляснув себе по щоці.

Коли забрав руку и глянув на неї, задоволено посміхнувся – просто в центрі долоні розпливлася кривава пляма.

Комарі зовсім не боялися смерті.

*вересень – грудень 2005 р.
м. Київ*

На премію «Нестора-Літописця»

Володимир ЄШКІЛЄВ, письменник

Яка книга (поезія, проза, есеїстика, публіцистика, біографістика чи гуманітаристика), видана в Україні впродовж останніх року-півтора, справила на Вас найбільше враження?

Найкраща книга цього року – вибране Леся Подрев'янського, видане «Фоліо» (12 п'єс).

Тексти ці не нові, але на тлі всього іншого є такою собі «дельозівською бганкою» на рівній (і лакованій маразмом нестаріючих «колгоспних підлітків») поверхні української літературної ніякості. Добре, що такі добротні тексти, як «Павлік Морозов» і «Гамлет», з експериментального літературного поля переміщуються в комерційне (ширше і суспільно значуще). Це відкриває можливість (поки що тільки можливість) для укрлітератури перейти – чи то повільно переповзти – з формату клімакса у формат клімату.

Дмитро СТУС. Полюси, кажуть, притягуються.....	5
Ірен РОЗДОБУДЬКО. Нотатки топографічного кретина.....	»Апокрифи«..... 8
Марина ГРИМИЧ. Сім, або Виховання українських літераторів.....	»Апокрифи«..... 22
Дмитро СТУС. Справжність Тараса Прохаська.....	»Барaban«..... 31
Тетяна КАПЛУНОВА. Апокриф.....	»Поезія«..... 41
Дмитро СТУС. Чернеткові сюжети.....	46
Моріс БЛАНШО. Рільке і потреба смерти (Пер. Л. Кононовича).....	»Матриця«..... 59
Віталій ТРУШИН. Маленька п'єса про одну ніч	»ПРОза«..... 103
Олександр МИХЕД. Абстракція. Ультрареалізм	»КРИТИКартка«..... 109
Ярослава СТІХА. Такий різний Толкін.....	»КРИТИКартка«..... 119
«Видавництво, яке сьогодні на самперед видає українську літературу»: розмова з керівником «Фоліо» Олександром КРАСОВИЦЬКИМ	»«Фоліо»«..... 123
шукайте ЗАБОРОНЕНУ ЗОНУ	
з Катериною БАБКІНОЮ	I-VIII
Юля СМОЛЕНСЬКА про «Изображение козачества в раннем творчестве Н.В. Гоголя» Володимира Денисова.....	»Переобліг«..... 129
Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО про «Лускунчик–2004» Олександра Ірванця.....	»Переобліг«..... 132
Ганна УЛЮРА про «Сімург» Світлани Повалаяєвої	»Переобліг«..... 139
Марічка НАБОКА про «Перламутрове порно (Супермаркет самотності)» Ірени Карпи.....	»Переобліг«..... 141
Андрій КОКОТЮХА. Темна вода	»ПРОза«..... 145

7514 рік від сотворення світу
(2006-й від народження Ісуса Христа)

Часопис виходить 11 разів на рік.

На першій сторінці обкладинки використано світлинку Тетяни Щербаченко з вистави Дмитра Богомазова «Трохи вина».

В оформленні використано світлини:

Галини Андреевої, Сергія Гвоздика,
Романа Малка, Тетяни Щербаченко;

малюнки Іллі Стронговського;

а також –

• писані золотом • Ворота (1230–1233)
собору Різдва Богородиці в Суздалі, Литво,
кування, карбування, золоте наведення;
ілюстрації з книги-каталогу «Інтервали».

Космізм в українському мистецтві кінця ХХ ст.
(К., 2000); з альбому «Living with Art»
(К., 1992)

Назва, концепція та дизайн часопису
«Київська Русь» є інтелектуальною власністю
засновника й охороняються Законом України

«Про авторське та суміжні права».

Передрук матеріалів дозволяється
лише за згоди редакції. Редакція може не
погоджуватися з поглядами автора.

Автори несуть відповідальність
за правдивість інформації.

За зміст реклами несуть відповідальність
рекламодавець.

Надіслані тексти не повертаються.

Редакція залишає за собою право
як редагувати надані тексти,
такі оберігати правозахисту автора.

Листування з читачами –
лише на сторінках часопису.

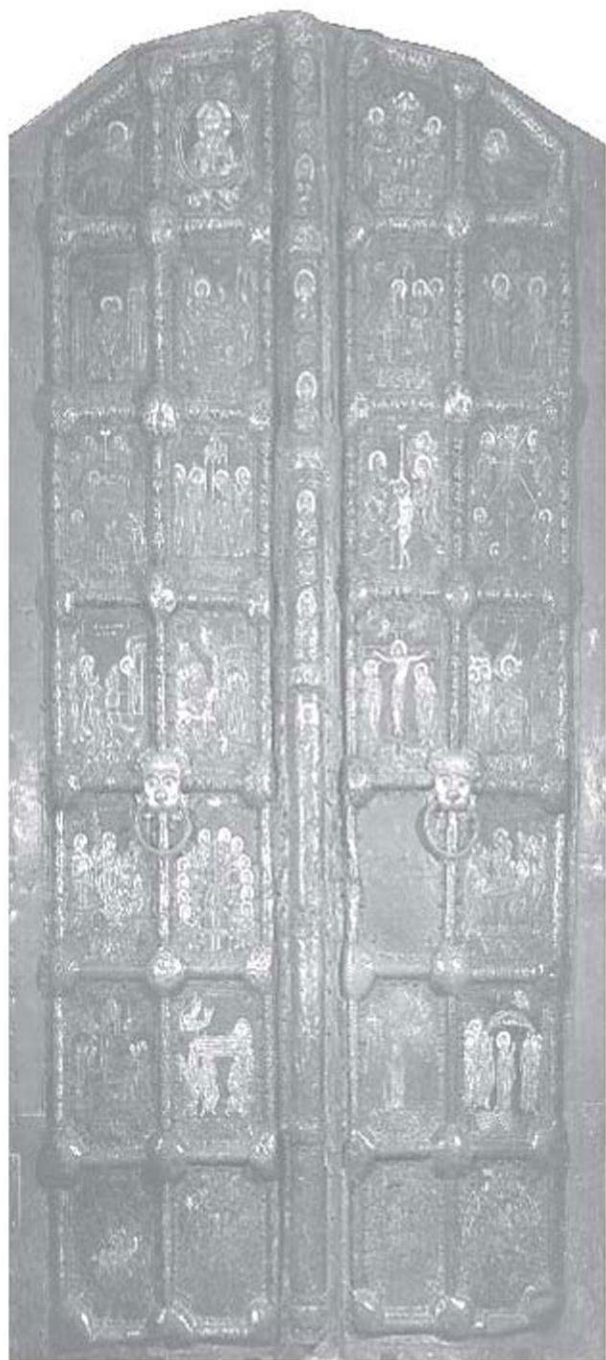
Підписано до друку 15.08.2006 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Друк офсетний. Уміє, друк, арк. 15/81.

Обл. вид, арк. 17/09. Зам. №6-167. Ціна договірна.

Частинка наклади поширюється безкоштовно.

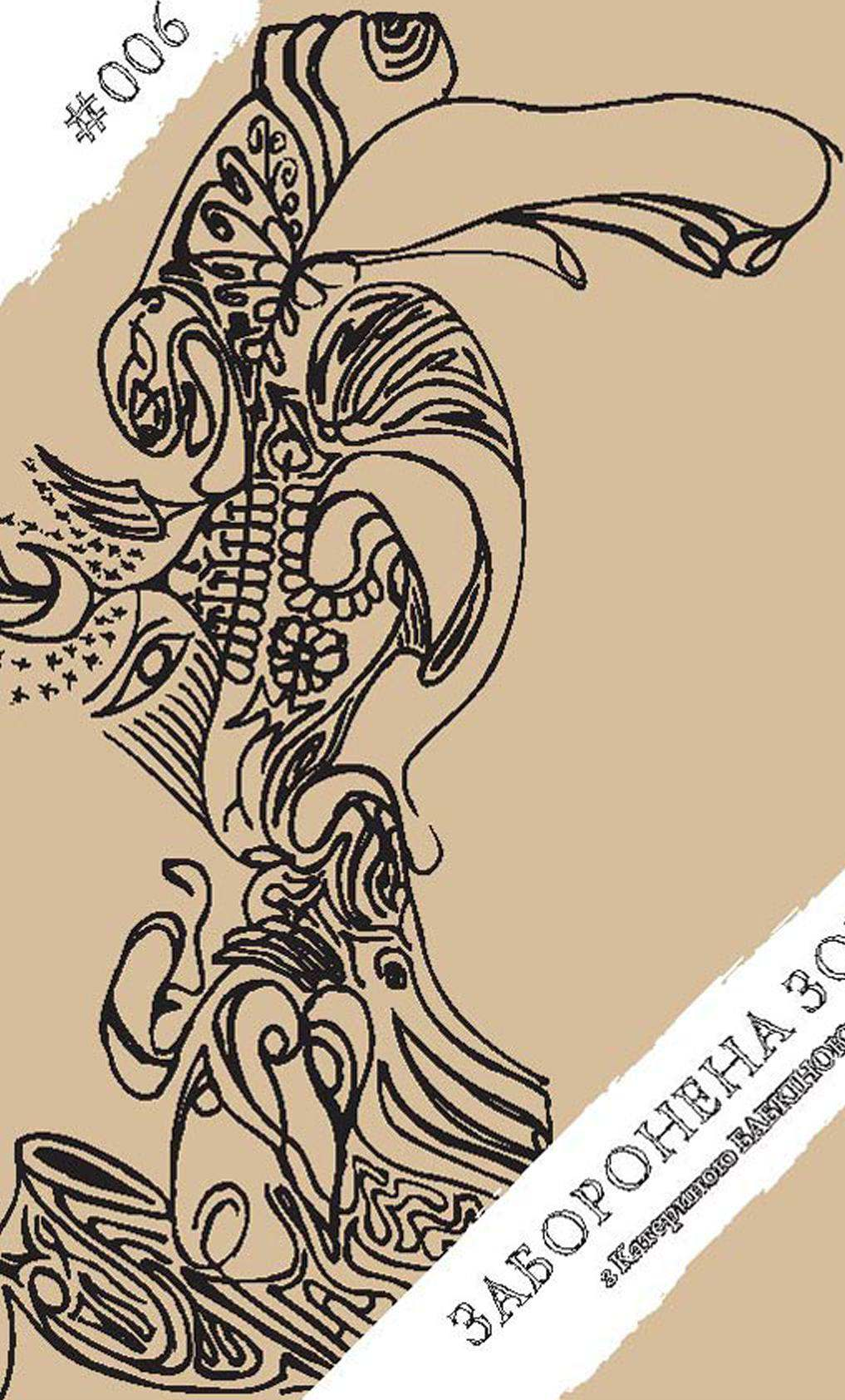
Засновник ТОВ «Видавництво «Київська Русь».

Видавець ТОВ «Журнал Радуга».

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ №10 79/8,
видає 27 грудня 2006 року.

Надруковано в типографії «Київська Русь»,
м. Київ, вул. Набережно-Корчупальна, 78.

#006

ЗАБОРОНЕНА ЗОНА
в КАРЕНТИНОТО БАКТЕРНОТО

Вів'єн, несподівана дівчинка

Ці дивовижні озера, які щоранку опиняються під самими вікнами – нескінченні, неочікувані, ці світлі дзеркала з найтоншого скла й найтендітнішого срібла – їм не бракує нічого, щоб бути звичайними водоймами, хіба що надто тихі птахи гніздяться в очереті, хіба що надто сумирні риби, які ніколи не бентежать ідеальну поверхню прозорої води, хіба що надто червоне сонце сідає щовечора за озерним обрієм – воно мало би віщувати вітряні дні, але вітру тут не буває ніколи. Ці тонкі простирадла, шовкові серпанки, непомітно змінювані щоранку, або, може, щовечора – коли я думаю, що це вона змінює простирадла, вона торкається їх, розстеляє, розгладжує долонями найменші зморшки – якась солодка тривога прокидається в мені, якесь збуджене очікування – так, якби одного ранку зникли з-під вікон озера, так, ніби перестала б сама собою запалюватися соляна лампа на терасі, коли з-над озер спадають на дім неосяжні вишневі сутінки. І ці нескінченні переходи зі спленими з очерету завісами, і ці німі дерев'яні сходи, що виводять тебе завжди до однієї лише вітальні чи завжди на одну й ту саму терасу, і вікна, скло яких не затримує, а примножує світло, і повсякчас стиглі черешні, і сніданки, які з'являються в покої нізвідки, і підігріта невидимими духами спокою вода у ванні ввечері, і ароматичні свічки, які не запалляться, поки ти не захочеш відчуті в повітрі аромат сандалу, меліси та хвої – все могло би бути раєм. Ймовірно, це і рай – рай, в якому ти сам добираєш собі супутника, рай, де ти не побачиш нікого, окрім того, кого обираєш сам.

Вони всі приїдять сюди, шукаючи спокою й усамітнення. Вони всі прагнуть цих вишуканих розкошів, цієї невпізнанності, тиші, відсутності інших людей поруч себе. Але одного дня, коли нарешті сподіваними стають озера під вікнами, коли перестаєш думати над тим, хто приносить тобі сніданок і змінює постільну білизну, хто протирає віконне скло й підігріває воду, хто врешті турбується про те, щоби ти не зустрів нікого в нескінченних переходах і на переплутаних між собою дерев'яних сходах, що розходяться від покоїв в усіх напрямках – одним словом, того дня, коли спокій стає близьким і досяжним, як стиглі черешні, всі вони бачать Вів'єн. І, напевне, вже тоді знають, що спокою не матимуть ніколи.

Того ранку я подумала, що ми прокинулися тут перші – така дивовижна тиша стояла довкола, такі нестурбовані й світлі були озера. Це вже потім стало зрозуміло, що тут не буває перших і всіх наступних, тут взагалі не буває нікого окрім тебе й того, хто поруч із тобою. Тоді я ще не знала, що є Вів'єн – радше це було лише передчуття, таке ж спокійне й упокорене, як вода в озерах.

Ми гуляли вузькими піщаними косами, ми досхочу їли черешень, ми фотографували плавні й очеретяні завіси в нескінченних коридорах, ми повільно й довго кохалися на тонких прохолодних простирадлах – і на піску не було нічиїх слідів, окрім наших, і жодна річ у кімнаті не змінила свого місця розташування, жодні голоси й кроки не лунали в домі. Наступного дня ми перестали фотографувати та голосно сміятися, а згодом – згодом ми перестали говорити взагалі, бо голоси здавалися зайвими тут, голоси заважали забути світ, від якого ми так старанно ховалися – ще живих і теплих немовлят у чорних пакетах біля смітників, нескінченні очі навколо тебе в місті, нескінченні голоси вдома, ретельно примножувані акустикою панельних будівель, каву на електроплитці, що вариться зранку сорок хвилин, мертвих сусідів, яких вивозять у вантажному ліфті, живих сусідів, яких неприємними від клею чи алкоголю складають над ранок їхні товариші під дверима під'їзду, вічно застуджені квіти на підвіконні, які палко ненавидять білі жалюзі, голодні телефонні рахунки, короткі зустрічі, похапливу і якусь поверхневу любов між вечірнім дзвінком батьків і ранковим дзвінком будильника та інші прості й приємні миті нашого з тобою життя. Ми відкупалися від цього життя очеретяним мовчанням і довгим шалено ніжним сексом, відкупалися шовковими простирадлами й стиглими черешнями, довгими сутінковими поглядами та білими озерними мушлями, знайденими в дрібному піску, – і воно, життя, відступало, воно відпускало нас губитися між цими плетеними завісами й очеретяними дзеркалами, ставало кволим далеким спогадом, як гори на обрії за озерами. Можливо, згодом ми втратили б навіть потребу торкатися одне одного, і тоді залишилися б тут назавжди. Але тепер я знаю – рай є скінченним, рай – це лише очікування, рай – це передчуття неминучої втрати спокою, передчуття повені, коли з берегів виходять дзеркала й розбиваються на друзки нескінченні озера.

Я не могла забути ключі, бо покої в цьому домі не потребували замикання, я не могла згадати щось, чого не сказала тобі, бо повітря тут не потребувало стурбованості голосами, я не могла забути вимкнути світло – зрештою, я взагалі не могла ні про що забути, бо все, що можна було забути, я вже забула за

ці дні очеретяного спокою. Стож того ранку я просто повернулася до кімнати. Я чула плюскіт підігрітої води в лазничці та, можливо, навіть чула твоє дихання – спокійне дихання чоловіка, який після ночі любові дримає в порцеляновій кадці з теплою водою.

Дівчина сиділа на ліжку. В неї було скуйовджене волосся і якась зім'ята ефірна сукня, тонке біле простирadlo лежало на підлозі біля її ніг і шкіра в неї була біла, а втім, майже прозора, як шовковий серпанок, прозора як вода в усіх озерах. Вона повернула голову – дуже повільно, либонь, роками вона викухувала цю плинність рухів, роками дивилася на воду, на те, як пересипається між пальців дрібний пісок і як безшелесно злітають у сутінках птахи з очеретяних плавнів. Вона була схожа на порцелянову ляльку, чи радше на ляльку з теплового воску – так повільно, повільно повернула вона голову в мій бік, так довго прибирала пасмо з обличчя, так безвільно опустила потім м'яку й довгу – найеротичніша тінь, найсексуальніший дотик – руку на біле шовкове простирadlo. І волосся її було солом'яне, кольору очерету в пообідньому сонці, і очі в неї були як стиглі черешні.

Десять так губиться відчуття простору й часу – є плюскіт води в лазничці, є твоя гіпотетична присутність, є концептуальні нескінченні озера за вікнами, гори на обрії,

дрібний пісок на підшвах черевиків. Все це зливається в єдине відчуття неможливої, нереальної присутності когось, хто може змінити все у твоєму житті, хто може назавжди позбавити тебе спокою. Будь-яка річ чи дія може виявитися знаком, в будь-якому домі одного дня через дошки підлоги може прорости очерет. Будь-яка мить може стати тією, яку будеш згадувати, коли на трасі на найбільшій швидкості тобі відмовлять гальма, тією, яку знову й знову прагнутимеш повторити, щоб, вже сподівану, прожити інакше й продовжити.

– Як тебе звуть? – запитала я. Годі було вигадати щось безглузде, а втім, це були перші слова, промовлені мною вже від певного часу.

– Вів'єн, – сказала вона. Тут я повторюся – годі було вигадати щось безглузде. Колись, коли її мати щойно привезла немовля з пологового будинку, її також запитали. Вів'єн, відповіла вона. На неї дивилися, як на трохи несповна розуму, її, можливо, жаліли, її, ймовірно, перепитували, чи вона не жартує. Від самого звучання цих літер мені зволожується епітелій і волосся на тілі починає проростати всередину гнучкими пагонами колючого й приємного струму, це ім'я мені – як вітер у волоссі, пообідній теплий вітер, як рожеві чаплі на нескінченних озерах, як тихе горіння непевної пристрасті в кінчиках пальців, казала вона, як дотик шовку, як дотик пурпурового оксамиту, як дотик білого пір'я невидимих анголів. Вочевидь, все це казала вона подумки, а вголос просто повторила – так, Вів'єн.

Вона нахилилася – дуже повільно, підняла простирадло з підлоги й заходила за запахати його в плетений із очерету кошик, якого раніше не було в покої. Все в цьому домі з очерету, подумала я, сухий очерет, легкозаймиста матерія, така ненадійна. І ще я подумала – Вів'єн просто замінює нам білизну, просто замінює нам білизну. Дівчина дуже повільно розправляла складки на свіжо застеленому ліжку. Вона була дивовижна.

Так ми й стояли: я – біля ліжка, а ти – у мене за спиною, роздягнутий, мокрий і збуджений, і з твоєї блідої шкіри стікали краплі води, вода холола на підлозі, а Вів'єн все розправляла складки, розрівнювала долонями шовкове простирадло. Якоїсь миті – лише на мить – вона звела очі від шовкової білої поверхні, вона дивилася одночасно вглиб усього простору: на мене, на тебе, на воду на підлозі; і весь цей очерет, він горів там, у її темних очах, займалися сходи й догоряли плетені завіси, палали плавні й шипіли у вогні криваво-темні стиглі черешні.

За якийсь час ми позбулися заціпеніння. Не відбулося нічого, що могло б існувати фізично, за межами нашої – твоєї

та моєї – уяви, не збувся жоден сюжет, не виплюснулося назовні жодне бажання, дівчина просто пішла, прихопивши з собою плетений кошик із брудною білизною, очеретяна дівчина з вологим іменем пішла, і чомусь не займалися за нею зависи, і чомусь мовчазною прохолодою, а не блакитним димом дихали плавні за вікнами. Ми шукали її в нескінченних коридорах, ми намагалися прочитати її сліди на дрібному піску, ми гукали її, тривожачи цей нескінченний дім, але ніхто не почув нас, і тоді з'явився страх, тоді зникла віра в досконалий сервіс – а що, якщо й справді нікого немає, крім нас, у цьому домі серед озер за багато кілометрів від найближчого міста, від найближчих смітників і мертвих ранкових немовлят і тривожних нічних телефонів? Так чи інакше, у нашому недешевому райському домі ми не знайшли нікого. І не знайшли Вів'єн. Зловісними здавалися й черешні, й соляна лампа, і за кожним порухом повітря ввижалася її постать.

Наступного ранку ми поїхали. Ще жодного авто не було на стоянці окрім нашого. Все ще можна було врятувати, бо підігрітою була зранку вода у лазничці й незмінні стиглі черешні нагрівалися поволі на сонці в полумиску на терасі. Я вийшла з машини посеред міста й більше ніколи не бачила тебе. Що би ми могли зробити тоді? Залишитися втрюх у цьому озерному світі, ми б обоє по черзі пестили її прозору шкіру і їли стиглі черешні з її вузьких долонь, ми б почули, як вона говорить, ми б неодмінно поділили якість її між собою, зрештою, ми могли б вбити її і залишити в очереті, або ще могли б утрюх підпалити плавні й подивитися, як з'являлися б з нескінченного дому нові й

нові люди, ті, які все ще вірили в спокій, ті, які ще не бачили Вів'єн. Так чи інакше, хтось рано чи пізно підпалить їх, щоб побачити її ще раз.

Ці ранкові озера, які приходять з туману просто під вікна – неосяжні, неочікувані, вони опиняються тут замість будинків і тролейбусних зупинок, ці рожеві й інші птахи, які безшелесно прилітають і гніздяться в очереті, – так виглядає божевілля, так виглядає очікування. Кожен, хто приїздив туди й бачив Вів'єн, тепер знає. Все у твоєму світі на місці, все у твоєму світі зачалося й боїться тебе бентежити, доки ти побачиш її ще раз, доки зробиш бодай щось із того, про що думав, поки дівчина прибирала брудну білизну, ретельно розгладжуючи свіжі зморшки на шовку, поки в неї в очах палав увесь той очерет. У ній не було нічого, що могло б здатися надзвичайним, ані дивовижної вроди, ані якось особливої принакності – хіба надприродна плинність рухів, хіба неочікуваність появи – в усьому, в усьому була вона, як ті озера, дівчина з вологим іменем, і я також, як і всі вони, зачалася й чекаю – коли проросте той очерет здійснення втраченої миті, коли я побачу її знову. ✨

Катерина БАВКІНА

..письменниця, журналіст. Автор поетичної книги «Вона і сякого Ельма» та численних публікацій в українській періодиці, зокрема, в журналах «Сучасність», «Четвер», «Молода Україна», «Форма(р)т 21» тощо. На живий заробляє переважно журналістського діяльністю. Любить воду, виноград, вишневий сік, ресторани і місце харчування.

ЗАБОРОНЕНА ЗОНА